MURATHAN MUNGAN

HAYAT ATÖLYESİ

Murathan Mungan

HAYAT ATÖLYESİ

21 Nisan 1955 İstanbul doğumlu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nü bitirdi. İlkin çeşitli dergi ve gazetelerde yazıları ve şiirleriyle görünen yazarın ilk kitabı 1980'de yayımlanan *Mahmud ile Yezida*'dır. Daha çok şiirleri, hikâyeleri, roman ve oyunlarıyla tanınan Murathan Mungan aynı zamanda radyo oyunu, film senaryosu ve şarkı sözü yazdı. Çeşitli alanlara dağılmış yirmi yıllık çalışmalarından yaptığı özel bir seçmeyi *Murathan '95*'te topladı. Şiirlerinden yapılan seçmeler Kürtçeye çevrildi: *Li Rojhilatê Dilê Min* (Kalbimin Doğusunda) ve 2007'de yayımlanan *Balgifa Mar* (Yılan Yastığı). Dünya edebiyatından öyküleri bir araya getirdiği seçkiler hazırladı; çeşitli yazı ve denemelerini kitaplaştırdı. 2000 öncesinde çıkardığı tüm şiir kitaplarını içeren *13+1* toplamından sonra 2002 yılında ilk romanı *Yüksek Topuklar* yayımlandı. 2005 yılı için hazırlanmış özel bir basım olan *Elli Parça*, Mungan'ın ileride kitap olarak yayımlanacak çalışma dosyalarından farklı türlerde parçalar içeriyor. En son kitapları, şiir kitabı *Dağ* (2007), hikâye kitabı *Kadından Kentler* (2008) ve şiir kitabı *Bazı Yazlar Uzaktan Geçer* (2009). Metis Yayınları, yazarın kitaplaştırdığı bütün çalışmaları bir külliyat olarak yayımlamaktadır.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com

Metis Edebiyat
HAYAT ATÖLYESİ
Murathan Mungan

© Murathan Mungan, 2008
© Metis Yayınları, 2009

Kitaptaki makalelerin herhangi bir derleme ya da antolojide yer alması, yabancı dile çevirisi ve her tür benzeri kullanımı yazarın iznine bağlıdır.

İlk Basım: Mayıs 2009
İkinci Basım: Haziran 2009

Metis Edebiyat Yayın Yönetmeni:
Müge Gürsoy Sökmen

Kapak Tasarımı:
Pınar Kazma, 2009

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003

ISBN-13: 978-975-342-701-2

MURATHAN MUNGAN

HAYAT ATÖLYESİ

metis

içindekiler

9 kepenk

istediler yazdım

19 kayıt
21 artık "devrim nedir?"
27 türkiye'de rezil olmak
29 mayın
30 cinayetin arkasındaki en büyük örgüt
35 hayattan kurtarılmış bölge
41 hayatın yerleştirme sanatı: çarşı-pazar
44 ıstanbul şarkıları
52 mediha demirkıran'a saygı
54 el sallamak
56 *samuraylar arasında aşk* için
61 neden "demiryolu hikâyecileri"
62 oğuz atay'a mektup
72 resim ile heykel arasında birkaç adım
79 yalpa
101 türkiye'den yazmak

sordular söyledim

107 anketler kasar beni
109 anıları yazmak üzerine
111 avrupa ile aşk
113 hırsızlardan hırsız beğenmek istemiyoruz

116 shakespeare, sufilik
118 saramago, kitap okumak
120 deniz bilgin için
121 gidemeyenler için "gidiyorum"
122 sensiz yıllarda, ya sonra ve diğerleri
124 on şarkı seçecek olsam
126 beş yüz kere "2"
128 *kaos gl* dergisinin 100. sayısı için
129 beklettiğimiz kitaplar

hayat atölyesi

131

Hayat Atölyesi, adını 2002 yılında *Milliyet* gazetesinin o sıralar okuyucularına perşembe günleri vermekte olduğu kültür-sanat ekinde tam sayfa olarak yayımlanan köşemden alıyor. Bir gazetede ayrılan tam sayfaya "köşe" demek ne kadar doğru olur bilmem ama, farklı konularda gözlemler, notlar, değiniler, irili ufaklı yazılar içeren; kendi içinde parçalı yapı gösteren renkli, hareketli, ilgiyle izlenen bir sayfaydı. Benim için aynı zamanda o günlere ilişkin böyle bir maceranın renkli tutanaklarıdır.

Hem kitabın bütününe adını taşıması, hem de kitaptaki hacmi nedeniyle önsözde galiba en çok "Hayat Atölyesi" başlıklı bölüm hakkında konuşmam gerekecek.

•

Gazetedeki sayfada yapmaya çalıştığım şey, bir yazarın masasının üstünü, okuduklarını, seyrettiklerini, izlediklerini; bunların çevresinde örgütlenmiş gündelik yaşamını tam sayfa okura açan bir tür "kültür-sanat günlüğü" tutmaktı. Haliyle öznel bir yapısı vardı sayfanın; kişisellik, "birey ve bireylik kültürü" gelişmemiş toplumların entelektüel katında bile kolay kabul edilir bir şey değildir. Nitekim sayfanın bu özelliğine dikkat çekmek amacıyla gazetenin 7 Şubat 2002 tarihli sayısında "Bir not" başlığıyla şunları yazma gereği duymuşum:

"Ben bir gazeteci değilim; bildiğiniz gibi bir edebiyat adamıyım. Dolayısıyla bu köşenin en önemli özelliğinin, kişisellik olduğunu hatırlatmak gereği duyuyorum. Gündelik yaşantımın akışı içindeki doğallığı bozmadan, ama sizler için belki biraz daha çalışarak, dikkatlerimi ve ilgilerimi diri tutarak olan biteni izlemeye çalışıyorum.

"Bu köşeyi biraz da gündelik rastlantıların belirlediği bir biçimde kurmaya çalışıyorum. Hoşuma giden, üzerinde konuşulmaya de-

ğer bulduğum şeylerden söz etmek, gereksiz polemiklere, yıpratıcı tartışmalara yol açmayacak biçimde hafif ve pozitif bir ton tutturmak istiyorum. Elbette bütün yaşadıklarım ve düşündüklerim buraya yazdıklarımdan ibaret değil. Birçok şeyi, daha uzun denemelere, ayrıntılı incelemelere, hacimli kitaplara saklıyorum."

Bu köşenin yayımında 26. haftayı geride bıraktığım "26 hafta, 6 ay, yılın yarısı Hayat..." manşetli 15 Ağustos 2002 tarihli sayıda "Bakımlı ve titiz bir atölye için" başlığı altında bu konuda kimi noktaları yineleme gereği duyarak şunları söylüyorum:

"Kısa süren yayın hayatına 1987 Kasımında atılan, gördüğüm kadarıyla bugün benden başka kimsenin pek anmadığı Söz *gazetesinin, kültür-sanat sayfasının editörlüğünü yaptığım zamanlardan kalma bir bilgi ve deneyim dağarcığını, zenginleştirilmiş ve çeşitlendirilmiş olarak bu sayfaya aktarmaya çalıştım.*

"Başlangıçta kimi okurlarım, gündeliğime ait her şeyin burada yer alacağını sanıp tedirgin oldular. Hayır, burada yalnızca söz etmek istediğim şeylere değindim. Dışarıda bıraktığım çok, ama pek çok şey oldu. Kendime ve kitaplarıma sakladığım da...

"Hem hangi hayat bir atölyeye sığar ki?

"Öncelikle şunun altını çizmekte yarar var: Ben, bir gazeteci değilim. Yaptığım da bir çeşit 'kültür gazeteciliği' değil. Bu yüzden bildiklerim, gördüklerim, duyduklarım, düşündüklerimin hepsini buraya aktarmakla yükümlü hissetmedim kendimi. Biliyorum, böyle yapsaydım, bu beni benzersiz kılardı(!) Ama benim seçimim bu değil.

"Bu sayfaya 'format'ını veren şey, bir yazarın, yazarken ve yaşarken arkasında işleyip duran hayatın atölyesi hakkında bir parça fikir vermekti. Okuru ilgilendirebileceğini sandığım ya da ilgilendirmesi gerektiğini düşündüğüm şeylerden söz açmaya çalıştım. Bazı kitaplar, filmler, sanatçılar, mekânlar hakkında merak ve ilgi uyandırmak istedim.

"Bu sayfanın, kişisel bir sayfa olduğu unutulmamalı. Arkasında 40'a yakın kitap ve 25 yıl duran birinin 'kişiselliği', kazanılmış bir hak olarak, bir noktadan sonra o kadar 'kişisel' kalmasa da...

"Kimi okurlarımın, zaman zaman 'polemik' açacağımı, çeşitli

tartışmalara gireceğimi sandıklarını gördüm. Bunu umanlar olduğu gibi, asla bunlara kalkışmamam gerektiğini düşünenler de vardı. Bugüne kadar uzak durduğum şeyleri, bugünden sonra yapacağımı pek sanmıyorum. Başından beri güncelin argosundan uzak durmaya özen göstermişimdir. Özellikle günceli izlemede süreklilik gerektiren böyle bir iş yaptığınızda, bu konuda iyice dikkat bilemeniz gerekiyor. Buna karşın, bir kültür sorunsalı olarak gördüğüm kimi durum ve olayları daha kuşatıcı bir çerçevede zaman zaman işleyeceğimi de şimdiden söylemek isterim.

"Kültürel ortamın Türkiye'ye egemen olan vasatlıktan, sığlıktan, taşralılıktan, cehaletten ve düzeysizlikten yeterince nasibini aldığını bilmiyor değilim.

"Bu sayfa pozitif bir ışığa sahip olsun istedim. Işıklı, aydınlık şeylerden söz etmeye; gözden kaçana, atlanmış olana, uzak durana dikkat çekmeye çalıştım. Hayatın kültür ve sanat olmadan nasıl yoksullaştığına, yavanlaştığına iz düşürmeye; hayata, kültür ve sanata olan iştahımı azıcık da olsa okurlara bulaştırmaya çalıştım."

"Hayat Atölyesi"nin kendimce eksikleri konusunda da aynı tarihli sayfada yer alan "Iska ve ölüm" başlıklı yazıda şunları ekleme gereği duymuşum:

"Bu arada çok istediğim halde gidemediğim sergiler, konserler; göremediğim filmler, oyunlar; okuyamadığım kitaplar, dergiler oldu. Tıpkı hayatta olduğu gibi, her yere birden yetişemiyorsunuz. Kimi zaman ıska geçiyorsunuz.

"Sonra şu altı ay içinde arkalarından söz almak istediğim ölüler oldu. İçimin düğümlü sözlerine bu köşenin yetmeyeceğini düşündüm. Sözlerimi başka bir zamanın sayfalarına erteleyerek onları sessizce uğurlamayı seçtim."

Yukarıda yaptığım oylumlu alıntıların, kitabın en azından "Hayat Atölyesi" başlıklı bölümüne nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda bilgilendirici olduğu kanısındayım. Gazete yazarlığım yıllara yayılan bir süreklilik göstermediği için, bu çeşit gündem yoğunluğu taşıyan yazılarımın arasına uzun zamanlar giriyor. Dolayısıyla

okur katında bir algı sürekliliğine yol açmayan bu yazıların kitaplaştırılmış olması bu bakımdan benim için ayrı bir önem taşıyor.

•

İlk sayısı 17 Ocak 2002, son sayısı 26 Aralık 2002'de 46 hafta boyunca yayımlanan "Hayat Atölyesi" başlıklı bu sayfada yaptığım şey, süreli basınla ilişkiye girdiğim her seferinde yinelediğim temel bir modele dayanıyordu sanırım. Sanatın hemen her alanına, kültürel disiplinlere karşı duyduğum ilgi ve takip arzusu bu sayfaya rengini ve biçimini veriyordu. İlk gençlik yıllarımda Ankara'da yayımlanan *7 Gün* adlı haftalık siyasi haber dergisinde hazırladığım kültür-sanat sayfaları, yukarıda andığım *Söz* gazetesinde editörlüğünü yaptığım kültür-sanat sayfası, ardından Mayıs 1996'dan başlayarak *Öküz* dergisinde gene parçalı bir yapı içinde çeşitli yazılarından oluşan köşem ve "Hayat Atölyesi" sayfasının çatılma biçimi hep bu farklı ilgi alanlarını ve meraklarını kuşatıcı, kapsayıcı modele dayanıyordu. Hatta Ocak 2008'den itibaren yazmaya başladığım *Milliyet Sanat* dergisindeki "Origami" başlıklı köşemin de, bir anlamda aynı yöntemle çatıldığını, bir tutum devamlılığı gösterdiğini söyleyebilirim.

Bunca yıl sonra dönüp bakıldığında, süreli yayınlar bağlamında saydığım şu çalışmaların tümünün zemininde ortak bir kaygının varlığından söz edilebilir; kabaca, okur yetiştirme, okur kollama kaygısı, diye nitelendirebilirim bu tutumu. Paylaşmaya, bilgilendirmeye, haberdar etmeye, dikkat çekmeye, belli konularda duyarlılık oluşturmaya çalışan bir tür eğitimcilik ruhuyla beslenen yazılardan oluşmuş sayfalar olmuş hepsi. Yaratıcı yazar olarak kitaplarımda yaptıklarımdan farklı biçimde, daha çok bir kültür adamının toplumsal dikkatlerini taşımış, yansıtmış.

•

"Hayat Atölyesi" başlıklı sayfa 17 Ocak - 28 Mart 2002 tarihleri arasında on bir hafta aralıksız yayımlandıktan sonra o sıralar yazmakta olduğum *Yüksek Topuklar* romanımı bitirmek için bütünüyle kitaba kapanmak amacıyla bu sayfaya birkaç hafta ara veriyor, ardından mayıs ayında yeniden başlıyorum. 28 Mart 2002 tarihli gazete-

de "Hayat Atölyesi 11 numero tadilat nedeniyle geçici bir süre için kapalıyız" başlığı altında şöyle diyorum:

"Beş Dakika Ara

"Bu perşembe on birinci haftamız. Sizden beş dakika ara istiyorum. Bu beş dakika ara şu anlama geliyor: Nisan ayı boyunca evime kapanıp, sonuna gelmiş olduğum romanımı tamamlamak, son düzeltmelerini yapmak istiyorum. Döndüğümde kaldığım yerden daha zenginleşmiş ve yenilenmiş bir içerikle sürdüreceğimden emin olabilirsiniz."

Nitekim bu kez 2 Mayıs 2002 tarihinden başlayarak sonuncusu 26 Aralık 2002'de yayımlanmak üzere 46 hafta süren bu sayfanın kepengini kapatıyorum.

•

Şimdi bu kitapta okuyacaklarınız "Hayat Atölyesi" sayfasında yayımlanan yazıların tamamı değil elbette; yalnızca onlardan yapılmış geniş kapsamlı bir seçmeyi içeriyor. Öncelikle son yıllarda yayımcılık dünyamızda yaygınlık kazanan bir tutumun aksine, her gazete yazısının kitaba alınmasının gerekmediğine olan inancımı belirtmek isterim. Bu nedenle malzemesinin günüyle sınırlı kaldığını düşündüğüm yazıları ilk ağızda eledim. Hem günümüzün zengin teknolojik olanaklarında gazete yazılarının çoğuna internet yoluya ulaşmak artık mümkün; dileyenler bu yolu deneyebilir.

Süreli yayınlarda yer alan yazılardan derleyerek kitap yapmanın temel ölçütlerinden biri, seçtiğiniz yazıların içeriğinin, yazıldıkları zamanı aşan bir niteliğe sahip olduğuna inanmanızdır. Bu nedenle daha çok değindiği, tartışmaya açmaya çalıştığı konularda, getirdiği önerilerde güncellik yitimine uğramadığını düşündüğüm yazılara yer vermeyi yeğledim. Kimi yazıların seçiminde rol oynayan etkenlerden bir diğeriyse, yazıldıkları zamana ilişkin dönem işareti değeri taşımalarıydı.

O sıralar bu sayfada yayımlanan sinemayla ilgili eleştirel yazılarına, *Kullanılmış Biletler* kitabımın "Atölye Günleri" başlıklı bölümünde yer verdiğim için onları tamamen dışarıda tuttum. O kitapta

bu bölümün adıyla "atölye"ye yaptığı gönderme, benim için yeterli açıklama yerine geçiyordu.

Bunun yanı sıra bu çeşit bir kitabı yayıma hazırlarken her zaman yapılması gereken kimi düzeltmeler, gözden geçirmeler, kısaltmalar ya da eklemeler vardır. Yazıların ruhuna ve esasına dokunmadan gerekenleri yaptığım kanısındayım. Bazı yazılarda yaptığım kısaltmalar, eksiltmeler nedeniyle gazete sayfasındaki hallerinden farklı başlıklar kullandım ya da bazı başlıklarla oynadım.

Okurken fark edeceğiniz gibi, bazı yazıları aradan geçen zamanın getirdiği yeni bilgilerle güncelleyerek zenginleştirme yoluna gittim. Örneğin, gerekli gördüğüm yerlerde, adını andığım, yapıtlarını saydığım bir yazarın söz konusu tarihten sonra yazılmış ya da çevrilmiş olan kitaplarını da geri dönüp metne ekledim.

Her zaman için gazete yazılarında daha sade kıvam bir dil tutturulması gerektiğini düşünenlerdenim. Bu nedenle kitaba alırken, yazıların dilini, tonunu, biçemini değiştirmeyi düşünmedim. Ele alınan konular, değinilen olgular ne kadar katmanlı olursa olsun, gazete yazıları daha çok nokta atışlar yapmayı gerektiriyor. Sonunda bir kitap bütünlüğüne varacağı bilinen, adım adım ilerleyerek alınan yolun yazılarını tasarlamakla, hayatın günübirlik akışı içinde ele alınan konuları derli toplu dillendirmek arasındaki fark da burada cisimleşiyor. Bu bölümde yer alan yazıların bu gözle okunmasını salık veririm.

Milliyet gazetesi okuru olmayanların çoğu, yayımlandıkları dönemde bu yazıların varlığından bile haberdar olmadı ya da sürekli takip edemedi. Ayrıca gazetenin sürekli okurları bile uygulama gereği gazeteyle birlikte kültür-sanat eki almak istiyorlarsa, ek bir para ödemek zorundaydılar. Basında sık karşılaştığımız durum gereği, bu ekin Anadolu'nun birçok yerine gitmediği ya da yaşadığı dağıtım sorunları düşünülürse, bu yazıların yaygın okur katında pek bilinmediği, bu nedenle tazeliğini koruduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu yazıları kitaplaştırma düşüncesini besleyen başlıca nedenlerden biri de buydu.

"Hayat Atölyesi" bölümünde yer alan yazılar, gazetede yayımlandıkları tarih başlığı altında sıralandı.

•

Kitabın ilk bölümü adından da anlaşılacağı üzre, çoğu süreli yayınlar olmak üzere, benden çeşitli nedenlerle, çeşitli konularda istenen yazılardan oluşuyor. Bir kitaba önsöz, bir müzik albümünün kartoneti için yazılmış bir tanıtma, bir sergi kataloğu için kaleme alınmış bir deneme, ya da bir sempozyumda sunulan bir bildiri, yerli ya da yabancı yayın organlarının istekleri üzerine yazılmış kimi yazılar bu bölümün harcını oluşturdu. Bu özelliği nedeniyle *Soğuk Büfe* kitabımın "Sarı Sayfalar" bölümüyle aralarında bir koşutluk kurulabilir.

Kitabın ikinci bölümü de gene adından anlaşılacağı gibi, süreli yayınların isteği üzerine yapılan yazılı açıklamalardan oluşuyor. Benzer bir örneğine, *Soğuk Büfe* adlı kitabımın "Mikrofon" bölümünde rastlanır. Bu benzerlikleri göz önüne alındığında *Hayat Atölyesi* ile *Soğuk Büfe* arasında bir akrabalık ilişkisi kurulabilir.

istediler yazdım

Son yıllarda insan haritasını çözümlemekte yol alan başta genetik bilimi olmak üzere birçok alanda, insan doğası üzerine yapılan araştırmalar, bize insan kimyasının aynı olmadığını gösteriyor. Örneğin, psikopatların beyin yapıları üzerinde yapılan taramalar sonucunda, ön loblarında diğer insanlara göre çok daha az sinirsel hareketlilik olduğu, bu nedenle şiddet ve saldırganlık dürtülerini engelleyici, denetleyici düşünce, duygu ve durumların ön loblarında kayıtlı olmadığı saptanmıştır. Psikopatlar kendi aralarında eylem ve şiddet türleri açısından çeşitlilik gösterseler de, vicdanlarının olmayışı, pişmanlık duygusunu tanımayışları ile benzeşirler. Bu, onların gerçeğidir.

Gerçeklik konusuna böyle uç bir örnekten başlamak tuhaf gelebilir ama, bu uçtan başlayarak geriye çekildiğimizde de, gerçeklik ve iletişim konusunda buluşabileceğimiz zeminlerin sayısı çok değildir.

Yoksa ben de biliyorum: Gerçeklik her şeyden önce bir felsefe sorunudur. Ama kuramsal tanımlamaların, felsefi adlandırmaların parlak, gösterişli iri harflerle kurulmuş iri kıyım ya da ince kuyum sözlerin dışında gündeliğe indiğimizde, gerçekliğin bir alan kurmak olduğunu anlarız. Diğer insanlarla birlikte üzerinde durabileceğimiz ortak bir zemin. En basit, en yalın doğrularla çatılmış bir iletişim hattı. Yıllar geçtikçe, insan yetinmeyi ya da vazgeçmeyi öğrendikçe bunu daha iyi anlar. Dışarıya açıldıkça değil, kendi içine çekildikçe bu ortak alan diline daha çok gereksinim duyar. Zamanı sayıyordur çünkü. Yük indiriyordur. İçini açmak için değil yalnızca, kabuğunu korumak için de.

Kim bilir, belki de gerçek, kaydını tutamadıklarımızdır.

Öte yandan gerçeklik, aynı zamanda üretilen bir şeydir.
İçinde yaşadığımız sistemin ürettiği bir şey. Biz bazen, hatta çoğun-

lukla onu hayat sanırız. Hayatın gerçekleri dediğimiz şey, çoğunlukla bu tür üretilmiş mamullerdir. Ve bu mamullerin en önemli özelliği, son kullanma tarihleri çoktan geçtiği halde hâlâ dolaşımda olmalarıdır.

Belki de bireysel kayıtlarımızla, toplumsal kayıtların buluştuğu "hayali" bir arşivde aramak gerekir "gerçeğin" izlerini. Belki de bunca iletişim kötümserliğine karşın insanların, yazmayı, çizmeyi, okumayı, düşünmeyi, eylemeyi, üretmeyi ısrar ve inatla sürdürmesi, kendimizin gerçek olduğuna olan inançsızlığımızla ilgilidir.

Ekim 2004. İyi Ajanda'nın "Gerçekler" temalı 2005 yılı ajandası için yazılmıştır.

artık "devrim nedir?"

Gençliği boyunca kendini "devrimci" diye tanımlamaya çalışmış biri olarak bunca yıl sonra "Devrim nedir?" sorusunu, "Bilmiyorum" diye yanıtlamanın sızısıyla söz alıyorum. Ama kötümser, insanı içine küstüren, hayattan ve devrimden caymış bir sızı değil bu. Ömrü tartmayı öğrenmenin, dünyanın ve insanların sınırlarını görmenin, gerçekliği zamansallığı içinde kavramanın bilgisini de içeren yetişkin bir sızı...

Hayal kırıklığına uğramış bir yerden mi ses veriyorum peki? Ya da gerçeğin incittiği, hayatın boşa çıkarttığı, dünyanın kendini acımasızlığıyla dayattığı bir yerden? Hayır, yaşadıklarından iç gücü edinmiş olanların atlatamadıkları hiçbir yenilgi olmadığını biliyorum. Her şeyden önce başlangıçlar vaat eden bir düşünce olarak devrimci tasavvur, en azından bunu öğretmiş olmalıdır insanlara: öğrendiklerinden, inandıklarından ve yaşadıklarından bir iç gücü edinmeyi ve sindiremeyeceğin hiçbir yenilginin olamayacağını...

Bazı okurlar için belki sıkıcı bir yineleme olacaktır ama, gene de bilenlerin hoşgörüsüne sığınarak bir kez daha anmak istiyorum: İlk yazılarımdan biri "Devrimci Olmak Üzerine" adını taşır ve 1976 yılında Murat Belge yönetimindeki *Birikim* dergisinde imzasız olarak yayımlanmıştır. Bu yazı daha sonra, yazdıklarımdan bir seçki niteliğindeki *Murathan '95* kitabımda yer aldı. Bugün 2006 yılında, yani tam otuz yıl sonra aynı dergide, aynı sorunsal üzerine söz alırken, içimde tazeliğini koruyan bir gençlikle ve o yılların hâlâ kurumamış yaralarıyla söz alıyorum. Ne de olsa bazı yaralar hiç kapanmıyor.

Sorularını ve yanıtlarını yıllara teslim etmeyi öğrenmiş biri olmanın olgunluğu da var bu seste. Nasıl geçmiş olursa olsun, çoğu kez bir ömrün ya da gençliğin boşa geçtiğini düşünmek insanların çoğuna kederli bir zevk verir. Bu yazıklanmada, ölümlü bir canlı olan insana özgü bir duygu olarak varlığının ve zamanın geçiciliğini bilmenin yası vardır.

İnsanın çocukluğundan, yeniyetmeliğinden başlayarak toplum içinde bir birey olarak kendini oldurması, yapılandırması yeterince zorken, bir de devrimci olmayı seçmesi, daha iyi bir geleceğe devrim yoluyla inanması, bu inancı başkalarına da paylaştırma arzusu; bir inanç değerine, bir yaşama biçimine, bir ahlaka dönüştürmesi çok daha güç ve yorucu bir süreci kapsar.

Türkiye gibi ülkelerde solcu olmak, sağcı olmaktan daha zordur. Solcu olmak için çok şey yapmanız gerekir; sağcı olmak içinse neredeyse hiçbir şey. Solcu olmaya karar verdiğinizde, birçok cephede savaş yürütmek zorunda kalırsınız; bu cephelerin en amansızı ise, o güne kadarki öğrenmelerinizi ve ezberlerinizi değiştirmeye çalıştığınız kendi bünyenizdir. İnsan, iyi bir devrimci olmaya çalışırken, "özel mülkiyetin, ailenin ve devletin" öğrettiklerinden bünyesine yerleşmiş ve başa çıkılması gereken zor ve vahşi bir malzeme ile boğuşmak zorunda kalır. Devrimin ilk nesnesi devrimcinin kendisidir. Kendini başarıyla devirmek için dünyanın devrilmesinden yardım ve destek umar.

1970'li, 80'li yılların devrimcileri yalnızca devrimi beklemedi. Aynı zamanda köylülerin kentleşmesini, feodalitenin çözülmesini, Türkiye'nin sanayileşmesini, işçi sınıfının bilinçlenmesini, zenginlerin burjuvalaşmasını, çelişkilerin keskinleşmesini de bekledi. Devrim dalgasının bütün dünyayı sardığı bir dönemde, diğer ülkelerle birlikte yaşanan ortak sorunlardan payını almakla kalmadı; Doğu-Batı sorunsalına düğümlenmiş bu coğrafyaya özgü sorunlarla da baş etmeye çalıştı. Kendi geçmişi ile kurduğu arızalı ve sorunlu ilişkide ağır hafıza problemleriyle yaşayan bir toplum olarak, sadece fraksiyonel bölünmelerin değil, aynı zamanda zihinsel, kültürel, tarihsel bölünmelerin de bedelini ödedi. İlerlemecilik esasına dayanan Batılı toplum modellerinin ve teknolojik gelişme evrelerinin "tarihin trenleri" diye adlandırıldığı aşamalara geç kalmış olmanın getirdiği tarihsel küslük ve güvensizlik içinde kendine uygun devrim modelleri aradı. Bilgiden çok inanca, hatta imana dayanan bir devrimcilik süreci yaşandı. Tüm bu sürecin özeleştirisi, hesaplaşması, kendi iç dinamiklerinin evrilmesi sonucunda bir gereksinim olarak da ortaya çıkmadı; bunun için bile ihtilaller, askeri darbeler, yani dış müdahaleler bekledi. Her türden gözden geçirmenin,

hesaplaşmanın, zihinsel yenilenmenin, ancak yenilgiye endeksli "Biz nerede hata yaptık?" sorusu etrafında odaklanabildiği geleneksel bir toplumun alışkanlıklarına yenildi.

Bugünse bildiklerimiz kadar bilmediklerimizle de biçimlenen, belki de en önemli belirleyeni "hız" olan çok daha karmaşık bir sürecin içinden söz alıyoruz. Devrimin argümanları, nesneleri, taşıyıcıları değişti; zenginleşti. Büyük anlatılar döneminin çökmesi diye nitelendirilen bu postmodern çağın kuramsal yelpazesinde yer alan, yapısalcılıktan, yapısöküme çeşitli bilgi disiplinleri, yöntemleri zihinsel dünyamızı kuşatırken devrim tasavvurunun programına alması gereken konuların, olguların sayısı hayli arttı.

Devrim tanımı öncelikle bir tasavvurdur, bir gelecek tasavvuru... Yalnızca herkesin iş bulması, açların doyurulması, yoksulların giydirilmesi programı değil. Günümüz insanının tasavvur anlayışı ise yazık ki yalnızca teknolojik imgelem gücüne kilitlenmiş durumda. Bugün devrimden söz edecekseniz eğer, genetikten, sibernetikten, hatta uzay araştırmalarından da söz etmeniz gerekiyor artık. Bir gün geleceğini sandığınız gelecek, başka türlü gelmeyeceğini size söyledi çünkü.

Oysa o yıllarda ağır sanayileşmenin, toplumsal ilerlemenin anahtarı olduğunu düşünen devrimci hareketler, her tür sanayileşmeyi kayıtsız koşulsuz savunurken, bunun nasıl bir çevre ve doğa katliamına dönüşebileceğinin hayal gücüne de, bilgisine de sahip değildi. Bunu, ona çevre hareketleri öğretti. Yaygın bir tutum olarak, kadın haklarının savunulması, cinsiyet ayrımcılığı konusunda ayrı bir mücadele kulvarı açılması, toplumsal mücadeleyi zayıflatan bir sapma olarak görülüyordu. Bunun böyle olmadığını feministler öğretti. Temel olarak bir an önce iktidarı ele geçirme hedefleniyordu, ama bir kurum olarak iktidarın doğası tartışılmıyordu; "iktidar"ın kendi başına nasıl bir güç içerdiği, onu kullanma bilgisinin neye dönüşeceği ve nelere mal olabileceğini, yani anarşistlerden öğrenmeyi reddettiği birçok şeyi zamanla her türlü "iktidar"dan öğrendi. Herkese aş ve işten söz ediliyor, emeğin özgürlüğü ve hakkı savunulurken, "tembellik hakkı"ndan söz edilmiyor, nihai hedefin "boş zaman özgürlüğü"ne ulaşmak olduğu unutuluyordu. Diğer tasavvurları kendi programına katarak güçlendireceğine, belirsiz bir devrim ta-

savvurunun köreltici ışığında onları karartıyordu. Çünkü, devrime ilişkin hayallerde, hâlâ eski dünyanın değerleri ve zihinsel alışkanlıkları kurucu öge olmayı sürdürüyordu. Her özgül hak arayışı, kimlik ya da ayrımcılık esası etrafında örgütlenmiş mücadele kampları, devrimci mücadelenin önünü kesen, ona güç ve kan kaybettiren birer sapma olarak görülüyor, her toplumsal sorunun çözümünün zaten devrimde içkin olduğu söylenerek, devrimin sihirli değneğiyle kendiliğinden gerçekleşecek olası mucizelerine kendini kaptırmış kitlesel hülyanın dışında hiçbir hülyaya izin verilmiyordu. Aslında dünyanın çoktan konuşmaya başladığı çevreci ve yeşil başkaldırıdan hayvan haklarına, feminist politikalardan eşcinsel haklarının savunulmasına varasıya birçok konudan mevcut kitleyi saflara kazanmak adına reel politika gereği uzak duruluyordu. Bu çeşit konularda düşünce ve proje geliştirmeyi, haklar savunusunu, sorunlarına sistem içinde çözüm arayan politika dışı gruplara terk etti.

Berlin Duvarı çöktüğünde, elbette çöken yalnızca bir duvar değildi, ama bugün kapitalist dünyanın, liberal politikaların sözbirliğiyle kabul ettirmeye çalıştığı gibi, devrim de çökmedi. Marx'ın yanıldığını söylemek için belki hâlâ biraz erkendir. "Marx yanıldı mı?" sorusunun cevabı, belki de "Hayır, biz yanıldık"tır.

Marx'ın söyledikleri bir tür Nostradamus'un kehanetleri gibi alımlandığı için, kehanet günlerini gerçekleştirmesi beklenen tarihin tekerleği sonunda Berlin Duvarı'na tosladı. Aslında belki Berlin Duvarı yıkıldığında değil, örüldüğünde sosyalizm çökmeye başlamıştı. En azından benim gibi düşünenler Rusya'dakinin, Çin'dekinin bizim istediğimiz gibi bir devrim olmadığını biliyordu. Belki de bu yüzden bize bir şey olmadı. Belki de bu yüzden devrimin ne olduğunu bilmesek de, ne olmadığını en çok biz biliyoruz.

Burada sayılabilecek daha onlarca nedenle bugün "Devrim nedir?" sorusu, bence "Artık devrim nedir?" sorusuna evriltilmelidir.

Ezberlerimizin hızla bozulduğu bir çağda, tüm yaşananları bir elektrik kesintisiymiş, şimdilik karanlıkta oturuyormuşuz da elektrikler gelince kaldığımız yerden sürdürecekmişiz gibi yaşayamayız. "Büyük anlatıların" en azından "anlatı kaybına" uğradığı bu çağda, değişenlerin ve değişmeyenlerin dökümünü doğru yapmak gerek. "Light" türevleri de dahil olmak üzere kapitalizmin ve faşizmin her

çeşidi ellerini ovuşturarak sosyalizmin ve komünizmin bugün için bir enkaz olduğundan, devrimin nesnel koşullarının ortadan kalktığından söz ediyor. Eski model devrimlerin nasıl işlemediklerini örnekliyorlar. Belki eski model devrimler öldü, ama yeni model devrimler yok mudur? Bizim kurmaya çalıştığımız sosyalizm sahiden ne kadar sosyalizmdi, ya da devrim hayalimiz sahiden ne kadar devrimciydi sorularını da beraberinde getiren yüklü bir ödeşme gündemiyle açmak gerekmiyor mu bu kapanmamış hesabı?

Ben, kendi payıma açıkçası, devrimin "ne" olduğu, "nasıl" olacağı konusunda iddialı sözler söylemek için yeterince donanımlı hissetmiyorum kendimi. Daha temkinli ve alçakgönüllü bir yerden, yeni öğrenmelerle zenginleşerek söz almaya çalışıyorum. Ama asla kuşku duymadığım bir şey varsa, devrimin hâlâ aynı şiddette bir ihtiyaç olduğudur. Bunun için dünyanın değişenlerine baktığımız kadar, değişmeyenlerine de bakmamız gerekir: Ezen-ezilen ilişkisi mi değişti, sınıflar mı ortadan kalktı, sömürü düzeninin sonuna mı gelindi? Sovyetler Birliği çökünce, Çin kapitalizme geçince, "Emperyalizm" birdenbire "iyi adam" mı oldu? Savaşlar mı bitti dünyada? Silahlanma mı sona erdi? Açlık sorunu mu çözümlendi? Dünya daha iyi bir yer mi oldu? Parametreler değişiyor belki, ama bildiklerimizi ve bilmediklerimizi daha açık ve yüksek sesle söylememiz gereken bir dönemin içinden geçtiğimizi düşünüyorum.

Devrimci mücadele belki devrim yapamadı, ama birçok değerli insan, aydın, devrimci kazandırdı bu ülkeye. Kendi adıma bana o günlerden hâlâ onurla sahip çıktığım bir "sol ahlak" kaldı. Politik olma niteliğimi, şeylerde politik ve sınıfsal olanı görme gücümü koruduğumu; devrimin, fikri ve ahlaki planda öncelikle bir değerler savunusu, inşaası olduğunu düşünüyorum. Elbette politik ölçütlerimde ve yaklaşım biçimlerimde bende de değişenler oldu. Bir zamanlar bu konuda içimde hep bir kuşku taşımakla birlikte, proletaryanın iktidarını savunmaya çalışırken, zamanla iktidarın her çeşidine karşı oldum, "Marksizm"in bir bilim olduğunu savunduğum yılları, Althusser'i keşfettikten sonra geride bıraktım. Kendi ülkesinin sınırları içinde kalan her hareketin tarihsel ve toplumsal ezberine yenilmesinin kaçınılmaz olduğunu, tek bir ülkede yapılan devrimin eksik, güdük kalmaya ve gerilemeye mahkûm olduğunu anladım. Hayatın

her alanında birden devrim yapmıyorsanız eğer, dünyanın sizi eski aktığı yatağına geri çekeceğini biliyordum, doğrulandım. Kendi fraksiyonlarımızın yayın organlarından gelen her işgal, her grev, her boykot haberiyle ertesi gün devrim olacağını sandığımız toy günler geride kaldı elbet. En azından çokkanallı televizyonların ortaya çıkması, Türkiye'nin benim sandığım yer olmadığını öğretti bana.

"Devrim nedir?" sorusu, aynı zamanda "Artık biz neyiz?" sorusunu da yedeğinde tuttuğu için kendi kişisel serüvenimde içkinleşmiş bir kuşağın tarihinden söz almaya çalıştım bu yazıda.

Devrim hâlâ mümkün. Çünkü ihtiyaç hâlâ mevcut. Yalnızca inadımdan mı söylüyorum bunu? Hayır, yalnızca inadımdan değil, ama devrim biraz da inat işidir. Yoksa ne bizim tarihi haklı çıkarmamız gerekiyor, ne de tarihin bizi... Yalnızca devrim gerekiyor. Herkes için.

Mayıs 2006. *Birikim* dergisinin Mayıs-Haziran 2006 tarihli 205-6. sayısında yer alan "Devrim? dün-bugün-yarın" başlıklı özel bölüm için yazılmıştır.

türkiye'de rezil olmak

Bir tarihte bir röportaj sırasında ettiğim bir söz, sonradan çeşitli nedenlerle birçok kişi tarafından sıkça anılıp neredeyse bir özdeyişe dönüşerek üzerime yapıştı kaldı.

"Türkiye'de her şey olabilirsiniz, ama bir tek şey olamazsınız, rezil olamazsınız," demiştim. Unuturlar çünkü. Hafızaların 24 saate ayarlı olduğu bu ülkede isteseniz de rezil olamazsınız!

Öncelikle memlekette her şeyin bu kadar kolay "olunmasıyla" ilgili bir şeydir bu. Her şeyin bu kadar kolay "olunduğu" bir ülkede rezil olmak elbette imkânsız hale gelir. Her şey bu kadar kolay olunuyorsa, "sahiden" bir şey olunamıyor demektir.

Yalnızca üzerinde "Su Tesisatçısı" yazan bir tabela ve birkaç aletle köşede bir dükkân açabilir, insanların evlerini berbat ede ede bir zanaat öğrenmeye çalışabilirsiniz, bunun için sizden hesap soracak kimse yoktur. Kültür dünyasındaki karşılığı da farklı değildir bunun: Bir yayın organında üst üste birkaç eleştiri yazın, kısa sürede "edebiyat eleştirmeni" ya da "sinema yazarı" olursunuz. Istanbul'un otopark köşelerini kapanlarla, gazetelerde köşe kapanlar arasında ciddi bir fark olduğunu sanıyor musunuz? Istanbul'da trafiğe çıkıp Taksim'i bilmeyenlerin şoförlük yaptığı bir ülkede elbette Tansu Çiller ve benzerleri de başbakan olacaktır. Türkiye'de tek bir yasa vardır: birleşik kaplar yasası! Ya da yerli bir deyişle ekmek kadar köfte!

Birilerinin çıkıp sizden hesap sorması; başarısızlıklarınızın, yanlışlarınızın ya da yolsuzluklarınızın hatırlanması mümkün değildir. Geçmiş kimseye yük değildir Türkiye'de. Kurum, şirket, marka, banka batıranların aynı sektörde, aynı makamlara hem de daha yüksek maaşlarla gün gelip oturması işten bile değildir. Kayıp değerler, bulanık vicdanlar kısa zamanda başarıya tahvil edilir. Arsızlık, ısrar, dayatmacılık, ilkesizlik günün birinde herhangi bir şey olmanız konusunda yeterlidir.

Bu nedenle memleketimizde insanların her şeyi zamana bırakması, bir yaşama bilgeliği, bir olgunluk belirtisi olmaktan çok, unutturma kurnazlığına dayalı bir hayat sürdürme taktiğidir. En kanlı katillerden, deprem müteahhitlerine kadar ömür boyu hapislerde çürüyecek sandığınız insanların üç gün sonra aramızda ferah ferah dolaşmaları da bundandır.

Hafızayı diri tutan adalettir. Adaletin olmadığı bir ülkede hafıza silmek, sessiz çoğunluk dedikleri diğerleri için belki de hayatta kalmaya çalışmanın, gerçeklere dayanmanın bir yoludur, kim bilir?

Ar damarınızı biraz gevşetmekle her şey olabileceğiniz bir ülkede, ölmek değil, yaşamak tesadüftür. Maç sonrasında ya da bir düğün sırasında havaya sıkılan kurşunlara "kader" denilen bir ülkede, "olmak" yalnızca karar ve ısrar işi, ölmekse bir anlık dalgınlıktır. "Ekmek parası"nın arkasına sığınılarak her şeyin mubah sayılageldiği bir memlekette ölmek nedir ki, olmak ne olsun? Kitaplar korsan, rakılar sahte, faturalar naylon, mobilyalar hayali, hayatsa bildiğiniz gibi...

Olunması zor bir şey yok mudur bu memlekette peki? Ne olursanız olun, "sahici olmak" en zorudur en başta. İnsanın kendisi olması en zorudur. Hiçbir tribüne oynamadan "biri" olmak; zamana uyarak değil, zamana yaslanarak insan olmak; kana, karanlığa bulaşmadan politikacı olmak; "köyün delisi" olmadan aydın olmak; kadınlığını unutmadan kadın olmak; aslını inkâr etmeden Kürt olmak; kepaze olmadan eşcinsel olmak; yaşlandıkça çocukluğuna geri çekilerek ilkokul düzeyi milliyetçiliğine gerilemeden hayat tamamlamak zordur. Örnekleri çoğaltabilirsiniz.

Vatan gazetesinin "Bu Ülkede Yaşamak" başlıklı yazı dizisi nedeniyle kaleme alınmış bu yazı, gazetenin 7 Haziran 2005 tarihli sayısında "Bu Ülkede Rezil Olmak" başlığıyla yayımlanmıştır.

mayın

Mardinliyim. Babam avukattı. Sınır boylarındaki mayın kazalarına, ölümlerine ilişkin çoğu kaçakçılara ait çocukluğumu sızlatan hikâyelerle büyüdüm ben. Yalnızca bir adımın, insanı ölüme ya da sakatlığa götürmesindeki rastlantının trajik payını erken öğrendim. Bölgenin kaderi, insanın kaderi sanılıyordu. Şimdi her mayın haberi ya da fotoğrafı, içimde çocukluğumdan kalma bu sızılı anıların mayınlarına dokunur. Mayın bazen içinize döşenir çünkü.

Takma el, takma bacak fotoğraflarına bakarak, "teknolojinin" ne kadar ilerlediğini düşünenlerin, asıl "insanlığın" niye o kadar ilerlemediği üzerine düşünmesi gerek. Belki de asıl sorun "takma yürek" lerdedir.

Gazeteci Ahmet Şık'ın "Başkasının Acısına Bakmak" adlı sergisinde yer alan fotoğraflardan oluşan kitaptaki fotoğrafaltı metinlerinden biri olarak yazılmıştır. 2006.

cinayetin arkasındaki en büyük örgüt

Söylenecek sözün çokluğu bazen insanı dilsiz bırakır. Tıkanır, kalırsınız. Haklılığın suskunluğu, diğer suskunluklara benzemez; düğümü zor çözülür.

Hrant Dink'in öldürüldüğü o gün, *Agos*'un kapısında, karşı kaldırımda dururken içimden geçenlerle, dilime azalarak, seyrelerek gelenlerin uçurumunda kayboldum. "Gençliğimiz cenaze kaldırmakla geçti," dedim arkadaşlarıma. Benim kuşağım otuz yıldır bunları yaşıyor, bir otuz yılımız daha var mı, belli değil.

Tek başına zaten yeterince trajik ve yaralayıcı olan bu ölüm, aynı zamanda yakın tarihi ürperterek çağrıştırdıkları, hafızadan geri çağırdıklarıyla da kavurucuydu. Her yeni ölüm, diğer ölümleri de ilk gün acısıyla diriltir.

Kaç kitap yazarsanız yazın, bazen böyle dilsiz kalırsınız.

•

Hrant Dink'in ölümü nedeniyle hazırlanan *Agos*'un özel sayısı için yazdığım bu yazıda, yalnızca siyasi bir suikast sayılamayacak bu cinayetin anatomisine, sosyal nedenlerine, tarihsel katmanlarına uzun uzadıya girecek değilim. Çok yönlü, çok boyutlu bu olay hakkında kuşkusuz söylenmesi, üzerinde durulması gereken birçok şey var; nitekim bir bölümü yazılıp söylenmeye başladı bile...

Diğer önemli bir bölümü ise, "öldürülmüş gazeteci kimliği" üzerinden Hrant Dink'le hısımlık, akrabalık ilişkisi kurmaya çalışan; yıllardır yalnızca dili, söylemiyle değil; zihni, ahlakı ve tasavvuruyla da tamamen magazinleşmiş büyük medya tarafından hunharca kirletiliyor, anlam ve değer kaybına uğratılıyor. Bu malum "bir kısım medya"nın, ikiyüzlü, riyakâr tutumu, cinayet sonrasında yaptıkları yayınlar nedeniyle belki de ilk kez, yalnızca "marjinal gözler" tarafından değil, daha geniş kesimlerce de algılanır, kavranır oldu. Olay sonrası tanıklıklarımdan biri budur.

Sakin bir kafayla, serin bir tutumla, kuşatıcı, derinlikli çözümlemelere bugün her zamankinden çok daha fazla gereksinim olduğunu bilmekte; perona yeni bir trenin girdiğini fark etmekte yarar var.

•

Öncelikle konuyu doğru seslendirmek gerekir: Hrant Dink bir gazeteci olduğu için değil, bir Ermeni olduğu için öldürüldü. Çok yıldır bu topraklarda sesi onun kadar tok çıkan pek fazla Ermeni yoktu. Dilsizleştirilmiş, sindirilmiş, görünmez edilmiş Ermeni kimliğinin haklı ve güçlü bir sesi olduğu için; onlara çizilmiş, içinde hareket edebilecekleri dar sınırları geçtiği için öldürüldü. Üstelik bunları şovenizme, fanatizme, ırkçılığa kapılmadan; barışa, kardeşliğe, eşitliğe kucak açan bir dil ve söylemle yaptığı için daha tehlikeli kabul edildi. Hangi milletin taşıyıcısı olursa olsun, "Milliyetçilik"ler, birbirini karanlığından tanır çünkü. Bu nedenle birbirleriyle nasıl baş edebileceklerini bilir; birbirlerinin silahlarını, yaralarını ve oyunlarını tanırlar. Sevginin sahtesi olur, ama nefretin olmaz. Nefretin gözleri karanlıkta da görür.

Onlar için Hrant Dink, hem düşmandı, hem bildikleri düşmana benzemiyordu. Onu, daha da "ötekileştiren", yalnızlaştıran bir durumdu bu.

Hrant Dink "görüldü". Görülmek, görülebilir olmak önemlidir. Onu hedef tahtası haline getiren şey, en başta bir Ermeni olarak "görülebilir" olmasıydı. Bu ülkede Ermeniler genellikle görünmezler. Göze batmadan yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Adları, soyadları, kimlikleri bir biçimde silikleştirilmiş, karartılmış, kalabalığa karıştırılmıştır. Görülmek, var olmak, çağrıştırmak, hatırlatmak, dolayısıyla da "izlenmek" demektir. 301. maddeyle ya da namluyla.

Azınlıkların hafızası daha güçlüdür. Onlar daha çok hatırlarlar. Yalnızca uzak tarihi değil, 6-7 Eylül olaylarını da. Bu nedenle dilsizlikleri daha koyudur. Kaldı ki, Apo'dan bile "Ermeni dölü" diye söz eden resmi dilin gündelik uyarıları, hafızanın o kadar gerilere gitmesine bile gerek bırakmaz.

•

Hrant Dink, elbette aynı zamanda gazeteciydi. Aydın, muhalif bir gazeteci olduğu için de öldürüldü. Tıpkı diğerleri gibi. Gazetecilere tanınan, içinde hareket edebilecekleri kuşatılmış sınırları aştığı için de öldürüldü. Tıpkı öncekiler gibi, tıpkı sistemli bir biçimde katledilen Kürt gazeteciler gibi, tıpkı kaderini benzer karanlık güçlerin çizdiği benzer bazı ülkelerde de olduğu gibi.

Bu ülkede kişinin söz söylemesinin, düşüncesini açıklamasının bedelinin öldürülmek olabileceği, böylelikle bir kez daha herkese hatırlatılmış; 301. maddeyle yeterince cezalandıramadıklarının 7.65' lik tabancayla susturulabileceği herkese gösterilmiş oldu.

•

Sisteme yaslananların bunu yaparken kendi güçlerinden başka güvendikleri birkaç temel olgu var: Toplumun hafızasızlığı, kitlelerin yılgınlığı, muhalefetin süreksizliği gibi. Önceki cinayetlerin kararтılmış delilleriyle, askeri darbeler tarihinin her şeyin üstünü örten kalın ve kirli örtülerine, unutuşun toplumsal gücüne yaslanıyorlar.

Hrant Dink'in katili yakalanamadı aslında. Yalnızca tetiği çeken yakalanmış oldu. 17 yaşındaki bir genç, Hrant Dink'in öldürülmesini isteyen niceleri adına tetiği çekmiş oldu. Onun çektiği tetikte daha nice elin parmağı var. Olay yerinde belki yalnızdı. Ama yalnız değildi. Arkasında yıllardır sistemli biçimde kışkırtılan kanla ve kinle bilenmiş kitlelerin uğultusunu duyuyordu. Tıpkı bir futbol maçında kendini toplumsal isterinin uğultusuna teslim etmiş bir fanatiğin kör adımlarıyla zaferinin kalesine koşuyordu. Yıllardır töre cinayetlerinde on beş yaşındaki oğulların eline tabanca tutuşturan zihniyete töre indirimi uygulayan hukuka sahip bir "Devlet"in elinden nasıl kurtulabileceğini bilmenin özgüveniyle koşuyordu. Yakın tarihte Trabzon'daki her linç girişiminin, devlet yetkililerince nasıl hoşgörüyle karşılandığının bilgisine ve onayına sahipti. Sonunda kurt dişi kana değdi.

•

Katilleri, örgütlerden önce iklim yaratır. Bu cinayette, yıllardır Türk olmayanlara kin ve düşmanlık aşılayan okul kitaplarından beyaz cam reklamlarına; stadyum tribünlerinden asker uğurlamalarına;

maşizm ve faşizm propagandacısı "Kurtlar Vadisi" gibi televizyon dizilerinden büyük gazetelerin günlük manşetlerine varana dek egemen kılınan saldırgan üslubun salyalı imzası var. Milliyetçiliğin, liberal politikaların yedeğinde modernize edilmeye çalışılan en "light" biçiminden, hiçbir müdahale kaldırmayacak en ham, en ırkçı, en şoven haline tanınan kültürel imtiyazın doğal ve kaçınılmaz sonuçları bunlar. Gerçeği ve hayalisiyle Abdullah Çatlı'lardan, Mehmet Ali Ağca'lardan, Polat Alemdar'lardan kahramanlık ikonları yaratan, Maraş olaylarının, 12 Mart sonrasının ünlü Lockheed skandalının, Madımak Oteli'nin, yüzlerce faili meçhul cinayetin ve daha nicelerinin hesabını vermemiş bu kültürel iklim ve atmosfer, elbette Istanbul'a uzak herhangi bir taşra şehrinin ışığı kıt internet kafesinde oturup, dünyada kendine bir yer, bir ad, bir kimlik arayan birinin ruhunu çabuk ele geçirir.

•

Bu nedenle, Hrant Dink'in öldürülmesinin arkasında belli bir örgütün olup olmamasının tek başına hiçbir anlamı yok. Bir örgütün bulunmamasının devlet yetkililerini niye bu kadar rahatlattığını anlamak mümkün değil. Bu cinayetin arkasında yıllardır kanla, kinle, nefretle, lanetle, düşmanlıkla beslenerek örgütlenmiş, kendinden olmayana yaşama hakkı tanımayan milliyetçiliğin vahşi "Dil"i var aslında. Sistemin dili bu, resmi dil bu, büyük medyanın dili bu. En büyük örgüt o. Bu dile teslim ettiğiniz toplum, nasıl olsa katilini yaratmakta zorluk çekmez. Azmettiricisi, bu cinayet için başvurduğu ilk iki kişiyi ikna edemezse, üçüncüsünü eder.

Bizimki gibi toplumlarda neden kurbanlarla katiller, genellikle toplumun yoksul kesimlerinden çıkıyor sanıyorsunuz?

Yoksullar dillerini ararlar çünkü. Öyle ya da böyle.

•

Kendi adıma benim için en önemli şey, Hrant'ın Ermeni değil, buralı olmasıydı. Buralı olmak, bir kültürel iklimin ortak tarihine yaslanmak demektir. Aramızdaki dil, din, cinsiyet ve benzeri tüm farkların hem korunup hem kaynaşması esasına dayanır. Bunun bize, yok etmeye çalıştığımız imparatorluk mirası olduğunu düşünüyo-

rum. Toprak kardeşliğiyle birbirimize bağlıyız.

Hepimiz buralıyız. Önemli olan bu. Öğrenmemiz gereken bu.

Yazık ki, kurban vermeden bir şey öğrenmeyen bir toplumuz biz. Eminim, bu ölüm de bize yeni şeyler öğretecektir.

Nitekim Hrant Dink'in cenazesinin yürüyüşüne katılan kalabalıklar, uzun süredir hiç hissetmediğim bir umudu uyandırdı içimde. O sessiz, vakur ve kararlı kalabalık, her şeyin o kadar da kaybolup gitmediğini düşündürdü. Tanımadığım kardeşlerim olduğunu düşündürdü. Çekildiği köşesinde politik bir güce dönüşmeyi bekleyen önemli bir gizilgücün varlığına işaret etti. Bir yerlerde küskün duran bu kalabalığa değmeyi, dokunmayı beceren bir politik hareketin yeni bir imkân yaratabileceğini düşündürdü.

Keşke bu kalabalık 301. maddeden ötürü Hrant'a dava açıldığında, mahkeme kapısına yığılmayı da bilseydi. Neden ölmeden haklı olamıyoruz bu ülkede? Neden ancak ölünce haklı oluyoruz?

•

"Hepimiz Hrantız, Hepimiz Ermeniyiz" sloganıyla kurulmaya çalışılan empatiyi, verilmeye çalışılan iletiyi anlıyorum. Ama bu sloganı da, tıpkı bir zamanlar karşı çıktığım "Arkadaşıma Dokunma" sloganı gibi içimden itiraz ediyorum. Bilindiği gibi, "söylem"in ardında "ideoloji" yatar. Öteki'nin hakkını aynılaşarak koruyamayız. Başkalarının yaşama ve var olma haklarını, farklılıklarımızı korumak pahasına tanımalıyız. Varsın arkadaşımız olmasınlar! Bir arada yaşamanın yolları ancak böyle kurulur. Hem tek tek ayrı, hem yan yana birlikte durmayı öğrenip bildiğimizde... Yeni bir dünyanın diliyle...

Yaşarken öğrettiklerinden fazlasını ölümüyle öğreten Hrant Dink, rahat uyu!

Agos gazetesinin Hrant Dink'in ölümü nedeniyle hazırladığı 26 Ocak 2007 tarihli özel sayıda yalnızca bir paragrafı yayımlanan bu yazının tamamı 2 Şubat 2007'de Almanya'da *Freitag* gazetesinde, 4 Şubat 2007'de Türkiye'de *Radikal İki*'de yayımlanmıştır. Kırmızı Yayınları tarafından hazırlanan Hrant Dink'i anma kitabının içinde yer almıştır.

hayattan kurtarılmış bölge

Istanbul'a taşındığımdan beri, hep Beyoğlu çevresinde oturdum, bu konuda yıllardır aynı espriyi yaparım: "Istanbul'da yirmi beş metrekarelik bir alanda yaşıyorum, bütün arkadaşlarım yürüme mesafesinde." Günümün önemli bir bölümü elbette İstiklal Caddesi'nde geçiyor. Beni görenler, "O da her gün İstiklal'de," diye düşünmesinler. Orası ne de olsa bizim mahallenin sokağı. Kapımın önü gibi bir şey.

Istanbul'da ilk evim Aynalıçeşme'deydi. *Üç Aynalı Kırk Oda* kitabımda yer alan "Aynalı Pastane" adlı uzun hikâyede geçer. Günün birinde bitirmeyi düşündüğüm kitaplarımda, örneğin *Aşk*'ta yer alacak, *Pislik*'te yer alacak, ileride bir gün yazacak olursam *Aynalıçeşme'de Bir Apartman Dairesi*'nde –adından ötürü haliyle– yer alacak. Vefalı bir insanımdır. İnsanlara, mekânlara, hayata borcumu hep ödedim. "Ödedim, gerekirse gene öderim," der Behçet Necatigil bir şiirinde. Vefa, hayata sorumluluk ve sadakat öyledir; hep ödetir.

İngiliz Konsolosluğu'nun yanından girer, Tarlabaşı Caddesi'ni geçerdiniz, Kamer Hatun Camii'nin karşısına düşerdi. Şimdi üzerinden yol geçiyor. Bir zamanlar salonunuz, çalışma odanız, yatak odanız olan bir yerin üzerinden şimdi arabaların geçiyor olması insana hiç iyi duygular vermiyor.

Sabahları, İngiliz Konsolosluğu'nun karşısındaki "Levent Kafe"de kahvaltı etmeye bayılırdım. Tarlabaşı yıkımı nedeniyle, o evden taşınmak zorunda kaldıktan sonra da bir süre devam ettim o kafeye, sonra orası kapandı, ne zaman sevdiğim bir yer kapansa, benim için biraz daha eksilmiş olan hayata küserim, gene öyle oldu; çok sonra bir gün yeniden açıldı, sevinerek gittim gene, ama hayatla barışmadım. İnsanın içi bir kere küsmeye görsün; orası yeniden açılınca, eskisi gibi Istanbul'a yeni gelmiş, genç ve umutlu biri olmuyorsunuz ki!..

Sonraki evlerim Gümüşsuyu ve Fındıklı'daydı. Şimdi Cihangir' deyim. Evimden çıktıktan sonra, yürüyerek en fazla beş dakikada

İstiklal'de oluyorum. Bunun benim için ne tür bir mutluluk olduğunu bilemezsiniz.

Beni Istanbul'a geldiğime inandırıyor.

Ben, Beyoğlu'nu daha Mardin'den bilirim. Çocukluğum ve yeniyetmeliğim boyunca, "Lale", "İstiklal", "Melek" sinemalarında seyrettiğim Türk filmlerinden iyi tanırım.

Herkesin uykuda olduğu sabahın erken bir saatinde, İstiklal Caddesi'ni boydan boya geçerek yalnızca Beyoğlu'nda değil, hayatta da kaybolmuş gibi yürüyüp gidenlerle biten film sahneleri vardır. Ben o sahneleri çok severim. Kaybolmayı anlatmanın en güzel sahneleridir onlar. Yenilgiyi başı dik karşılamak, yürüyüp gitmek, birçok durumda en iyi finaldir zaten. Görüntü genişler, müzik yükselir, kaybolan kişi, açılıp uçsuzlaşan görüntüde de kaybolup gider. Son. İçinizde siyah-beyaz bir sızı. Yıllar sonra da... İyisiyle kötüsüyle Türk filmlerinin hepimizde hakkı vardır. Hem "Yeşilçam"ın, Beyoğlu'nda olduğunu unutmayalım. Bizi büyüten birçok hayalimiz orada yazılmıştır.

Taşrada büyüyen çocuklar, hep bir gün gidecekleri Istanbul'un hayalini kurarlar. Ben de öyleydim. Hayata hazırlanmakla, Istanbul'a hazırlanmak neredeyse aynı şeydi. Oysa yıllarca hazırlanıp durduğunuz Istanbul, size aynı şefkatle kucak açmayabilir; Istanbul'da kazanmak ile, Beyoğlu'nda kaybolmak aynı paranın iki yüzü gibidir. Yazısı birine, turası diğerine çıkar.

Türk filmlerinde de, hayatta da –kimi durumlarda bunlar akıl almaz bir uyumla benzerlik gösterirler–, Istanbul'u fethetmeye yola çıkan kahramanlara rastlarsınız. Kazananlarla kaybedenlerin niye kazandıklarını ya da niye kaybettiklerini tam olarak anlayamazsınız. Çünkü, Türkiye sosyolojisi kolay açıklanabilir bir sosyoloji değildir. "Neden o değil de bu, neden bizimki değil de öteki"nin doğru yanıtını, ne hayat verir size, ne de Türk filmleri... Bu yüzden hayatta olup bitenlere de, filmler için dediğimiz gibi, "film icabı öyle oluyor" diyebilirsiniz.

•

Beyoğlu'nu fethetmek, yalnızca taşralı çocukların hülyası değil, genel olarak Türkiye'nin meselesidir. Aslına bakılırsa, Beyoğlu, 1453'

ten beri hâlâ fethedilememiş bir vatan parçasıdır. Yeterince Türkleştirilememiş, yeterince Müslümanlaştırılamamıştır. Dolayısıyla, necip Türk sağının bağrında bir yara olan "Taksim'e camii yaptırmak", hâlâ bir siyasi "dava"dır.

Beyoğlu dışarıdan, lüks ve pahalı mağazalar, eğlence, gece hayatı, yanıp sönen neon ışıkları, zenginlik, para harcama ve benzeri şeyler olarak görülür. Beyoğlu'nun arka sokakları ise karanlık bir mitolojidir. Yoldan çıkacağınız, tuzağa ya da kötü yola düşeceğiniz bir yer. Türkiye masalında, kahramanın kötü güçlere karşı imtihan verdiği tekinsiz bir ormanlık alandır. Çokrenkli, çokışıklı bir orman. Beyoğlu bir anlamda hayatın yüzüne benzer; onun hem karanlık, hem aydınlık yüzüdür; tehlikelidir ama, hayat kadar tehlikeli, daha fazla değil; sizi yalancı kalelerle savunmaz belki, hatta savunmasız bırakır, ama bu da iyidir; kendi kendinize bağışıklık kazanmanıza yardım eder. Ya da acımasızdır, gerçekten gözünüzün yaşına bakmaz. Kendisine sahip çıkmayı bilmeyenlere, o hiç yardım etmez.

Türkiye'nin dünyaya dokunduğu yerdir Beyoğlu. Istanbul'un hem Türkiye olan, hem olmayan yüzüdür. Türkiye'nin çeşitli dönemlerde geçirdiği değişimlerden payını almakla birlikte, bu temel özelliğini, Istanbul'un bir dünya kenti, hatta metropolü olduğuna işaret eden çokrenkli bir karmaşa olmasını bugüne kadar korumayı bilmiştir. Nüfusu on milyonu geçmiş bir metropolde, her çeşit insana rastlamak kaçınılmazdır elbet. Sokaklarında Afrika'dan gelme siyahileri gördüğünüz bir şehir artık bir dünya metropolü sayılır; yalnızca ulusal değil, uluslararası bir kimlik taşır. Levantenlerin sürüldüğü, 40'ların, 50'lerin zenginlerinin çoktan şehrin yukarılarına taşındığı bir tarihten geçerek yoksullaşmış, geçmişini söyleyen evlerinden ve görkeminden başka bir şeyi kalmamış olsa da, bu memleketin, dünyaya dokunmak isteyen insanları için, hâlâ tarihle dans edebilecekleri kurtarılmış bir bölgedir Beyoğlu. Yoksulların, serserilerin, evsizlerin, uyuşturucu bağımlılarının, tinerci çocukların, dilencilerin, seks satanların en fazla ortalıkta görüldüğü semtlerdendir. Sistem, kendi pisliğini kapısının önünden süpürmeye çalışsa da, Türkiye gibi ülkelerde, çöpünüzü fazla uzağa taşıyamazsınız; onlarla birlikte yaşamayı öğrenmek zorundasınızdır; hem de şehrin göbeğinde. Beyoğlu bir akvaryumdur, içeridekiler yemek yerken, cama

yapışan aç yüzler onları seyreder. Yalnızca bir semt değil, aynı zamanda bir settir. Bir film seti. Türkiye gerçeğini, bütün çelişkileriyle çokyönlü görülebilir kılan bir set. İnsanları yoldan çıkaran bir yer değil, içlerini serbest bırakabildikleri bir yerdir. Bizde zaten saklı, gömülü olan şeyleri ortaya çıkarır, bizde hiç olmayan şeyleri kendi yaratmaz. Kasabanın daralttığı insan ruhu, metropolde genişler.

•

Beyoğlu, aynı zamanda bizim entelektüel bilinçdışımızdır. Bilinçdışının ilgi alanına en çok giren şeyin "cinsellik" olduğunu ise artık hepimiz biliyoruz. Beyoğlu, söylenmiş ya da söylenmemiş biçimleriyle olsun, çağrışım haritamızda yoğun olarak cinselliğe işaret eden bir kültürel referanstır ve insan ruhunun karanlık, suçlu, günahkâr yanlarının kolektif bilinçdışımızda ve kültürel bilinçüstümüzde temel bir simgesi haline gelmiştir. Beyoğlu deyince, insanların aklına üç aşağı beş yukarı benzer şeylerin gelmesi bundandır. Öteden beri, barlar, pavyonlar, gece kulüpleri, kumarhaneler, uyuşturucu temin edilen yerler, fuhuşa göz yuman oteller hep Beyoğlu civarındadır. Beyoğlu, bunun yanı sıra, kiliselerin yoğun olduğu, azınlıkların yerleşim bölgesi olarak da bilinir. Türkiye'ye ilk giren elçiliklerin, yabancı mağazaların ve markaların da yurdu olmuştur. 1917 devriminden sonra Beyoğlu'nu mekân tutan Beyaz Rusları ve arkalarında bıraktıkları hikâyeleri de unutmamak gerekir. Bu yanıyla Beyoğlu'nun taşıdığı ikinci simge değer, günah listesini kabartan ikinci özellik, onun "kozmopolit" olmasıdır. "Kozmopolit olmak" uzun yıllar hep kötü bir şeymiş gibi alımlanıp sunulduğundan, genellikle suçlama cümleleri içinde kullanılır. Oysa kozmopolitlik bir zenginliktir.

•

Kitabevi Yayınları tarafından yayımlanan *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu* adlı derli toplu çalışmasında Ali Şükrü Çoruk, yazarlarımızın romanlarındaki çeşitli Beyoğlu sahnelerine yer vererek, onların bu konudaki yaklaşımlarını, tutumlarını örnekleme yoluyla, bir çeşit edebiyatta Beyoğlu haritası çıkarmaya çalışıyor. Çoruk, belli ki sağ görüşlü, muhafazakâr bir araştırmacı. Daha ön-

sözden başlayarak, okura açıklıkla sunduğu görüşlerine bakılırsa, o da benzerleri gibi, Beyoğlu'nu, ıslah edilmesi gereken bir ahlaksızlık, fuhuş ve uyuşturucu batağı olarak görüyor; kozmopolit yapısına açık ya da örtük eleştiriler yöneltiyor; çeşitli romanlardan seçtiği örneklerle de bu tezini sağlamlaştırmaya çalışıyor. Ama asıl hazin olanı, farklı dünya görüşlerine sahip, farklı siyasal çizgilerin temsilcisi görünen yazarların romanlarından alınan parçaların, Çoruk'un görüşleriyle nasıl bir uyum içinde olduğunu görmek. Hangi görüşte olursa olsun, yaptıkları iş gereği, insan ruhunun araştırmacısı olması gereken yazarların, "gövde" söz konusu olduğunda, nasıl muhafazakâr, gerici bir ahlakın değerleriyle düzen savunucusu kesildiklerine tanık olmak insanın içini sızlatıyor. Hayatın diğer alanlarında söz aldıklarında, çapları genişleyen, sözleri derinleşen; sizde yeni ufuklar açan kimi gözde yazarlar bile, cinselliğin sularına sokulduklarında, birdenbire karanlık, sığ, tekinsiz bir batağa saplanıp kayboluyorlar. Kim ne derse desin, kendine yabancılaşmanın en hazin, en sızılı örneği, gövdenin hareket kabiliyetine çizilen sınır alanlarında yaşanır. İnsanın ham doğasıyla kendisi arasında açılan uçurum kolay kapanmaz çünkü. Yabancılaşma nesnelerinin kabuklarını, zarlarını soymak, onları başkaları için de anlaşılabilir kılmak, insan ruhunu meslek edinmiş yazarların işiyken, yazık ki çoğu sistemin ideolojik teçhizatıyla donanmış olduğundan, bizzat kendileri birer yabancılaşma nesnesi ve inceleme konusu olabiliyorlar. Sözü uzatacak değilim, bu yazının konusu elbette bu değil. Yalnız, bu vesileyle, kendimi artık yazmaya hazır hissettiğim bir malzemeden yola çıkarak, adını şimdilik "Cinsel Politika ve Edebiyat" koyduğum bir araştırma-inceleme kitabına başladığımın haberini verebilirim. Yalnızca Beyoğlu malzemesi bile, böyle bir araştırmanın harcını karmaya yetiyor. Beni ilgilendiren temel şey, bu tutumun gündelik hayatımıza sızarak bizi aynı şiddetle kuşatan sinsi uzantılarına dikkat çekmek.

•

1970 sonlarında, İmam Adnan Sokağı'nda, şimdiki "Kaktüs"ün karşısında "Vat 69" diye bir kulüp vardı. Benim bildiğim ilk "gay" bardı orası. İnsanlar, polis baskınlarından, karakola götürülmekten çe-

kinir, korka korka giderlerdi. Yanı sıra Beyoğlu'ndaki bütün birahaneler, şimdinin "gay" barlarına rahmet okutacak kadar "gay" mekânlardı ama, onlar yabancı gözleri uyandırmayacak biçimde "eril maskeleniyorlardı" ve tahmin edersiniz ki, bunların hepsi apayrı yazıların konusu... Şimdi, yalnızca Beyoğlu'nda onlarca "gay" ve "travesti" bar var. Birçok şey geçmişe göre aşıldı görünüyor. Yalnızca bu dünyayla ilgili olduğum için vermiyorum bu örneği, çelişkisi sert görünen bu konuda bile gelinen noktaya dikkat çekmek istiyorum.

Kim ne derse desin, zaman geçer. Zamana direnenler yalnızca kendilerine kötülük etmekle kalmaz, dünyanın geri kalanına da zaman kaybettirirler. Dünyaya yetişmek istiyorsanız, ona dokunmak zorundasınız. Dünyayı ancak dokunduğunuz yerden yakalayabilirsiniz. Türkiye, kasabalılaşarak değil, dünyalılaşarak kendisine dünyada bir yer açabilir.

Beyoğlu, hâlâ hayattan kurtarılmış bir metropol bölgesi, bir Türkiye imkânı.

▬ Bir dönem haftalık olarak yayımlanan *Beyoğlu* gazetesi için yazılmış; gazetenin 25 Temmuz 2003 tarihli sayısında yayımlanmıştır.

hayatın yerleştirme sanatı: çarşı-pazar

Hayatı alıp eve getirmek.
Çarşıya çıkmak belki de budur. Eski evlerin, evle sokağı birbirine bağlayan geniş girişlerine "hayat" denmesi gibi... Bilirsiniz: Türkçede "çarşı-pazar" sözü birlikte anılır. Tekrara duyulan gereksinim dilde tınlar.

Yaşamın nasıl üretildiğinin, nasıl yinelendiğinin canlı örneğidir çarşılar. Yaşama olan inancın tazelendiği gürültüde kurulup dağılırlar. Taneden çoğalan dünyadır; bize bereketin çoğul sevincini yaşatır, eşyanın doğasını söylerler.

Çarşıya çıkmak niçin içimizi açar? Dalgınlıklarımıza dirilik katar? Kullanılmayı; gündeliğe katılmayı; evlere, hayatlara karışmayı bekleyen nesnelerin görünüşlerinden, yan yana duruşlarından ortaya çıkan hayata dair büyük cümle, insanın içini kamaştırır. Bize ümit etmeyi hatırlatır; yarın duygusunu sağlamlaştırır. Çarşı-pazar, hayatlar hayal etmektir aynı zamanda. Bizi başkalarının hayatına açar. Evlerine, odalarına, mutfaklarına, hikâyelerine...

Alışveriş etmenin yanı sıra, içimizin tekinsiz tenhasından çıkıp da kalabalıklara, uğultulara karışmak istediğimizde, gittiğimiz yer çarşı-pazar'dır. Yalnızlığımızdan yorulduğumuz ya da ürktüğümüzde, katılmak istediğimiz hayat, cümbüşüne karışıp kaybolmak istediğimiz kalabalıktır.

Yan yana, üst üste istif edilmiş, birilerinin hayatına karışmayı bekleyen nesnelerdeki durallığın hüznü, çiçek tezgâhlarının diriliği içinde ışıyan zamanın geçiciliği; yaşamak için bir tenin sıcağını, kokusunu kuşanmayı bekleyen giysiler, ömrü kısa sebze ve meyvelerin, tablalarda duran balıkların konacağı sofralar, duvarlarda dizili duran anahtarların açacağı kapılar, masalara dizilmeyi bekleyen tabaklar, kullanılmayı bekleyen saymakla bitmez onca nesne, birilerinin kendine uzanıp dokunmasıyla kımıldamayı bekleyen hayattır.

Çarşılardan evlere akmayı bekleyen hayat.

Yağmurda açılan şemsiyeler, tablaların üzerinde sisli bir aydınlıkla ışıyan çıplak ampuller, birbirine bağlanarak uzayıp giden tenteler. Havada asılı kalmış renkler, kokular... Sonra boşalmış tezgâhların geride bıraktığı hüzün; birçok hüznümüz gibi neye ilişkin olduğunu anlamadan yaşadığımız var oluşumuz kadar eski, tanıdık hüzün... Akşamın ışığı azalmış tezgâhlarında kalan malların solmaya yüz tutan tazelikleri, ömrü dirilikleriyle sınırlı sebze, meyve, balık, çiçek tezgâhlarının aceleci gürültüsü; satılmayan malların evlere doğru tamamlanmamış yolculuklarının inmeye başlayan akşamla birlikte satıcısının omuzlarına binen dalgınlığı...

Aynı zamanda renklerin kendilerini sonuna dek denediği yerlerdir çarşılar; yalnızca renklerin değil, biçimlerin de... Onlarca, yüzlerce nesneye dağılmış bir tek renk, pazar tezgâhlarında topluca bir araya geldiğinde yeniden görünürlüklerini kazanır sanki. "Semt pazarları" gibi, renklerin de kendi içinde "renk pazarları" oluşur. Bazen bir meyve ya da sebzenin tezgâh boyunca üst üste yığılmasının getirdiği tek bir rengin egemenliği gözlerimizi teslim alır. Birdenbire bütün dünya biber kırmızısı ya da limon sarısına kesilir. Kırmızı, hiç görmediğimiz kadar kırmızı, sarı hiç görmediğimiz kadar sarıdır artık. Gözlerimiz yenilenir. Her zaman baktığımız hayata, içimizi yeniden bulmuş gibi bakarız.

Yoksullar, pazarlardan hayatı kendileri için biraz olsun kolaylaştırmasını umarlar. Bu yüzden varlığını, yoksulluk bilgisine borçlanır bazı pazarlar. Dar gelirli ailelerin, yoksulların pazarı geç saatlerdir. Azalan, tükenmeye yüz tutan, satıcısının ümidi kestiği ya da geri götürmeye üşendiği sebzelerin, meyvelerin kendilerinden vazgeçildiği geç saatler... Işığı kıt saatlerin fotoğraflarında yoksulluk sızlar.

Yalnızca nesneler beklemez. Satıcılar da bekler. Beklerken dalgınlaşırlar bazen, yüzleri başka zamanlara karışır; bazen uyuklarlar. Yüzlerinde derinleşen ifade, beklediklerinin artık yalnızca bir müşteri olmadığını söyler bize. Kendilerinin de bilmedikleri bir şeyi beklemektedirler. Bu ânı yakalayan fotoğraftan biliriz bunları. An ile sonsuzluk arasındaki ilişki, en keskin ve somut karşılığını fotoğraf sanatında bulur çünkü. Örneğin, bir satıcının birkaç saniye önce-

ki ya da birkaç saniye sonraki duruşu, bakışı değil de, tam o andaki halidir içinde hapsolduğu zamanı sonsuzlaştıran; kısacık bir an parçasından büyük bir hayat yapan. Bazen karın, yağmurun, ışıkla gölgenin yer değiştirdiği günbatımı saatlerinde varlığını duyduğumuz sonsuzluk ve zaman, büyük cümlelerden vazgeçer de, birdenbire tezgâhının başında duran dalgın bir satıcının yüzüne iniverir. Bu yüzden iyi fotoğraf zamanı söyler. Örneğin, pencerede görünen birinin iyi yakalanmış kısacık bir ânının uyandırdığı duygu, birdenbire bizde hayata açılan uçsuz bir pencere derinliği kazanarak sonsuzlaşır. Yakaladığı yalnızca bir an olsa da, fotoğraf, bu nedenle bir geniş zaman sanatıdır.

Benim için iyi fotoğraf, içimi sızlatan fotoğraftır. Ya da içimi kamaştıran. Işıtan. Yenilediği gözlerime yeni bakışlar armağan eden. Niyesini, niçinini dile dökmekte zorlandığım bir duygunun beni ele geçirmesini, bana var oluşumu duyurmasını sağlayan... İyi fotoğraf, bütün iyi sanat yapıtlarında olduğu gibi ona bakanda dirilik uyandırır. Dünyanın bize sızmasına ancak dirilik izin verir çünkü.

Yalnızca Istanbul deyince bile onca çarşı adı dökülür dudaklardan: Eminönü Çarşısı, Mahmutpaşa, Mısır Çarşısı, Balık Pazarı, Kapalıçarşı ve daha nicesi... Bunlar aynı zamanda Istanbul'un devingen anıtlarıdır. Birçok çarşı-pazar, edebiyatçıların sözleriyle tarihe kalır. Örneğin Beşiktaş Çarşısı, birçoğumuz için aynı zamanda Behçet Necatigil şiiridir. Kapalıçarşı, ona "kapalı kutu" diyen Orhan Veli'dir. Beyoğlu ise başlı başına bir edebiyattır.

Benim de yazdıklarımın birçoğunda çarşılar geçer.

İçim çarşılar gürültüsü. Yazdığım azdır.

Eylül 2005. Tasarımı Bülent Erkmen tarafından yapılan ve Eczacıbaşı Holding AŞ. tarafından 2005'te yayımlanan Şakir Eczacıbaşı'nın *Çarşılar... Pazarlar* adlı fotoğraf albümü için yazılan önsözdür.

İstanbul şarkıları

Istanbul şarkıları dendiğinde, önümüzde öyle uçsuz bir atlas açılır ki karşısında bir tür baş dönmesine kapılmamak mümkün değildir. Bu durum, yalnızca Istanbul'a ilişkin şarkı ve türkülerin sayıca çok oluşlarıyla açıklanamaz. Aynı zamanda çocukluğumuzdan, yeniyetmeliğimizden başlayarak hayatımızın çeşitli ve önemli anlarına eşlik eden, geçmişimizin bir parçası olmuş bu şarkıların, bize hatırlattıklarının, uyandırdığı çağrışımların, içimizde yokladıklarının; imgelemimizi harekete geçiren, benliğimize neredeyse habersiz yerleşmiş gücünün de eseridir. Kimi zaman açık bir radyodan kulağımızda kalmış, kimi zaman gittiğimiz bir gazinoda söylenmiş, bir pazar günü bahçe sinemalarının birinde "fasıl heyeti" tarafından icra edilmiş; bazen bir düğünde birlikte el çırptığımız; kimini plaklardan, kimini filmlerden sevdiğimiz nice şarkı nedeniyle Istanbul, içinde yaşamayanların bile "nostalji" öznesi olmuştur. Yurt yüzeyine yayılan bu "nostalji", yalnızca şarkılardan değil, aynı zamanda edebiyattan sinemaya çeşitli kültürel kaynaklardan da beslendiği için pek de karşılıksız sayılmaz. Bu nedenle Istanbullu olmayanlarda bile, bir "yurtsama" duygusu uyandıran Istanbul, bir anlamda hem gurbetimiz, hem sılamızdır bizim.

İmparatorluk döneminden beri, Istanbul'un aynı zamanda sanatın ve kültürün de başkenti olması geleneği, Cumhuriyet döneminde de bozulmadığından, o hep şarkıların, hikâyelerin, romanların, filmlerin merkezi olmayı sürdürmüştür. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban*'ına gelene kadar Türk edebiyatı, nasıl Istanbul dışına pek çıkmadıysa, yerli filmler de uzun süre yalnızca Istanbul'da geçen hikâyeler anlatmış, ancak çok sonraları kamerasını Anadolu'ya taşıyabilmiştir.

Istanbul'un böyle büyülü bir cazibe merkezi olması nedeniyle, Anadolu'da doğup büyüyen, kendini taşranın dar dünyasında kıstırılmış hisseden insanlar, beyazperdede tılsıma tutulmuş gibi gözle-

rini diktikleri Istanbul'u, hep günün birinde fethedilmesi gereken bir yer; kaderlerini gerçekleştirecekleri, hülyalarının ve geleceklerinin başkenti olarak görmüşlerdir. Vedat Türkali'nin sonradan bestelenen "Bekle Bizi Istanbul" şiiri, bireysel ya da toplumsal emellerle Istanbul'u fethetme arzusu duyan birçok benzer örneğinde olduğu gibi, bu yaygın duyarlılığa tercüman olur.

•

Klasik Türk Sanat Musikisi'nin köklerinin Bizans Müziği'ne dayandığı öteden beri söylenegelmiştir. Örneğin, XIII. yüzyıldan kalma Bizans müzikleri tarafsız bir kulakla dinlenildiğinde, aralarındaki benzerliğe şaşmamak elde değildir. Semailerden saz eserlerine, peşrevlere, taksimlere varana dek geniş bir yelpazede seyreden Klasik Türk Sanat Musikisi, daha çok bir "saray müziği" olarak kalmış, zaman içinde büyük üstatlarını yetiştirmiş, şarkı formlarını, usul ve makamlarını oluşturarak zenginleşmiş, evrilmiştir. Aynı zamanda şair ve musikişinas olan birçok padişahtan, bazılarının bir-iki müzik aleti çalabiliyor olmasının; hatta içlerinde marş besteleyen ilk bestekâr olan II. Mahmud, ya da "Suz-i Dilârâ" gibi bir makam bulmuş, birleşik makamlar yaratmış III. Selim gibi değerli bestekârlar bulunmasının, bu müziğin desteklenip gelişmesinde kuşkusuz önemli payı vardır. Ama, bu aynı zamanda onu, saraya ve Istanbul'a özgü bir kapalı alan müziği kılmıştır. Müzik adamlarının, bestekârlarının çoğunun, Istanbul yaşayışı ve dünyasıyla sınırlı kalmış olması, bu müziğin bilinen formlarıyla Anadolu'da hiçbir zaman yaygınlık kazanamayışının, klasik ve soylu örneklerinin hiçbir zaman kitlelere mal olamayışının nedenlerinden biri sayılabilir.

Geriye bakıldığında, kaynağına kadar giden bu çeşit nedenlerden ötürü, "Türk Sanat Müziği" demek, şarkıların içinde "Istanbul" adının geçip geçmemesinden bağımsız olarak, zaten büyük ölçüde Istanbul müziği, Istanbul şarkıları demektir.

Hatta, "Istanbul türküleri" dendiğinde bile, bildiğimiz anlamda "türkü" değil, gene bir tür "şarkı" anlamak gerekir. Türk Sanat Müziği'nde geniş bir yer tutan "türkü" formu, aslında Klasik Türk Sanat Musikisi'nin genel kuralları içinde eriyip yeniden yapılandırılan anonim bestelerden oluşmuştur. Rumeli türkülerine yakınlığından

ötürü, çoğunlukla "Istanbul ve Rumeli türküleri" başlığı altında anılan ve çoğunun yaratıcısı belli olmayan bu türkülerin yanı sıra, Anadolu'dan gelen saz şairlerinin Türk Musikisi etkisinde kalarak besteledikleri, çoğu, zamanın Semavi kahvelerinde çalınan türküler de sonradan Istanbul ve dolaylarına ait olarak bilinmişlerdir. Bunlara son olarak, Batılı yaşam biçimine geçildiği zamanların şanolarında, kafeşantanlarında söylenen düet ve kanto tarzında yapılmış olanlarını da eklediğimizde liste uzar gider.

Öte yandan Istanbul'un gündelik yaşayışının, renkli, canlı sahnelerini içeren birçok şarkı, türkü kendi içinde çeşitlendikçe, sarayın ve dergâhların duvarlarını aşıp halkın gündelik yaşamına dağıldıkça şenlenmiş; hareket, renk, cümbüş kazanmış gibidir. Bunlar başlı başına zengin bir dağar oluşturur: 50'li yıllarda Eartha Kitt'in İngilizce sözlerle seslendirerek dünyaca tanınmasını sağladığı "Üsküdar'a gider iken aldı da bir yağmur"la başlayan liste, çoğunu bir Istanbul türküsü olduğunu bilmeden sevdiğimiz "Telgrafın tellerine kuşlar mı konar", "Gemilerde talim var", "Kadifeden kesesi", "Alıverin bağlamamı çalayım", "Sandalım geliyor varda", "Bir dalda iki kiraz", "Entarisi ala benziyor", "Mendilimin yeşili", "İndim havuz başına", "Yemenimin oyası", "Sürüverin cezveler kaynasın", "Arabaya taş koydum civanım", "Şu gelen atlı mıdır", "Pencereden kar geliyor", "Menekşe kokulu yârim", "Karanfil oylum oylum", "Yemenimde hare var", "Yanıyor mu yeşil köşkün lambası" gibi nicesiyle sürer gider.

"Yangın olur biz yangına gideriz" gibi bazı türküler, Istanbul'un yaşayışının parçası olmuş tulumbacılar gibi kimi meslek gruplarının neşeli dillendiricisiyken, "Darıldın mı gülüm bana" gibi kantolar da, şanolarda çapkınca perde açar.

•

Klasik Türk Sanat Musikisi'nin kültürümüzdeki ayrıcalıklı konumundan söz ederken, Yahya Kemal Beyatlı'nın şu ünlü mısralarını anmak gerekir: "Çok insan anlayamaz eski musikimizden / Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden".

Şeyh Hacı Ethem Efendi, muhayyer şarkısında "Beykoz'la Çoban Çeşmesi vaktinde güzeldir / Göksu Sarıyer suları makbul-i ezel-

dir / Sahrada şeref çalgı güzel, şarkı güzeldir / Bayrampaşa, Küçüksu, Fenerbahçe'de ra'na" diye bize Istanbul'u gezdirirken, Dellalzade, mahur bestesinde "Göksu'yu atma bir yana / Küçüksu pek âlâ sana / Çubuklu'da ey Dilrûba / Gönlünce gez, zevk et bu yaz," diyerek Istanbul'un semtlerini tane tane sayar.

Münir Nurettin Selçuk'un bestelediği Yahya Kemal'in ünlü şiirindeki gibi, "Sana dün bir tepeden baktım aziz Istanbul" diyerek, hemen her semti için ayrı ayrı yazılmış olan şarkıların izinden gidecek olursak, nerdeyse eksiksiz bir Istanbul haritası elde etmemiz mümkündür. Semtleri şarkılarla katederek ilerleyeceğimiz bu yolculuk, bize aynı zamanda şehrin gündelik yaşayışı hakkında resimli bilgiler verir.

Yakın bir zamanda yapılan *Kâğıthane Şarkıları* adlı bir toplama albümün içinde, Lavtacı Hristo'nun "Sûy-i Kâğıthane'de mecnun misal", Tatyos Efendi'nin "Çeşm-i celladın ne kanlar döktü Kâğıdhane'de" gibi, gücünü günümüze kadar korumuş klasiklerin yanı sıra, zamanının mesire ve âşıkların buluşma yeri diye bilinen Kâğıthane'ye "Kâhtane" denilen zamanların unutulmuş şarkıları da yer almıştır: "Kâhtane'ye gelince yalınız", "Seyre çıkmışsın bugün Kâhtane'yi", "Tal'at eyler mi dey'u meh sûy-i Kâhtane'den".

Göksu, Çamlıca gibi birçok semt de ondan geri kalmaz: Lavtacı Hristo'nun "Gidelim Göksu'ya bir âlem-i ab eyleyelim", Arif Sami Toker'in "Çek küreği güzelim uzanalım Göksu'ya", Yesari Asım Ersoy'un "Sazlar çalınır Çamlıca'nın bahçelerinde", "Biz Çamlıca'mn üç gülüyüz", Nuri Halil Poyraz'ın "Çamlıca yolunda âşıkı kolunda", Bimen Şen'in "Bir yaz gecesi Çamlıca'da yâr ile kaldım", Mustafa Çavuş'un "Küçüksu'da gördüm seni", Münir Nurettin Selçuk'un "Bir tatlı huzur almaya geldik Kalamış'tan", "Kandilli yüzerken uykularda", Sadettin Kaynak'ın "Aman güzel Maçka'lı", Refik Fersan'ın "Gel bu yaz şöyle Fenerbahçe'de birkaç gün kal", Selahattin İçli'nin "Çoktan beri bir kız tanırım ben Sarıyer'de" gibi şarkıların ardından, "Fındıklı bizim de yolumuz", "Aksaray'da çevirdiler yolumu", "Aksaray'a gide gele yoruldum", "Sarayburnu'nun ufak tefek taşları", "Sarıyer'in ortasında" gibi türkülerle şenlendirilebilir bu yolculuk.

"Istanbul'dan Üsküdar'a yol gider" ise, bize aynı zamanda, Üsküdar'ın Istanbul'dan ayrı tutulduğu zamanların bilgisini verir.

"Beyoğlu'nda gezersin, gözlerini süzersin" ile başlayıp, "Setiremin yemeninde Beyoğlu'nda", "Çıktım Beyoğlu başına" gibi şarkı, türkü ve kantolara gündelik yaşamının renklerini, hikâyelerini veren ve Istanbul'un içinde ayrı bir Istanbul olan Beyoğlu, çalgısı, çengisiyle başlı başına bir âlemdir.

Istanbul'un adaları, şarkılar için apayrı bir önem taşır; her ada, daha çok yaz mevsimiyle birlikte ve her biri ayrı bir macera duygusuyla yâd edilir: Şükrü Tunar'ın "Adanın yeşil çamları aşkımıza yer olsun", Yesari Asım Arsoy'un "Biz Heybeli'de her gece mehtaba çıkardık", "Adalar'dan bir yâr gelir bizlere", Osman Nihat Akın'ın, tarihçi yazar Ahmet Refik Altınay'ın vefatı üzerine bestelediği "Yine bu yıl ada sensiz içime hiç sinmedi" ilk ağızda akla gelen adalı şarkılardır.

Adalar gibi, Boğaziçi de Istanbul şarkılarının vazgeçilmez motifidir. Belki de Boğaziçi şarkıları denince ilk akla gelen Alâeddin Yavaşça'nın, "Boğaziçi şen gönüller yatağı" şarkısıdır. Tanburî Mustafa İzzet Efendi, İsmail Dede, Sadullah Ağa'lardan başlayıp İsmail Hakkı, Lem'i Atlı, Mustafa Nâfiz Irmak, Zeki Duygulu'lara uzanan geniş bir listede farklı kuşaktan birçok besteci, Boğaz'ın iki yakasını süsleyen yalı, konak, köşklerin hikâyelerine eşlik eden nice Boğaziçi şarkısı bestelemiştir.

Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin "Çıksan yalnız meh gibi bir kerre Boğaz'a", Hacı Arif Bey'in "Muntazır teşrifine hazır kayık", Osman Nihat Akın'ın "Körfezdeki dalgın suya bir bak göreceksin", Şerif İçli'nin "Gece sahilden açıp", Semahat Özdenses'in "Dün gece mehtaba dalıp hep seni andım", Münir Nurettin Selçuk'un "Aheste çek kürekleri mehtap uyanmasın", Aleko Bacanos'un "Gel ey denizin nazlı kızı nûş-i şerab et", Artaki Candan'ın "Bu gece çamlarda kalsak ne olur", Kadri Şençalar'ın "Ah güzel İstanbul" gibi şarkılarının içinden Boğaz'ın derin suları akar.

Bu arada imparatorluğun önemli parçası olan "ekalliyetlerin" bu müziğe katkılarını hiç unutmamak gerekir. Nikoğos Ağa, Tatyos Efendi, Astik Efendi, Kemanî Serkiz Efendi, Bimen Şen, Leon Hancıyan, Arşak Efendi, Marko Çolakoğlu, Artaki Candan benzeri birçok Ermeni ve Rum asıllı bestekâr ve müzisyenin büyük katkıları, bu müziği bir imparatorluk müziği kılar. Yanı sıra İstanbul yaşayışı-

nın önemli parçası olan, şehrin ruhunu yansıtan, ama sözleri Türkçe olmayan Rum, Ermeni, Seferad şarkılarını da anmak gerekir. Şimdi Kurtuluş denilen Tatavla şarkıları, kasap havaları başlı başına bir dağar oluşturur.

•

Çoğu 60'lı, 70'li yılların Türk filmlerinde, "esas oğlanla", "esas kız", şen kahkahalarla ağaç çevresinde koşmaca oynarken, ya da bir kır kahvesinde el ele tutuşup birbirlerine ve Boğaz'a manalı manalı bakarlarken, yatay çekimlerle uzun uzun taranan Istanbul ve Boğaz görüntülerinin ardında, Istanbul sevgisinin ve hayranlığının işlendiği "İstanbul'u artık hiç sevmiyorum", "Onu mu, bunu mu, şunu mu / Özlüyorum İstanbul'umu" gibi giderek daha yalınkat ve yüzeysel bir duyarlılığa seslenen günün popüler şarkıları duyulur. Bunlar aynı zamanda 45'lik plaklar devrinin de liste şarkılarını oluştururlar.

Sıkıştığı plak, gazino, taverna, yerli film, minibüs kasetleri ekseninde dönerek ufalanan ve gün günden düzey yitimine uğrayan Türk Sanat Müziği, usta yorumcularını, bestekârlarını bile ne yazık ki, dönemin yalpalamalarından koruyamamış; kaderini, günün gelgeç zevklerinin ellerine teslim etmiştir. Yüksek sesle telaffuz edilmeyen resmi bir kültür politikası gereği, eğitim müfredatının dışında tutulan, 70'lerin ortalarına kadar bir "konservatuvarı" bile olmayan bu müzik, resmi radyo kurumları dışında iyice sahipsiz kalmıştır.

Zamanla müzik türleri çoğalıp çeşitlense de, Istanbul ve Boğaz temaları, şarkılardaki hükümranlığını sürdürmüş; arabesk, pop, rock gibi bütün müzik türlerinde, yanlış bir nitelendirmeyle "özgün müzik" diye adlandırılanlarından taverna şarkılarına varana dek hepsinde, bu mirası devralan şarkılar yapılmış; bunlarda kimi zaman sitemle, kimi zaman hasretle anılan Istanbul'a sesleniş sürmüştür. Kimi, geçmişte olduğu gibi, Istanbul'a kaptırdığı yârinin ardından "Yârim İstanbul'u mesken mi tuttun" diye gücenikliğini dile getirmiş, kimi "Şimdi İstanbul'da olmak vardı anasını satayım," diye gurbetten seslenmiştir. Kimi, "Onu benden siz aldınız / Onu benden siz çaldınız / Şimdi yalnız bıraktınız / İstanbul sokakları" diye sokaklarından; kimi de elinden çektiği "İstanbul'un kızları"ndan ya-

kınmıştır. İşi zamanla, "Kız sen İstanbul'un neresindensin"e ya da "İstanbul'dan kız mı alınır"a dökenler bile olmuştur.

Âşık Veysel'in dahi Istanbul'a seslenen bir türküsü vardır: "Sevgisi içimde yaşayıp duran / Nazlı güzellerin şirin İstanbul / Hayali kafamda hükümdar süren / Görmez gözlerime görün İstanbul".

•

Türk Pop Müziği ise zaten, "Bak bir varmış bir yokmuş eski günlerde / Tatlı bir kız yaşarmış Boğaziçi'nde" diye başlar. "Deniz ve mehtap" ile sürer. Ajda Pekkan, ilk dönem 45'liklerinden birinde bizi, "Moda Moda Moda yolunda" gezdirir. "Emirgân'dan Marmara'ya Kınalı Büyük Ada'ya / Aşkımızı mavi suya gizleyelim biz" nakaratıyla ünlü "Ay beyaz, deniz mavi" şarkısından Timur Selçuk'un "Böyledir akşamları Istanbul"un şarkısına varana dek daha birçok şarkı sayılabilir.

Şehrin profiline eklenen Boğaz Köprüsü'nün yapımından sonra, dönemin Pop Müziği şarkılarından biri, köprüye pek sevinen gençleri, sığ bir neşeyle konu edinir: "Boğaz Köprüsü / İnci gerdanlık / Altından geçtik / Kahkaha attık / Çek kayıkçı kürekleri / Gezdir seven şu kalpleri".

Toplumsal çelişkilere değinen büyük şehir hikâyeleri anlatan 70'li yılların kimi Türk Pop Müziği şarkılarının fonunda, vazgeçilmez biçimde Istanbul vardır gene. Birçok ünlü şairin, o dönem bestelenmeye başlanan şiirleri, Türk Pop Müziği'nin söz ve hikâye dağarını zenginleştirmeyi sürdürerek günümüze kadar gelir.

Orhan Veli'nin "Istanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı", Melih Cevdet Anday'ın "Ada vapuru yandan çarklı", Oktay Rifat'ın "Gittim baktım şıkır şıkır Balık Pazarı / Üç tek attım sarhoş oldum ayaküzeri" dediği "Badem şekeri" şiirlerinin şarkılaşmasıyla birlikte, Türk Şiiri'nin "Garip"leri, Türk Pop'unu da renklendirmişlerdir.

Yakın dönem sayılabilecek örnekleri arasında, Mazhar Fuat Özkan'dan "Bu sabah yağmur var Istanbul'da" ile, Sezen Aksu'nun "İstanbul İstanbul olalı hiç görmedi böyle keder" ve "Yârim İstanbul gel öpeyim gerdanından" gibi şarkıların, şimdiden Türk Pop'unun "Istanbullu" klasikleri arasında yer aldığını söylemek için erken sayılmaz.

Aslında Istanbul'un pop şarkılarına girmesinin tarihi daha eskilere dayanır. 60'lı yıllarda, yabancı şarkıcılara kendi şarkılarını Türkçe sözlerle 45'lik plaklara okutma modası başladığında, Fecri Ebcioğlu'nun, Sezen Cumhur Önal'ın sözlerini yazdığı bazı şarkılar, Istanbul'u konu edinmiştir: Marc Aryan'ın "Moda yolunda" ve "İstanbul"u; Patricia Carli'nin "Boğaziçi" ve "Özlerim İstanbul'u" ve İzmir kökenli Dario Moreno'nun "İstanbul kızları" bunlar arasında sayılabilir.

50'li yıllarda Jimmy Kennedy - Nat Simon imzalı "İstanbul not Constantinople" şarkısı, Istanbul'un artık yabancı şarkılara da konu olmaya başladığını belgeler. Nitekim sonraki yıllarda Istanbul'dan söz eden bazı Fransızca, İtalyanca, Almanca şarkılar da yapılmıştır. Çoğu dönemin gelgeç şarkılarıdır, ama bunların arasında, Urfalı Babi'nin bir şarkısını "Sur les quais d'Istanbul" diye seslendiren Diane & David ikilisinin 45'lik plağından koleksiyonerler haberdardır. "Red Elvises" adlı Sibiryalı bir rock topluluğunun "Hello from Istanbul" şarkısı ise, bu merakın 90 sonlarına kadar geldiğini gösterir.

Ama bunların içinde belki de en ilginci, bir Tom Waits şarkısıdır: "Telephone call from Istanbul".

•

Bitirirken son bir söz: Bu yazı, ilk hikâye kitabının adı *Son Istanbul* olan ve "Istanbul"u, hâlâ Istanbul Türkçesiyle noktasız yazıp telaffuz eden; müzik konusunda "uzman" değil, yalnızca "meraklı" olan bir edebiyatçının yazısı diye okunmalı, üslubunda "maksadını ve hududunu aşan" bir ton varsa, hoşgörüyle karşılanmalıdır.

— İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 2006 yılında Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanan *İstanbul'un Ruhu* başlıklı kitap için yazılmıştır.

mediha demirkıran'a saygı

Günümüzde gelişigüzel ve sorumsuzca kullanıldığı için tanım gücü taşıyan birçok sözcük anlam, kıymet ve itibar kaybına uğradı. Ucuz yakıştırmalarla tüketilen "sanatçı", "megastar", "duayen", "diva" gibi nitelendirme sözcükleri, ne yazık ki bu sıfatların hak edildiği durumlarda kullanılma hakkını elimizden aldı. Bir toplumda elinizi her kaldırdığınızda, yüz tane "sanatçı"ya, elli tane "duayen"e çarpıyorsanız, bunların "hakiki"lerinden söz ederken, haliyle ne diyeceğinizi bilemiyorsunuz.

Bu nedenle, Türkiye'nin gelmiş geçmiş en büyük seslerinden biri olan Mediha Demirkıran'ın, Türk Sanat Müziği'nin "diva"larmdan biri olduğunu söylediğimde, bu sözün gerçek anlamıyla ve değeriyle anlaşılmasını isterim.

Bunca yıl adının ve sesinin gözlerden saklı kalmış olması; şimdiki kuşaklar tarafından tanınıp bilinmemesi, onun önemini, değerini azaltmaz. Bu, kendi kültürel mirasına sırtını dönerek, değerlerini ve hafızasını gündelik modaların hızına emanet eden toplumumuzun ayıbıdır.

Çocukluğumdan beri, bir Mediha Demirkıran hayranıyımdır. Bana Türk Sanat Müziği'ni sevdiren seslerden biridir o. Kulak dolgunluğumuzda, ruh iklimimizde, gönül eğitimimizde sesinin hakkı vardır. Onu, çocukluğumun Ankarası'nda Güneypark Aile Gazinosu'nda seyrettiğim günler, kulağımı adeta radyoya yapıştırarak dinlediğim "Mediha Demirkıran'dan şarkılar dinlediniz..." diye biten radyo programları, "Grafson", "Şençalar", "Philips" etiketli 45'lik plakları gün gibi hatırımdadır.

Mediha Demirkıran, ender bulunan nitelikte bir "kolaratur soprano"dur; Türk Sanat Müziği şarkılarında operatik tınılar kullanmaktan, okuyuşunda klasik terbiyede ses dalgalandırmalarından kaçınmaz. Bu yanıyla, Sabite Tur Gülerman geleneğinin sürdürücüsü olduğu söylenebilir. Asıl ustalığını, Türk Sanat Müziği'nin klasik

ve zor örneklerini seslendirdiği "radyo emisyonlarında" göstermiş; birçok kuşakdaşı gibi gazino ve plak çalışmalarında dönem eğilimini gözeterek, günün şarkılarını okumuştur. Bunlarda da, dinleyenin duygularını istismar etmeyen ağdasız bir okuyuşla "edasını" korumuştur.

Hacimli sesi, ustalıklı icrası, aynı ses aralığında diyafram ile kafa sesi arasında kesintisiz dalgalanabilen hançere kullanımı, günün popüler, kolay şarkılarına bile kazandırdığı soylu yorumla dikkat çeker ve birçok kuşakdaşından bu özellikleriyle ayrılır. 60'ların, 70' lerin yaygın duyarlılığına seslenen, yerli filmlerin demirbaşı olan bu azıcık hercai, popüler şarkılar, Demirkıran'ın sesinde başka bir kalite ve ağırlık kazanır. Aynı dönemde başkaları tarafından plağa okunan bazı şarkılara şöyle bir kulak kabartmak bile, Mediha Demirkıran farkını anlamaya yeter.

Bütün büyük şarkıcılar gibi Demirkıran da, seslendirdiği şarkıyı, sesiyle ele geçiren ustalardandır. Ondan dinlemiş olduğunuz bir şarkıyı, kolay kolay bir başkasından dinleyemez olursunuz. Benim, Demirkıran'dan başkasından dinleyemediğim şarkıların başında, Avni Anıl'ın "Maziyi düşündüm de yoruldum", Sadettin Kaynak'ın "Ne dert kalır, ne hüzün", Şekip Ayhan Özışık'ın "Rüzgâr söylüyor şimdi o yerlerde bizim eski şarkımızı", Alâeddin Yavaşça'nın "Senden uzak günlerim" şarkılarını ilk ağızda sayabilirim.

Kadından Kentler adlı kitabım için yazdığım "Burası Ankara İl Radyosu, şimdi..." adlı öykümde, Selahattin Pınar'ın şarkılarını seslendirdiği "Balet" etiketli uzunçalarında yer alan "Beni de alın koynunuza ne olur hatıralar" şarkısı önemli bir yer tutar. Ben, onu çok dinledim; bu öykü nedeniyle olsun, onun da beni okumasını çok isterdim.

Saygım ve satırlarım ruhuna değsin.

— Ekim 2006. 2007'de Odeon firmasının Mediha Demirkıran'ın eski ses kayıtlarından derlediği bir CD albümün kartoneti için kaleme alınmış olan bu yazı, aynı zamanda *Hürriyet* gazetesinin 12 Mayıs 2007 tarihli "Cumartesi" ekinde yayımlanmıştır.

el sallamak

Balkan Naci İslimyeli'nin ressamlığı ya da resim tarihimizdeki yeri hakkında uzman diliyle konuşacak değilim. Daha kişisel bir yerden söz almak istiyorum:

Elbette bazı sergilerini izlemiştim, resimlerini tanıyordum, basında yer alan kimi söyleşilerini okumuştum, hatta edebiyat dergilerinde yayımlanan şiirlerini de biliyordum ama, kendisiyle henüz tanışmamıştım.

O yılların yayın dünyasının içinde bulunduğu koşullar nedeniyle, tıpkı önceki kitaplarım gibi uzun süre çekmecemde beklemiş olan *Kırk Oda* nihayet yayımlanacaktı. Balkan Naci İslimyeli'nin dergilerin birinde gördüğüm bir resmi, kitabın içeriği ve ruhuyla o denli örtüşüyordu ki kapağına yakışacağını düşündüm. Bu nedenle kendisini aradım, tanışıklığımız ve ahbaplığımız böyle başladı.

Kapatıldığı kulesinde yıllar yılı aynı inatla ve mucize ümidiyle kendi hayallerinin başını ve yazgısını bekleyen, –bana Rapunzel olduğunu düşündüren– bir kadının, yıllar öncesini ve penceresinden sarkan saçlarından akan zamanın ağarttığı yıllar sonrasını aynı karede buluşturan bu resim, *Kırk Oda*'nın ilk üç baskısının kapağını süsledi.

Ortak ilgi alanlarının, merakların, akraba duyarlılıkların, kültürel arayışlardaki benzerliklerin kesişme noktası, benim kitabımla, Balkan Naci İslimyeli'nin bir resmini kendiliğinden buluşturuvermişti.

Yazık ki ülkemizin kültür-sanat insanları, kendi uğraşlarının dışındaki sanat alanlarıyla ilgilenmekte, oralarda olup bitenleri izlemekte, disiplinlerarası ilişkiler kurmada pek hevesli değiller. Örneğin edebiyatçılarımızın çoğunun, resim sanatına ilgisi zayıftır; ressamlarımızın çoğunun edebiyatla ilişkisi de sıradan okur ilgisini aşmaz. Sinemaya herkes kadar giderler, ama "sinema sanatı" üzerine

yeterince düşünmemiş oldukları görülür. Tiyatro ise hemen herkes için çoktan ölüdür.

Benim Balkan Naci İslimyeli'de sevdiğim yan, bir ressam olmasının ötesinde, diğer sanat disiplinlerinden de ilgisini esirgememiş; onların sorunları üzerine de kafa yormuş, düşünce geliştirmiş ve bunları kendi resmine taşımış olmasıdır. Onun serüvenine baktığınızda, yalnızca bir ressamla değil, dünyayı merak ve tutkuyla izleyen bir kültür-sanat adamıyla da karşı karşıya olduğunuzu anlarsınız. Suret kadar yazı'yı da tanır.

Otuz beşinci sanat yılını kutluyor. Yani yolun yarısını. Gerisi de açık olsun. Böyle günlerde bize düşen el sallamaktır.

■ Mart 2006. Balkan Naci İslimyeli'nin 35. Sanat Yılı için hazırlanan katalog için yazılmıştır.

samuraylar arasında aşk için yukarıdan aşağıya yazılmış birkaç dikey söz

Doğu anlatı geleneğinde yer alan hikâyeler, çoğunlukla yaşam deneyimlerini özetleyen özlü ve güzel sözlere, kararlılık ve bilgelik içeren güçlü durumlara yaslanır; bu yanıyla daha çok "mesel" özelliği gösterirler; okuyana, dinleyene "kıssadan hisse" payı tanırlar. Öte yandan düzyazı ile şiir arasındaki ara bölgelerde uçuşurcasına gezinirler.

Samuraylar Arasında Aşk'ta yer alan öyküleri okurken, Uzakdoğu geleneğinin bir parçası olarak neredeyse bütün Japon sanatında görülen kimi ortak özellikleri andım. Bunların başlıcası, azaltarak çoğaltmak diye tanımlayabileceğim bir tutum. Dünyayı yoksullaştırmadan durumu seyreltmek. Sadeliğe verilen önem. Var oluşun ve doğanın kutsanması, şükran duygusu. Alçakgönüllülük ve vakar. Ölümüne sahip çıkılan değerlerin, verilen sözlerin ardında sonuna kadar durmanın, onurun ve erdemin dünyası. Sonra, ânı yontmak, parlatmak diye tanımlayabileceğim bir hal: Zamanın akışını bir an kesintiye uğratarak içinde yaşanılan kısacık zaman parçasını sonsuzlaştırma arzusu... Japon şiir geleneğinin belki de en önemli parçası olan haiku'ların duru derinliği. Zamanın geçiciliğini hissettiren doğa görünümleri. Manzara ile felsefe arasında kurulan denklem.

•

Bir Satir'in Hikâyesi adlı anlatısı Japonya'nın ilk gerçek romanı olarak kabul edilen ve Japon edebiyatının en büyük romancılarından biri sayılan Saikaku, 1642 doğumlu. Kaynaklar, onun yaşadığı dönemin en iyi resimsel temsilinin "ukiyo-e" denilen "tahta baskı"lar olduğunu söylüyor. Nitekim bu kitaptaki hikâyelerin resimsel düzeneğinde de, tahta baskı gravürlerin çizgi kesinliğini, tarif gücünü görmek mümkün.

Saikaku, bir samurayın bir diğer samuraya, bir içoğlana ya da saraylı bir gence duyduğu eşcinsel aşkları konu ediniyor kitabında. Eski Japonya'da samuraylar arasında bu çeşit aşkların yaşanması tamamıyla olabilir bir şeydi ve idealize edilmiş platonik aşktan şehvet dolu oğlancılığa kadar geniş bir yelpazede her çeşit aşka rastlanıyordu. Belki de bu yüzden Saikaku'nun hikâyelerindeki anlatım tonu, olağan şeylerden söz ediyor olmanın sükûnetini taşıyor; modern zamanların eşcinsel aşk hikâyelerinde çoğu kez görülen trajik bir şeyden söz etmenin vurgulu tonuna rastlanmıyor onda. Saikaku, bir diğer kitabı olan *Muhteşem Oğlancılık Hikâyeleri*'nde de aynı sıradan şeylerden söz etmenin güveniyle konuşur.

Modern kültürün televizyon dizilerinden macera filmlerine varana dek zengin dağarındaki samuray hikâyelerindeyse, bu aşklar tamamen gözardı edilerek, erkekler arasındaki ölmez bağlılık ve sadakat yeminlerine dönüştürülmüş, samuraylar arasındaki geleneksel ilişkilerin eşcinsel kökenleri gözlerden saklanmıştır.

•

Belirttiğim gibi *Samuraylar Arasında Aşk*, Japon tarihinin en savaşçı imgesi, Japon kültürünün en eril kültü olan samuraylar arasında yaşanan aşkları konu ediyor. "Samuray" ve "aşk" sözcükleri genel kabul gören çeşitli hikâyelerde yan yana gelebilir elbet. Örneğin, samurayın birinin, bir prensese hiçbir karşılık beklemeden, sarsılmaz bir bağlılıkla duyduğu derin bir aşka işaret edebilir. Ama bu kitabın başlığında olduğu gibi, "samuray" ve "aşk" sözcükleri arasında yer alan "arasında" sözcüğü, birdenbire bilinen denklemleri değiştirerek tüm tarihi yeni bir "okumaya" açar. Samuraylar arasındaki aşk hikâyeleri tarihin saklı sayfalarının konusudur. İnsanlar görmek istemediklerini geçmişe gömerler. Bu yüzden tarih, söz ettiklerinden çok, söz etmediklerinden ötürü tarihtir. Tarihin yeni okumaları, gömülü olanları görünür kılar.

Eşcinsel tarih, ister Japonya'da olsun, ister Osmanlı'da, saklı tarihin önemli bir parçasıdır. Geçmişten devralınan, tarihin resmi evrakında yer almayan eşcinselliğe ilişkin her çeşit belge, bilinen tarihe olan güveni sarsar, hikâye edilen ya da edilmeyen yanlarıyla nesnelliğine kuşku düşürerek onu bir kez daha güvenilmez kılar; tari-

hin yalnızca cinsellik alanında değil, diğer alanlar ve konularda da yalan söylediğini, söyleyebildiğini düşündürmeye başlar. Eşcinsel tarih, bu anlamda bilinen tarihleri okumada bir turnusol kâğıdı işlevi görür. İnsanı, bir bilgi disiplini olarak tarihi yeniden gözden geçirmeye zorlar.

Resmi tarihler, yok etmeye ya da varlıklarını görmezden gelmeye çalıştıkları ulusların ve kavimlerin geçmişlerini nasıl inkâr etmeye, tarihsel köklerini gizlemeye çalışıyorlarsa, erkek egemen iktidarlar da, eşcinselliğe sürekliliği olan geleneksel bir tarih kazandırmak istemez; onu, evrimsel çizgisinden kopartarak köksüzleştirmeye, tarihin arızi dönemlerinde yozlaşma belirtisi olarak ortaya çıkan bir soysuzluk çeşidiymiş gibi göstermeye çalışırlar. Eşcinselliğin eskiden beri var olmayan, ancak çöküş dönemlerinde ortaya çıkan bir yozlaşma gibi sunulması, onun aynı zamanda yok edilebilir, giderilebilir olduğu düşüncesini de toplumsal bilinçdışına taşır. İdeolojik aygıtlar bir kez kurulduktan sonra kendi kendine de çalışır. Her zaman bilinçli politikalarla işletilmeleri gerekmez.

Adlarına samuray denilen, şeref ve cesaret timsali, asil ruhlu yılmaz savaşçılar arasında aşk ve şehvet yaşanabileceği olasılığı, erkeklik, cengâverlik gibi imparatorluk örgütlenmesinin temel kavramlarının geleneksel algılayış biçimlerini de zorlar; bu çeşit değerleri, kavramları yeniden ve derinden sorgulamaya götürür. Bir devlet biçimi olarak imparatorluk kadar, bir ideoloji olarak erkeklik imparatorluğu da önemlidir. Devlet, gündelik hayatta yapılanır. Birinin imparatorluğu olmadan, diğerininki geçerlik ve işlerlik kazanamaz. Bu anlamda *Samuraylar Arasında Aşk* tek başına önemli bir işlev görüyor. Erkekler arasında yaşanan şiddet ve düşmanlığın öbür yüzünü gösteriyor bize. Eril iktidarın gündelik hayat örgütlenmesinde şiddet ile şehvet, birbirlerinin iki yüzü gibidir. Bu durumda dövüşmek ile sevişmek aynı kapıya çıkar. Kitaptaki hikâyelerde göreceğiniz gibi, sınıf ve hiyerarşi içeren eril şiddet, aşkında ve şehvetinde de ölümü, yıkımı beraberinde getirir. Ne denli sakin anlatılmış olsalar da, kitaptaki hikâyeler, değerler arasında bir seçim yapma zorunluluğu içermesi ve bu seçimde ölümün her an pusuda bekleyen bir olasılık olarak ortaya çıkması nedeniyle trajik niteliktedir.

•

Eril kültürün, temel ayin nesnesi olan erkeklik kültü, yalnızca olunmak istenen imgeyi üretmez, aynı zamanda onu bir arzu nesnesi kılar. Olmak istediğimizle sahip olmak istediğimiz eşleşir; ruhta, bedende ve arzunun işleyişinde... Samurayların çifte kılıç kuşanması gibi, bu eril imgeyi kuşanırken, bir yandan da bütün varlığımızla ona sahip olmak isteriz. Bu yüzden "erkek"liğin bunca yüceltilerek tapınma nesnesine dönüştüğü bütün erkek egemen düzeneklerde, eylemliliğe dönüşsün ya da dönüşmesin eşcinsellik, bir çekirdek olarak barınır ve çeşitli biçimlerde tezahür eder. Tam da bu noktada bir yanlış anlamaya yol açmamak için şunu özellikle belirtmek isterim: Mekanik bir nedensellik anlayışıyla bu olgular arasında birebir ilişki kurarak, eşcinselliği üreten bu durumdur, demiyorum, yalnızca insan doğasına kendi biçimini verir demek istiyorum. Kendi iç dinamikleri ve diyalektiği gereğidir bu. Her toplumsal örgütlenme yapısı, eşcinselliğe, bir biçimde kendi yaşama biçimini dayatır.

Bu açıdan bakarak yapılan bir eşcinsel tarih okumasında, Japon İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Antik Yunan tiranlığı arasında kuşatıcı nitelikte ortak özellikler taşıyan güçlü bağlar, sağlam akrabalık ilişkileri ortaya çıkar.

Kadınların büyük ölçüde toplumsal yaşamdan uzaklaştırılmış olduğu bu yapılanmalarda, oğlanların zevk için, kadınlarınsa üreme amaçlı kullanıldığı bir iç hayat düzeneği ve cinsellik anlayışı çıkar karşımıza. Örneğin Osmanlı'daki içoğlanlık kurumunun bire bir karşılığını Japon geleneğinde de bulmak mümkündür. Samurayların hizmetlerine bakan içoğlanların yaş ilerledikçe gözden düşmeleriyle, Osmanlı'da "yüzüne hat inmek" diye tabir edilen yüz tüylenmesiyle gözden düşen içoğlanlar tarihi arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Burada yalnızca tek tarafın arzusunu belirten gençliğe, saflığa duyulan bir iştah değildir söz konusu olan, her iki taraf için de yaş, sınıf, rütbe zemininde işleyen "hiyerarşi" bizatihi arzunun nesnesidir. Arzu sınıfsallaşır.

Saikaku'nun hikâyelerini okurken, kendi tarihimizden çağrışımlarla Allah'ın ifadesini erkek yüzünde bulan Cemali tarikatının er-

keklerini, eski hamamnameleri, Osmanlının örtülü tarihinin tutanakçısı diyebileceğimiz Mercimek Ahmet, Enderunlu Vasıf, Sümbülzade Vehbi, Reşad Ekrem Koçu'ları andım.

— Eylül 2003. Ihara Saikaku'nun bir Japon klasiği sayılan *Samuraylar Arasında Aşk* adlı kitabı için yazılmış önsözdür. Okuyan Us Yayınları tarafından Fatih Özgüven çevirisiyle Şubat 2004'te yayımlanan kitapta yer almıştır.

neden "demiryolu hikâyecileri"

Yalnızca sekiz hikâyeden oluşan bir kitapla, bir ülkenin edebiyat tarihinde ve hikâyeciliğinde kendine yer açmak kolay iş değildir. Roman türünün, edebiyatın "öz", diğerlerininse "üvey" evladı sayılagеldiği bir kültürel gelenekte, yazık ki, Oğuz Atay'ın hikâyeleri, romanlarının ve romancılığının gölgesinde kalmış; hikâyeci yanma yeterince vurgu getirilmemiştir. Benzer bir yazgıyı bugün birçok başka yazara da rahatlıkla paylaştırabiliriz.

Böyle bir seçki için, aslında hikâye sanatında, roman sanatından çok daha önde olan edebiyat tarihimizden, çeşitli nedenler ve ölçütlerle birçok ad ve öykü seçilebilirdi kuşkusuz. Her seçki, bir anlamda geçmişin birikimine sahip çıkmaktır. Ben, Oğuz Atay'ın *Korkuyu Beklerken* kitabından "Demiryolu Hikâyecileri"ni seçerken, yalnızca bu hikâyenin gücü ve güzelliği, hikâyeciliğimizdeki önemi ve hatırası nedeniyle değil, aynı zamanda anlatılan kişilerin, anlatanları yalnız bıraktığı bir dünyada, hikâyecilerin yalnızlığını ve sahipsizliğini konu etmesi bakımından da seçtim. Bunun seçkinin toplamına ayrı bir vurgu getireceğini düşündüm.

Oğuz Atay'ın edebiyat tarihimizde kendi mitolojisini yaratmasında etkili olan, "Demiryolu Hikâyecileri"nin son cümlesi "Ben buradayım sevgili okuyucum. Sen nerdesin acaba?" sorusunu, bugün de birçok bakımdan güncellemek mümkün. "Artık görülmüş" olmak, "görüldüğümüz" anlamına gelmiyor her zaman ... Bir kitabın açık duran sayfası, onun "okunmuş" olduğu anlamına gelmiyor.

Silk&Cashmere kuruluşunun, 15. yılı nedeniyle hazırlanmış ve 2007'de Can Yayınları'ndan çıkan *15 Yazar 15 Öykü* adlı seçki için yazılmıştır.

oğuz atay'a mektup

Üstadım,

Elbette hatırlıyor, ama artık umursamıyorsundur, sen öleli otuz yıl oluyor. Sana *Tutunamayanlar*'ı, *Tehlikeli Oyunlar*'ı yazdıran bu memlekette, zamanla değişenlerle hiç değişmeyenlerin dökümünü yapmak; yokluğunda olanları bir bir anlatmak bir mektubun kaldıracağı şey değil. Ayrıca gerekli mi, ondan da emin değilim. Bazı şeylerin kolay değişmeyeceğini sen zaten biliyordun. Seni yazar yapan şeylerden biri de, sende içselleşmiş bu yerleşik, bu kara bilgiydi belki. Yalnız şu kadarını söyleyeyim: Daha önce başkalarının başına gelen şey, senin de başına geldi. Yalnızca kıymetin bilinmekle kalmadı, aynı zamanda "entelektüel camia" içinde moda da oldun. (Bu cümlenin tadını en çok sen çıkarırsın!) Senin "Ben buradayım sevgili okuyucum. Sen nerdesin acaba?" lafını herkes üstüne alındı. Şimdi malına, mülküne, makamına, "tutunduğu" iktidar çeşidine bakmadan her önüne gelen kendini, senin "tutunamayanlar"ından biri sanıyor. "Tutunamayanlık" nicedir bir edebiyat hali! Zaten sen hep oyunlardan söz etmez miydin?

Bilirsin: Ölüler çabuk kimsesiz kalır. Sahipleri çoğalır çünkü. Sen bundan kurtulabileceğini sanmıyordun, değil mi?

Bütün bunları düşündükçe aklıma Necatigil'in dizesi geliyor: "Siz böyle olsun istemezdiniz."

Hangimiz böyle olsun isteriz ki, ama öyle oluyor.

•

Seninle ilgili sonradan çok şey söylendi, çok şey yazılıp çizildi hakkında; bana gelene kadar söylenecek sözler epey seyreldi: Anlatmanın imkânsızlığıyla anlatmanın zorunluluğu arasında bölünen var oluş sancından, "Türkiye'nin ruhu" dediğin şeyi anlama ve anlatma isteğinden; acı zekândan, ironik anlatımının arkasındaki umutsuzluktan, kara alaycı tutumundan; trajikomik halleri betimleme gü-

cünden; küçük burjuva duyguculuğuyla nasıl dalga geçtiğinden; aynı anda hem acıklı hem gülünç olmayı başaran kendine özgü mizahından; bu mizahın ille de anlatma gereği ile anlatmanın imkânsızlığı arasında gidip gelen geriliminden; bu gerilimin el yazına kazandırdığı yüksek titreşimli güçten; Türkiye'nin Batılılaşma sürecinde derin bir sancı biçiminde yaşadığı geleneksel-modern ikilemini sorunsallaştırmandan; bu durumu, senden önceki yazarlardan farklı olarak yalnızca yaşantı uyumsuzlukları olarak değil, bilinç oluşumları olarak ele alışından; yazdıklarındaki "oyun payı"nın anlaşılıp paylaşılabilmesinin, hayatı, katı bir gerçeklik, ağır bir politik sorumluluk ve görev duygusuyla yaşayan 70'lerin siyasal ortamından çıkıldıktan sonra mümkün olabildiğinden; yazdıklarında kötülük kavramıyla kurduğun ilişkiden; kahramanlarının adına varasıya metinlerini kuşatan simgesel söylemden; "tektonik" olmayan bir roman yapısı kurduğundan; romanlarının büyük ölçüde otobiyografik verilerden beslendiğinden; bizde geleneği olmayan bir roman yazdığından; roman içinde değişik anlatı biçimlerinden nasıl çokyönlü yararlandığından; kitaplarındaki dilin birbirine eklenmiş çeşitli seslerden, üst üste yığılmış çeşitli söylem katmanlarından oluştuğundan; ilk postmodern yazarımız olduğundan ve buna benzer nice şeyden bolca söz edildi.

Üniversitelerde hakkında tezler, üzerine kitaplar yazılıyor, yerli, yabancı araştırmacılara konu oluyorsun. Gene de her şey ne kadar söylenebilir ki? Anlatmakla, anlatmanın imkânsızlığı ne kadar aşılabilir?

•

Üzerine yazılan yazılarda çeşitli görüşler karşı karşıya geldi: Savruk, dağınık yazıyor oluşunu eleştirenlere; savruk, dağınık görünen yazının aslında kullandığın bilinçakışı tekniğiyle ilgili olduğunu söyleyerek karşı çıkanlar oldu. Ama bu kez de yazdıklarının bilinçakışı tekniğiyle hiç ilgisi olmadığı; bunu söyleyenlerin, iç ses kullanma tekniğiyle bilinçakışını birbirine karıştırdıkları iddia edildi. Anlatımındaki güçlü hicvetme yeteneğine değinenlerse, sendeki ironiyi, kara mizahı, hiciv sanmakla eleştirildiler. Dinmeyen gevezeliklerinle malzemeni yorduğunu ileri sürenlere, bu tutumunun, "anla-

tı"nın kendinden başka bir şeyin gelişmesine izin vermeyen seçilmiş bir teknik olduğu söylenerek karşı çıkıldı. Seni anlattığın kahramanlarla birebir özdeşleştirenlere karşılık, senin "çift portreli" biri oluşuna dikkat çekenler oldu. Bütün kahramanlarının birbirine benzediğinden; romanlarında herkesin aynı konuştuğundan söz edenlere, bunun kurduğun roman biçiminin bir gereği olduğu savıyla itiraz edildi. Senin Kemalizmle ilişkini koparmış olduğun tespitinde bulunanlara, asıl Kemalizmden kopamadığın yerlerde tökezlediğin söylendi. Bilirsin, bu tartışmaların sonu gelmez. Gene gelmedi. Herkes kendi algısının gördükleri ve gene kendi algısının çarpıttıkları arasında senin yazdıklarınla, kendi gerçekleri arasında ilişki kurdu.

•

Elbette, senin sancılarını doğru okuyan; meselelerini kendine dert edinen, kitaplarında yazılmış cümlelerin kadar yazılmamış cümlelerini de görebilen, metinlerinde gürültüye getirdiğin, sözcüklere boğduğun ham sessizliğin değerini bilen okurlarının sayısı bugün hiç de az değil. Kendiyle ve dünyayla derdi, meselesi, sancısı olan; var oluşunun kilidini kurcalayıp duran bütün has yazarlar gibi, kendi okurunu yetiştirerek, kendi zamanını yarattın; yazdıklarını zamanın ve yabanın elinden gene de çabuk kurtardın sayılır; için rahat olsun! Bu nedenle senin kırgın bir tonla "nerede" olduğunu sorduğun "sevgili okuyucularının" sayılarının zamanla çoğaldıkları rahatlıkla söylenebilir. Gene de sayısal artışı, nüfus artışına oranlayacak olursan, o zaman da azınlıktı o "sevgili okuyucular", şimdi de öyleler. Bazı denklemler kolay değişmiyor.

Edebiyat dünyamızın trajik "geciktirmeleri" sayılabilecek Ahmet Hamdi Tanpınar, Nahit Sırrı Örik, Safiye Erol kadar da beklememiş, keşfedilmiştin artık. Aramızdan erken ayrılmış olman, yaşarken değerinin yeterince bilinmemiş olması mitolojini büyütüp güçlendirdi. Mitoloji dedikleri biraz da böyle şeylerden çatılıyor, değil mi? Mitleştirme düşkünlerinin, yazının kendisinden, yazarın edebi serüveninden çok, ölümün kazandırdığı dokunulmazlığa ve yazarın ölerek çekildiği bilinmezliğin tılsımına tutulduklarına, hatta bazen sahibinden bağımsızlaşmış hayranlıklarıyla baş başa kaldıklarına hemen her devirde rastlanmıştır, değil mi?

•

Bilirsin, her yazı öncelikle bir dil kurmaktır. Bir "Oğuz Atay anma kitabı" için benden yazı istendiğinde, ilkin nasıl bir dil kurmam gerektiğini düşündüm. Bir biçim aradım. Malum, fikri kaleme dökme devrinin yazarları değil, fikre biçim verme devrinin yazarlarıyız. Sana mektup yazma düşüncesini, elbette öncelikle senin o güzelim hikâyene, "Babama Mektup"a borçluyum. Sekiz öyküden oluşan kitabında ikisinin doğrudan mektup biçiminde yazıldığı, "Korkuyu beklerken" adlı öykünün, kahramana gönderilen "Ubor Metenga" imzalı bir mektupla başladığı ve bir karabasan ögesi olarak öykü boyunca varlığını sürdürdüğü, diğer öykülerinin içindeyse mutlaka bir yerde yazılmış bir mektup bulunduğu ya da "Demiryolu Hikâyecileri"nin sonunda olduğu gibi, öykünün bir mektup yazma ihtiyacı ve fikriyle bittiği düşünülürse, "mektup"un senin "yazının" içindeki öneminin, yalnızca bu iki öyküyle sınırlı kalmadığı görülür. Hatta romanlarının taşıdığı özel "seslenme tonu" göz önüne alındığında, bütün yazdıklarının aslında okura yazılmış birer uzun mektup olduğu söylenebilir. "Mektup" ve "oyun", yazarlığının iki anahtar kavramı değil midir sence de?

Yalnızca "Bir mektup" adlı öyküde değil, diğerlerinde de Çehov okumuşluğun kendini belli eder. Hatta, bazen özellikle belli olsun istermiş gibi yazarsın. Yalnızca Çehov da değil, başta Dostoyevski olmak üzere, Borges'ten Nabokov'a bir dizi yazarın gölgelerine bastığın rahatlıkla görülür. Örneğin, usyarılımına uğramış, parçalanmış kişiliklerin ağzından anlattığın öyküler, ruh sağlıkları çeşitli derecelerde zedelenmiş kahramanların içinde bulundukları durumlar, Gogol'den Dostoyevski'ye uzanan Rus anlatı geleneğinin malzemesini çağrıştırır. Kimi araştırmacılar Gonçarov ve Kafka'yla da ilişkilendirir yazdıklarını. Seninle yapılan bir söyleşide, etkilendiğin yazarlar arasında Stendhal, Joyce, Laclos, Henry James, Emily Bronte adlarını da sayarsın.

Tutunamayanlar romanının kanavasını büyük ölçüde Vladimir Nabokov'un, Türkçeye çok sonra "Solgun Ateş" diye çevrilecek olan *Pale Fire* romanından yola çıkarak kurduğunu fark edenler, kim bilir hangi mahcubiyetle uzun süre seslerini çıkarmadılar. Galiba sen

de bu konuda pek bir şey söylemedin ya da söylemek istemedin. Oysa, yararlandığın, etkilendiğin, esinlendiğin, bilerek ya da bilmeyerek kullandığın kaynaklar ne olursa olsun, senin asıl önemin, yerli ve hakiki olman; bütün bunları kendine, yazına, kişisel dünyana katmadaki yeteneğin ve hepsinden bir roman biçimi kurmadaki başarındı. Senin bakışını ve sesini taşıyan ve seni "orijinal" kılan bir biçimdi bu.

Elbette evrensel ölçülerde bir yazarsın, ama hangi dile çevrilirsen çevril, kimsenin seni buradaki kadar derinden anlayıp kavrayamayacağını düşünmüş olmam da, sende bulduğum ve önemsediğim bu "yerli olmak" durumuyla ilgilidir. "Mahalli", "milli" ya da "ulusal" olmaktan değil, yerli olmaktan söz ediyorum. Evrensel ya da uluslararası bir değer sayılmanın, Batı'nın etno-merkezci zihniyetinin kültürel, estetik değerlerine, ölçülerine, "trendlerine" ve yapı kurulumlarına ne kadar yaklaşılabildiğiyle ölçüldüğü bir dünyada elbette bir kayıp değil bu.

Ne de olsa sen bizim dünya görmüş yerli yazarımızsın.

Bu mektuba başladıktan sonra, dönüp üzerine yazılanlara bir baktığımda, sana yazılmış başka mektuplar da gördüm. Bazı adresler hiç mektupsuz kalmıyor, ne iyi!

•

Sen bilmezsin, ama seninle güzel okuryazarlık günlerimiz oldu. *Tutunamayanlar* kitabının benim yeniyetmelik yıllarıma denk gelen ilk baskısı, Sinan Yayınları tarafından iki cilt olarak yayımlanmıştı. Ben daha sonra ancak birini bulup alabilmiştim; diğeriyse hiçbir kitapçıda bulunmuyordu artık. Bulunmayan cildin, ilki mi, ikincisi mi olduğunu şimdi hatırlamıyorum. Benim döne döne aradığım piyasada hiçbir yerde bulunmayan işte bu ciltlerden birinin, kitabın ticari başarısızlığı nedeniyle çuvallara doldurulup yeniden kâğıt olmak üzere Seka Kâğıt Fabrikası'na satıldığından söz ediliyordu. Bir kitap diğer yarısını arıyordu. Benim aradığım cilt, kitabın başı mıydı, devamı mı? Başlayamadığım için mi devam edemiyordum; devam edemeyeceğimi bildiğim için mi başlayamıyordum; şimdi gerçekten hatırlamıyorum. Senin yazdıklarına çok yakışan, başlı başına bir "metafor" sayılabilecek bu, diğer yarısını arayan kitap macerasının,

benim için nasıl sıkı bir takibe, tutkulu bir ava dönüştüğünü, o günlerin heyecanını, aradığı hemen her şeyi elinin altında bulan sonraki kuşak okurlarına aktarmakta zorlanabilirim şimdi. Ankara'da çarşı kitapçılarını çoktan tüketmiş; dükkânlarının bir köşesinde mutlaka birkaç raf kitap bulunduran kıyı bucak kırtasiyecilere varana dek her yerde aynı soruyu sorup duruyordum: "Sizde *Tutunamayanlar* bulunur mu?"

Yeri gelmişken Ece Ayhan'ın ünlü dizesini anmak için de bir fırsattır belki: "Sizde eski harf *Kalp Ağrısı* bulunur mu?"

Tutunamayanlar'da da eski harf bir kalp ağrısı yok mudur?

Bu maceranın izinde Ankara'daki kitapçıları bitirmiş, İstanbul'da Beyazıt'taki sahafların da altını üstüne getirmiştim. Bir zaman sonra iki cildin kitaplığımda yan yana geldiği günün sevinciyle nihayet *Tutanamayanlar*'ı okumaya başladığımda, kitabı herkesten daha fazla beğenmeye hazırdım artık. Bazı kitaplar birçok nedenle "bizim" olurlar. Bu da öyleydi.

Ardından diğer kitapların geldi benim için. Dergilerde yayımlanan öykülerini hatırlıyorum. *Yeni Dergi*'de "Mantolu Adam" diye yayımlanmıştı ilk; "Beyaz"ı sonradan geldi. "Unutulan" adlı öyküyü *Soyut* dergisinde okumuştum galiba. Bir sızıyla kalmış aklımda. Daha sonra May Yayınları'ndan çıkan öykü kitabın *Korkuyu Beklerken*'in içinde yeniden karşıma çıktığında, konusundan çok bende bıraktığı sızıyla hatırlamıştım. "Aşk"ı yeterince görünmeyen "Unutulan"ın, dilimizdeki en iyi aşk hikâyelerinden biri olduğunu düşünürüm hâlâ. Gücünü, bir aşkın "sağlamlığından" değil, "olmamışlığından" alan aşk hikâyeleri de yok mudur?

•

Üniversiteyi bitirdikten sonra Devlet Tiyatroları'nda dramaturg olarak çalışmaya başlamıştım. Edebiyat dünyasından tanıdığım adların, ya başvurusu yeni yapılmış, ya da hep dendiği gibi, "arşivlerin tozlu raflarında kalmış" oyunlarını, çevirilerini bulup çıkarmayı; onların repertuara alınıp oynanması için raporlarını yazmayı özel iş edinmiş, gönüllü olmuştum. O dönemde tiyatronun "Edebi Kurul" unda yer alan Cevat Çapan'ın koltuğunun altında getirdiği *Oyunlarla Yaşayanlar* da bunlardan biriydi; bu nedenle ilk sahnelenişinde

"dramaturg" olarak görev aldım.

Yeni Sahne'de yapılan daha ilk okuma provasında, "Bu yazarın romanları da varmış galiba, sen hiç duydun mu?" diyen bir "rejisör" sahneye koydu oyununu! Anlayacağın, her şey yazdıklarındaki gibi oluyordu. Bir tiyatro sahnesinde yapılan provada hayat, sanatı taklit ediyor gibiydi. Kahkahadaki sızı! Senin yazdıklarında olduğu gibi; ne zaman, hangisini öne aldığına bağlı yalnızca...

Oyunun sahnelenişinden sonra, Ankara Yeni Sahne'de düzenlenen, seni, yazarlığını, oyununu seyircilere tanıtmayı; sahnelenen yapımı tartışmaya açmayı amaçlayan bir açıkoturumu, sesimin titremesini engellemeye çalıştığım bir heyecanla yönetmiştim. "Yönetmiştim" dediğime bakma, sahne üstündeki herkesten çok daha gençtim. Sevda Şener, Füsun Akatlı, Ayşegül Yüksel ve Vüs'at O. Bener'in konuşmacı olarak katıldığı bu oturumdan elde kalan birkaç siyah beyaz fotoğrafa bakıyorum şimdi. Ne kadar dün gibisin!

Açık söylemek gerekirse, her ne kadar özel bir sevgim olsa da *Oyunlarla Yaşayanlar*'ın yazdıkların içinde "zayıf halka" olduğunu düşünüyorum. Şimdiki kadar kendinden emin sözcüklerle seslendiremesem de, o zamanlar da böyle hissediyordum. Oyun oynamanın, oyun kurmanın senin yazındaki anahtar önemine bakıldığında ortaya çıkan bu durum, bu yanıyla paradoks gibi görünüyor. Ama kim bilir, belki şiirlerinde oyuna ve oyun kurmaya bunca yer veren Edip Cansever de, düpedüz oyun yazacak olsaydı, benzer bir durumla karşılaşacaktık. Bazen kâğıt üzerinde okunurken verdiği hazzı, metin aynı ölçüde sahneye taşımayabiliyor. Bunu dile getirme nedenim, oyun yazmakla, yazıda oyun kurmak arasındaki ilişkiye; yazmanın doğasındaki paradoksal görünen ve insana sorular sorduran bu çeşit olgulara senin üzerinden dikkat çekmek içindir.

"Oyun", yazıda başka, oyunda başka duruyor. Bir "tehlike"si de bu olamaz mı?

Yaşasaydın, oyun yazmayı sürdürüp çoğaltsaydın, yazdıklarının sahnelenmesiyle birlikte, deneyimleyerek öğrendiklerini yeniden yazına katarak zenginleşseydin, ne olurdu bilinmez. Hayat, bazı sorularımızı elimizden aldığıyla da hayattır, değil mi?

•

Bir de o günlere ilişkin, anmadan geçemeyeceğim bir anekdot aktarmak istiyorum: Senin ölümünden sonraki bir tarihte, bir şair arkadaşımız, Amerika'ya giden sevgilisinin ardından yazdığı ve dizelerinde ona "Oğuz" diye seslendiği şiirini, dönemin edebiyat dergilerinden birine gönderir. Dergiyi yönetenler, şiirde yinelenip duran "Oğuz" adına bakarak, şairine sormaya bile gerek duymadan şiiri, okurlarına "Oğuz Atay'a sesleniyor" diye tanıtıp yayımlarlar. Edebiyatı, daha çok edebi ve kültürel göndermeler örüntüsü içinde alımlayan, hayata "hayat tanıyan" sivil edebiyatın verimlerini alımlamakta güçlük çeken bu "entelektüel zihniyet"i bilirsin. Bir yerde bir Oğuz varsa, o Oğuz Atay olmalıdır; aşağısı kurtarmaz! Söz konusu derginin andığım bu yanlış "tasarrufunun", senin romanlarına pek yakışan bir ayrıntı olduğunu düşünüyorum. Gülümsemen için yazdım.

Dahası, şiirde seslenilen çocuğun gerçek adı Oğuz da değildi. "Şiir icabı" öyle olmuştu. Senin romanlarının birinde yer alsaydı bu durum, bir bölüm sonra gene bir sakarlık sonucu ortaya çıkardı herhalde. Bu kez de hep birlikte gülümserdik.

•

Belki de günün birinde yayımlanacaklarını bilmeden tuttuğun günlüklerinde, diğer kitaplarında olduğundan çok daha çıplak ve savunmasız görünüyorsun. Bu durumun, daha çok kendine söylenmiş sözler olarak görünen, "yazının sahnesi"ne çıkmadığın dilinle ilgili olduğunu sanıyorum. Başkalarının gözüne açılan, başkalarınca okunacağını bilen yazının, başka türlü giyindiğini bilirsin. Günlüklerindeki, o ünlü mizahından büyük ölçüde soyunmuş olan bu dil, sanırım bu nedenle seni daha yalnız, daha savunmasız bırakıyor. Hikâye ve romanlarında büyük ölçüde ironi ve mizahla dengelediğin keder, acı, yalnızlık, kırgınlık, kızgınlık, kuşku, güvensizlik, anlatmak ihtiyacı, anlaşılmak arzusu, okunma isteği, paylaşamamak sıkıntısı daha ham halleriyle görünür oluyor.

Romanlarında, ironinin kayganlaştırıcı kıldığı zemininde söylediğin kimi sözler, saptamalar, günlüklerindeki dilin kesinliğinde matlaşıp donuyor, hatta eskiyor. Bu nedenle günlüklerinden toplan-

mış bu kitabın, yazdıkların içinde farklı bir yeri olduğu kanısındayım. Günlüklerinde söylediğin, örneğin, Doğu-Batı karşılaştırması, ya da "milletimizin hasletleri" üzerine ettiğin, tek başlarına kalsalar itiraz toplayacak kimi sözler, ancak diğer kitaplarınla birlikte yeniden anlamlandırıldığında yerini buluyor.

Ama beni *Günlük* kitabında, yazdıklarından çok bir fotoğrafın ilgilendiriyor. "Erkeklerin pijama ve terlikle dolaştığı duvarlarına takvim asılmış evleri" ve hayatları anlatan kara mizahına ve yazdıklarına, "Sabah" fotoğrafçısının stüdyosunda çekilmiş anne baba çocuktan oluşan "çekirdek aile" reisi pozu yerine, en azından "Pierre ve Gilles" ironisiyle çekilmiş bir fotoğrafın çok daha fazla yakışacağını düşündürtüyor bana. Bir tutunma kurumu olarak "çekirdek aile", insana bazen kendini ıskalatıyor.

•

Hakkında söylenecekler elbette bir mektubun boyutlarını katbekat aşar. Gene de geçerken birkaç şey söylemek isterim: Örneğin, bugün birçok kişi çocuk kalmışlığı, senin *Günlük*'lerinde söylediğin gibi, yalnızca bir saflık, bir masumiyet hali olarak nitelendiremiyor; gerikalmışlıkta kandırılmış bir erdem, azgelişmişlikte bir saflık; bu toplumun çocuk kalmasında sevimli, şirin bir yan göremiyorlar. Sorumluluk almayan, ergenleşmeyen, büyümeyi reddeden; hatalarını üstlenmekten, kendi ruhsal ve toplumsal dinamikleriyle, tarihsel gerçekleriyle, geçmişiyle yüzleşmekten korkup kaçan bir toplumun, gündelik hayatındaki sıradan faşizm sahnelerinin de bu çocuk kalma haliyle yakından ilişkili olduğunu düşünüyorlar.

Çocuk kalmış toplumların katilleri de çocuk oluyor; kibritle oynarken çok sık yangın çıkarıyorlar. Senden sonra çok yangın çıktı bu memlekette, nice zalim anı birikti, hangi birini sayayım! En azından Madımak Oteli'nde yananlara rastladıysan oralarda anlatmışlardır.

•

Tutunamayanlar, *Tehlikeli Oyunlar*, *Korkuyu Beklerken* edebiyatımızın klasikleri olarak hak ettikleri yeri çoktan aldılar.

Edebiyat camiası içinde de artık seviliyorsun üstadım, yazarlar

seni rahatlıkla sevdikleri yazarlar arasında sayabiliyorlar, çünkü artık ölüsün, kimseyle yarışmıyorsun, varlığın kimseyi tehdit etmiyor, yeni bir kitapla söz almıyorsun. Bilirsin, geçmişte de böyleydi gününe kızanlar, küsenler hep ölülere sığınırlar, sana da öyle yapılıyor.

Anlayacağın, insanlar bildiğin gibi.

Yaşıyor, oynuyor, ölüyor. Bazılarımız hâlâ yazıyor.

Burada bitiriyorum. Bilirsin, mektup dediğin bitirmezsen uzuyor.

Şubat 2007. İletişim Yayınları tarafından Aralık 2007'de yayımlanan, Handan İnci'nin hazırladığı *Oğuz Atay'a Armağan* için kaleme alınmış olan bu yazı, aynı zamanda Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi tarafından 13-14 Aralık 2007 tarihinde düzenlenen "Ölümünün 30. Yılında Oğuz Atay Sempozyumu"nda yazarı tarafından okunmuştur.

resim ile heykel arasında birkaç adım

1.

Çocukluk yıllarımızda kâğıt üstüne kargacık burgacık çizgilerle ilk resimlerimizi yapmaya çalışırken, daha o an sanat tarihinin asal soruları ve sorunlarıyla karşı karşıya kalmış olduğumuzu bilemeyiz elbet. Üçboyutlu dünyayı ikiboyutlu kâğıt üstüne aktarmaya çalışan bu masum eylemimizin, sanat tarihi boyunca binlerce kez kurcalanmış temel dertleri bağrında taşıdığını hayal bile edemeyiz.

Perspektifin bulunuşuyla kâğıdın çehresinin nasıl değiştiğini, resimde "ufuk çizgisi"nin aynı zamanda Doğu ve Batı'nın resmetme anlayışları arasına da bir fark çizgisi çektiğini; naif sanatları, minyatür geleneğini; izlenimcilikten, gerçeküstücülükten, kübizmden, kavramsal sanatlardan postmodern arayışlara birçok akımdan geçerek günümüz eşiğine varan serüveninde resmetmenin zorlu evrelerini, görsellik üzerine üretilmiş çeşitli kuramsal çerçeveleri, söylemleri ve bu eksende üretilebilecek daha nice örneği tanıyıp öğreneceğimiz günler henüz çok uzaktır.

Yalnızca önümüzdeki kâğıt ile baktığımız dünya vardır karşımızda ve biz bu yolu çok dolaysız sanırız.

Resmetmeyi öğrendikçe kaybedilen ilk şey, bu ham güvendir. Sanatta kestirme yol olmadığını insan yola çıkınca, yollarda öğrenir.

Kâğıt üstünde gezinen insan elinin boyutlar ve âlemler arasında yeni bir kapı aramasının ve aralamasının serüvenidir bu.

Aynı zamanda alet yapmayı öğrenen insan elinin tarihi ile baktığını görmeyi bilmenin tarihini de kâğıt üstünde kavuşturan bu kapı, kaç yaşında olursanız olun her seferinde kâğıda düşen ilk çizgilerle birlikte yeniden aralanır.

2.

Mekânda hayli geniş bir alanı kaplayan heykeli atölyeye girer girmez görmemek mümkün değil. Bitmesine birkaç küçük işlem kalmış, son aşamasına gelmiş bu heykel bir yerden tanıdık geliyor bana. Ona dönüp "Ben böyle bir resmini hatırlıyorum," diyorum. Bunun üzerine geride, duvarda asılı duran resmi işaret ediyor. "Evet bu," diyorum. Doğru hatırlamışım.

Geçmişte de heykel çalışmaları olduğu bilinmekle birlikte daha çok resimleri ve desenleriyle tanınır Mehmet Güleryüz. Resimleriyle karşılaştırıldığında heykelleri hem az sayıdadır, hem de az bilinir.

1986 tarihli *Yarış Arabası* adlı resminin bunca yıl sonra bu kez de heykelini yapmış. Duvardaki resme iyice yaklaşıp bu yeni bilginin bilediği özel bir dikkatle bakıyorum. Artık yalnızca bir resim değil, aynı zamanda heykele modellik eden bir resim olarak duruyor karşımda.

Çözülen bir demetin dağılması gibi resimdeki figürlerden etrafa saçılan çizgileri, çakımları göstererek "Bunları heykelde nasıl yapacaksın?" diye soruyorum. Can alıcı bir noktaya parmak bastığımı söyleyerek gülümsüyor. Onun resimlerinde özellikle desenlerinde sık gördüğümüz bir özellik olarak işlek bir bileğin seri fırça ya da kalem darbeleriyle yüzeye dağılan bu çizgiler, çakımlar, bir öncelik ve sonralık ilişkisi yaratarak adeta hareketin hızını yakalamak, resmedilen âna eylemin sürekliliğini ve gündelik canlılığını kazandırmak ister. Özellikle desenlerinde, cisimleştirmeye çalıştığı bu hareket yoğunluğu, resimle heykeli birleştirme çabası olarak da okunabilir; hatta bununla resme heykelin üçüncü boyutunu taşımaya çalıştığı varsayılabilir. Yüzeye sığmayıp mekâna yayılmak isteyen, güçlü ışınımlarla yüzey üzerinde seken bu seri ve atak çizgiler, hareketi parçalayarak figürleri kare içinde donmaktan kurtarmış, sağa sola, öne arkaya dağılan yoğun çakımlarla resmedilen an içindeki eylemin olasılıklarını çoğaltmış; harekete birden fazla hikâye değeri kazandırmış olur. Işık değişkenliği, günün saatleri bile çoğu kez bu çakımlar üzerinden görülür.

Bu düşüncelerle atölyenin ortasında *Yarış Arabası*'nın resmi ile

heykeli arasında duruyorum. İkiboyutlu resim ile üçboyutlu heykelin aynı mekândaki varlıkları benim için bir sorunsalı cisimleştiriyor. İlginç, farklı bir deneyim bu. Aralarında yalnızca iki ayrı sanatsal disiplin dalının dilleri değil, yıllar da duruyor.

3.

İyi bir sanat yapıtının yalnızca kendi üzerine değil, sanatsal yaratının çeşitli sorunları, katmanları üzerine de düşündürmesi, düşündürebilmesi gerektiğine inanırım.

İyi bir yapıt sizi aynı zamanda iyi bir yolculuğa çıkarır. *Yarış Arabası* da resimden heykele evrilen hikâyesiyle iyi bir yolculuk vaat ediyor.

"Bir insan, resmini yaptığı bir şeyin niye bu kez de heykelini yapmak ister?" diye sorduğumda, aslında içimin bir yeri alacağı yanıtı biliyor. Benim de geçmişte böyle deneyimlerim olmadı mı? Örneğin, aynı malzemeyi "Kasım ile Nâsır" adıyla öykü, *Geyikler Lanetler* adıyla oyun olarak yazmamış mıydım?

Resmin arkasına geçmek, bir de bu taraftan bakmak, figürün çevresinde dönüp dolaşmak isteğinden söz ediyor. Bunun kendi yaptığı resmin içine girmek arzusu olduğunu düşünüyorum. Resme baktıktan sonra benim de ilk yaptığım şey, artık bir heykel olan arabanın arkasına geçmek olmuş, orada gördüğüm bir şey beni çok rahatlatmıştı. Şimdi sırasının geldiğini düşünerek bundan söz ediyorum ona: Heykelin arkasına geçtiğinizde, arabanın resimde görülmeyen arka tarafını da görmüş oluyorsunuz. Örneğin, arabanın burnunun üzerine serdiği haritada yol bakan figürün ayaklarının yere basmadığını, gövdesi bacaklarına doğru inerken arabayla kaynaşarak alta doğru kıvrılıp kaybolduğunu görüyorsunuz. İşte bunu çok sevdiğimi söylüyorum. Arabanın bir parçası olan yolun da parçası olur. Resmin arkasına geçtiğimiz zaman bile bizden saklananları görmeyi / ya da / görememeyi seviyorum. Böylelikle heykel, bize resmin eksiğini göstermeye, resim karşısında üstünlük kurmaya kalkışmamış oluyor; tersine heykel, resmi doğruluyor. Farklılık, benzerliği onaylıyor.

Bütün yanıtlar aynanın öbür tarafında da değildir.
Aramayı sürdürmek gerekir.

4.

Desenin, onun için tablo resmine bir hazırlık olmadığı, deseni resim öncesi bir eskiz olarak görmediği söylenir. Desen onun için başlı başına bir yaratı ve yeniden düşünme, tanımlandırma alanıdır. Bu nedenle resmin içindeki desene ayrı bir önem verir ve elin farklı ritmlerde çizmesiyle elde edilen yoğunluğa, hareket akışkanlığına yaslanır. Bir yazarın düşünme hızına yetişmek için elini sözcük yağmuruna tutması gibi, o da çoğu kez çizgi yağmuruna tutulur. Zaman içinde hem tasarım düşüncesinde, hem de çizgi dilinde görünen farklılaşma, kendinden taşmasının, şiddetle yüzeyin dışına açılma ve kendini yeniden yapılandırma gereksiniminin sonucu sayılabilir; kendi deyişiyle "aynı üslup içinde tanınmak kolaylığını reddetmek" isteğiyle de ilişkilendirilebilir bu durum. Açılmanın dağılma olduğunu bilen bir ressamın, kendi mıknatısının gücünü ölçme isteği olarak anlaşılabilir. Böyle bakıldığında resim kendine yetmediği için değil, kendinden taştığı için heykele açıldığı düşünülebilir.

Mehmet Güleryüz resmi, meselesi olan bir resimdir; düpedüz hikâye etmeye yaslanmayan, ama örtük hikâyeler, olay parçacıkları, anlar, durumlar, dönüştürülmüş işaretler barındıran bir resim... Böyle olunca da insan ağırlıklı resimlerinde figür ister istemez öne çıkar, gündeliğin gelişigüzelliği içinde insanın sıradan görünen hareketleri, eylem bağlantıları, yönelimleri hatta kayıtsızlıkları bile önem kazanır. Açıklanamaz olana düşürülen ışık, elle tutulmaz geçişler, ruh halleri, kesin tanımlara gelemeyen ara duygular, durumlar bir çizgi ve hareket yoğunluğu içinde figürler, nesneler arası ilişkilendirmelerle katmanlandırılır. Güleryüz resmi üzerine yazılanlarda, onun figüre getirdiği özgün, cesur ve kışkırtıcı yaklaşımıyla figürü biçimsel bir öge olmaktan çıkartıp anlatımsal bir öge kıldığı söylenir. Bu nedenle, çizginin salt çizgi, rengin salt renk olmadığı; devingen bir tasarım mantığı içinde kendini her seferinde yeniden yapılandıran Güleryüz resminin, anlatım amaçlı değil, ama anlatan

bir resim olduğunu düşünürüm. Figürler bir anlamı ortaya koymak için değil, anlam çoğaltmak için resimdeki yerlerini alırlar. Yalnızca insan değil hayvan figürleri de bir üst cümlenin parçasıdırlar.

Çocukluğun ilk resimlerinde üçboyutlu dünyayı ikiboyutlu kâğıda aktarırken maddeyi yüzey üzerinde soyutlayan insan eli, gün gelir onu yeniden maddeleştirmek, dünyadaki hacmine iade etmek ister. Bu da belki ikinci çocukluğun oyunudur. Maddeleştirdiği, yalnızca görünen ya da görülen değil, aynı zamanda sanatçının hayal gücüdür ve onun maddeleştirdiği dünya bizim de hayal gücümüzü harekete geçirir. Heykel olanın cismine dokunduğumuzda, dokunamadıklarımızı görmeye çalışırız.

İnsanoğlunun soyutlayabilme yetisinin oyun bahçesinde el ve anlam değiştiren oyuncaklarla koşturup dururuz; duruyoruz.

5.

Bir yarış arabasını cisimleştirdiği son çalışmasında da heykelleştirmedeki kara mizahını, ironik tutumunu sürdürüyor Güleryüz; önceki heykel çalışmalarıyla bunun arasındaki tutum sürekliliği hemen fark ediliyor.

Belli bir araba modeline işaret etmeyen, ama pahalı ve spor olduğu düşüncesi uyandırması amaçlanan resimdeki kırmızı arabanın heykeline çamurla başlayıp poliyester ve demirle zenginleştirmiş.

Bu resmin ilk gördüğüm günden beri bende uyandırdığı çağrışım nedense hep Bağdat Caddesi olmuştur. Eski Istanbul zenginlerinin yaz evlerinin bulunduğu bir sayfiye köşesiyken, sonraları yeni zenginlerin yerleşim bölgesi olan, Istanbul ve Türkiye ölçeğinde paranın el değiştirme tarihine adeta metafor oluşturan Bağdat Caddesi, yalnızca bir cadde değil, aynı zamanda son model arabaların gösteriş mekânı, sonradan görme zengin çocuklarının yarış parkurudur. Daha önce söylediğim gibi, Mehmet Güleryüz resmi, anıştırmalar, çağrıştırmalar, örtük öyküler içeren, bazen sınıfsal imgelerle işleyen eleştirel bir tutum, politik bir dikkat taşır. Bu bilgiyle yaklaştığımızda, resimdeki arabanın çıktığı yola, Anadolu'nun Avrupa'ya Istanbul üzerinden açılan yolu diye bakabilir, yeni zenginler-

le paranın ve yönetimin iktidar ilişkilendirmesi üzerinden bir hikâye kurabiliriz. Arabanın içindeki figür, sürücü koltuğuna adeta iktidar koltuğuna çöreklenmiş gibi yerleşmiş, hatta yapışmıştır. Heykelde kazandığı hacmin taşkınlığı, ürkütücülüğüyle bu figürün zorba karakteri daha görünür hale gelmiştir. Bozuk gözlerle bakmaya çalıştığı elindeki yol haritası mıdır, yoksa yasalar, yönergeler mi? Onun olanca ağırlığıyla çöreklendiği sürücü koltuğunda sıkışıp kaldığını, istese de arabanın içinden çıkamayacağını, giderek arabayla kaynaştığını, onun bir parçası olduğunu düşünebiliriz.

İktidar, sahipleri için aynı zamanda bir tuzak değil midir?

Güleryüz'ün resimlerinde figürlerin hep bir öncelik-sonralık ilişkisi içinde bağlamlandırıldıklarından söz etmiştim. Bu nedenle herhangi bir çizgiyi, hareketin bir öncesi ya da bir sonrası diye yorumlamanız mümkündür. Hani kimi fotoğraflarda bir çekim kusuru olarak beliren aynı zaman dilimi içinde bir hareketin iki farklı ânının aynı yüzeyde sabitlenmesi durumu vardır; işte Güleryüz'ün birçok resmi insana bu örneği düşündürür. Sanki iki hareket tek bir karede yakalanmıştır. O, resim ve desenlerine hareket yoğunluğu ve sürekliliği sağlayan bu akışkan, seri çizgileri, söz konusu heykelde arabanın içindeki figürün üçüncü eliyle somutlaştırmıştır. Yanda bir yola işaret eden bu üçüncü elin hareketi, yalnızca o yola değil, ya az önce olmuş ya da biraz sonra olacak olana işaret etmektedir. Böylelikle bu üçüncü elin varlığı zaman ve mekân parametresinde ikili bir anlam yüklenir. Heykelin kımıldamayan zamanı içinde, kımıldayan zamanın hareketini bir üçüncü elin varlığıyla somutlayarak heykellerinde görmeye alıştığımız ironisini, kara mizahını güçlendirir; heykelleştirme dili, disiplini içinde yapıt içi bir şakaya dönüştürdüğü bu el, bana kalırsa resim ile heykel arasındaki kapıyı desenle aralayan eldir aynı zamanda; bizi Güleryüz'ün serüveninin ta en başına, ilk çizgilerine kadar geri çağırır.

Arabanın burnuna serdiği haritayı okumaya çalışan yandaki figür bu hikâyenin içinde hem bir kaybolmuşluğu, hem de bir tür kazazede olmayı işaret etmektedir. Arabada yeri yoktur, ama arabayı gideceği yere götürmeye çalışan, uğraşanlardandır. İktidar onsuz bir yere gidemez, ama onun da bir yanı arabanın altında kalmıştır. Kendinizi heykelin çoğaltılabilir öyküsüne iyimser duygularla bı-

raktığınızda, baktığı haritada altına sıkışıp kaldığı arabadan kurtulmak için bir çıkar yol baktığını da hayal edebilirsiniz. Bu da bir yoldur.

Sonuçta hepsi birkaç adımdır. Resmin önü ile arkası, arada duran yıllar. Bazen çıktığınız yol. Kaldığınız yol. Birkaç adım.

Her seferinde aynı soru: Nereye, nasıl gidilir?

Ekim-Kasım 2007. Mehmet Güleryüz'ün Aralık 2007'de Yapı Kredi Kâzım Taşkent Sanat Galerisi'ndeki "Oradan Oraya" başlıklı sergisinin kataloğu için kaleme alınmıştır.

yalpa

Bu yazıya başlamadan önce kültürel araştırmaların tartışmalı bir çalışma alanı olduğunu belirtmek isterim. Bu nedenle burada söylediklerimin kuramsal kesinlemeler olarak değil, yeniden düşünülebilir şeyler olarak okunmasını salık veririm.

•

Üniversite yıllarımda o zamanın ölçülerine göre "tam anlamıyla" bir devrimci olmaya karar verdiğimde, geçmişten devraldığım alışkanlıklarımı gözden geçirmeye, burjuva kültürüyle olan ilişkimi köklü biçimde koparmaya karar vermiş, buna uygun olarak yaşam biçimimde bir dizi değişikliğe gitmiş, örneğin çocukluk yıllarımdan başlayarak biriktirdiğim 45'lik ve uzunçalar olmak üzere evimdeki kara plakların hemen hepsini elden çıkarmıştım. "Haberler" dışında TV seyretmemek gibi kararlar da bu yeni yaşam biçimi uygulamamın bir parçasıydı. O dönemki inancımıza göre, hem benim hem toplumun önünde yeni, beyaz bir sayfa açılıyordu ve kendimi devrimci olmanın kurallarına tam bir uygunluk içinde davranmak zorunda hissediyordum. Bu yazıda sancılı bir "dönem romanına" konu olabilecek bu çeşit ayrıntıların insanın içini sarartan anıları arasında kaybolmak niyetinde değilim, ama geçmişten söz ederken dönemsel ayrıntıların çağrıştırma gücünü, işaret değerlerini de hesaba katmak gerek.

Çok yıl sonra benim kuşağımdan bir arkadaşıma yeniden plak koleksiyonu yapmaya başladığımı söylediğimde, "Bu yaştan sonra plak toplamaya zamanım kalmadı benim," dedi. Orta yaş sorunlarının içimi kurcaladığı bir dönemde edilmiş bu söz, benim için çok daha kışkırtıcı oldu; her zaman yaşamın üstüne giden biri olarak, ara kapatmaya çalışır gibi eskisinden de büyük bir hızla plak toplamaya başladım ve kısa zamanda hatırı sayılır bir koleksiyonun sahibi oldum.

Zaman geri gelmez, yalnızca siz onunla hesaplaşmayı sürdürürsünüz; hem de bunun çoğu kez beyhude olduğunu bile bile...

•

Hepimizin kişisel tarihi içinde az çok oradan oraya savrulduğu olmuştur. Bazı zevklerimizden, alışkanlıklarımızdan, hayallerimizden, inançlarımızdan zamanla vazgeçeriz; bazılarımızın birçok anlamda dünya görüşü ya da siyasi düşünce bakımından "taraf değiştirdiği" de olur. Son yirmi-otuz yılın tarihi bunu belgeleyecek sayısız hayat hikâyesi barındırır. Hangi dönemde, hangi toplumda yaşarsa yaşasın, herkesin yaşam koşullarına, kişilik ve serüven farklılıklarına göre kendi gelişim çizgisi içinde arayışları, yön değiştirmeleri, salınımları olduğu gibi, bazıları birey olarak dönem özelliklerine fazlasıyla teslim olmanın getirdiği köklü yalpalamalar da yaşarlar. Bu anlamda bireysel hikâyelerle toplumsal eğriler, birbirinden kolay koparılamayacak iç içe geçmiş süreçlerdir. Anonim kimliğin, birörnekliğin egemen olduğu, bizim gibi birey yetiştirmekte arızalı toplumlarda, sosyal, tarihsel yalpalamaların insan üzerindeki egemenliği, onun kimlik ve hayat arayışlarındaki kişisel savrulmalarından çok daha belirleyicidir. Edebiyat ile sosyolojinin ortak alanına giren bu çeşit durumlar, her iki disiplin için de zengin bir malzeme kaynağı barındırır.

Son otuz-kırk yıla bu anlamda baktığımızda "milli ve tarihi roman" yazmak için zengin bir "şahıs kadrosu" yelpazesi açılır önümüzde: Günün birinde devrimci olmaya karar verenler, zamanla ya da yaşadıklarının sonucunda devrimden cayanlar, İslamı seçenler, yıllar sonra türbanını çıkaranlar, polis ya da muhbir olanlar, dağa çıkanlar, itirafçı olanlar gibi bir uçtan diğerine savrulmanın yelpazesinde bireyin kendi içindeki şiddetli yalpalamaları, toplumda bir birey olmanın ya da kendini oldurmanın sıradan sorunlarının çok ötesindeki hikâyelere taşır bizleri.

•

Tarihsel süreç içindeki dönemsel konaklamalar, sosyolojik yalpalamalarla belirlenen toplumsal yaşamın, genel eğilimlerin, karşılıklı ilişkiler ağının, ev içi kurallarının, kişisel yapılanmamızın, kişi ola-

rak hayatta yönelimlerimizin, seçimlerimizin de içeriğini çatıp belirler.

Değişim özlemi ve gereksiniminin toplumsal histeriye dönüştüğü dönemlerde, örneğin geçmişin çeşitli dönemlerinin "stil sahibi" mobilyalarını, günün moda formika mobilyalarına; porselenleri, seramikleri melaminlere feda ettikten bir zaman sonra, eskicilere, antikacılara geri dönüp bu kez de eski eşya ve porselen parça toplamak, bu çeşit sosyal yalpalamanın tipik bir örneğidir.

Her dönemin şimdisi, "Zaman" olgusuyla kavramsallaştırılmış bir ilişkiye girer. Geçmişi şimdide soğurmak da, geleceği biçimlemeye kalkışmak da bu ilişkinin bir parçasıdır. Moda olgusunun varlığı, bu durumun histerisi üzerine kuruludur örneğin. Bir sistem olarak moda geçiciliği sabitler. İnsan doğasındaki değişim ve yenilik arzusunun sürekliliğine vurgu getirirken, şimdiki zamanı kendi aylasıyla kutsar. Giysiler, eşyalar, nesneler bu kutsama ayininin vurgusu aşırı güncelleştirilmiş oyuncaklarıdır. Bu imgeler ve araçlarla teçhizatlanmış bir toplumsal tahayyül, şimdiki zamanda yaşayanlara, tarihin en doğru zamanında yaşadığı duygusunu aşılamaya çalışır. Bu dönemde yaşadığı için kişiye fazladan bir mutluluk payı oluşturmak, bu paketin önemli bir parçasıdır. "Zamanı yakalamak" demek aynı zamanda modayı yakalamak demektir. Reklam dünyasının "Günü yakalayın" gibi sloganları, ömrün geçiciliğini, hayatın faniliğini varlığının derinlerinde bir yerde hisseden insanlara, dolaşım değeri olan "mal" üzerinden kendi hikâyelerini kurmayı vaat eder; bu insanların içinde yaşadığı zamanın önemini bu mallar üzerinden işaretler. Anlam üretimi, sistemin önemli egemenlik alanlarından biridir.

Eşyanın tarihi bizim için hayatı, zamanı dönemselleştirir. Eskici dükkânlarından topladığımız eşyalarla kendimize mazi satın almaya ya da başkalarının yaşamlarından dağılan parçalardan sahte bir mazi edinmeye kalkışmak, çoğu kez bir tarih bilinci uyanışıyla değil, bizde çoğu kez görüldüğü gibi "geçmiş"in moda olmasıyla ilişkilidir. Günümüzün gözde deyişiyle kapıldığımız "nostalji" histerisinin bir sonucu olan bu ilişkinin sarkacında geçmişi, eski zamanlara ilişkin hemen her şeyi marazi bir sadakat ve hatırlama şiddetiyle kutsamak da, "geçmişin hiç önemli olmayıp içinde yaşanılan şimdi-

ki zamanın her şey olduğu" fikriyle onu bütünüyle reddedip yoksamak da aslında aynı sorunsalın parçasıdır. Zaman, ömür, anlam arasında sıkışıp kalmış insani var oluşa içkin gerilimler taşır.

Geçmişten topladığımız ganimetlerle zamanın geniş akışı içinde kendi takvim tarihimizi, bulunduğumuz yeri işaretlemeye çalışırken, geçmişte farklı dönemlerin sahillerine uğrayacak biçimde zikzaklar çizer, toplumsal mazi içinde yalpalarız. Yan yana getirmeye çalıştıklarımızla elde edilmeye çalışılan bir tür şişirilmiş zamandır bu. Şimdiki zaman, sahteleştirilmiş bir geçmişi üstlenerek, kendi şimdisini bir kez daha sahteleştirmiş olur.

İkinci el eşyalarla ikinci el hayatlar kurmak, bitpazarlarının birdenbire gözde mekânlar haline gelmesi, büyük kentlerdeki modern apartman dairelerinde "şark köşesi" yapmalar, üstünkörü bir ilgiyle Anadolu'dan toplanan kilim, heybe, bakır, güğüm, Çanakkale işi sirkelikten camaltı levhalara varasıya çeşitlenen koleksiyonculuk türleri, "Beni köyümün yağmurlarında yıkasınlar", "Hadi gel köyümüze geri dönelim" gibi sıla hasreti çeken şarkıların, büyük kentlerdeki çoğu "Alevi kökenli" türkü barlarının simgelediği sıla-gurbet ikilemi / çelişkisinin dindirilemez sızısı ve bu eksende çoğaltılabilecek işaret değeri taşıyan nice kültürel öge, parçaların birbirinin yerini tutabildiği ve sahte bireyselleşmenin egemen olduğu postmodern sürecin göstergeleridir. Anlamlı bir bütün içinde bir araya getiremediklerimizi yamarız. Bu nedenle "yalpa" gibi "yama" da kültürel oluşumlarda anahtar kavramlardan biridir.

Birbiriyle ilgisiz görünen birçok olgu, çeşitli belirtiler altında temsil krizleri yaşayan bütün kimliklerin çalkantısını, arayışını ve ortak çıkmazını yansıtır.

Her eski olan, bir kıymet değildir elbet. Ama bazıları için her "eski"lik bir kıymettir. Bunlar "eski"yi de "kıymet"i de gerektiğince bilmeyenlerdir aslında. Bu kavramların önemini bir yerlerden duymuş olabilirler, ama onu içeriklendirememiş; kendi yaşamları içinde anlamlandıramamışlardır. Kazanılmış bu sözde yeni tarih parçası, bizzat sahteliğin kendisi olur. Günümüzün birçok alanı kapsayan tartışmalarında sıkça kullanılan "Gelenekten yararlanmak", "geçmişin değerlerini yaşatmak", "kültürel mirası korumak" gibi sözlerin bazı ağızlarda içi tamamen boşalmış sözler olarak durması, ya-

şama geçirilmek istendiğinde birer dekoratif unsur olmaktan öteye geçememesi bununla da ilgilidir.

Ne yeterince "eski", ne yeterince "yeni" olan ölü bir simülasyon sürecinden hayat umarlar.

•

Topladığım plaklara baktığımda, örneğin 60'lı, 70'li yılların birçok 45'lik ve uzunçalar plağının kapağında ya da göbeğinde yapım tarihlerinin yazmadığını, bu konuda herhangi bir kayıt düşülmediğini görüyorum. Belge olarak geçmişe ait elimizde tek tanık bunlar olsaydı eğer, zamanı asla işaretleyemezdik. Yaşananı belgelemek, geçmişi işaretlemek, geleceğe iz bırakmak duygularından yoksun bir kültürün gündelik yaşamda karşılığını bulan, belki birçok kişinin dikkatini bile çekmeyecek sıradan ayrıntıları bunlar. Tarihi bir süreklilik olarak değil, çadır kurulup toplanan bir kopukluk olarak yaşayan toplumsal zihnimizin arkeolojisinde, dünya çabuk kullanılıp atılacak bir yer. Cennet: mekân. Ya da asıl mekân: Cennet. (Göçerlikle, ahret hasretinin toplumsal genetiğimizin iki önemli belirleyicisi olduğunu söylemek çok mu fazla olur?)

Yalnızca plak gibi yakın zamanların oyuncakları değil, yazılı kültürle doğrudan göbekbağı bulunan kitaplar göz önüne alındığında da durumun pek değişmediği görülür. Kimi kitap basımlarında da benzer bir zaman kaydı reddiyle karşılaşırız. Örneğin, 30'lu, 40'lı, 50'li yıllara ait bazı kitapların üzerinde "basım tarihlerini" göremezsiniz. Bu uygulamanın istisnai olmadığı göz önüne alındığında, bu vahim durum sıradan bir unutkanlıkla açıklanamaz; Doğu'da zaman bir "kıymet" değildir çünkü. İşaretlenmesi gereken bir şey değildir. Doğulu toplumlarda çocukların doğum tarihlerinin bile aileleri tarafından kayıt altına alınmasına özen gösterilmediği bilinen bir gerçektir. Erken yaşta ölenin adının kendinden sonrakine verildiği bir kültürde tarih, zaman ve diğerleri anonimdir. (Kişinin doğum gününün kutlanması, bireyin ve bireyselleşmenin önemsendiği toplumların âdeti olabilirdi elbet.)

Doğu'da zaman öldürülmesi gereken bir şeydir. Anadolu'da herhangi bir kahveyi hıncahınç dolduran kalabalığa "Ne yapıyorsunuz burada?" diye sorduğunuzda, alacağınız yanıt yalnızca ağız alışkan-

lığı yerleşmiş basmakalıp bir deyiş değil, aynı zamanda bir gerçekliktir. "Vakit öldürüyoruz," derler. Yalnızca işsiz ya da emekli oldukları için değildir vakti öldürülmesi gereken bir şey olarak görmeleri. Vaktin kendisi öldürülecek bir şeydir zihnin işleyişinde. Bir türlü geçmek bilmeyen, içi doldurulamayan, hep sıkıntısı duyulan, bir an önce öldürülüp kurtulunması gereken bir şey! Zamanın durallığı, yaşamın işlerliğini de azaltır. Hayatı kullanamadığınızda onu öldürmeye bakarsınız. Kapalı toplumlar insanlarını çalıştırır, ama onlara hayatı kullandırtmazlar. Çünkü bu alan geniş ölçüde hazzın, zevkin, öğrenmenin, gelişmenin, değişmenin olası tehlikelerini barındırır. Dünyanın tekinsizliğini büyütür.

Batı'da kendi rasyonalitesine uygun olarak işleyen zamanın geçmişle gelecek arasında kesintisiz bir çizgi olduğu düşüncesi, gündelik yaşamı da ona göre örgütler elbet. Batılı toplumlarda zaman bir kıymettir. Kişinin kendi zamanı da, karşı tarafın zamanı da bir kıymet. Bu yüzden en hafif örneklemeyle gündelik ilişkilerdeki, değil çat kapı çıkıp gelmek, "yarın bir ara size geleceğiz, öğleden sonra gibi ararız, akşam kavuşmadan uğrarız," gibi belirsizlikler yerini seçilmiş, belirlenmiş saatlere bırakır. Batı'da zamana kıymet atfetmenin nedeni, ister kapitalizmin topluma dayattığı işgücü, iş saati hesaplaması olsun, ister başka şey, insanlara ömrü tartma, zamanı değerlendirme, hayatı üretme bilgisi, yaşama hedefi kazandırmıştır.

Batılı oryantalistlerin Doğu ve Doğu toplumları hakkındaki birçok tezi elbette kolonyalist yaklaşım değerleri, basmakalıp düşünceler, köklü önyargılar taşır, ama Batı'nın doğusunda oturan bizlerin bu çeşit tezlere karşı çıkmasının yolu, bize ait gündelik yaşamı belgeleyen somut argümanları bile elimizin tersiyle reddetmekten geçmemeli. Tarih, toplum çözümlemeleri, ulusal ya da coğrafi gururla, sıradan gerçeklere diklenerek yapılmaz.

"Boş zaman" kavramı da, bir boş zaman değerlendirmesi olarak görülen "hobiler" kataloğu da büyük ölçüde "kapitalizmini" beğenmediğimiz "Batılı toplumların" eseridir. Doğulu ya da kapalı toplumlarda diyelim, şimdiki zaman hep atlanması gereken bir eşik gibi yaşandığından, şimdiki zamanı anlamlandırma, değerlendirme, içini doldurma bilgisi, kültürü de zayıftır. Zamanı değerlendirmek yerine oyalanmayı seçeriz. Bir şeylerle oyalanmayı, meşgul olma-

yı... Örneğin, çoğu kez müzik arkada ses olsun diye açılır / çalınır. Kimse içiyle, içinin sessizliği ve boşluğuyla baş başa kalmak istemez çünkü. Hiçbir zaman araba kullanmayı öğrenmemiş ve ömrü taksilerde geçmiş biri olarak yıllarca gözleyip deneyimleyerek doğruladığım bir saptamam vardır benim ve bunu dillendirdiğim çeşitli ortamlarda itirazlarla karşılaşmışımdır. Oysa yakın tarihte yapılan bir üniversite araştırması beni haklı çıkardı: Bu araştırmaya göre, arabalarında sürekli müzik açık olan taksi şoförlerinin çoğu, arkadaki müziği dinlemiyor, çoğu kez ne çalındığını bile fark etmiyor, şarkıların sözlerini bilmiyor, çoğu kez şarkıyı söyleyeni de tanımıyordu. Onlar için yalnızca arkada ses vardı. Kendilerini, kendi içlerinden uzak tutacak bir ses. İnsan en çok içindeki boşluktan korkar. Zamanın varlığını doldurmasına izin vermediği boşluktan.

•

Plakların üzerinde eksik olan tek şey, tarih değildir ne yazık ki, çoğu kez şarkıların söz yazarlarının ve bestecilerinin de adı geçmez. Çünkü "zaman" bir değer olmadığı gibi, "emek" de bir değer değildir. Yapılan işe bir yaratıcılık gözüyle bakılmaz. Zanaat diye nitelendirilir, sanat ile zanaat arasındaki ayrım kafalarda ve sözlüklerde net olmadığı için, gündelikte de zanaatkâr ile sanatkâr tanımı birbiriyle karıştırılır. O yüzden sanat eserleri zanaat ürünleri gibi parası ödendikten sonra sonsuza kadar kullanılan sıradan mallardır onların gözünde, bunların bir "kullanım hakkı" olduğu düşünülemez. Hiza kültürü esasında yükselen, kimsenin birey olarak öne çıkmasına, farklılaşmasına izin vermeyen, tek sıra olup birörnek adımla halay çekmenin dışına çıkamayan anonim kültürün "toplumsal bilinçdışı" kendiliğinden böyle işler, böyle çalışır. Eski zamanların halk âşıkları, koşmalarının son dörtlüklerinde adlarını geçirerek, mahlaslarını kullanarak ya da son dizelerinde doğrudan kendilerine seslenerek, kimliklerini ve imzalarını kalabalıkların örtücü gölgesinden koruma yoluna gitmiş olabilirler mi acaba, diye düşünmeden edemiyor insan.

•

Günümüz mülkiyet ilişkilerine gelindiğinde bu tarihsel kalıt geçirgenlik gösterir. 1960'larda plakçılığın bir sektör haline gelmesiyle birlikte, korsan plak özellikle Anadolu pazarını ele geçirerek başlı başına bir işkolu haline gelmişti. Günün sevilen şarkılarının yer aldığı plakların hemen korsanı yapılıp sahte firma etiketleriyle piyasaya sürülüyordu. Zamanında Unkapanı'nda tutunamamış bir dolu yapımcının, korsan plak işine girdiği, bu yolla zengin olduktan sonra bu kez de piyasaya yasal plak şirketi sahibi işadamı olarak döndüğü ve bu kez de kendilerinden sonra gelen korsanlarla mücadele ettikleri anlatılır, bu konuda çeşitli örnekler verilir. İş dünyasının diğer alanlarında da yasadışı yollardan kazandıkları karanlık paranın sermaye birikimiyle sonradan işadamı olmuş birçok kişinin varlığından söz edilmesi, bunlara ilişkin dinlediğimiz yaşam öyküleri yabancımız değildir. Bu anlamda Türkiye'deki plak sektörü, ülkenin kapitalistleşme süreci hakkında fikir verecek tipik örnekler, renkli anekdotlar barındırır. Başka iş alanlarından da bildiğimiz gibi, yasadışı dünyanın birçok karanlık figürü, kara parasını aklamanın zahmetsiz ve tehlikesiz bir yolu olarak piyasaya şirket sahibi saygın işadamı olarak geri dönmüştür. Bu kişilerin süreç içinde aldıkları yeni konum, iki kutup arasındaki bir salınımla yer değiştirmiş olmanın sonucu değildir yalnızca, asıl sistemin bünyesinin salınımına bir örnek oluşturur. Hukuk ve hukukdışılık arasındaki yalpalamanın geçirgen dokusu, Türkiye'deki her çeşit iş alanında kim bilir kaç yaşam öyküsü barındırır?

Bu zikzaklarla nasıl toplumsal gelişim eğrisi çizilir?

•

Müzik önemli popüler göstergelerden biri olduğu için, bazı sosyal değişimleri onun üzerinden okumak mümkündür. Bu alanda kültürel sosyolojik bir yaklaşımla 40'lı, 50'li yıllardan başlayarak dönem şarkıcılarının mesleki serüvenleri izlendiğinde, toplumsal değişime değgin ilginç ipuçları saptanabilir. Özellikle yaygın adlandırmayla "Türk Sanat Müziği"nin tek merkezli radyo yayınlarından gazinolara, oradan da plak ve kaset dünyasına geçişiyle birlikte yaşanan süreçte, dönem figürü olma özelliğine sahip şarkıcıların yaşadıkları

yalpalama, genel anlamdaki toplumsal çalkalanmanın, savrulmaların da gözle görülür işaretlerini taşır.

Bir dönem Türk Sanat Müziği şarkıcılarının büyük çoğunluğu ya Ankara, Istanbul gibi radyolarda yetişmiş ya da Üsküdar Musiki Cemiyeti gibi kuruluşlarda eğitim almış kişilerdir; donanımlıdırlar, bilgilidirler, geniş bir repertuara sahiptirler; ancak günün koşulları gereği gazinolarda çalışmaya, plak doldurmaya başlamalarıyla birlikte kendilerini serbest piyasa koşullarının belirlediği bir zeminde, kendilerine yol ayrımı dayatan bir çatal ağzında bulurlar. Müziğin kitleselleşmesi, popülerleşmesiyle birlikte repertuarlarının içeriği, renkleri, söyleyiş edaları da hızla değişime uğrar. Bu hızlı süreç, toplumsal değişime ilişkin gösterge değeri yüksek birçok örnek barındırır.

Dönem eğrilerini kollayarak günün isterlerini karşılamak konusunda en tipik, en renkli örneklerden biri Zeki Müren ise, diğeri Gönül Akkor'dur. İvmesi hızlanan bu değişimin, toplumsal dönüşümün çeşitli evrelerini bütün renkleriyle onların sesinden ve serüveninden izlemek mümkündür. Örneğin, Gönül Akkor 45'liklerinin bir araya getirilmesinden oluşan toplama albümlerinde değil de, özel olarak doldurduğu uzunçalar plaklarından birinde, sözü Ahmet Rasim'e, müziği Şevkî Bey'e ait "Kimseler gelmez senin feryâd-ı ateş bârına" gibi müziğimizin klasik örneklerini seslendirmekten arabeskin en koyu, en demli örneklerine, örneğin Cavit Deringöl'ün "Beterin beteri var haline şükret dostum" ya da Rıfat Şanlıel'in "Neden saçların beyazlamış arkadaş" gibi şarkılarına çabuk geçiş yapmıştır. Yeri gelmişken 70'li yılların telaşlı ortamında Türk Sanat Müziği şarkıcılarının o dönemki yaygın adlandırmasıyla "aranjman" ya da "Türkçe Sözlü Hafif Batı Müziği" denilen şarkıları seslendirdiklerini de hatırlatmak gerekir. Zeki Müren, Gönül Yazar, Nesrin Sipahi, İnci Çayırlı, Ayla Büyükataman gibi Gönül Akkor da bu furyada geri durmamış "aranjman söyleme" modasının ilk yıllarından başlayarak zaman zaman bu türde plaklar yapmıştır. Buradaki anahtar sözcük "furya"dır. Türkiye'de hemen her şey bir furya biçiminde yaşanmaktadır. Kültürel köklenmeye, derinlik kazanmaya, stil edinmeye zaman tanımayan bir hızda, dönemin tipik figürü olma özelliğini taşıyan sanatçılar günün getirdiklerinden yararlanmak konusunda

birbirleriyle yarışmakta, hiçbir şeyden geri kalmak istememektedirler. Pop müziğin yükselme gösterdiği, plakçılığın yaygınlaştığı o yıllarda Nevin Pere, Fatoş Balkır, Müveddet Günbay gibi operacılar da bu aranjman kervanına katılmış, gazinolara çıkmış, plaklar yapmışlardır. Bu durum biraz da Türkiye'nin çağına ayak uydurmak diye nitelendirilebilecek modernleşme sürecinin telaşlarıyla ilgilidir. Dikkatli bakıldığında bu furyacı tutum, iş yaşamının diğer alanlarında da görülür. Yönü tayin edilemeyen değişimin getirdiklerinden yararlanma güdüsü bir piyasa takip refleksine dönüşür.

Serbest ticaretin yarış ve rekabet esasına dayanan piyasa kurallarındaki bu yalpalama, sanatçıların kendi üsluplarını kurmalarına, çizgilerini oluşturmalarına "kendi kendilerinin klasiği" olmalarına izin vermez. Ayrıca farklı müzik türlerindeki hançere kullanımı farkları, birçoğunun seslerini, okuyuşlarını da bozmuştur.

•

Bu yazı için örnek figür seçtiğim Gönül Akkor'un izini sürdürecek olursak: Onun "Gönüller Sultanımız" başlığıyla çıkardığı "Gönül Plak" etiketli bir dizi uzunçalarlarından biri Klasik Türk Musikisinin seçkin eserlerinden oluşturulmuş bir repertuar içerir. Bir yüzü Sadettin Kaynak'ın "Söyleyin nerde o gözümün nuru" ile başlar. Selahattin Pınar'ın, Şevkî Bey'in, Fehmi Tokay'ın şarkılarıyla süren albümün diğer yüzünde Rifat Bey'in "Bir dâme düşürdü ki benim baht-ı siyahım", Kemanî Serkis Efendi'nin "Ağlasam her lahza hakkım yok mudur" gibi şarkılar yer alır. Parçaların ne ölçüde Klasik Türk Sanat Musikisi usullerine göre çalınıp söylendiğini konudışı tutarsak, bu uzunçaların, kendi içinde bir zevk ve mantık bütünlüğü taşıdığı; bu müziği sevenlerin baştan sona bir tutarlılık içinde aynı kültürel mirasın kulak dolgunluğuyla dinleyebileceği şarkılar içerdiği görülür. Sanatçının daha sonraki albümlerindeyse süreçteki dalgalanmayı gösteren gözle görülür bir parçalanma başlar. Örneğin, sanatçının bir diğer uzunçalarında Mısırlı İbrahim Efendi'nin "Sevmediklerinle gönül avutma", Lemi Atlı'nın "Bu zevk ü safa sahn-ı çemenzârede kalmaz" gibi şarkıları arasına günün kulağı kolay yakalayan şarkılarını serpiştirme gereği duyulmuştur. Sonraki albümlerin repertuarının çatılmasında geçmiş ile şimdi, Türk Müzi-

ği ile arabesk arasındaki ayrım, ortasından ikiye bölünür gibi gözle görülür bir kullanım farkı kazanır. Örneğin, iki farklı kutba işaret eder gibi uzunçaların bir yüzünde "Dertliyim ruhuma hicranımı sardım da yine", "Bir ihtimal daha var", "İçimde kim vardır, bir bilebilsen" gibi şarkılar seslendirilirken, plağın arka yüzünde "Dost bildiklerim", "Zulümle doluyum" gibi baharatlı arabesk şarkılar yer alır. Sanatçının hemen ardından gelen diğer albümlerindeyse, günün gelgeç zevklerini yansıtan şarkılara ve arabesk müziğe tamamen teslim olunduğu görülür. Çoğulcu demokrasi oyunu giderek arabeskten yana kullanmıştır. Yaşamın her alanındaki arabeskleşmenin müzikal karşılığıdır bu.

Yalpa, yama, furya birbirlerini tetikleyerek ilerler.

Bu çeşit albümlerde önemli olan "ortalama"yı yakalamaktır.

"Her zevke hitap eden..." şeklinde kabalaştıran bir anlayışın en çabuk ve görülür biçimde somutlaştığı göstergeler popüler kültür örnekleridir. Türkiye gibi çokparçalı yapılarda, hemen her konuda ortalamayı yakalamak hem önemli hem zordur; zaten ortalamasını almanın mantığı zihnen ve zimnen parçalanmış olmanın kabulü esası üstünde yükselir. Bu nedenle ikinci anahtar sözcük "ortalama"dır. Ortalama algı, ortalama zevk, ortalama eğilimler siyasal sistemin kültürel siluetinde cisimleşir. Bu siluete yakından bakıldığında görülür ki, popüler enerjilerin sağcı politikalara kanalize edilmesi kaçınılmazdır; dolayısıyla popüler kültürün ortalama kodları sağcı politikaların aktif enerjisini oluşturur. Türkiye'de 80'lerden başlayarak şarkıcıların, oyuncuların doğrudan aktif politika hayatının içine çekilmek istenmesi bunun somut bir göstergesidir. Özellikle günümüzün yükselen milliyetçilik dalgasında kitlelere seslenmek için oluşturulan söylem ve imgelerde bu durum açık olarak görülür.

•

Kara plak döneminin uzunçalarları gibi günümüzün CD'lerinin içeriği de aynı mantıkla çatılmakta, toplumsal anlamda mevcut parçalı yapıyı gözeterek "ortalama alma" esası üzerinde yükselen bu temel mantık billurlaşmış haliyle sürmektedir. Günün eğilimlerini, modalarını kollayıp yakalamak, gereksinimleri, beklentileri karşılamak, geçmişe gönderme niteliği taşıyan unsurlara yer vererek ha-

fızayı okşamak, kültürel soyaçekimin kodlarını kışkırtarak aidiyet duygusuna seslenmek, özetle farklı kesimleri aynı albümün alıcısı kılmak aslında bütün Türkiye'nin ortalamasını almaya kalkışmakla eşanlamlıdır.

Günümüzün kitlelere mal olmuş şarkıcılarının, örneğin bir Ebru Gündeş'in ya da İbrahim Tatlıses'in albümüne bu gözle bakıldığında, toplumun farklı kesimlerini ve eğilimlerini aynı yerde buluşturma gayretinin bir çırpınmaya dönüştüğü apaçık görülür. Bu çeşit popüler albümlerin sözel, müzikal dünyası benzeş formüllerle çatılır: Günün hızlı temposu, sıla hasretini tetikleyecek geçmişten bir türkü, arabesk müziğin vazgeçilmezi yaylılar, müziğimize özgü aksak ritmin bilgisayar destekli ses oyunları ve günün "sample"larıyla harmanlanmış halleri vb. bu yapının temel harcını oluşturur.

Bir dönemin müzik albümlerindeki kendi içindeki tutarlılık, bütünlük, yerini çağın karmaşası içindeki temel bir parçalanmanın kabulüne ve eklemlenme esasına dayalı geçici bir denge arayışına bırakmıştır. Popüler kültür ögeleri, toplumun geçici sözleşme dönemlerinin taşıyıcı unsurları, parlak göstergeleridir aynı zamanda. Türkiye gibi istikrarsız toplumlarda geçici sözleşme dönemleri önemlidir. Köklü siyasi çözümler yerine palyatif çözümlerle gün kurtaran, zaman kazanan bir siyaset anlayışıyla bu CD'lerin içeriği birebir örtüşür. Geleneksel malzemeyle çağın getirdikleri arasında melez bir yapıda oluşan ve bir türlü ad verilemeyen ara türlere tanım arayışı, bu parçalanmanın, yamanarak onarılamayanın, oradan oraya yalpalayarak karasına vurduğumuz geçici sahillerde duyulan temel sancının ifadesidir. Örneğin, arabeskin, popun ve benzerlerinin ne oldukları Türkiye'nin hâlâ tamamlanamamış tartışmalarıdır, çünkü bu durumlar geçmiş ile şimdi arasındaki eklemlenme sorunlarının, Türkiye'deki temel kimlik arayışlarının ve yarılmanın tezahürüdür. Adlandırdıklarımızla adını koyamadıklarımızın arasında sıkışıp kalmışlığımızı belgeler. Yalnızca bir müzik türüne ad değil, bir yaşama hatta var oluş biçimine de ad arayışıdır bu.

İsteyen Cumhuriyet'in kuruluşuyla başlayan "halkın biçimlendirilmesi"ne kadar gidebilir.

•

Aslında böyle bakıldığında, bir müzik CD'sinin repertuarını çatmakla meclise girebilecek merkez odaklı bir parti kurmak, aralarında ciddi bir model benzerliği gösterir. Türkiye her anlamıyla bir "koalisyon" toplumudur; bu nedenle yıllarca "koalisyon hükümetleri" tarafından yönetilmiş olması da bir rastlantı değildir. Yıllardır tutkuyla dillendirilen tek partili iktidar özlemi, sağlanması özlenen toplumsal mutabakatın en önemli hedeflerinden biri haline gelmiştir. Bilindiği gibi, tek parti iktidarı diye nitelendirilen ANAP ve AKP'nin de kendi içlerinde homojen bir yapı göstermeyip birer koalisyon oldukları yıllardır söylenegelir. ANAP'ın ortaya çıktığı yıllarda bizzat mevcudiyet nedeni, toplumsal yapımızın vazgeçilmezleri kabul edilen şu meşhur "dört eğilimi" birleştirmekti. Durum böyle olunca "CD almak" ile "oy vermek" aynı formüllerle işlemektedir. İster merkez nitelikli bir parti kurulması çalışması olsun, ister çoksatması amaçlanan bir CD yapmak; durum pek değişmez. Bunlar çoğu kez doğru formül uğruna girişilen umutsuz arayışlarla sonuçlanır.

Bilindiği üzre "merkez parti" tanımlaması büyük ölçüde toplumsal ortalamanın alınmasıyla ilgilidir, ama arka arkaya yapılan inkılaplara, askeri darbelere ve çeşitli müdahalelere, dayatmalara karşın, Türkiye'nin istenildiği ölçüde homojenleşmemiş olması, kendi içinde tutarlı bir merkez partinin çatılmasının önünde en büyük engel olarak durmaktadır. Diyelim, bir Ebru Gündeş albümünde hoşlanarak dinlediğiniz bir şarkıdan hemen sonra geleni bir an önce atlamak için koşa koşa CD çalarınıza gitmeniz, bir araya gelmesi mümkün olmayan parçaların kimyasıyla ilgilidir. Sizin asla dinleyemeyeceklerinizle, diğerlerinin asla dinleyemeyeceklerinin biraradalığına mecbur bırakılmış bir toplumsal mutabakatta, demokrasinin işlerliği hayli arızalı bir beraberlik meydana getirir. Bunca yalpalamayla, yarılmayla varılan "merkez", bir uzlaşma noktası olmaktan çok, tutarsız bir eklemlenmenin ya da şizofrenik bir yan yanalıkla ortaya çıkan bize özgü postmodern bir durumun üssü haline gelir.

•

Bütün popüler kültür ürünleri sonuçta günün eğilimlerini kollamak, geniş kitlelerin temel isterlerini karşılamak ya da yaptığı öngörü he-

saplarıyla günü yeniden fethedecek eğilim oluşturmak esasından yola çıkar.

Günün eğilimlerini yakalamak hiza kültürünün hem önemli bir parçası, hem çelişkisidir. Hizadan çıkmadan farklı arayışlara girilmez, öte yandan kimi zaman pazardan ilk ve büyük payı kapmak, kimi zaman diğerlerinden öne çıkmak amacıyla yeni eğilim oluşturmak içinse, çizili hizanın dışına çıkmak, biraz etrafta dolanmak gerekir. Bu gerilim ve arayışlar, günün "fatihlerini" ya da bütün zamanların "looser"larını yaratır.

Günümüzün en önemli popüler kültür göstergelerinden biri olan TV dizileri de, izlenme oranlarını yüksek tutabilmek amacıyla aynı mantıkla toplumsal ortalamayı almak durumundadır. Zihniyet ile siyasetin iç içeliği temelinde işleyen geniş kitleleri kucaklamanın ölçütleri burada da benzer biçimde çatılır. Bu kadar kapsayıcı olmanın temel koşuluysa toplumdaki başat çelişkilerin, marjinal farklılıkların saklanması, siyasal karşıtlıkların yok sayılması, arıza çıkaracak, taraf (yani seyirci) kaybettirecek tartışmalı durumlara, "hassas konulara" mümkün olduğunca girilmemesidir. Reklam geliri kollama mantığı üzerine kurulu TV dizileri, etrafında "birlik ve beraberlik sağlayabileceği" bir "milli takım" onaşmasını hedefler. Bu da kaçınılmaz olarak beraberinde yüzeyselleşmeyi, sığlığı, zararsız kabul edilmiş olanın tekrarını, içerikten anlatım tekniklerine varasıya her konuda mevcut ezberlere yaslanmayı getirir.

Günümüz TV dizileri bu anlamda geleneksel Yeşilçam sinemasının temel tutumunun izini sürer. Sinemamız toplumsal hiza kültürümüzü cisimleştiren benzer kalıplar ve formüllerle üretilmiş birörnek filmlerle dolu bir sinemadır. Aynı kalıpların ısrarıyla sağlanan süreksizlik, kendi dinamiklerinin evrilmesiyle değil, kopmalarla sonuçlanır. Sağlaması yapılmış ticari beklentileri karşılamak üzere yeniden çoğaltma ve kopyalama esası üzerinde yükselen battal üretim, çeşitliliğe, farklılığa olanak tanımaz; yeni ya da aykırı yolları denemekte tutukluk çeker. Farklılaşmayı göze alan tekil örnekleri, istisnai çıkışları saymazsak herhangi bir çeşitlilik göstermez.

Aynı nedenlerle Türk Sineması'nın 60 yılının sürekli yalpalamalar ve furyalarla geçtiğini hatırlatmanın sırasıdır. Sinema tarihimizi, pekâlâ gününe göre kapıldığı furyalarla kabaca dönemselleştirmek

mümkündür. 50'li yılların Mısır sineması taklidi şarkıcı filmlerini, 60'lı yılların toplumsal sorunlara eğilmeyi amaçlayan köy filmlerini, 70'li yılların sosyal içerikli, sol eğilimli filmlerini, 80'lerin seks filmlerini toplu paketler halinde alımlayabiliriz. Yıllar yılı birbirinin aynı olarak çekilen melodramlardan ve aynı kalıptan çıkmış vurdulu kırdılı avantür-macera filmlerinden söz etmiyorum bile. Dönem eğrileri, dünyanın her yerinde en geniş karşılığını sinema gibi kitlesel sanatlarda bulur elbet, ama bizim sinema tarihimizdeki furyalaşma eğilimi bundan öte bir şeydir. Daha çok toplumsal yapımızdaki hiza kültürünün tezahürü olarak değerlendirilebilecek bize özgü bünyesel özellikler gösterir. Benzer bir bölümlemeyi kabaca edebiyatımız için bile yapabiliriz. Köy Enstitüsü çıkışlı edebiyatçılarla başlayan köy edebiyatı dönemi, 12 Mart romanları, şimdilerdeki postmodernist esintiler taşıyan tarihsel dönem romanları merakı yalnızca dünyanın her yerinde örneklerini rahatlıkla görebileceğimiz günün eğilimlerinin sanata doğal yansımasıyla açıklanamaz; bu durumun geribeslenmesi aynı zamanda, bize özgü hiza kültürünün halay çizgisinin dışına çıkmamak, dirsek temasın olan çağdaşından kopmamak, sıra arkadaşından kopya çekmek, dönem ruhunun cisimleşmiş bir figürü olmayı önemsemek, öne çıkan çağdaşını, gündeşini benzetleyerek şimdiki zamanın geçerli tutumları, kodları, imgeleri arasında kendine yer bulmak gibi örneklenebilecek taklide dayalı sosyolojik davranış modelleri barındırır. Bir zamanların yılda 300 film çekilen Türkiyesi'nden şimdilerin yılda 300 yerli roman yayımlanan Türkiyesi'ne boşuna geçilmemiştir.

Bir dönem arabesk müzikte Esengül'ün, Bergen'in, Biricik'in, Kibariye'nin ve sonrasında adı "iye" ile biten Efkariye gibi benzerlerinin arka arkaya ortaya çıkmaları, şarkı söylerken histerik bir tonla efelenme, eskilerin "nezal ses" dedikleri sesi burunda tınlatarak kullanma gibi okuma özellikleriyle öne çıkan şarkıcılık stilindeki Müzeyyen Senar, Behiye Aksoy, Gönül Yazar, Bülent Ersoy, Meral Sezgin, Devran Çağlar döngüselliği bir raslantı olmadığı gibi, toplumsal ikonografik değerleri yüksek Türkân Şoray, Sezen Aksu'lardan sonra elli tane benzerlerinin piyasayı kaplaması, yeniden çoğaltma ve kopyalama esası üzerinde yükselen tekrarlamacı kültürel yapımızla ilgilidir. (*Meskalin 60 draje* kitabımda yer alan "Nakış

ve Sıçrama" başlıklı yazım, bu konunun yedeğinde yeniden okunabilir.)

•

70'li yıllarda sosyal yaşamımıza giren kafe, bar, birahane, taverna gibi buluşma mekânları, "taverna müziği" diye adlandırılan kimi yenilikleri ve ona özgü renkleri de beraberinde getirdi. Daha çok "piyanist-şantör" figüründe icracısını bulan arabesk, pop karışımı, elektronik klavye müdahaleleriyle çeşitlendirilen, basit akorlu bu naif müzik türü, ardı ardına ortaya çıkan birbirinin benzeri birçok baygın sesli kişinin ve birbirinin aynı ezgilerin kısa sürede birbirini boğmasıyla da son buldu.

Şarkılarda karşılığını bulan toplumun "erkek sesi", arabeskin kendine eziyet etmesini seven çileci tonundan, kendi işyerini kurmuş, şimdiyse kendi evini, yuvasını kurmak isteyen; kasabalılıktan kentliliğe, kenar mahalleden merkeze geçmeye çalışan; yeni sınıfının işaretlerini boynunda altın kolye, kolunda altın künye olarak taşıyan, ıslak mendilli, tahta masalı, saf ve masum liseli gençlik aşklarının anısını hâlâ kalbinde taşıyan; sahip olduğu toplumsal olanaklar nedeniyle arabeskçilerin tersine hayattan zevk ve pay almaya aday olan yeni bir zümrenin "hislerine tercüman" olan Ümit Besen, Cengiz Kurdoğlu, Ferdi Özbeğen, Arif Susam'ların baygın okuyuşlarına yatay ve hızlı geçiş yaptı.

Taverna müziği çarçabuk bitti. Günümüzde Istanbul, İzmir gibi kentlerin sahil boyu tavernalarındaki tek tük varlıkları, ülke çapındaki varlıkları anlamına gelmiyor artık. Zaten bu müziğin dinleyicisi de 80'lerin iyice zalimleşen ortamında ya kurtlaşmış, ya da yerini hızla kirlenmiş, açgözlü, saldırgan, talancı, yarı mafyöz zenginlerden oluşan kıyıcı bir kesime bırakarak geri çekilmişti. Art arda gelen bu furyalar sırasında her devre ayak uydurabilen; yer, kimlik, tür, stil değiştirmekte güçlük çekmeyen bu tür müziğin şarkıcıları, bir süre daha ayakta ve gündemde kalmayı başarırken, diğerleri barem düşmüş birer "erken nostalji figürü"ne dönüştüler. Muhtemelen iş bulabildikleri yerlerde "yevmiyeleri" de düştü.

•

Cem Yılmaz'ın oynadığı yakın tarihli bir reklamda alacaklı korkusuna gelenine kapı açmaya bile çekinen, girişimci bir ruha sahip olmakla birlikte belli hiçbir işte dikiş tutturamamış bir esnaf irisi görüyoruz. Bir ses oyununa dayanan "Eskiden bakliyat işindelermiş, ama şimdi nakliyata geçmişler," esprisinin arkasında aslında "memleket çarşısı"nın güçlü bir kader tekrarı saklı. Çünkü bu ülkede kendisine günün birinde bir dükkân açmak hayali kuran, ama bunun ne dükkânı olacağına bir türlü karar veremeyen, bir ara turşuculuğu deneyip sonra trikotaj işine giren, çoğu kez birikimi, bilgisi, merakı ve vizyonu olmadığından anlamadığı işlere bulaşıp yanlış seçimler yapan, seçimlerinde isabetli davranmayı becermediği için çareyi sürekli işkolu değiştirmekte bulan bir dolu yönsüz girişimcinin temsilini buluyoruz, bu reklam filminin Cem Yılmaz tarafından iyice sevimlileştirilmiş figüründe. İş dünyasının da kendine özgü hayal gücü, birikim, ilgi, bilgi, beceri gerektirdiğini bilmeyen, "şimdilerde bu işte para var," diyerek kendini günün dalgalarına bırakıp yükselmeye çalışan irili ufaklı girişimcilerin ya iflas ettiklerini ya da yaslandıkları karanlık ilişkiler ve zorbalıkla ayakta kaldıklarını biliyoruz. Yamalı sermaye, yalpa adım, furya rüzgârıyla bu kadar ilerleniyor.

•

1970'leri, 80'leri yaşayanlar, bir furya halinde ardı ardına açılan birahanelerin, videocu dükkânlarının nasıl birer birer kapandığını anımsayacaklardır. Bazı işler elbette günüyle sınırlıdır, onlar var oldukları zamanı anlamlandırır sonra kayıplara karışırlar, ama süreklilik dediğimiz olgu da derinleşme, çeşitlendirebilme, bilgi, deneyim, evrilme ile kazanılır. Batı toplumları, hiç kimsenin aklına gelmeyen en sıradan işleri, konuları bir merak, bir ilgi odağı haline getirmeyi bildiği, bu alanlarda bir gelecek hayal edebildiği için büyük paralar kazanmış işadamlarının hikâyeleriyle doluyken, biz, en zenginimizin savaş yıllarında damlardan çaldığı kiremitleri satarak zengin oluşunu ya da kıtlık yıllarında un, şeker, yağ, kömür stoklarından yaptığı vurgunlardan kazandığı serveti yıllar yılı birer başarı hikâyesi gibi dinledik. Uyanık olmanın, adam kazıklama becerisi-

nin işadamı olmaya yeteceğini sandık. Para kazanmayı becerenler de "burjuva olmayı" başaramadıkları için, gece kulüplerinde şarkıcı başına kâğıt peçete tomarları fırlatmayı, tabak kırıp ceket yakmayı eğlence ve gece hayatı sandı. Hiçbir ülkenin zengini bu kadar yoksul değildir. Bilindiği gibi, Türkiye hemen her döneme özgü kendi zenginlerini yarattı, ama burjuvasını yaratamadı. Bu nedenle de parasını ne yapacağını bilemeyen insanların kültürel şaşkınlık içindeki dalgalanmaları Türkiye'nin hızla değişen şu hazin yalpalı manzaralarını yarattı.

•

Bir zamanlar yılda 300 film üreten 60 yıllık Türk Sineması'nın biriki yıl içinde yerle yeksan olması, sektörde kazanılan paranın asla sektöre yatırım olarak geri dönmemesiyle ilişkili olabilir mi? Bir zamanlar her köşebaşında bir videocu dükkânı açanlar, seyrettikleri filmlerden ne öğrendiler, hayatlarının sonrası için hangi hayalleri kazandılar?

Hürriyet gazetesi ve Vakko gibi Türkiye'nin eski iki kurumu, 50. yaşlarını logolarını değiştirerek kutladılar. Algı sürekliliğinin redle taçlandırılması anlamına gelmez mi bu? 50 yıllık bir imge, dünyanın her tarafında toplumsal belleğin bir parçası sayılır artık, sadece kendi kendisinin bir imi değil, başkalarının hatıralarının da bir parçasıdır. İleri Batı toplumlarının yüzyıllık kurumları, markaları, geçmişleri, tarihleri, kuşaktan kuşağa aktardıkları marka güveni oluşturmuş başarılarıyla övünürler. Israrla taşımayı sürdürdükleri logo ya da amblemlerinde, geçmişin naif çizgilerini, sade grafiğini bir "modası geçmişlik" olarak değil, dayanıklılıklarının bir işareti olarak görür, gururla taşırlar. Beyoğlu'ndaki Vakko, belki de amblemini değiştirdiğinde kapanmıştı aslında, ondan sonrasını gölgesi yaşadı.

Bir toplumsal iklimde olmasına izin verdiğiniz şeylerin geri dönüp sizi bulmasına (vurmasına) şaşmamalı. Eylemlerinizde, edimlerinizde, Türkiye'nin hafıza kaybına, halkın unutkanlığına bu kadar yaslanırsanız, aynı boşlukta sizin de kaybolmanız kaçınılmazdır. Dahası, yeniliği ve gelişmeyi nerede aradığınızdır tabii.

•

Bu yalpalamalarda geri dönüşler de olmuyor değildir. Geçmişi şimdileme, moda tıkanıklıklarını, malzeme daralmalarını, piyasa sorunlarını aşmada sık başvurulan bir yoldur. Örneğin, bir dönem Klasik Türk Sanat Musikisi ile bağını kopartıp kendisini tamamen günün müziğine kaptırmış birçok şarkıcı, 70'li yıllarda Bülent Ersoy' un Yusuf Paşa'nın segâh peşreviyle başlayıp Buhurîzade Mustafa Itrî Efendi'nin "Tut-i mucize gûyem ne desem lâf değil" şarkısı ile açılan ve bütünüyle Klasik Türk Sanat Musikisi'nden oluşan bir uzunçalarla ortaya çıkıp bütün gündemi ele geçirmesi, hemen ardından çıkardığı ikinci albümde de aynı izi derinleştirmesiyle birlikte, bu yükselen dalgada kaçırdıkları bir şey olduğu duygusuyla telaşa kapılmış, hemen geri dönüp klasik şarkıların asıl sahiplerinin kendileri olduğunu gösterircesine bunların yer aldığı plaklar yapmışlardı. Bu sıranın başında, o yıllarda kendisini tamamen piyasaya kaptıran, plaklarında uzunca bir süredir yalnızca günün şarkılarını seslendiren Zeki Müren de vardı. O dönemin piyasa koşullarında yeniden bir otorite referansı kabul edilen Klasik Türk Sanat Musikisi'ne öyle bir iade-i itibar yaşanıyordu ki, yalnızca eskiler değil herkes birdenbire bu çeşit plaklar yapmaya yöneldi. Örneğin ilk transseksüllerimizden olup daha sonraları seks filmleri furyası sırasında hatırı sayılır sayıda filmde rol alan Emel Aydan da, *Türk Müziğinden: ANILAR* adıyla yaptığı uzunçalarında, ağırbaşlı görünen bu çeşit eski şarkılardan oluşan bir repertuar seslendirme gereği duymuştur.

60'lı yılların ikinci yarısı ile 70'leri kaplayan çoğu Türk filmlerinin demirbaşı olmuş o dönemin şarkılarına bugün gösterilen abartılı ilgide de bu geçmişi şimdileme dalgasının etkisi vardır. Bu şarkılara birdenbire fazladan bir değer vehmedilmiş, bunların unutulmuş olması büyük bir mazi ihmali biçiminde yaşanmıştır. Geri dönüş dalgaları, beraberinde dönem kutsamalarını da getirir. Toptancı yargılarla geçmişteki her şey çok değerli, şimdiki her şey değersiz, yoz olarak yaftalanır. Eskicilerden topladığımız eşyaların yerini bu kez eski şarkılar alır. Bu tutum her geri dönüşte geçmişi yeniden keşfettiği vehmine kapılan yalpalama deviniminin doğasında vardır. Nitekim benzeri bir "manyere" tutuma edebiyat alanındaki değerlendirmelerde de rastlamaktayız. Zamanında görmezden gelinmiş, kadri

bilinmemiş, değeri sonradan anlaşılan kimi yazarlara bu kez de taşıyamayacakları kadar değer atfedilir, onların adının etrafında bu kez de aşırı mistifiye edilmiş öyküler üretilir. Geçmişi güncelleme dalgalarında bu sefer de değerler, değerlendirmeler arasında dönem krizine uğramış algı yalpalamaları yaşanmaya başlar. Zihinsel kalıplar, algılama tutumları, dönemler arasında gidip gelirken geçmiş kendi koşullarından soyutlanarak zaman içindeki esas yerine yabancılaştırılır. Bugünün geçmişe vuran ışığında görülen her şey, aslında gene de şimdiki zamandır. Çoğu kez kendini geçmişle yanıltmış olan bir şimdiki zaman.

Daha önce başka bir örnek nedeniyle söylediğim gibi: Şimdiki zaman, sahteleştirilmiş bir geçmişi üstlenerek, kendi şimdisini bir kez daha sahteleştirmiş olur.

•

Türkiye'nin modernleşme süreci, aslında büyük ölçüde postmodern parçalanmanın –dilsel düzeyde kodlanmamış, kavramlaştırılmamış– tarihidir. Batılı toplumların evrimleşme modelinin tarihsel trenine atlamakta gecikmiş bir ülkenin, Batılılaşırken / Modernleşirken içinde bulunduğu çağın ve sahip olduğu çelişkilerle yüklü karmaşık toplumsal yapısının gereği bu savrulmalardan, çarpışmalardan kaçınması olanaksızdı.

Bu nedenle, Türkiye'nin kültürel hareketliliğinde temel ilerleme, belli bir evrimleşme hattı üzerinde gelişme olarak nitelendirilemez. Toplumsal gündem Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Batılılaşma eksenli "resmi programın" dışına çıkalı çok olmuştur. Bu yeni süreci anlama ve adlandırmada, Türkiye'ye özgü bir postmodernite içinde olduğumuzu alımlamak ve tanımlamakta gecikilmiştir. Bu sürecin alımlanıp adlandırılmasında jenerik kavramlar geliştirilememiş, postmodernitenin sağladığı alımlama olanakları, yaklaşım ölçütleri bu konuda olan biteni –en azından betimlemekte– büyük ölçüde iş görebilecekken, bütün süreç mevcut ezber çerçevelerinin, nedensellik kalıplarının içine zorla tıkılmaya çalışılarak anlaşılmaya, çözümlenmeye, yol gösterilmeye çalışılmıştır. Bildik kalıplar içinde alımlanamayan, adlandırılamayan, çözümlenemeyen birçok olgu bu kez görmezden gelinmiş, dışarıda bırakılmış ya da yok sayılmış-

tır. Özellikle kendisini "sol" ya da "yüksek kültür" diye tanımlayan baskın karakterli kültürel çevrelerin, her yeniliği arızi durum olarak görmesi, popüler kültürü küçümsemesi ya da yoksaması, askeri darbelerin ya da kapitalistleşmenin yol açtığı sonradan iyileştirilebilir geçici yozlaşma dönemleri diye adlandırması bu konudaki alan araştırmalarının yokluğunda, kavram, tanım, algı boşluğunu büyütmüştür. Batı'yla eşzamanlı gelişmemiş modernitesini henüz tamamlamamış bir ülkede, postmodern çağın getirdikleriyle dört koldan çarpışan Türkiye, "Batılı toplumların gelişim modeli çerçevesindeki" tarihin trenlerini kaçırmanın bir diğer bedelini de bu konuda ödemek zorunda kalmıştır.

Asri zamanlarda temsil krizi yaşayan kimliklerin geçmişe dayanan kökleri, hem resmi tarih, hem muhalif hareketlerin çoğu tarafından gözardı edilmiş, kültürel yelpazenin geçmişi ve çağın getirdikleriyle kendisini çoğulcu bir tutum içinde zenginleştirmesinin, yapılandırmasının önü açılamamıştır.

Parçalanmış özne ve kimliklerle karşılamak zorunda olduğu çağın güçlüklerinin üstesinden gelmekte bunca zorlanmasının bir nedeni, içine tıkılmaya çalışıldığı kimlikler ile çağın getirdikleriyle geleneğin dayattıkları arasında yaşadığı sabitlenmiş gerilimdir. Bu durum, yeterince sanayileşmemiş / gelişmemiş bir toplumun, küresel kirlenme çağında sanayileşirken çevreye verdiği ekolojik zarar ile çağını yakalamak isteyen ulusal ekonomisi arasındaki derin çelişkiyi, çatlağı andırıyor. Örneğin, Almanya ile sizin "Nükleer enerjiye hayır!" demeniz tarihsel olarak aynı şey olmuyor.

•

Toplumsal anlamda temel yalpalamamızın, Doğu ile Batı arasında sıkışıp kalmış olduğumuz gerçeğiyle ilişkisini unutmamak gerek. Arada kalmanın, duruma göre bir Doğu'ya, bir Batı'ya göre kerteriz almak zorunda bırakılmanın toplumsal yarılmaya yol açan temel yalpalamasını her adımda hesaba katmak gerek. O ünlü benzetmeyle söyleyecek olursak, "Doğu ile Batı arasında bir köprü" olmanın sağladığı olanaklar kadar, bunun sorunları ve bedelleri de var. Yıllardır hem hâlâ "göç yolda düzelir" diye yollara düşüyor, hem Batılı anlamda kentleşmeye, bir yeri "yurt tutmaya" çalışıyoruz. "Muas-

sır medeniyetler seviyesine ulaşmak" amacıyla Batı'ya açılma ile "özümüze dönmek niyetiyle" içine kapanma, köklerine dönme, geçmişi yeniden keşfetme arzusu arasında yalpalıyoruz. Tarihin kaçırılmış trenlerini yakalama gayreti ve telaşı içinde gecikmiş bir modernleşme deneyimi yaşıyoruz. Bu nedenle hem onayına gereksinim duyduğumuz, hem her fırsatta efelenip posta koymaya kalktığımız Avrupa ile "aşk ve nefret ilişkisi" yaşıyor, "Avrupa, Avrupa duy sesimizi," diye varlığımızı duyurmaya, kendimizi ona zorla kabul ettirmeye çalışıyoruz. Yakın tarihimiz göz önüne alındığında, yaşadığımız hayatlara bakıldığında geçmişle gelecek, gençlikle yaşlılık, kasaba ile büyük kent, gelenekle simgelenen tarihsel otorite ile günün eğilimleri, yönelimleri arasında yaşadığımız genel yalpalama halinin hayatımız içinde nasıl bir merkez / merkezsizleşme özelliği / çelişkisi kazandığını görüyoruz.

Bu süreçte dönemsel, toplumsal yalpalamalarda olduğu kadar, kişilerin kendi yaşamları içindeki yalpalamadaki merkezsizleşmeleri de çok önemli. Özellikle toplumsal değişimlerle saf, sınıf, görüş, inanç değiştirmiş insanların kendi kişiliği içinde bir sadakat merkezi oluşturmak, kendini yeniden yapılandırmak konusunda ne denli zorlandığı, zihin ve us yarılımlarına uğradığı düşünülürse, yalpalamanın sanıldığından da önemli bir toplumsal kimlik niteliği olarak öne çıktığı söylenebilir.

Eylül 2007-2008. İletişim Yayınları tarafından Nisan 2009'da yayımlanan Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce dizisinin "Dönemler ve Zihniyetler" başlıklı 9. cildi (ed. Ömer Laçiner) için kaleme alınmıştır.

türkiye'den yazmak

Dünyanın birçok bölünmüşlüğü arasında bir sorunsal olarak Doğu-Batı kutupsallığı önemli bir ayrımdır. Türkiye hem coğrafi konumu, hem 1839'da başlayıp 1920'lerin Cumhuriyet "inkılaplarıyla" süren Batılılaşma hareketi nedeniyle, sözü edilen Doğu-Batı gerilimini en çok taşıyan ülkelerin başında gelir.

3 Kasım 1839'da Osmanlı padişahı Sultan Abdülmecid'in sadrazamı Mustafa Reşid tarafından Istanbul Gülhane Parkı'nda yabancı devletlerin elçileri ve büyük bir halk topluluğunun huzurunda okunan, kişilerle devlet arasındaki ilişkilere yasal yönden yeni düzenlemeler getiren, şeriata dayanan eski yasaları tamamen değiştirmeyi öngören, "Tanzimat-ı Hayriye" adı verilen fermanın okunmasıyla başlayan bu sürecin sancılı sorunları, içinde bulunduğumuz çağın kendi ölçüleri içinde bugün de sürmekte; Türkiye kendisini farklı düzeylerde hem Doğulu, hem Batılı kimliğiyle bir sentez olarak var etmeye çalışmaktadır.

Bilindiği gibi, Doğu kendisini hiçbir zaman "Doğu" olarak tanımlamamışken, ona adını veren, onu böyle kimliklendiren "Batı" olmuştur. Bu "ötekileştirme" ile başlayan sürecin bu yazının sınırlarını aşan çokkatmanlı sorunlarına burada girecek değilim. Konunun kapağını açmaya kalkıştığımızda, dünyanın kocaman bir "global köy" haline gelmesinden oryantalizm üzerine yazılanlara varasıya geniş bir yelpaze açılıyor önümüzde. Bir harita sorunu olmayan edebiyat meseleleri bile, bir harita sorunu haline gelebiliyor.

Bugün Türkiye'de yazmak, Türkiye'den yazmak aynı zamanda bu Doğu-Batı sorunsalının bir parçası olmak demektir. Bu durumu bilinçlilik düzeyinde bir farkındalık haline getirerek yazan yazarlar dünyaya oradan seslenirler.

Bu konuda elbette söylenecek çok şey, etraflıca açıklanmaya muhtaç birçok üst başlık var. Ben kendi payıma, yaşadığım coğraf-

yanın Doğu Batı arasındaki sıkışmasından açığa çıkan enerjiyi, kendi yazı serüvenim için yaratıcı bir avantaja dönüştürmeye çalıştığımı söyleyebilirim en fazla.

Türkiye'de herhangi bir Batılı yazarın kitabını okuduğunuzda, onu kültürel perspektifiyle de okursunuz. Arkasındaki edebi gelenekten, beslendiği kaynaklardan, kültürel göndermelerinden az çok haberdarsınızdır. Oysa Batı topraklarına ayak basan Türkiyeli bir yazar yalnızdır. Gölgesizdir. Onu besleyen geçmiş, kültürel miras, toplumsal ve tarihsel referanslar, eski ustaların gölgeleri Batılı okur için birer bilinmezdir. Yazarın, okura ulaşmada kat etmesi gereken yolu bir ölçüde uzatan engellerdir bunlar. Tarihsel makasın bu denli açıldığı edebiyat gibi alanlarda, arayı kapatmak konusunda atılacak adımlar, yalnızca birkaç yazarın çabası, yeteneği, ustalığı, başarısıyla sağlanamaz. Bunun için çok daha güçlü bir ışıklandırma düzeni gereklidir.

•

2008 Frankfurt Kitap Fuarı'na Türkiye'nin onur konuğu seçilmiş olması, bunun önemli bir adımı olur umarım. Fuarda açılacak bir sergi için, kendimi "üçüncü şahıs" ağzından tanıtan bir metin yazmam istendi. Yazdıklarımın kültürel soyaçekimle ilgisini anlatmada fikir verici olduğunu düşündüğüm bu metni aşağıya ekliyorum:

"Doğu'nun Batı'ya, Batı'nın Doğu'ya açılan kapısı sayılan topraklarda, 700 yıllık bir imparatorluğun mirasçısı olan bir coğrafyada, şairlerin, yazarların ağır bir tarih yükü ve zaman sorumluluğuyla doğduğunu bilenlerdendir.

"Farklı dillerin, dinlerin, halkların bir arada yaşadığı Mezopotamya'nın en eski kentlerinden biri olan Mardin'de büyümüş olmasının izlerini bir kültürel iklim olarak yazdıklarında görmek mümkündür. Evrensel izleklerin çevresinde bütün zamanları birbirine bağlayan arketipler, metaforlarla örüntülenmiş katmanlar kurmayı, modern ve postmodern zamanların yeryüzünü kuşatan bilgi ve birikiminden yararlanarak 'yerli' bir bireşime gitmeyi önemser. Dünyanın neresinde okunursa okunsun 'yerli olmak', onun için önemli bir

anahtar kavramdır. Bunu farklılık ve aynılık haklarını saklı tutarak dünyaya söz söylemenin bir yolu olarak görür.

"Kendisine dışarıdan baktığında, ilk söyleyecekleri budur."

İsviçre'de yayımlanan *Neue Zürcher Zeitung* gazetesi için kaleme alınmış olan bu yazı, gazetenin 11-12 Ekim 2008 tarihli sayısında yayımlanmış; Türkiye'de 26 Ekim 2008 tarihli *Radikal İki*'de yer almıştır.

— sordular söyledim

anketler kasar beni

Okuldayken de böyleydim. Anketler kasardı beni. Ne diyeceğimi bilemezdim. Bir köşeye kıstırıldığınızı hissettiğiniz böyle anket soruları karşısında, günün birinde birkaç kelimelik yanıtlara daralmasın diye yıllardır zenginleştirmeye çalıştığınız hayatınızın, çeşitlendirmeye çalıştığınız zevklerinizin, meraklarınızın birdenbire elinizden alınmaya çalışıldığını hissedersiniz. Bana da öyle olur.

Açıkçası hayatta "en"lerim yoktur. En sevdiğim yazarın kim olduğunu hâlâ bilemem. Son zamanlarda sevdiğim, ya da yeniden sevdiğim yazarlar olur. Böyle durumlarda Dostoyevski gibi "garanti" adlar vermek durumu kurtarmaya yarar belki, eh ne de olsa klasikler ölmez, ama size yetmez. Kimsenin birbirinin yerini tutmadığını düşündüğüm has edebiyat alanının içinden yalnızca birkaç isim saymakla, onlara da, kendime de haksızlık ediyormuşum duygusuna kapılmaktan kendimi alamam. Şu sıralar çok sevdiğim, bende öne çıkan ressamlar ve müzisyenler olabilir. Ama bütün zamanlarım adına nasıl konuşabilirim ki? İnsan ancak şimdiki zamanı için konuşabilir. Renklerin, çiçeklerin, kuşların kendilerini bilmesem de adlarını severim. Çünkü bir şair ve yazar olarak kelimeleri severim. Yelkovan kuşunu görsem tanımam, ama adını severim. Petrol yeşilini de kendini tanımazken adını sevmiştim. Bunun yanı sıra anketlerde kadınlar ve erkekler için ayrı sorular sormanın cinsiyetçilik olduğunu düşünürüm. "Erkekte mertlik", "kadında sadakat" arayan sıradan faşizmin toplumsal harcının kışkırtılmasından hoşlanmam. "En sevdiğiniz kuş" sorusunu "baykuş" olarak yanıtladığında espirili olduğunu düşünenlerden; kendinde sevmediği özellik olarak "fazla açık sözlü olmak, herkese güvenmek" gibi erdemlerini sayıp dökenlerden; tarihteki kahramanları olarak Jeanne d'Arc ya da Robin Hood'u görmeyi "sosyal gerçekçi" tercih sananlardan; "Tarihte en nefret ettiği kişi" olarak Hitler, Mussolini saymanın kolaycılığına sığınanlardan da hoşlanmam. İleride başlarına gelebilecek durum-

lar karşısında neler hissedeceği, nasıl davranacağı konusunda bu kadar emin olabilen insanlara da hiç güvenemem. Anlayacağınız, anket soruları kadar, anket yanıtları da kasar beni. 1988 yılında *Ele-le* dergisinin yaptığı benzer bir ankette "Kimin yerinde olmak isterdiniz?" sorusunu "Kendim olmayı otuz yılda ancak başardım. Başkasına halim yok," diye yanıtlamışım. Yılların sayısını artırarak aynı cümleyi şimdi de tekrarlayabilirim. "Ruh halim"se aynı. Yani bildiğiniz gibi.

■ *Hürriyet* gazetesinin 2 Ocak 2005 tarihli pazar ekinde "Yazarlara Proust Anketi" başlıklı ankete verilen yanıttır.

anıları yazmak üzerine

* Anı yazmak istemenin birçok nedeni vardır: Kayıt düşmek için, ödeşmek için, bağışlamak için, kendi gerçeklerinizi aktarmak için, yaşadıklarınızdan yeni bir hayat yapmak için. Bunları çoğaltabilirsiniz.

Yazı yazan birinin ilk malzemesi kendisidir. Onca kurmaca metinden sonra, günün birinde sıra kendisinin dökümüne gelir. Önemli olan, bunları yazmanın zamanı ve nasıl bir üslupla dile getireceğinizdir. Öncelikle hem yazanın, hem anıların olgunlaşması gerekir. Anı yazmak, ham kalmış insanların işi değildir.

* Böyle de yapanlar var elbet, ama bunların yazdıkları benim okuyacağım cinsten anı kitapları değil. Anılarını yazacak olan kişi, en başta kendi terapisini yapmayı başarmış biri olmalıdır bence. Kendi kazısını okura yaptırmaz. Asıl önemlisi, anıları yazmak, özel bir ahlak ve cesaret gerektirir. Gözetilmesi gereken birçok etik kural vardır. Sahiden yazamıyorsanız, hiç yazmazsınız olur biter. İnsan kendisine söylediği yalanlara başkalarını ortak etmek için yazmaz. Kendini yazıyla savunamayacak insanlar hakkında söz alırken de özellikle dikkatli olmak gerekir. Kendisine zalim olamayan insanların, kitaplarında başkalarını hırpalamalarını ise adil bulmam.

* Beni ben yapan anılarımın, beni hiç tanımayanlar tarafından bir roman gibi okunmasını isterim. Başımızdan geçenleri başkalarının başlarına paylaştıramıyorsak, elaleme ne bizim yaşadıklarımızdan? Bir anı kitabı, gücünü, sahip olduğu anıların değeri kadar, onları edebiyatın içinden geçirebilme hünerinden de alır. Örneğin, *Paranın Cinleri* bazı yabancı dillere çevriliyor. Edebi bir değeri olmasa, elin yabancısına ne benim yaşadıklarımdan?

* Bir kitap her şeyi almaz. Kendince bir soluğu vardır. Bittiğinde yeni bir kitaba yer açar. Kalanlar, ikinci kitabın harcını oluşturur. Dahası, *Paranın Cinleri*'nden sonra bana şimdilerde "Harita Metod Defteri"ni yazdıran şey, kendi hayatımda vardığım bir noktaydı:

Annemi, babamı affettim. Artık yazabilirdim.

* Kitap, öncelikle bir formdur. Bunun seçimine yazar karar verir. Çoğu kez yayınevi editörleri, meslekten kalem erbabı olmayan kişilere anılarını yazarken bir yöntem önerirler. Bence doğrusu da budur.

İnsan zaten unutmadıklarını yazar, kendinde iz bırakanları, yara açanları, yıllar yılı içinde taşıdıklarını. Dilinin altında beklettiklerini.

* Eğer yazdığınız şeye "anı" diyorsanız, elbette gerçeklere sadık kalacaksınız. Kurmacaya, süslemeye yer vermek istiyorsanız, edebiyatın diğer türleri ne güne duruyor? Ama herkesin gerçeği farklıdır diyorsanız, anılarımı yazmakta olduğum kitabın adını hatırlatırım: "Ben Böyle Hatırlıyorum".

Milliyet gazetesinin 21 Aralık 2003 tarihli pazar ekinin, yazarların anı kitaplarını konu ettiği orta sayfa soruşturmasına verilen yanıttır.

avrupa ile aşk

Avrupa ile ilişkimiz tek taraflı bir aşka benziyor. Üstelik birçok bakımdan eşitsiz bir ilişki bu. Bizim yıllar yılı "Batılılaşma" diye bir derdimiz olmuş, onlarsa zaman içinde yalnızca "olmuş"lar. Biz, onların edebiyatını, kültür ve sanatını, kendi tarihsel gelişimi içinde üç aşağı beş yukarı izlemişiz; yazarlarını tanıyor, edebiyatlarını biliyoruz. Onlarsa bizi doğru dürüst tanımıyorlar bile. Tarih sahnesine aynı zamanlarda çıkmamış yapıtlara bakarak bir karşılaştırma yapmak, bir sonuca gitmek olanaksız. Üstelik kendi kavramsal araçları ve ölçütleriyle tartıldığımızda bir şey ifade ediyorsak varız onlar için; sonrası "folklorik" bir gereç yalnızca. Hakkımızdaki bilgileri kadar önyargılarının, kolonyalist ve oryantalist yaklaşımlarının da nesnesiyiz. Bunu her zaman, her durumda aşabilmek güç. Yunanistan'dan başlayarak her ülke önündeki Batı'ya daha yakın olan bir sonraki ülkeye bakıyor, arkasına değil. Aşmak zorunda olduğumuz sınırlar sanıldığından çok daha fazla.

Öte yandan hakkı yenmiş mazlum rolünü fazla abartmayalım. Türk edebiyatının vasat bir edebiyat olduğunu kabul edelim, bu edebiyatın bizim için ifade ettiği değer, her zaman kültürel ve sanatsal ölçütlerle çatılmıyor. Biz edebiyatımızı hatıralarımızla da seviyoruz. Başkalarına aktaramayacağımız deneyimlerimizle.

Bir tarihte Strasbourg'ta verdiğim bir konferansın başlığı "Fransız Edebiyatının Bir Kolu Olarak Türk Edebiyatı" idi. 1800 sonlarından ta günümüze kadar uzanan "Frankofon" egemenliğin sağlam bir yüzleşmesi, dökümü henüz yapılmadı bu ülkede. Sırların dökülmesinden korkuluyor.

Bugün içinse en önemli engelin, dil engeli olduğunu düşünüyorum. Avrupa'da Türkçe bilen, edebiyat Türkçesi bilen, çeşitli yazarları kendi dünyalarının diliyle çevirecek sayıda insan bulmak çok güç.

Son olarak, Türk edebiyatının en güçlü olduğu alan şiirken, temelde "şiirin çevrilemezliğinin" yanı sıra, Türkçeden şiir çevirebilecek insan sayısının azlığı, Avrupa ve dünyaya ulaşmakta en güçlü silahımızı etkisiz kılmaktadır. Ve tabii ki bir çırpıda sayılamayacak bir sürü sorun daha...

Milliyet gazetesinin 8 Ekim 2005 tarihli kitap ekinde yer alan bir soruşturmaya verilen yanıttır.

— hırsızlardan hırsız beğenmek istemiyoruz

Tek tek sorularınızı yanıtlamak yerine, genel bir görüş belirtmeyi yeğliyorum. İlkin ortalıktaki tanım karmaşasına bir son vermek, aramızda bir "dil birliği" tutturmak gerekiyor. Bazı organize suç çeteleri tarafından yapılan "korsan kitap" ticareti başka bir şeydir, yazarın bağlı bulunduğu yayınevinin üç gösterip gizlice beş basarak "kaçak basım" yapması başka bir şey. Aralarında bir ahlaksızlık farkı bulunmasa da, emeğinin hakkını aramak isteyenler için ciddi bir mücadele alanı farkı vardır. Ayrıca daha önemlisi ve tehlikelisi, birkaç soysuz yayınevinin yaptığı bu haksızlıklar, kasıtlı olarak bütün bir sektöre mal edilerek "korsan kitap" mazur gösterilmeye, zihin bulandırarak hedef saptırılmaya çalışılmaktadır. Karşınızdaki kişinin taraftarı olduğu bir politikacıya "Onun hırsız olduğu söyleniyor," dediğinizde, "Sanki diğerleri değil mi?" cevabına benzeyen bir durumla karşı karşıyayız. Biz, hırsızlardan hırsız beğenmek istemiyoruz. Kısacası, hırsızlık istemiyoruz.

Korsan kitabı hiçbir durum mazur gösteremez. Bu, bütün bir sektörü tehdit eden ve en ağır biçimde cezalandırılması gereken ciddi bir suçtur.

Yazarların yayıncılar karşısındaki haklarını tarif etmek ayrı bir şeydir; yayıncılarıyla birlikte korsan karşısındaki haklarını tarif etmek apayrı.

Ortalıktaki bütün bu akıl-fikir karışıklığının altında tek tek hepsini burada sayamayacağım çok ciddi toplumsal "belirleyiciler" var. Ticaret dünyasının henüz yağma, talan, gasp ruhundan ve reflekslerinden kurtulamamış olmasından, her şeyin mülkiyeti konusunda onca gaddar kanunlarla donanmış zihinlerimizin "Fikir mülkiyeti" bilincine sahip olmayışına varana dek geniş bir yelpazede topyekûn bir mücadele vermek gerekiyor.

Korsan kitap, uzun yıllar bir devlet politikası olarak destek gördü, korundu ve gözetildi. Bunun da çeşitli nedenleri var. En başta devlet güçlü yayıncılık sektörü ve güçlü yazar istemiyor. Her ikisini de kendisi için tehlike görüyor. Eskisi kadar kolayına hapislere tıkıp sürgünlere gönderemeyeceğine göre ekonomik olarak göçertmek istiyor. Ayrıca kayıtdışı ekonomiyi bir tür gizli işsizlik sigortası olarak görüyor. İş ve ekmek veremediği garibanlar için sokağa tezgâh açmış oluyor. Ayrıca yeterli maaş veremediği çeşitli kademelerdeki "memurları" için bunun bir rüşvet kaynağı olduğunu biliyor.

Yayınevleriyle ilgili sorunlarsa işin ayrı bir cephesi. Unutmayın daha düne kadar, yurtdışındaki hiçbir yazara tek kuruş telif ödemeden kitap basmış bir yayıncılık geleneği şimdi kendisini uluslararası ticaret dünyasının kurallarıyla yeniden tarif etmeye ve yapılandırmaya çalışılıyor. Kendi vahşi kapitalizm aşamasını henüz tamamlamış değil.

Bandrol yasası çıkarken bir yayıncımız, bu yasayla yayınevlerine potansiyel hırsız muamelesi yapıldığını söylerken, belli başlı büyük yayınevlerinin varlıklarını geçmişlerindeki tescillenmiş hırsızlıklara borçlu olduklarını unutmuşa benziyordu. Yıllar yılı yazarlar bu yayınevleri tarafından hem düşük telif ücretleri, hem kaçak basımlarla iliklerine kadar sömürüldüler. Ama söylediğim gibi, bu ayrı bir tartışma cephesidir. Fikir hakları ve sanat eserleri bağlamında birlikte tartışılabilirler, ama korsan kitap bağlamında aynı şemsiye altında işlem göremezler.

Hem benim, hem yayınevimin politikası gereği, kitaplarımın pahalı olmadığını söyleyebilirim. Okurlarımın çoğunun öğrenci olduğunu biliyorum çünkü. Fiyatları geri çekebileceğimiz yere kadar çekiyoruz. Ama pahalı satabilmek benim feragat ettiğim bir hakkım. Bu feragat benim mecbur kaldığım bir şey olmamalı.

Ayrıca, kitap fiyatları sahiden yüksek, desem korsan kitap basılmasına hak vermiş mi olacağız? Hiçbir şey korsan kitabı haklı gösteremez. Kaldı ki, işin iktisadı gereği, siz yasal koşullarda bir kitabı ne kadar ucuza mal ederseniz edin, onun korsanı daha ucuza yapılabilmektedir. Üretim ve harcama kalemleri ortada. Maliyet hesabı yapılacaksa doğru yapılmalı. Bu hesaplardan da korsan kitap alan-

ların suçlu vicdanlarını rahatlatacak rakamlar çıkmaz.

Ayrıca kitaba neye göre ucuz, neye göre pahalı diyeceğiz?

İnsanın ve emeğin bu kadar ucuz olduğu bir toplumda her şey pahalıdır.

Picus dergisinin Mart 2004 tarihli 8. sayısında yer alan "korsan kitap" konulu soruşturmaya verilen yanıttır.

shakespeare, sufilik

Doğası gereği, bu çeşit çekip sündürmeye yatkın tartışmalar bana hep biraz zorlama ve yapay gelir.

Kendisi ve kim olduğu hakkında bilmediklerimiz, bildiklerimizi katbekat aşarken, Shakespeare'in sufilik ile ilişkilenme derecesini neye göre, nasıl ölçeceğiz? Bilindiği gibi Shakespeare adının çevresinde yüzyıllardır çeşitli spekülasyonlar üretilir. Bu oyunları yazan kişinin bir başkası olduğundan, sonelerini bir kadına değil bir erkeğe yazdığına değgin çeşitli savlar öne sürülür.

Shakespeare gibi büyük yazarların çok katmanlı metinleri, her çağda farklı okumalar ve yaklaşımlar için olanaklı metinlerdir. Ama bu okuma çeşitleri çoğu zaman Shakespeare'den çok "okuyanlar" hakkında fikir verir bize.

Bütün büyük sanatçıların metafizikleri vardır. Sözünü ettiğim bu "metafizik" her seferinde bire bir olarak herhangi bir dine tercüme edilemez. Hatta çoğu kez kendileri bile "metafiziklerini" bağlı bulundukları dinle açıklama kolaylığına kaçmaya çalışsalar da bizi ikna edemezler. Benzer bir durumda örneğin, yazdıklarında ve kişisel dünyasında "metafiziği" olan ateist sanatçıları nereye koyacaksınız? Anlamak için her seferinde bir dine mi çevireceğiz onları? Ya da Yaradan'a inanıp da mevcut hiçbir din disiplinine bağlanmamış kişileri nereye yerleştireceğiz?

Kaldı ki, bütün büyük sanatçılar bizim bugün metafizik dediğimiz şeyin, yarının fiziği olacağını bilecek kadar ileri görüşlüdürler.

Sanatın kendisi bir dindir, bilinmezi konu edinir. Üstelik din kadar sınırlayıcı kesinlemelere sahip olmadığından çok daha zengin olanaklar barındırır. Sanatçıya cazip gelen de budur.

İngiltere'deki tartışmanın argümanlarına tam olarak vâkıf değilim, ama bu çeşit toplantılar bana hep kongre turizminin bir parçası olarak gözükür. Toplantı sonucunda, Shakespeare'in aslında Türk

ve Müslüman olduğunun kanıtlanmasına içi kaynayacak çok insan tanıyorum. Bu soruyu bana değil onlara sorsanız, eminim manşetlik yanıtlar alırsınız.

▬ Londra'da yapılan bir sempozyumda Shakespeare ile ilgili ortaya atılan iddialara yönelik bir soruşturmaya verilen yanıttır.

saramago, kitap okumak

Saramago'nun bu sözleri hangi bağlamda söylediğini bilemem. Dolayısıyla söyleyeceklerimin ona değil, ortaya konan soruna bir cevap niteliğinde olduğunun bilinmesini isterim.

Olgularla, doğruları karıştırmamak gerekir. Azınlık-çoğunluk ayrımı mutlak değerler düzeyinde yapılabilir mi? Dünya nüfusu göz önüne alındığında, okuma oranının her yerde düşük olduğu öteden beri bilinen bir gerçektir; ama anladığım kadarıyla Portekiz Kültür Bakanlığı'nın girişimi de bu yüzden zaten. Kitap okumak, zaten bir "boş zaman özgürlüğü" değil midir? Hani Marx'ın önemle üzerinde durduğu, eşitsizliğiyle ünlü şu "boş zaman"! Kimileri hiç çalışmazken, kimilerinin günde on beş saat çalışmak zorunda olduğu sınıflı toplumlarda insanlara kitaba ayırmaları gereken zaman ne yolla hatırlatılabilir? Açlık sorunuyla boğuşan Afrika'nın, Asya'nın kimi ülkelerinde okuma alışkanlığının istatistiki bir karşılığı olabilir mi? Bütçesinde askeri harcamalarla, eğitim harcamaları arasında büyük uçurumlar bulunan; geçmişi kitap yasakları, kitap yakmalarıyla ünlü olan, eğitim müfredatı çocukluktan başlayarak insanı okumaktan soğutmak üzerine kurulu ülkelerde okuma alışkanlığının varlığı-yokluğu üzerine sağlam veriler çatılabilir mi? Yazılı kültürün çağımızda yaşadığı sancı, onun ortadan kalkacağının işareti sayılabilir mi?

Günümüzde görüntü teknolojisinin oyuncaklı gereçlerinin, insanları "okumak" yerine daha zahmetsiz bir yol olan "seyretmeye" yönlendirdiği bilinen bir gerçek. İnsanın kendine ayırdığı zamanı değerlendirmesinde "kitap okuma"nın bu anlamda rakipleri çoğaldı, ama gerçeğin tümü bu kadar mıdır?

İnsanoğlunun "homo ludens" olduğuna inanıyorsanız, onun çocukluktan başlayarak kitap okumaya özendirilebileceğine, yönlendirilebileceğine inanabilirsiniz. Dahası "Reklamlar" çağına inanıyorsanız, buna da inanabilirsiniz. Değeri olmayan şeylerden reklam

ve manipülasyon yoluyla "değer" yaratılan bir çağda, "kitap" bence kendi değerini hatırlatmaya çalışıyor yalnızca. Unutmamalı ki kitap okumak da, keşfedilen ve keşfettirilen bir şeydir. Konunun üzerine dört koldan gitmek gerekir.

Kitap aynı zamanda ve hâlâ bir "fetiş nesne" olduğu için, görüntü teknolojisindeki bilgi dolaşımının kısa erimde onun önemini azaltacağını sanmıyorum. Birçok konuda olduğu gibi, bu konuda da kendisini tarih yerine koyarak uzun erimde kesin sözler edenleri ise anlamıyorum doğrusu.

■ Portekiz Kültür Bakanlığı'nın kitap okuma alışkanlığına ilişkin başlattığı kampanyada José Saramago'nun "Okumak her zaman azınlık içindi, her zaman da öyle olacak," şeklindeki sözlerinin yarattığı yankı nedeniyle *Milliyet* gazetesinin 28 Haziran 2006'da yaptığı soruşturmaya verilmiş yanıttır.

— deniz bilgin için

Bütün ölümler erkendir, sözünü bu kez de onun adıyla anıyoruz.

Gülüşü hiç büyümedi. İnsanda hep çocukluk arkadaşıymışsınız duygusu uyandıran insanlardandı. Saf, hilesiz, muzip bakışları bir de.

Ankara Dost Kitabevi'nde açılan sergisi sırasında tanışmış olmalıyız. Yıllar yılı evimin salonunda duran batik resmi, o serginin de davetiye kapağında yer alıyordu. Daha sonra ben Istanbul Şehir Tiyatrosu'nda Gençlik Günleri şenliğini yönetirken, onu bir sergiye çağırmıştım. Kucağında birbirinden güzel resimlerle çıkagelmişti.

Benim *Sahtiyan* kitabımın ilk baskısının kapağını da o desenlemiştir. Sanırım yaptığı ilk kitap kapağıydı. Daha sonra *Cenk Hikâyeleri*'nin kapağı nedeniyle erkekler için yapılan eski bir korunma muskası örneği vermiştim, ondan yola çıkarak yaptığı birkaç güzel resimden birini kapak yaptık. Kitabın ruhunu, benim dünyamı iyi aktaran güçlü bir resimdi.

Ölümünden sonra anısına hürmeten, resimlerini içeren güzel, hacimli bir albüm yayımlandı. Ne zaman özlesem onu, ansam sayfalarını karıştırıyorum o albüm kitabın. Yapacak daha ne çok resmin vardı. Birlikte ne çok şey yapabilirdik daha, hiçbir şey için değil, hatta hayat için bile değil. Yalnızca kendimiz için. Geçici olduğunu zaten bildiğimiz var oluşumuz için. Ölüm geç kalınan bir şey değildi ki Deniz, niye erken gittin?

— Kasım 1999'da ölümünden sonra *Milliyet* gazetesine söylediğimdir.

gidemeyenler için "gidiyorum"

Eminim soruşturmanızı yanıtlayan herkes benimle aynı zorluğu yaşayacaktır. Türkiye'nin yakın tarihinin kalp ve duygu haritasında Sezen'in şarkılarının büyük hakkı vardır.

Sezen'den bir şarkı seçmek, otuz yıldan tek bir hatıra seçmek gibi olanaksız bir şey. Kaç aşka, kaç dönemece, kaç hatıraya eşlik etmiş; kaç sevgili karşılamış, kaç sevgili uğurlamış; halimize, hislerimize tercüman olmuş; yara sarmış, yara kanatmış şarkılar onlar. Otuz yılda birçok kalbi büyütmüş bu şarkılar, onun olduğu kadar, bizim kendi geçmişimizin de bir parçası. Nasıl kendi çocuklarımdan birini seçemiyorsam, onunkilerden de seçemiyorum.

Ben onun bilinen hit'lerinden çok, "Unut beni de her yalan gibi unut", "Geçer, geçer daha öncekiler gibi", "İhaneti sende gördüm, şiddeti, aşkı gördüm", "Yazık şu geçen zamana yazık" gibi saklı hitlerini severim. En sevdiğim albümü ise "Gülümse"dir.

Kendi tarihimdeki özel anıları nedeniyle soruşturmanıza yanıt olarak seçtiğim şarkı ise "Gidiyorum". TRT'nin yayınladığı, bu şarkı için siyah-beyaz çekilmiş bir klipte Sezen, bir duvarın önünde uzun uzun yürüyor. Belki de ben, hep "kalan" olduğum için bu şarkıyı ayrı bir hassasiyetle sevmişimdir.

Son zamanlarda kendim için en uygun bulduğum Sezen şarkısı ise: "Kaçırma gel şu olgun yaşımı".

Aktüel dergisinin 2005 yılında Sezen Aksu'nun 30. Sanat Yılı nedeniyle yaptığı soruşturmaya verdiğim yanıttır.

sensiz yıllarda, ya sonra ve diğerleri

"Yağmurlu bir gündü, tıpkı bugün gibi" diye başlayan bu şarkı, hem yeniyetmelik dönemimin bende ışık ve iz bırakmış şarkılarından biridir, hem belki de "Ajda" denince aklıma ilk gelen şey! Gazete eklerinin şimdi olduğu gibi kolayına verilmediği o yıllarda, *Milliyet* gazetesi bir ek çıkartıyordu. Henüz "Hey" dergisini çıkartmamış olan Doğan Şener'in "Müzik Kulübü" diye bir köşesi vardı orada ve yaygın biçimiyle "Türkçe Sözlü Hafif Batı Müziği" diye adlandırılan şarkılar, her hafta halkın oylarına göre listeleniyordu.

PTT, zemini küf yeşili fotoğraflarla süslenmiş "posta kartları" çıkarmıştı o yıllarda; oylarımızı onlarla gönderiyor, radyolara isteklerimizi onlarla bildiriyorduk. Her şeyin daha zor, ama daha saf olduğu zamanlardı sanki.

"Odeon" ve "Regal" etiketli plaklarına sahip olduğumuz Ajda, artık "Philips" firmasına geçmişti ve Paris'te doldurduğu plakların ilki listelerdeydi: "Sensiz Yıllarda".

Harçlıklarımızdan artırarak aldığımız çok sayıda kartla Mardin Postahanesi'den *Milliyet* gazetesine oy, radyolara istek yağdırıyor, onun birinciliğinde payımız olmasıyla gururlanıyorduk.

Ajda'yı o kadar sahipleniyorduk ki, çevirdiği siyah-beyaz filmlerin "kötü kadın"ı olduğu rollerde bile onu sevmeyi sürdürüyorduk. O, bizim sarışınlığımızdı. Ülkece "Batılılaşma" projemizin bir parçası olarak taşradan Istanbul'a, Istanbul'dan Avrupa'ya Ajda'nın yüzü ve sesiyle bakıyorduk. Kültürel sosyolojide "İkonografik değer" dedikleri şey, üç beş 45'lik plakla kazanılmaz. Ardında ilerlemeci hayallerin, toplumsal belleğin özdeşleşim ve arzu mekanizması yatar.

Arkadaşlarımdan biri, Ajda Pekkan'ın söylediği tüm "aranjman" şarkıların "orijinallerini" içeren özel olarak kaydedilmiş CD'ler armağan etti bana. Şarkıları en tarafsız kulakla dinlediğimizde bile

görüyoruz ki, Ajda Pekkan bunların yüzde doksanını "orijinallerinden" daha iyi söylüyor.

Her zaman bir Ajda "fan"ı oldum, ama belki de yeniyetmelik izlerinin derinliği nedeniyle, benim için Ajda hep "Philips" döneminin Ajda'sı olmuştur: "Yağmur", "Gençlik Yılları", "Gel", "Olmadı Gitti", "Yalnızlıktan Bezdim", "Tek Yaşanır mı?"

İlk kez İtalya'ya, Roma'ya 22 yaşında gittim. Ve gene yaşamımda ilk kez bir "gay-bar" gördüm. Via Veneto'da Saint-James adında bir bardı. "Giorni" adlı yeni şarkısıyla Mina ortalığı kasıp kavuruyordu. İçimden, "Keşke Ajda bunu okusa," diyordum. Yurda döndüğümdeyse beni bir sürpriz bekliyordu. Ajda, "Giorni"yi Türkçe sözlerle söylüyordu: "Ya Sonra".

Ferzan Özpetek'in *Cahil Periler* filminde, Roma'da bir evin duvarında Ajda afişi gördüğümde gözlerimi nemlendiren şey, belki de bende yarım kalmış Avrupa, "benim İtalyam"dır. Biz geçer gideriz, ama anılarımızın köşe başlarını şarkılar söyler.

Ajda Pekkan'a olan hayranlığım, yalnızca yeniyetmelik heyecanlarının şiddeti, anıların gücü ve benim sadakatimle ilgili bir şey değil. Türkiye'nin en büyük şarkıcılarından biri olarak bu, onun bize olan sadakatiyle de ilgili. Çünkü, büyük kalmak sadakatin belki de en zor olanıdır.

Aktüel dergisinin 1-7 Haziran 2006 tarihli 47. sayısında Ajda Pekkan ile ilgili yapılan bir soruşturmaya verdiğim yanıttır.

on şarkı seçecek olsam

Jimi Hendrix'in ve Deep Purple'ın "Hey Joe", Donovan'ın "Lalena" Joan Baez'ın "Llorona", John Lennon'ın "Imagine" şarkılarının doğrudan adını taşıyan şiirlerim olduğu gibi, birçok kitabımda açık ya da anıştırma düzeyinde müzik göndermeleri vardır.

Müziğe olan düşkünlüğümün yalnızca yazdığım şarkılardan değil, kitaplarımdan da anlaşıldığını sanıyorum. *Paranın Cinleri*'nin bir bölümüne adını veren "Mehtaplı gecelerde hep seni andım", *Son Istanbul* kitabımda Cevdet Çağla'nın "Kaçıncı fasl-ı bahar bu solar gider emelim" şarkısı, *Üç Aynalı Kırk Oda*'da "Şu uzun gecenin gecesi olsam" türküsü, *Kaf Dağının Önü*'nde ilk Türkçe sözlü hafif Batı müziği şarkılarımız olan "Kime derlar sana derlar", "Her yerde kar var" bir arka müzik olarak duyulur. Dipteki seslere kulak kabartıldığında kitaplarımın içinden Türkiye'nin sesleri geçer.

Çocukluk ve yeniyetmelik dönemlerindeki etkilenmelerin, kişiliğimizde ve anılarımızda daha derin ve daha uzun süreli izler bıraktığını düşünürüm. Bu yüzden bende bıraktıkları güçlü etkiler nedeniyle daha çok yeniyetme dönemimin şarkılarını andım:

1. "From the beginning", Emerson, Lake & Palmer. Harçlığımdan biriktirdiğim paralarla aldığım ilk uzunçalardan biri olan *Trilogy*'nin giriş parçası. O günün anısı o denli taze duruyor ki içimde, ne zaman dinlesem yılların seyreltemediği bir sızı...
2. "Heart of gold", Neil Young, Mardin'deyken Türkiye il radyolarının istek programlarından en çok istediğim şarkı olmalı bu. Sanatçının *Harvest* albümündendir.
3. "Help", Tony Ronald, Pop tarihinin önemli şarkılarından biri olmadığını biliyorum ama, anılarımda önemli yeri olan şarkılardandır. Bir 45'lik plaktı. Yıllar sonra Hollanda'da 70'lerin bir toplama CD'sinde karşıma çıktı.

4. "Hooked on a feeling", Jonathan King, Yıllar sonra Tarantino' nun *Rezervuar Köpekleri* filminde farklı bir çeşitlemesiyle karşılaştığımda, bir arkadaşımda kalmış çocukluk fotoğrafımı bulmuş gibi oldum.

5. "Stairway to heaven", 70'lerin en büyüğü olduğunu düşündüğüm Led Zeppelin; bir müzik tarihi klasiği elbet. Ağır müziğin, koyu müziğin, klasik olmanın öğreticilerindendir.

6. "School's out", Alice Cooper, Ankara, Bahçelievler'de Renk Sineması'nın karşısındaki aynı zamanda plak da satan bir tuhafiyeciden aldığım ilk uzunçalarlardan. Albüme adını veren şarkı: Metale açılan ilk kapılarımdan.

7. "Sensiz yıllarda", Benim için, hem Ajda Pekkan sevgimi, hem Türk pop müziğini simgeleyen bir şarkı. Her hafta liste başı olsun diye sürekli oy gönderirdim.

8. "Ahımı, hicranımı sakladım, gizli tuttum", Selahattin İnal bestesi, benim için hiç eskimeyecek, bendeki ağırlığı hafiflemeyecek bir Türk sanat müziği şarkısı.

9. "Bu şehirde ne varsa hepsi sana benziyor", Müslüm Gürses, Istanbul'daki ilk evim, Aynalıçeşme'de 1900'ler başı eski bir apartımandı. 1986'da taşındım. 1987'de Tarlabaşı yıkımı sırasında yerle bir edildi. Yalnız gecelerimde bu şarkıyı dinlerdim. Tüm arabesk bir yana, bu şarkı bir yana...

10. "Killing me softly with his song", Roberta Flack, gene Mardin'deyim. Gece, odanın ışıkları söndürülmüş yalnızca radyonun ışığında kısık sesle bu şarkıyı dinliyor, neye olduğunu bilmediğim bir hasretle uzakları, çok uzakları düşlüyorum.

Kalbimizin şarkılara çok borcu var, benden istediğiniz on şarkılık liste bitti. Ama içimdeki şarkılar sürüyor.

— Bir derginin müzik konulu soruşturmasına verdiğim yanıttır.

beş yüz kere "2"

500. sayısına ulaşan bir yayın organını öncelikle kutlamak; uzun boylu eleştirel saptamaları, gözlemleri başka bir vesileye saklamak gerekir, düşüncesindeyim. Önemli olan, 500 sayı sonra ağzımızda bıraktığı tat, anımsadığımızda içimizde uyandırdığı duygular, aklımızın ve gönlümüzün şemsiyesinde açtırdığı güneşlerdir.

Bence, onu diğer gazete eklerinden ayıran, belki de dergi içeriği denebilecek "fikri" bir malzemeyi öne çıkarmadaki ısrarı olmuştur. "Düşünce" ile "sokak"; "bilgi" ile "gündelik", "ağırlık" ile "hafiflik", "yüksek kültür" ile "popüler kültür" arasında ilişkilendirmeler, denklemler kuran, fikri çerçeveleri belirgin yazılara yer vermesiyle diğer gazete eklerinden ayrılarak öne çıkmıştır.

Radikal İki uzun süre hafta sonlarımızın önemli bir neşesi oldu. Orada yayımlanan birçok yazı, günün "hit şarkıları" gibi hayatımızda ve son on yılın tutanaklarında yerini aldı. Düşünce yoksulluğu yaşayan bir ülkede haftalık bir gazete ekini "incir çekirdeğinden fazlasıyla" doldurmak kolay iş değildir.

Bir dönem sözleriniz bir yere uğrar, başkalarının sözleriyle buluşursunuz. Farklı yollardan geçilerek çıkılmış bir küçük meydandır burası. Gündelik yaşam akarken ayaküstü lafladığınız, ardınızdaki yola, şimdiki zamana baktığınız, önünüze ışığı düşsün diye beslediğiniz hayallerinizi konuştuğunuz bir yer. Sözler sonra başka yerlere, başka hayatlara dağılır. Sözün sakatlandığı, askeri ya da sivil darbelerle sekteye, kıyıma, kıymet kaybına uğradığı bizim gibi ülkelerde, "söz meclisten dışarı" denilmeden "söz alınamayan" bizim gibi toplumlarda, "söz meclisleri" önemlidir. Bu anlamda *Radikal İki*, bir gazete eki olmanın yanı sıra, bir söz meclisi işlevi de görmüştür. Fikir üretimi bakımından yoksul, değer kaybı bakımından zengin bir ülkenin kültür hayatı için zaman zaman bir gazete ekinin sayfalarında soluklanmak az şey değildir. Üstelik bu soluklanmaya filmler, kitaplar, müzikler, sergiler ve oyunlar eşlik ettiyse...

Radikal İki denince benim aklıma hâlâ dergi formatındaki ilk hali geliyor. Çağrışımlar, doğası gereği tutucu oluyor galiba, hele benimki gibi anı tutkunu bellekler için... Yıl 1996. Sonradan *Soğuk Büfe* adlı deneme kitabıma aldığım kimi yazılarımla göründüm *Radikal İki*'de. "Meydan"ların ve "meclis"lerin önemini bilen bir kuşaktan olduğum için sözümle destek vermek istedim. Yazı yazma pratiği bakımından, bir gazetede deneme yayımlamanın, kitap yazmaktan farkı vardır. Sözünüzün yankısı daha kısa zamanda size geri döner. Yazının zamanı ile sizin zamanınız eşleşir. *Radikal İki*'deki yazılarım nedeniyle okurdan çok çabuk yankı aldım. Bu da buluştuğumuz meydanın hiç de azımsanmayacak bir yer olduğunu gösteriyordu. Bu ekte görünmemde, bir de Tuğrul Eryılmaz'ın hepimize geçen nazının da payı vardı kuşkusuz.

Radikal İki'nin benim için bir diğer önemi, otuz yıllık kardeşim Yıldırım Türker'le bir kez daha gurur duymama neden olmasıdır.

Dilerim 1000. sayınız daha güzel bir Türkiye'den söz eder.

Radikal gazetesinin pazar eki *Radikal İki*'nin 500. sayısı için yazılmış, 7 Mayıs 2006 tarihli gazetede yayımlanmıştır.

kaos gl dergisinin 100. sayısı için

Sancılı yılların çetin koşullarında "fanzin"sayılarından başlayarak, kendi içinde epey yol alan, okurlarını ve yol arkadaşlarını yaratarak ilerleyen, birçok konunun konuşulmasında, dile getirilmesinde, tartışılmasında önemli katkı ve yarar sağlayan *Kaos GL* dergisini 100. sayısı nedeniyle kutlamak isterim. Sebat, mücadele direnci, tutum sürekliliği, gelişme arzusu ve var olma ısrarının bir harekete neler kazandırabilmiş olduğunu derginin serüveninden izlemek mümkün.

Cinselliğin politik düzlemde konuşulup tartışılmasında, eşcinselliğin örgütlü bir mücadele biçimine dönüşmesinde önemli bir buluşma noktası oluşturan *Kaos GL*'nin dergicilik açısından da önemli bir dönemeç aldığı kanısındayım.

Birçok konuda olduğu gibi, cinsellik konusunda da dünya gündemini geriden takip etmek zorunda kalan bir ülkede, tartışma basamaklarının çoğu kez alçak eşiklerden başlaması kaçınılmazdır. Cinsellik bağlamında hem ülkeye özgü sorunları konuşmak, hem dünyadaki gelişmeleri yakalamak her zaman mümkün olamaz. Çoğu kez koşullar gereği bir yandan en ilkel sorunlarla boğuşurken, çağıyla örtüşen bir yeryüzü söylemi tutturabilmek, bir politika geliştirmek; dünyanın en köklü, en çetin, en teçhizatlı düşmanlık çeşidi olan homofobi karşısında sadece halkanın dışındakilerle değil, halkanın içindekilerle de mücadele etmek kolay değildir.

Umarım hem bir hareket, hem bir dergi olarak *Kaos GL* yolun bundan sonrasında daha gelişkin, daha donanımlı ve güçlenmiş olarak yoluna devam eder ve diyelim 1000. sayısına geldiğinde, dergi artık çağına yakışır sorunlar hakkında konuşuyor, söz alıyordur.

Kaos GL dergisinin Mayıs-Haziran 2008 tarihli 100. sayısı için küçük bir kutlama yazısı olarak kaleme alınmıştır.

beklettiğimiz kitaplar

Soruyu doğru anlamışsam eğer, şöyle yanıtlamak isterim: Hâlâ okumadığım için utanç duyduğum demeyeyim de, mahcubiyet duyduğum kitap Marcel Proust'un *Geçmiş Zamanın İzinde* başlıklı romanlarıdır. Nedense bu kitapları belki de Proust'un yazarken yaptığı gibi, dünyadan elini eteğini çekip bir köşede arka arkaya okumam gerektiğini düşünürüm. Ne zaman niyetlensem, bunun henüz zamanının gelmediğini düşünürüm.

Klasiklerin yarattığı böyle sorunlar hep vardır. Geçmişin kitaplarını kat ederken şimdiki zamanı kaçırmaktan çekinirsiniz. Geçmiş ile şimdi ve kendinize yazıdan yaptığınız geleceğiniz arasında salınıp durursunuz.

Böyle bakıldığında Proust'un kitaplarına kardeşlik edebilecek daha birçok kitabın varlığını hatırlarsınız. Hep bazı kitaplar eksik kalacaktır. Bu kitaplar okunması gereken birer klasiktir elbet, ama siz ölümlüsünüzdür.

Almanya'da yayımlanan *Erlanger Nachrichten* gazetesinin "Okumadığınız için en çok utanç duyduğunuz kitap hangisidir?" başlıklı soruşturmasına 2007'de verdiğim yanıttır.

hayat atölyesi

17 ocak 2002

İlk buluşma— Bir süredir ciddi ciddi fotoğraf çekmeye başladım ve bunu ilk kez size söylüyorum. "Ne güzel fotoğraflar çekmeye başlamışsın," diyenlere, "Bazı insanlar ne yaparlarsa, güzel yaparlar," diye yan gırgır övünüyorum. Bazı kitap kapaklarımda ve basında yer alan birçok fotoğrafımı çeken Merih Akoğul'la birlikte gidip Sirkeci'den bir makine aldığımız günden beri bir dolu film harcadım. Ama bilirsiniz, hayat harcaya harcaya öğrenilir.

Dört dize— Benim için artık yalnızca arkadaşım olmayıp aynı zamanda Ali'nin babası olan Yıldırım Türker'le 1977'nin Aralık ayından beri tanışırız. Biz, hayatın kardeş ettiği insanlarız. Az şiir yayımlar, ama iyi şairdir. Benim aynı adlı kitabımda yer alan "Sahtiyan" şiirimde şöyle bir bölüm vardır:

> 've bir şiir, bir dostun şiiri: "senin şakağına dayadığın tabanca
> içinde büyüttüğün o gizli düşman
> marksizmin yazılmamış bir sahifesi kadar kocaman
> bir soru işareti kafamda"'

Şiirimde, "bir dost" diye söz ettiğim Yıldırım'ın ilk şiirlerinin birinden alınmıştır bu dört dize. O şiirini daha sonra kitabına almadı, dolayısıyla birkaç kişiden başka bu dizelerin ona ait olduğunu bilen de olmadı. Yıllar geçti. Bilirsiniz, yıllar hep geçer. Sonra bir gün baktım Taner Ay kitabında, alıntıladığı bu dizelere "haklı olarak" benim adımla yer veriyor. Başkalarının da böyle anlamış olabileceğini düşünerek şiirimde "bir dostun" diye andığım bu dizelerin sahibini burada söylemek istedim. Bence, daha çok şiir yazması ve yayımla-

ması için, Yıldırım'ı kışkırtmalıyız. Biliyorsunuz, yayımlanmış yalnızca bir şiir kitabı var: *Cihangir Kedileri*. Üstelik onun da yeni baskısı yok. Cihangir de, kediler de, biz de çok daha fazlasını hak ediyoruz.

Çocuklar ve Büyükleri— Ali'yi dünyaya beklerken hazırlamaya başladım dünya edebiyatının sevdiğim öykücülerinden derlediğim *Çocuklar ve Büyükleri* adlı seçkiyi. Ona bir doğum armağanı olsun istedim. Daha önce de resim sanatı ve ressamları konu alan *Ressamın Sözleşmesi* diye bir seçki hazırlamıştım. Bu kitabı daha sonra azıcık genişletip *Ressamın İkinci Sözleşmesi* adıyla güncelledim. Her ikisi de çok okunuyor ve çok seviliyorlar; ben de seviniyorum. Örneğin, İzmir'de kendi aralarında düzenli olarak toplanıp, okudukları kitapları tartışan bir kadınlar grubunun uzun uzadıya *Çocuklar ve Büyükleri*'ni konu ettikleri ve seçkide yer alan yazarların tek tek kitaplarını okumaya başladıkları haberi geliyor. Seviniyorum. Perihan Mağden kızının sık sık kendisine, kitaptaki Dino Buzzati'nin "Yumurta" öyküsünü okutturduğunu söylüyor. Seviniyorum. Birkaç pedagogdan övgülü mektuplar aldım. Seviniyorum. Edebiyat okuru olmak başka şeydir, öykü okuru olmak başka şey. Tanıdıklarım arasında arkadaşım Hülya Ekşigil iyi bir öykü okurudur örneğin. Flannery O'Connor'ın bu kitapta yer alan öyküsünü çok sevdiğini bildiğim için, seçerken onu da düşünmüştüm. (Bazı şeyleri yalnızca dostlarımız için bile yapmaya değer.) Zaten kitabı da çok sevmiş. Buna da seviniyorum. Bu seçkilerle uğraşmamın benden zaman çaldığını, kendi yazacaklarımı geciktirdiğini söyleyenler de oluyor tabii. Ama, zaman hep sizden çalınan bir şeydir zaten.

Öteden beri, insanları bazı yazarlara yönlendirmeyi, onlara kitaplar salık vermeyi severim. "Sen buradayken ne güzel kitaplar önerirdin, saçmasapan kitaplarla vakit kaybetmezdik," diyor Ankara Devlet Tiyatrosu'ndan arkadaşım Füruzan Tercan. Yeri gelmişken, onun bir hikâyesini anlatmak isterim burada. Adana'da parasız yatılı olarak okuduğu sıralar, günün birinde okul günlerini "Parasız Yatılı" adıyla kitaplaştırmanın ve soyadını kullanmadan yalnızca "Füruzan" olarak yayımlamanın hayalini kurarak yazmaya başlamış. Sonra günün birinde, bir kitapçı vitrininde bu konuda kendin-

den önce davranan bir başkasının, yani bildiğimiz Füruzan'ın üstelik aynı adlı kitabını görünce, yazıya küsmüş. Çevresindeki herkesi yazar yapmaya çırpınan ben bile bir daha yazıyla barıştıramadım onu.

Füruzan Tercan'ı kocasıyla ben tanıştırmıştım. Evlendiler. Mesut oldular. Zaten ben, kimi kimle tanıştırdıysam evlenip mesut olmuştur. Daha beni mesut olacağım biriyle tanıştırana rastlamadım bugüne kadar. Tuncer Tercan, Yeni Türkü topluluğunun ilk kadrosundaydı o sıralar. *Akdeniz Akdeniz* albümünde, Nâzım Hikmet'in şiirinden Selim Atakan'ın bestelediği "Öldükten Sonra" adlı şarkıyı söyleyen odur. Şimdi Ankara Devlet Operası'nda. Tenordur; öte yandan saz çalıp türkü söyler.

Bir gece Ankara'da Tunalı Hilmi Caddesi'nde bir restorana, Füruzan'ı, Tuncer'i, bir de öğretim üyesi olduğu için arkadaşlar arasında kendisine sürekli "Hocaanım" dediğimiz Nilgün Abisel'i yemeğe çağırmıştım. Onlar tanışacaklar diye Nilgün'le ben, "en iyi yardımcı kadın" ve "en iyi yardımcı erkek" dallarında Oscar'a adayız. Maksat film başlasın!

Geçenlerde telefonda Füruzan, oğlunun üniversiteye başladığını söyleyince sinirlendim. Yıllar geçtiyse geçti! Ne var bunda bu kadar hatırlatacak? Ben, ta o yıllardan beri hayalini kurduğum "Tunalı Hilmi" romanımı bitirememişim. Nilgün profesör olmuş. Hatta bizi bırakıp kalkmış Kıbrıslara gitmiş! O restoranın yerine çoktan başka bir şey yapmışlar. Hayat işte! Geçmeyip de ne yapacak?

Büyümenin Türkçe Tarihi— Biliyorum, hazırladığım seçkilerin bunca ilgiyle karşılanıyor oluşunun bir nedeni, artık istesem de istemesem de adımın bu konuda bir tür kurumlaşmasıyla ilgili. Editörlüğünü yaptığım "Çilek"li diziden bu yana süregelen bir şey olmalı bu. Eğer okura, diyelim Ray Bradbury'yi, Italo Calvino'yu, Marguerite Yourcenar'ı "keşfettiriyorsa" ne kötülük var bunda? Sizden çalındığı söylenen zaman, başkalarına zaman kazandırıyorsa buna değmez mi?

Seçkilerimi sevenlere, bu kez yerli örneklerden yola çıkarak hazırladığım *Büyümenin Türkçe Tarihi*'ni haber vermek isterim. Daha önceden duyurduğum "Otelde Bulunmuş Kitap"ın bu kadar gecikmesinin tek nedeni, ilk sayfasında yer alacak "ithaf"la ilgili: "Bilge

Karasu"nun aziz hatırasına". Ona, hatırasına yakışır bir şey olsun istiyorum. Hatıraları korumak da zaman ister.

Bu arada 2002'de hazırladığımın haberini verdiğim *Büyümenin Türkçe Tarihi*'nin 2007'de yayımlanmış olduğunu da şimdi burada eklemek isterim.

Tanrı Görmesin Harflerimi— Geçenlerde Bejan Matur oturmaya geldi. İki şiir kitabı birden hazırlıyormuş Bejan. Heyecanlı görünüyor. "Aynı anda mı, kısa aralıklarla mı çıkartayım, karar veremiyorum," diyor. Bejan iyi şair. Hâlâ okumadıysanız, sahiden bir şeyler kaçırıyorsunuz demektir. *Erkekler için Divan*'ı ne kadar çok sevdiğini söyleyerek, beni de heyecanlandırdı. Benim kitaplarıma ne güzel adlar bulduğumu söyledi. Ben de hemen, *Büyümenin Türkçe Tarihi*'nden başlayarak yeni kitaplarım için bulduğum bir dolu ad saymaya başladım. Ne zaman beğenilsem hep daha fazlasını isterim. Niye bu kadar çalışkanım sanıyorsunuz?

Bankamatik— İstiklal Caddesi'nde bankamatikten para çekerken, arkamdan bir ses, sahici bir şaşkınlıkla, "Aaa, Murathan Mungan bankamatikten para çekiyor!" dedi. "Meşhur olunca" bazı şeyleri artık yapmazsınız sanılıyor. Edebiyatçı şöhreti dediğin kuru şöhret; dünya âlem tanısa ne fayda! Gene de adamı üç kuruş için bankamatik başına dikiverir işte!

Cam Kırıkları— Yolda Erdal Öz'e rastladım; bana son kitabını verdi: *Cam Kırıkları*. Gece çok geç bir saatte eve döndüğüm halde okumaya başladım. Daha ilk öyküde burnumun direği sızladı. Dupduru bir sükûnet! Hem özlediğim eski usul bir tadı var öykülerin, hem şimdiki zaman bilgisinin eli değmiş gibi.

Kitap kapakları— Kapağını beğendiğim kitapları ev içinde gözle görülür bir yere yerleştirir, gider gelir bakarım. Sırf kapağı için kitap aldığım da olur. Her yurtdışına gidişimde yalnızca kitap kapaklarını incelemek için bile büyük kitapçılarda saatler harcarım. Kendi kitaplarımın kapaklarına gösterdiğim özenden de bu ilgim belli oluyordur umarım.

24 ocak 2002

Tartışmalar— Geçen haftanın kültür sanat alanına giren belli başlı tartışmaları, temel değerlerden ve ölçülerden nasıl yoksun olduğumuzun, kendimize ve başkalarına nasıl farklı ölçüler uyguladığımızın, hayatın hemen her alanında genel bir ikiyüzlülük ve "çifte standart" hali içinde yaşadığımızın örnekleriyle doluydu.

Suudilerin yıktığı Ecyad kalesi üzerine söz alan birçok aklı başında kişi bile, vazgeçtim eskilere gitmekten, Hasankeyf'in ya da Zeugma'nın taze yaralarını ve anılarını unutmuşa benziyordu. Bunu hatırlatmak Suudi elçisine düştüğünde de, birilerinin ağzında adam birdenbire "elin bedevisi" oluveriyordu! Bir tarihte Tansu Çiller, "elin bedevisi" deyince, "Hazreti Muhammed Paris'te oturmuyordu herhalde" demiştim de, o zamanki *Yeni Yüzyıl* gazetesi bu sözümü üstbaşlık yapmıştı. İster ağır, ister hafif olsun milliyetçiliğin, ister açık, ister örtük olsun ırkçılığın hiçbir çeşidi hoş değil. Bir yanlışın eleştirilmesi, başka yanlışlara yaslanarak yapıldığında yol alınmıyor.

Kürtçe eğitim hakkı isteyenler ve onlar hakkında açılan kovuşturmalarla ilgili verilen haberlerde de aynı "müsamere milliyetçiliği" hâkimdi. Dilekçe verenlerin okuma yazma bilmediğini söylemek, bir çelişkinin zekice yakalanmış olduğunu göstermiyor. Kürtler tam da bu yüzden eğitim hakkı istiyorlar zaten: "Okuma yazma bilmek için". Türkiye'de kendini uygar, çağdaş, modern falan diye adlandırılan birçok yazar var. Bir de onlara soralım bakalım, onlar böyle bir eğitim hakkından yanalar mı?

•

İktisat Bankası'nın resim koleksiyonu ile ilgili kopartılan tartışmalarda da aynı kavram ve değer karmaşası sürüyordu. Konunun çevresinde yapılan tartışmalar, taşıdığımız tutarsızlık ve çelişkilere ilişkin birçok ipucu içeriyordu. İşimize geldiği zaman "Doğulu", işimize geldiği zaman "Batılı" olmak istediğimiz gibi, kimi durumlarda "devletçi", kimi durumlardaysa "vahşi kapitalist" olmak istiyoruz.

Resimlerin müzayede yoluyla satılmasına karşı çıkıp bakanlıkça el konulmasını isteyenler Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nin sefaleti hakkında söz almak istemiyor, devletin elindeki resimleri nasıl çaldırdığı ya da yokluğa terk ettiğini unutmuşa benziyordu. Banka, resmi bir yatırım olarak gördüğüne göre, bunların aynı zamanda birer mal olduğu gerçeği göz ardı ediliyordu. "Sanat ürünü" aynı zamanda bir "meta" olmaktan zor yoluyla çıkarılabilir mi? Resmin, sanat eseri olduğu kadar, bir meta olması kapitalist sistemin bir ürünü müdür, yoksa resim sanatı, doğası gereği taşıdığı biricikliğin yarattığı fetiş değer yüzünden zaten aynı zamanda bir mal sayılmaz mı? Bu arada parçalanmaması gerektiği söylenen koleksiyon sahiden parçalanmaması gereken kendi içinde tematik bütünlük taşıyan bir koleksiyon muydu? Görenler bilenler, birçok değerli resmin yanı sıra, özensiz seçilmiş bir dolu gereksiz resmin de bulunduğunu söylüyor.

Toplumda değerler oturmamış, koşullar değişmemiş olduğu için bu tartışmalar sırasında görüldüğü gibi, her içinden çıkılmaz durumda eski ve yeni sorunsallar olanca çözümsüzlükleriyle yeniden ortaya dökülüveriyorlar. Herkes ortaya çıkan resmin işine gelmeyen bölümünü yok sayıyor. Bence asıl, bu tartışmalar sırasında ortaya çıkan "tablo" konuşmalı.

Ben kendi payıma müzayede yapılsa da mutlu olmayacaktım, resimler bakanlıkta kaldığı için de mutlu olmadım. Çünkü böyle olmamalı. Hiçbir şey böyle olmamalı.

•

Geçen hafta kopan sübyancılık konusu etrafındaki tartışmalarda ilgimi çeken bir nokta var. Anadolu evlenmelerinde birçok kızın çocuk yaşta evlendirildiği, daha yakın bir tarihte bir ilimizdeki bir dizi çocuk evliliğinin konu edilmesiyle gündeme gelmişti. Beni böyle durumlarda, çocuk yaşta kızlarla evlenen İslam büyüklerimizin hikâyelerinin hatırlanması çok daha fazla ilgilendiriyor. Osmanlının paşalar tarihi biraz da bunun tarihi değil midir?

Geçen haftanın bir diğer önemli konusu, 2002'nin Nâzım yılı olması nedeniyle yapılan kutlamalar, ortaya çıkan tartışmalar falandı.

Bence de, Nâzım'ın mezarı Moskova'da kalmalı. Türkiye'ye getirip de, ne yapacaksınız? Hangi mezarın başını bekleyebildiniz ki onunkini bekleyeceksiniz? Hem oradaki mezar, artık Nâzım'ın macerasının bir parçası değil midir? Bırakın yattığı yerde rahat uyusun.

Televizyonda, Nâzım için AKM'de yapılan devlet öncülüğündeki gösteriyi izledim. Sahiden "gösteri"ydi! İzlediğim görüntüler karşısında içim kıyıldı! Nâzım'ın *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda sözünü ettiği, kalantor, sıktırılmış kravatlı, ensesi kalın, yağlı yağlı ne kadar adam varsa doluşmuş Nâzım anıyor. Adam çıkıp gelecek olsa en başta kendi sıkılır o kalabalıktan. Devlet artık Nâzım'a sahip çıksa ne yazar, çıkmasa ne? Nâzım'ın devlete ihtiyacı mı kalmış? Artık komünizm "bir tehlike olmadığı için" devletin Nâzım'a sahip çıkması pek zor bir şey değil. Gördüğüm kadarıyla Nâzım'a MHP'lilerden başka karşı çıkan da kalmadı. Nâzım ise MHP'lilere karşı savunulmayacak kadar değerlidir.

Nâzım'ın kadınlarla ilişkisinin medya tarafından magazine edilmesi, onun bir playboy, bir kazanova gibi sunulması eleştirildi bir de. Sol bu konuda önce kendi kefaretini ödemeli. Yıllar yılı Nâzım'ın kadınlarla olan ilişkisi bizzat maço devrimciler tarafından "mistifiye" edildi, kendi hayatları için mutluluk ve macera modeli olarak benimsendi. Poligam erkekle, "sadakat timsali" monogam kadınlardan oluşan heteroseksüel aşkın kayıtsız şartsız kutsanmasının devrimci versiyonu şimdi niye bu kadar öfke topluyor, anlamadım. Nâzım büyük bir şair, büyük bir romantik, büyük bir dava adamı, macerası kendi içinde bütünlüğüne kavuşmuş bir adam. Kırgınlıklarıyla büyük bir adam. Türk şiirinde büyük değişikliklere yol açmış, birçok şeyin önünü açmış bir adam. Öte yandan misyonunu tamamlamış bir şair. Biz ne yaparsak yapalım artık ona dokunamayız.

Nâzım, bir kadından diğerine koşarken, en azından Münevver Hanım'ın da pek o kadar monogam olmadığı söylenir aydın muhabbetlerinde. Bence, bu ne onu, ne aşklarını azaltan bir şeydir. Nâzım'ın aşklarını ve kadınlarını savunanlar, Münevver Hanım'ın hayatına ne zaman özgürlük tanımayı düşünüyorlar?

İkiyüzlülük ve çifte standart söz konusu olduğunda, Türkiye'nin sağı ile solu arasında fazla bir fark olmadığını her seferinde bir kez daha öğreniyoruz.

•

Yukarıdaki paragraflarda andığım tartışmaların "Geçen hafta..." diye başladığına bakmayın. Değişen tarihlerle ne yazık ki hep aynı geçiyor "haftalar" bu iklimde. Gözünüzü diktiğiniz ufuktan alıp başınızı ne zaman ardınıza dönüp baksanız: Arpa boyu yol.

Bir konser nedeniyle— "Depresyondayım" şarkısını sevenlerdenim. Göksel, naif, sahici, kendi başarısından şaşkın, içtenliği sizde kuşku uyandırmayan biri. Şarkısının hep bir ağızdan haykıra haykıra söylenmesi karşısında, hayli kötü, mutsuz bir zamanında yazdığı "Depresyondayım" şarkısının kendisini şimdi bu kadar mutlu etmesine olan şaşkınlığını dile getirdi konserinde. Tam da bu cümlede onu neden bu yazıya konuk ettiğimin anahtarı saklı.

"Depresyondayım", bir kırgınlığın ifadesi. Yaralarımızla baş etmeye çalışırken, ordan oraya savrulurken yaptığımız saçmalıkların... Sanatçıların hayattaki en büyük şansları, kırgınlıklarını başarıya tahvil edebilmeleridir. Bir sanatçı olarak, ağrılarınızın, sancılarınızın size bir gün şöhret, para ya da başarı olarak geri döneceğini hesaplayarak yaşamazsınız elbet. Kendinizi ifade etmek, sancınızı yatıştırmak, sanattan şifa bulmak ve benzeri nedenlerle yazar, çizer, söylersiniz. Siz kendinizi dünyanın en yalnız insanı sanırken, sonra bir gün bakarsınız ki, etrafınız kalabalıklaşmış, yazdığınız, çizdiğiniz, söylediğiniz sizi çoğaltmış.

Ben, Göksel'in kırgınlığını ve "demode olan"la sahici ilişkisini sevdim. Hem eski şarkıları yeniden söyleşine bir inandırıcılık getiriyor bu, hem de kendi yazdığı şarkılara geçmişten gelen bir süreklilik kazandırıyor. Bazı sanatçıların kırgınlığı çabuk diner. Elbette bu neye göz koyduğunuz, neye tav olduğunuzla, neyle yetindiğinizle ilgilidir.

Kırgınlıklarınızla başarılarınız arasındaki denklemi sağlam tutturmak maceranıza süreklilik kazandırır. Yoksa eski kırgınlıklarınızı taklit ederek kendinizi sürdürmeye çalışırsınız. Bugün birçoğunun yaptığı gibi.

Aşk Kaçışları— İyi bir öykü kitabı okumak isteyenlere Bernhard Schlink'in *Aşk Kaçışları*'nı salık veririm. Bir ortak tema etrafında örgütlenmiş, kısa hikâye tekniğinden çok, "novella" tekniğiyle yazılmış bu öyküler, birbirlerini benzer bir kaderle izliyorlar. Schlink, aslında iyi bir polisiye yazarı olduğu için hiç yoktan gerilim yaratmak konusunda usta. Siz de iyi bilirsiniz ki, aşk ve gerilim birlikte iyi gider.

Bernhard Schlink'in daha önce İletişim Yaymları'ndan iki kitabı çıkmıştı Türkçede: *Gordiyon Fiyongu* ve *Okuyucu*. İkisi de iyi kitaplardır.

Yıllar önce Almanya'da bulunduğum sırada, Almanca öğrenme programımın bir parçası olarak, sırf yaşadığım Ludwigshafen kentinde geçiyor diye Schlink'in Walter Popp ile birlikte yazdığı bir polisiye romanının ilk bölümünü Türkçeye çevirmeye kalkışmıştım. Bernhard Schlink'e o zamandan kalma özel bir ilgim vardır.

Bu roman daha sonra Türkçede *Selb'in Yargısı* adıyla yayımlandı. Schlink, özel detektifi Selb'in maceralarını sürdürdüğü sonraki *Selb'in Hilesi*, *Selb'in Ölümü* adlı iki kitabı Walter Popp olmadan tek başına yazdı. Bu üç kitap da Can Yayınları'ndan çıktı.

31 ocak 2002

Balkon— Arkadaşım Sırma Köksal'la Kahvedan'da buluştum. *Yüksek Topuklar* adlı romanımın bitmiş bölümleri üzerine konuştuk. Ben daha üniversite sıralarındayken, Ayhan Bozfırat'ın *Fırıldak* kitabında yer alan "Balkon" hikâyesini oyunlaştırmış, kendisiyle de bir akşam, o zamanın yazar-çizer takımının gözde mekânı olan Papirüs'te heyecan içinde tanışmıştım. Yazıp da günışığına çıkarmadığım ilk oyunlarımdandır. Ayhan Bozfırat aramızdan erken ayrıldı. Bütün hikâyeleri bir kitapta toplandı. Kapakta çok güzel bir fotoğrafı var. Ben, çok sonra tanıştığım Sırma'nın, Ayhan Bozfırat'ın kızı olduğunu öğrendim bir gün. Sırma, yazılarını *Okumanın Halleri* başlığı altında toplamış. Seviniyorum.

Kadın mizahı— Genel olarak erkeklerin mizah anlayışı, açık ve saldırgandır. Kısa zamanda sonuç almaya bakan bir doğrudanlık taşır. Hızlı puan toplama esası üzerine kuruludur. Aşağılamaya, küçük görmeye açıktır; doğrudan yara hedefler. Kadın mizahı ise daha çok zamanla kana karışan zehir etkisi yapar. Saklıdır. İnceliklerle, sinsilikler bir arada sarmalanır. "İma" dozu daha yüksektir; anıştırmalarla ilerler. Kendi içinde her an geri çekilme ve manevra payı taşır. Bütün bunların bir araya gelişi, ona geleneksel mizah anlayışının dışında bir "şıklık" kazandırdığı gibi, alımlanma eşiğini yükseltir, algılanma payını daraltır. Mizahtan kaba güldürüyü, kalın dokundurmaları anlayanlar çoğu kez bunların mizah olduğunu bile fark etmezler.

Ben kendi payıma, en çok İngiliz mizahına yakınlık duyduğumu söylemeliyim.

En son Doris Dörrie'nin *Düşlerimdeki Erkek*'ini okudum. Kitabın kendisiyse tam bir "novella". Yani roman eşiğine gelmiş uzun hikâye! Malzemesi ile soluğu arasındaki dengeyi iyi tutturmuş, fazlalıksız bir kitap! Hüznünü eğlendirici kılmayı başaran kadınlardan Doris Dörrie. Kir pas içinde "evsiz" bir erkekle, uluslararası bir gözde mankenin ilişkisi çevresinde, "mankenlik" mesleği üzerinden giderek, gövdenin geçiciliğine, kadın-erkek ilişkisinin görünmez dengelerine hınzırlık ve ustalıkla yaklaşıyor.

Dörrie'nin Türkçede daha önce *Ne İstiyorsunuz Benden?* adlı hayli eğlenceli hikâyeler kitabı İletişim Yayınları'nca çok hoş bir kapakla yayımlanmıştı. O kitabı da sevmiştim. Aynı zamanda bir film yönetmeni olan Dörrie'nin *Erkekler* filmini anımsayacaksınız. Çektiği üç beş filmi içinde en bilineni odur.

Bu konunun çevresinde bir tür mizahın birbirlerine akraba ettiği kadınlar geliyor aklıma. Örneğin, Tama Janowitz'in *New York Köleleri*. Şimdilerde birçok günümüz Amerikalı kadın yazarın yaptığını önceleyen bir kitaptır. (Janowitz'in *American Dad* adlı gayet hergele romanı yayımcılarımızdan ilgi bekliyor.)

Sonra Barbara Pym. Memleketi olan İngiltere'de bile değeri sonradan anlaşılmış önemli bir yazar Pym. İlk bakışta dümdüz görünen romanlar yazıyor; olanca sıradanlığıyla gündelik hayatı konu

ettiği romanları, anları parlatan bükümlerle beklenmedik bir derinlik kazanıveriyor. Arka arkaya şu romanlarını okudum: *Kusursuz Kadınlar*, *Karşılık Görmeyen Aşklar*, *Sonbahar Kuarteti*. İlk iki kitabın kapakları, birbirlerini bir imge bütünlüğü içinde izleyerek, yazarı ve dünyası hakkında bir bağ, kitaplar arasında bir süreklilik kurarken, birdenbire üçüncü kitabın kapağında bambaşka bir işaret alanı seçilerek bu bağ koparılmış oluyor. Barbara Pym'den en az bir kitap okumalısınız. Elif Uras Akhan özenli çevirisiyle Pym'in mizahlı dilini iyi tutturmuş.

Gene bir diğer İngiliz yazar Jeanette Winterson'ın *Tek Meyve Portakal Değildir*, *Tutku*, *Vişnenin Cinsiyeti* adlı kitapları, zengin bir mizah duygusu, hınzırca gözlemler taşır. Daha sonra *Dizüstü* adlı bir romanı daha dilimizde yayımlanmıştır. Jeanette Winterson'm *Tek Meyve Portakal Değildir* adlı romanı benim "Çilek" amblemli kırk kitaplık dizimin ilk kitaplarından biri olacaktı, hatta Sevin Okyay çevirmeye başlamıştı bile; sonradan kaldı.

Bütün çocuklarını evlendirip, torun-tosun sahibi olduktan sonra yazarlığa başlayarak Almanya'da her ne kadar kendisi kabullenmese de "bir polisiye yazarı" olarak ünlenen Ingrid Noll, son zamanlardaki gözdelerimden biri. Türkçede, Can Yayınları'ndan çıkan *Soğuktur Akşam Rüzgârı* ile İletişim Yayınları'dan çıkan *Sevdiklerimin Kelleleri* ile göründü ilkin. Her iki kitap da, zekice yazılmış, sürprizlerle dolu, haince gözlemler barındıran eğlenceli kitaplardı. Bunlara daha sonra *Aziz Dullar* ve *Zehir Dolabı* eklendi. Bazı yazarların bütün kitaplarını okumak istersiniz; Ingrid Noll benim için bunlardan biridir.

Hayatla baş etmeye çalışırken buldukları mizah yolları, bilediklerı kahkahalar çok farklı kadınların. Zekâyla acılaşmış kadınlar, hayatın karanlık yanlarından başka tür bir mizah yaratmayı biliyorlar. Elbette şu saydıklarım sırf mizah olsun diye yazılmış kitaplar değil, yazdıklarına mizah ve ironi katmasını bilen yazarların kitapları yalnızca. Büyük edebiyat yapma iddiaları olmayan, size güzel vakit geçirtecek, iyi yazılmış romanlar bunlar. Aklınızda bulunsun!

Bir Fincan Kahve— "Cup of Coffee", *Beautiful Garbage* adını verdikleri albümlerinin 5. parçası.

Bütün "single"larını, "limited editon" kutularını, özel baskı kara plaklarını, hatta albümlerinin Japonya baskılarını bile topladığım Garbage, benim çok sevdiğim bir topluluk. Massive Attack'in, onların "Milk" adlı şarkısı için yaptıkları üç yeni remiksin yer aldığı plağı bile bulup aldım. İnternet'teki müzik siteleri nasıl para kazanıyorlar sanıyorsunuz!

Albümde "Cup of Coffee" adını görünce heyecanlanmıştım. Çünkü, o sıralar benim henüz yayımlanmamış *Timsah Sokak Şiirleri* kitabımda bu adda bir şiir vardı. Hemen baktım, aynı şeyleri mi söylüyoruz, diye. Hayır, bu şiirde aynı şeyleri söylemiyoruz ama, benim daha önce yayımlanmış birkaç başka şiirimde de görünen benzer ruh hallerini söylüyoruz. Kimse kimseyi boş yere sevmiyor tabii. Dünyayı ruh ve gönül akrabalıkları yakınlaştırıyor.

Nitekim daha sonra Müslüm Gürses için yaptığım *Aşk Tesadüfleri Sever* albümüne Garbage'den bir şarkı almadan edemedim. "The World is not Enough", Mehmet Bilal Dede'nin sözleriyle "Bir Ömür Yetmez ki" oldu.

Haftada birkaç öykü— Herkes haftada birkaç öykü okuyabilse, hem insanın dünyası zenginleşir, hem öykü okumanın tadını keşfeder; edebiyatla olan ilgisini diri tutmayı sürdürür. Öykü, şiir, deneme okumak, hayatın günlük akışı içinde sizden daha az zaman ister. Bu, bir alışkanlık ve zevk yaratma sorunudur yalnızca. Elinizin altında, masanızın üzerinde, çantanızda bir kitap bulundurmaya bakar en fazla.

Bazen bir öykü bir dünya eder.

Adam Öykü dergisi, öykü sanatını tanıtmayı, sevdirmeyi, gündemde tutmayı sağlamaya çalışıyor. 37. sayısında Bernard Malamud'un, "Meslek Seçimi" başlıklı dokunaklı bir öyküsü var. Kadın ve erkek dünyası üzerine yalın ve derin bir öykü bu. Kompozisyon özellikleri ve anlatım araçlarındaki tutumluluğuyla tam bir Amerikan hikâyesi.

Adam Öykü dergisinde yabancı öyküler, öykü sanatı üzerine ku-

ramsal metin çevirileri, karşılaştırmalı edebiyat incelemeleri, yerli öyküler ve öykücüler üzerine yapılan kimi araştırmalar ilgimi çekiyor. Özellikle, Bilkent kökenli öğrencilerin edebiyat araştırmalarına dikkat çekmek isterim. Bu alanda yoğunlaştıkları görülüyor. Kısa zamanda bir boşluğu gidereceğe benziyorlar.

Sonradan *Adam Öykü* dergisi de kendinden öncekilerin kaderini paylaşarak kapandı. Şimdi dizili olduğu kitaplık raflarında geçen zamanı seyredebiliriz. Malamud'un "Meslek Seçimi" adlı öyküsüne *Erkeklerin Hikâyeleri* adlı seçkimde yer verdim.

***1. AFM Bağımsız Film Festivali*—** Heyecan verici bir girişim. Akıl edenleri, düzenleyenleri, emeği geçenleri kutlamak gerek. Özellikle endüstriyel sanatlarda bağımsızlığın önemi büyüktür. Bağımsız sinema, aynı zamanda sinema dilinde yeni gramer arayışları demektir. Yanı sıra "gay" ve "lezbiyen" kategoride nitelendirilen filmlerin program içeriğinde zenginleştirilmiş olarak önümüzdeki festivallerde de sürdürülmesini dilerim.

Festival kapsamı içinde seyrettiğim Todd Solondz'un *Öykü Anlatımı* ikinci yarısının biraz uzamasının dışında güzel bir filmdi. Solondz'un önceki filmlerindeki acılığı, bu kez ironi ve mizahla zenginleştirmiş olduğunu gördüm. Solondz'un daha önce *Happiness* filmini seyretmiş ve sevmiştim. Son zamanlarda yıldızı iyice parlayan Philip Seymour Hoffmann çok iyi bir performans sergiliyordu.

Bağımsız filmlerin uluslararası dağıtım ağlarına girmekte zorlandığını biliyoruz. Ülkemizde gösterim şansı olmayan bu çeşit filmleri internet sitelerinden bulup almak mümkün. Örneğin, *Happiness*'i ben öyle edindim. Bağımsızlar her zaman sinemanın kanını tazeler, sinemanın aynı zamanda bir sanat olduğunu hatırlamamıza yardım ederler.

Festival filmlerinin dikkat çekenlerinden biri olarak, Virginie Despentes'in gösterildiği yerlerde hayli gürültü koparan, "hard porno" düzeyinde gerçek seks sahneleri kullandığı *Düz Beni*'si ise kötüydü. İlk olma fikrine ve cesaretine fazla yaslanmıştı. "Şiddetse şiddet, seksse seks, üstelik kadınlar yaparsa böyle yapar," gibi bir tavırla efelenen film, bir süre sonra yalnızca bunlara yaslanmanın yavanlığına düşüyordu. İlgimi çeken dokunaklı birkaç sahne ve ka-

rakterlere açıklama getirmekten özellikle kaçınan yönetmenin tutumuna uygun düşen, cilasız tutulmuş bir oyunculuk vardı filmde.

7 şubat 2002

Flannery O'Connor— Türkiye'de az bilinen önemli bir yazar Flannery O'Connor. Amerika'nın "Güneyli Yazarlar" diye adlandırılan geleneğinden geliyor. Onunla bir okur olarak ilk tanışmam, Tomris Uyar'ın derlediği *Amerikan Hikâyeleri Antolojisi* içinde yer alan "Her Çıkışın Bir İnişi Vardır" öyküsü nedeniyle olmalı. Nitekim yıllar sonra *Kadınlığın 21 Hikâyesi* adlı seçkimde, onun bu unutamadığım öyküsüne yer verecektim.

Barış Pirhasan, Flannery O'Connor'un bir öyküsünü yerli bir uyarlamayla *Gül ile Adem* adıyla orta metraj bir film olarak çekmişti. Bu nedenle, aynı zamanda iyi bir çevirmen olduğunu bildiğim Pirhasan'dan, söz konusu öyküyü o sıralar hazırlamakta olduğum *Çocuklar ve Büyükleri* adlı seçki için Türkçeye çevirmesini istemiştim. Sanatta bu tür buluşmaları, buluşturmaları seviyordum. Pirhasan işlerinin yoğunluğu nedeniyle bu çeviriyi yapamadı, ama bir başka usta çevirmen olan Roza Hakmen'in çevirisiyle "Saf, Temiz Köylüler" adıyla seçkideki yerini aldı bu öykü.

Daha önceleri Mitos Yayınları'ndan, Tomris Uyar-Fatih Özgüven çevirileriyle güzel bir öykü derlemesi çıkmıştı Flannery O'Connor'ın: *Ormanın Tam İçinden.* Yayınevi kapandığına göre, birilerinin bu kitabı yeniden okur karşısına çıkarması gerektiği kanısındayım... Bu arada yazarın *Bilge Kan* adlı romanı Can Yayınları'dan çıktı. Bence daha fazla gecikmeden Flannery O'Connor'ın kitaplarından biriyle tanışmalısınız.

Amasya'yı anımsamak— Kenan Işık'la yıllardır karşılaşmıyorduk. Zaman bizi ayrı yerlere çıkardı. İkimizin de Ankara Devlet Tiyatrosu'nda çalıştığı dönemde, Dinçer Sümer'in *Eski Fotoğraflar* oyununun turnesi nedeniyle birlikte yaptığımız bir İç Anadolu yolculuğu vardır. On beş gün boyunca Tokat, Çorum, Çankırı gezip durmuştuk. Kenan, o sıralar benim siyah-beyaz Türk filmlerinden tanıdı-

ğım Gülgün Ok ile evliydi. "Aliş" diye bir kedileri vardı. Kenan, eşinin hiçbir filmini görmemişti ve ben nerdeyse hepsini biliyordum.

Kadından Kentler kitabımda yer alan "Amasya'daki Teyze" öyküsünü yazarken, o yılların Amasya'sını anımsadım. Işıl Poyraz'lı, Kenan Işık'lı o turneyi...

Hayatın geçip gittiğini bilmek, gene de onun böyle geçip gidişine şaşırmayı engellemiyor.

Çok yıl sonra *Kadından Kentler* kitabımın tanıtımı nedeniyle Bilgi Üniversitesi'nde eski elektrik santrali salonunda yapılan ve Derya Alabora, Ayla Algan, Sezen Aksu, Müjde Ar, Suzan Avcı, Arsen Gürzap, Nedret Güvenç, Başak Köklükaya, Jülide Kural, Türkân Şoray, Macide Tanır, Bennu Yıldırımlar'ın katılımıyla gerçekleşen gösteriyi Kenan Işık yönetti.

Ben kitabın geçtiği on altı kenti gezerken Amasya'ya da uğradım. Sabahın erkeninde ırmak kenarında oturup çay içtim. Bu kez öykümün kahramanlarını da ziyarete gelmiş gibiydim.

Hayvan katliamları— Konya'da 67 tilkinin ölüsünün yan yana dizildiği, başında üç hayvan katliamcısının sırıtarak durduğu görüntüler beni delirtmeye yetti. Yakalananlar tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmışlar. Böyle zamanlarda adalet duygunuzu büsbütün yitiriyorsunuz.

Erzurum Belediye Başkanı Urfa'dan deve getirtip, belediye binası önünde, üstelik hayatında hiç deve kesmemiş bir kasaba kıtır kıtır kestirmiş! Devenin çevresinde linç hazırlığı sevinciyle dizilmiş Erzurum halkından bir grup öbeklenmiş bekliyor! Midem bulanıyor. Kana susamış kasaplar ordusuna benzeyen bu çağdışı kalabalık ve bu zihniyetteki belediye başkanlarıyla mı uygar dünyaya kabul edilmeye çalışıyor bu ülke?

Hayvan hakları konusunda basın bir süredir dikkatli ve uyarıcı yayınlar yapıyor ama bu bilincin halka taşınması için çok daha fazlası gerekiyor. Hayvan hakları derken, sahiden hayvanların haklarını kastediyorum. Diğerlerininki değil. Onlar alacaklarını rüşvet, avanta, yolsuzluk, gasp, hile, şantaj, cinayet yoluyla alıyorlar zaten.

Haftamın değil, aylarımın öfkesi ise Adalet Bakanı Hikmet Sa-

mi Türk'e. Onun ölü sayısı, tilki ölülerinin başını bekleyenlerden daha az değil çünkü.

Evet, böyle bir ülkede, böyle bir dünyada, sonra oturup, şiir, hikâye yazılabilir, hayal kurulabilir. "Auswichtz'den sonra şiir yazılabilir mi?" diye soranlar, ne kadar masum ve saf kalıyorlar şimdi. Hepimiz yazılı ve görsel bir bombardıman altında bilgi fazlasından çaresizliğe ve teslimiyete itiliyor, katlanabilmek içinse kişilik bölünmesine uğruyoruz.

14 şubat 2002

Kalbim yüreğimden fırlayacakmış gibi oldu!— Geçen gece bir TV kanalında yayımlanan "Türkçe seslendirilmiş" bir filmde bu cümleyi duydum. "Kulaklarıma inanamadım," diyemeyeceğim, bu kulaklar nelere inandı! Türkiye'de hiçbir zaman "Artık bu kadarı olamaz" diyemiyorsunuz. Oluyor. Şimdi, bu işi yaptığına göre en az iki dil bilmesi gerektiğini varsaydığımız bu cümleyi çeviren, seslendiren, seslendirmeyi yöneten kişiler hiçbir rahatsızlık duymadan bu ülkede bizlerle birlikte kardeş kardeş yaşıyorlar. Bizim de her seferinde kalbimiz yüreğimizden fırlayacakmış gibi oluyor!

Sezen'in aynası— Yıllar önce Müjde Ar götürmüştü beni Sezen'e. Bebek sırtlarında bir evdi. Oğlu daha yeni doğmuştu. Orhan Gencebay'la da o gün Sezen'in evinde tanışmıştım. Egemen Bostancı yapımı Şan Müzikholü'ndeki "Sezen Aksu Aile Gazinosu" adlı şovunu seyretmeye gittiğimiz günü hatırlıyorum. "Efendim gözünüze ilişmiştir afişler ilanlar..." diye başlayan o müzikaldeki şarkıları nasıl hatırladığıma şaşırır. Şener Şen'li, Adile Naşit'li, Ayşen Gruda'lı eğlenceli bir kadroydu. Sonra ben askere gittim. Yeni çıkan *Firuze* albümü Erzincan çarşısında çınlıyordu.

Birbirimizle sık görüşemesek de, birbirimizi uzaktan uzağa çoğalttığımızı biliyorum.

Kaç yıl önce Ece Bar'da doğum günüm kutlanıyordu. Sezen hasta olduğu için gelememiş, elinde güzel bir kadife kese tutan oğlu Mithat Can'ı göndermişti. Kesenin içinde hikâyesi olan güzel, kü-

çük bir ayna vardı. Tibet'e gittiğinde bir rahibin elinde görüyor bu aynayı, artık nasıl bir hayranlıkla baktıysa rahip tutup Sezen'e hediye ediyor; bir bakışla ayna el değiştiriyor. Sezen de sonra bir kese içinde bu aynayı bana doğum günü armağanı olarak gönderiyor. Yeni doğduğunda bir kundakta hatırladığım Mithat Can, hem koskocaman hem güpgüzel bir genç olmuş, şimdi karşımda bana "iyi yıllar" diliyor, Tibet'teki rahibin elindeki ayna, bu kez de bir duyguyla el değiştirmiş olarak şimdi beni görüyor. Böyle kendi sihriyle derinleşen anlarda hayat bambaşka bir parıltı kazanıyor.

Tahmin etmişsinizdir, *Üç Aynalı Kırk Oda* yılıydı.

Onu seyrederken bunları anımsıyorum. Sezen, sahnedeyken bütün salon bir ağızdan söylüyor şarkılarını. Sezen, "aramızda şarkıların kardeşiliği var," diye seslendiği seyircilerine, yaptığı işi "hayat tamirciliği" olarak gördüğünü söylüyor. Bana sık sorulan sorulardan biri, "Sanatçı kime denir?"dir. Duruma göre yanıtladığınız birçok tanımı vardır elbet. Bence sanatçı, çocukluğundan sanat yapabilen insandır. Hem herkesin çocukluğu bir değildir, hem de herkesin çocukluğundan sanat çıkmaz. Aslında herkes bir yerinden kırılır hayata, ama öyle bir yer vardır ki, ancak oradan kırılan insanlar büyüyünce "star" olurlar. Sezen de onlardan biri. Hâlâ hepimizden aferin bekliyor.

Aferin Sezen!

Kaç yıldır, kaç aşkın haritasında, kaç kalbin hatırasında Sezen Aksu şarkıları var. Az şey değildir. Bir toplumun ruh ve kalp iklimini belirlemede şarkıların izini sürmek gerek. Şarkılar ikinci dilimizdir bizim. Ne kadar söylesek de, bir türlü öğrenemediğimiz yabancı dilimiz.

Gecelerin kaydı— Geçenlerde kötü bir gece geçirdim. Aniden hastalandım. Sabaha kadar hiç uyuyamadım, sürekli kustum. Bütün o sıkıntının ortasında, baktım kafam romanı yazmayı sürdürüyor. Kahramanım olan Nermin'in, hayatını anlamada ve anlamlandırmada bazı rastlantıların nasıl kaba metaforlar oluşturduğuna dair sürekli kusarak geçirdiği kötü bir geceyi yazmaya başladım. Ben oyuncu-yazarlardanım derken biraz da bunu kastediyorum. Benim gecemle Nermin'in gecesi bir değil elbet. Ama sanırım benim gibi

yazarlar değil gecelerini, her anlarını kahramanlarıyla birlikte yaşıyorlar. Kendi kendilerinin ikizleri oluyorlar. Benim gecemin kayda değer bir yanı yok, ama Nermin'in gecesini *Yüksek Topuklar*'da, hepiniz biliyor olacaksınız.

21 şubat 2002

Chomsky'yi dinledim— Bazı şeyleri dünya gözüyle görmek gerekir. Osman Hamdi'nin *Kaplumbağa Terbiyecisi* sergilenirken de bir koşu gidip görmüştüm. Chomsky'nin birçok kitabını okudum, üç aşağı beş yukarı söyleyeceklerini tahmin edebiliyordum. Olsun, gene de buralara kadar gelmiş adam, neler söyleyecek diye merak edip Bilgi Üniversitesi'ndeki söyleşisine gittim. İyi ki de gitmişim. İçim açıldı. Adamın söylediklerinin pek iç açıcı bir yanı yok elbet; içimi açan şey, adamın tutumu, söz alış biçimi, zihin berraklığı, olgular arasında bağlantı kurma yeteneği, kendiyle olan ilişkisi... Adama baktığınızda, hayatta bilmeyeceği şeyler de olabileceğini düşünüyorsunuz. Yani yanıtını bilmediği bir soruyla karşılaştığında, rahatlıkla "Bilmiyorum," diyebilecek bir adam. Bir de hayatta bilmeyeceği hiçbir şey yokmuş gibi davranan, her çeşit soruya bir an bile düşünmeden çat çat cevap veren bizimkileri düşünün!

Chomsky'nin özellikle Ortadoğu ile ilişkili olası senaryolar üzerinde söz alırken geliştirdiği dikkat, bu olasılıkları paranoya düzeyine varmadan konumlama ve çözümleme yeteneği bende hayranlık uyandırdı. Çoğunuzun bildiği gibi, Türkiye'deki aydın ikliminin en büyük özelliği, akıl yürütmenin birkaç adım sonra hemen "paranoya" aşamasına ulaşmasıdır. Meseleleri açıklığa kavuşturmaktan çok kimselerin akıl edemediği şeyleri akıl edebildiğini, kurulamayan bağlantıları kurabildiğini kanıtlamaya çalışıp zekâlarını bir gösteri sanatına dönüştürmeyi sever bizimkiler. Bunu yaparken aklın serin ve derin sularından uzaklaşır, politik önseziler, öngörüler sandıkları sayıklamalara, sabuklamalara ulaşırlar. Bizdeki birçok böyle arızalı örnek göz önüne alındığında, bazı konularda "Batı hayranı" olmanın bence hiçbir mahzuru yok!

Chomsky'nin duygularına ilişkin en son soruya verdiği yanıt çok

şıktı: "Duygularım beni ilgilendirir," dedi. "En fazla ailemi. Duygularım bana ait bir şeydir." Benzer bir durumda "samimi hisleri" sorulduğunda, gözleri nemlenmeden, sesi kısıklaşmadan yanıt verebilen kaç Türk aydını tanıyorsunuz? Medeniyet, mesafe bilgisidir.

Chomsky, 1984-97 arasında Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı silah yardımının 1950-84 arasında yaptıklarından bilmemkaç kat fazla olduğuna vurgu getirirken, Amerika'nın bu tutumuyla, günün birinde Irak'a saldırması durumunda, sırtında bir Kürt sorunu taşıyan Türkiye'yi arkasına almak hesabının yattığına değindi. Bugün alınacak olan kimi kararlara Amerika tarafından nasıl bir "geçmiş" oluşturulmaya çalışıldığına dair verdiği örneklerden biriydi bu.

Güleryüzlü, sakin, dingin biri olarak da "muhalif, başkaldıran" olunabileceğinin şık bir örneği Chomsky. Görüşlerinin çeliğine uygun sertlikte, hırçın bir profille karşılaşacağını umanlar, bol sloganlı, azıcık hamasi söylev bekleyenler, Türkiye'ye geldi diye kitaplarındakilerden çok daha fazlasını söyleyeceğini sananlar azıcık hayal kırıklığına uğradılar tabii. Eh, artık o da onların hayalleri!

Chomsky'yi karalamaya çalışan bizim bazı köşe yazarlarının "sağ liberal" olmak için bile ne denli "geri"; nasıl sığ, nasıl güdük olduklarını bu vesileyle bir kez daha görmüş olduk. Gerçi onlar bunu göstermek için hiçbir vesileyi kaçırmıyorlar, ama ne yazık ki, eskisi kadar eğlenceli de değiller.

Chomsky'yi dinlemeye gelememiş olabilirsiniz ama, düşüncelerıyle tanışmak için Türkçede yeterince kitabı var; üstelik sayıları her geçen gün artıyor.

Yeni bir polisiye yazarı: Marcia Muller.

Bizim için yeni bir yazar: John Fante— Polisiye meraklısı bir okur olarak *Sessizliği Dinle* adlı romanı nedeniyle Marcia Muller ile tanıştım. Detektifinin kadın olması, bu da yetmiyormuş gibi bu kez araştırmak zorunda olduğu şeyin düpedüz kendisi ve ailesi olması, romanı ilginç kılıyor. Ben bir solukta okudum. Türün meraklılarının aklında bulunsun!

Söz kitaplardan açılmışken, Parantez Yayınları'nın arka arkaya yayımladığı John Fante'den haberdar etmek isterim sizi. *Toza Sor, Bunker Tepesi Düşleri, Gençliğin Şarabı, Hayat Dolu* onun arka ar-

kaya okuduğum kitapları. Hakkında bir fikir verebilmek adına, Bukowski'nin, Jack Kerouac'ın bir çeşit ruh akrabası diyebilirim onun için.

Bir yazarın kitaplarını arka arkaya yayımlamak, yazarın serüvenine inandırıcılık ve güvenilirlik getirir; izlenme hevesini artırır. Öteden beri yayımcılarımızın en önemli hatası, her yazardan bir kitap çıkarıp sonra arkalarından şöyle bir bakmak olmuştur. Son yıllarda bu eğilimin kırıldığı, yayımcıların yazarları konusunda daha ısrarcı oldukları görülüyor. Bu iyi bir gelişme. Yazarların kendi akrabalarını yaratmalarına fırsat tanımak gerekiyor.

Daha sonra John Fante'nin filme alınan *Toza Sor* romanı maalesef "Aşka Sor" gibi manasız bir adla gösterildi ülkemizde ve filmin oyuncu kadrosunda maalesef "şakaksız kadın" Selma Hayek vardı.

Manfred Beilharz'la akşam yemeği— Salı gecesi Beşinci Kat'ta, dünyadan tiyatro örnekleri sunan Bonn Bienali'nin iki seçicisiden biri olan Manfred Beilharz ile akşam yemeğindeydik. Yanında asistanı da vardı. Bu yılki şenliğe oyun seçmek için Istanbul'a gelmiş. İzlediği dört oyundan birini Bonn'a götürecekmiş.

Beilharz ile ahbaplığımız iki yıl öncesine dayanıyor. 1999'da Berlin'de yapılan "Theater der Welt"e (Dünya Tiyatro Festivali) Türkiye, Mustafa Avkıran'ın yönettiği Ankara yapımı *Geyikler Lanetler* oyunum ile katılmıştı. Ben de konuktum. Manfred Beilharz, oyunu çok beğendi ve Bonn Bieanali'nin Almanya'da gösterim yapan herhangi bir oyunun Bonn şenliğine çağrılamayacağı kuralına karşın yönetimi ikna ederek oyunu programa aldırmayı başardı.

Beilharz, Bonn'da beni basına ve diğer yazarlara tanıştırmak için yaptığı konuşma sırasında, sırf *Geyikler Lanetler*'i sergilemek için Bonn Bienali'nin en temel kurallarından birini çiğnediklerini, buna karşın yeni atanan Devlet Tiyatroları genel müdürünün ısrarla başka bir oyun göndermeye çalıştığını, bu duruma bir çözüm bulması için bağlı bulunduğu tiyatro meslek kuruluşunun, kendisi de bir yazar olan Türkiye temsilcisini aradığında, "Murathan Mungan'ı zaten burada pek sevmezler, biz size başka bir yazar gönderelim," dediğini anlattı.

Bonn'a gittiğimde bütün bu olup bitenden habersizdim. Sabahtı,

daha uyanamamıştım, karşımda dünyanın birçok yerinden gelmiş yazarlar ve bir sürü basın temsilcisi vardı ve orada bulunan benim, neden oyunumun bulunmadığı bir festivale çağrılı olduğum dünyaya böyle açıklanıyor, ben de salonda bulunan herkesle birlikte öğreniyordum. Türkiye'den Sibel Aslan Yeşilay da oradaydı; dönünce bu hikâyeyi *Radikal* gazetesinde yazdı.

Görüldüğü gibi, bizim yurtdışına gittiğimizde fazladan bir şey söylememiz gerekmiyor.

Beilharz'ın ağabeyi yıllar önce Alman Hastanesi başhekimiymiş, ta o zamanlardan beri Türkiye'yi ve Türkleri seviyor. Yani asla bizi küçük düşürmek için yapmıyor bu konuşmayı, her zaman olduğu gibi biz, kendimizi küçük düşürecek malzemeyi her seferinde kendi ellerimizle veriyoruz dünya âleme.

28 şubat 2002

Bayram kartpostalı önerisi— Kurban bayramı nedeniyle her zamanki gibi gazete sayfalarını kaplayan fotoğraflar bütün bir haftamı kararttı. Dini vecibeleri yerine getirmek falan bahane. Nasıl düpedüz kana ve kurbana susamış bir vahşet, şiddet toplumu olduğumuzun göstergeleri bunlar. Buradaki kanlı iştahın dinsel olmaktan çok sosyolojik boyutu var. Avrupa Birliği'ne girmemizin gereklerinden birini yerine getirmek için değil, insan olmanın ve uygar bir toplum yaratmanın koşullarından birini gerçekleştirmek adına bu vahşet görüntülerini bir an önce ortadan kaldırmalıyız. Bir süredir basın bu konuda dikkatli ve uyarıcı yayınlar yapıyor. Bayramdan bir hafta önce yapılmaya başlanan "medeniyet kampanyaları" ise buna yetmiyor. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin bize "ehlileştirilmesi gereken Afrika yamyamları muamelesi" yapmalarından rahatsız olanların, ilkin bu manzaralardan rahatsız olması gerekiyor. Bu muameleyi hak eden taraf olmaktan çıkmadıkça alınganlıklarımız da ilkel bir "egonun" marazi alınganlıkları boyutunu aşamayacaktır. Kurban kesimleriyle ilgili karşı kampanya "bayram özel yayını" biçiminde kalmamalı, bütün bir yıla yayılmalıdır. En basitinden, bayramda tebrik kartı yerine, kartpostal olarak basılmış bu vahşet fotoğrafları-

nın, yıl boyunca her yere gönderilmesini, bazı insanların sanıldığının tersine bu işin ciddi takipçisi olduğunun gösterilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Komet ve Cansever— Ne zamandır Komet'in bir döneminin resmi üzerine bir deneme yazmak istiyordum. Komet'in söz konusu dönem resimleriyle, Edip Cansever şiiri arasında kendimce bir ilişki kurarım. İkisinin de teatral göndermeleri belirgindir ve "alıcılarıyla" bir seyir ilişkisi kurarlar. Ben, Komet'in resimlerinde, seyredenin yeri, konumu, seyir açısı üzerine yani resimden kalkarak, ama resmin dışındaki bir yer, bir konum üzerine bir deneme tasarlıyorum. Ne zamandır aklımda gezdirdiğim bu yazıyı niyetim *Defter* dergisine vermekti. Şimdi o da kapandı. Demek ki, her şeyi zamanında yapmak gerekliymiş. Hayatım boyunca beceremediğim bir şeydir bu. Üstelik benden önce biri yaptığı zaman da hayıflanırım; buna benzer çok hikâyem vardır.

Yerlileştirilmiş adlar— Michael Connelly artık eski formunda olmasa da benim sevdiğim polisiye yazarlarındandır. İyi bir "bestseller" yazarından, kendini edebiyatçı sanan birçoğundan çok daha fazla öğrenecek şeyiniz olur. Ben, Connelly'nin en iyi kitabının *Şair* olduğunu düşünürüm.

Remzi Kitabevi için "Çilek" amblemli kırk kitaplık bir özel koleksiyon hazırlamıştım 90'larda. Anne Rice'ın vampir dizisinin ilk kitabı olan *Vampirle Konuşma* da bunlar arasındaydı. Vampir edebiyatına özel bir ilgisi olan Roza Hakmen dupduru bir dille çevirmişti. Dizinin diğer kitaplarına da el atacaktık, çeşitli nedenlerle olmadı. Kitabı daha sonra Francis Ford Coppola filme aldı.

Dizinin *Vampir Lestat* adlı ikinci kitabı yayımlanmış şimdi. Bu dizinin en iyi kitabı olduğu yaygın bir görüştür. Ne var ki, Kelebek Yayınları, "Vampirin Şarkısı" diye çevirmeyi yeğlemiş. *Vampir Lestat* adı artık uluslararası bir kimlik. Meraklıları biliyor zaten. Diğerleri de böyle böyle öğrenecek. Kültürel kalıtlar böyle oluşturulur. Sorduğunuzda, büyük olasılıkla ticari nedenlerle açıklanacak bu çeşit kaygılar, açıkçası bana eski moda ve taşralı bir yayıncılık anlayışının uzantısı gibi geliyor.

Daha ayıbı da var. Epsilon Yayınevi, Kazuo Ishiguro'nun romanı *When We Were Orphans*'ını yayımlamış, ama "Çocukluğumu Ararken" adıyla. Kazuo Ishiguro önemli bir yazar. "Çocukluğumu Ararken" demek isteseydi, bunu kendisi böyle söylerdi, siz niye hislerine tercüman olmaya kalkışıyorsunuz? Yazarın, "biz" diyerek kitabına getirdiği çoğul vurguyu, niye tekilleştiriyorsunuz? Yazarına ve okuruna güvenmeyen, alışılmış adların çağrışımlarından medet uman eski moda bu yayıncılık anlayışı heves söndürüyor.

Bir TV kanalı geçenlerde ünlü Amerikalı yazar Lillian Hellman'ın *The Little Foxes* adlı oyunundan uyarlanan Bette Davis'in oynadığı filmi gösterdi, ama "Öldürünceye Kadar" adıyla. Şimdi bu oyun *Küçük Tilkiler* adıyla Türkçeye çevrilmiş, bu adla defalarca oynanmış, başka televizyon kanallarında da gene aynı adla gösterim yapmış, şimdi durduk yerde neden birden "Öldürünceye Kadar" oluveriyor? Kültürel iklim, aynı zamanda bir süreklilikler zinciridir. Bu anlaşılmadan birçok şeyi anlayamaz olursunuz.

Kitapların adıyla böyle oynayan keyfiyetin, çeviriler konusundaki tutumu ayrı bir yazı konusu elbet. Son zamanlarda yayıncıların hızla günümüz dünya edebiyatına yönelmesi olumlu elbet, ama aynı ilgiyi, çeviri konusunda göstermemeleri bu yönelimi amacına ulaşmaktan alıkoyuyor. Birçok kişi, birçok kitabı, çevirilerinin kötülüğü nedeniyle ellerinden fırlatıp atıyor. Çok sayıda ve hızlı kitap yayımlamak isterisine kapılmış kimi yayıncılar, doğru dürüst redaksiyonu yapılmamış özensiz çevirilerle, birçok yazarı ve kitabı "mundar" ettikleriyle kalıyorlar. Kötü çevrilmiş kitaplarını piyasadan geri toplama ahlakı gösteren yayınevleri ortaya çıktığında Türkiye'de yayıncılık da önemli bir eşik atlamış olur artık.

7 mart 2002

Telörgü— İspanyol Sanatçı Santiago Sierra'nın sergisini izledim. Parayla tutulmuş altı Kübalı çocuğun sırtına yapılan dövme çizgisini konu alan video çalışması, ekranın karşısındaki ışıklandırılmış telörgü düzenlemesiyle de destekleniyor. Boyları birbirine yakın olduğu için yan yana dizildiklerinde sırtlarındaki çizgi bir süreklilik

gösteriyor. Sırt çizgisini telörgü yarası diye okumanız mümkün.

Santiago'nun diğer çalışmalarıyla birlikte düşünüldüğünde, kapitalizmin satın alma gücünü "teşhir etmeye" yönelen bu tutum, aynı zamanda kendi satın alma gücüyle eleştirmeyi amaçladığı bu gücü somutlayıp onaylamış olmuyor mu?

Beş dolara her şeyi yapabilecek çocukların bulunduğu Küba'da, para karşılığı sırtlarına kalıcı dövme yaptırmayı kabullenen çocukları "göstermek" üzere kiraladığınızda aynı sorunsalın dışına çıkmıyorsunuz ki! Belki de "iş"in asıl konusu bu olmalıydı.

Çağdaş sanat yönelimleri içinde video-art çalışmaları, tıpkı enstalasyon çalışmaları gibi benim de bir gün içinde yer almak isteyecek kadar yakınlık ve ilgi duyduğum bir alan. Ne var ki gördüklerim, çoğu kez akla gelen ilk fikirle yetinen ya da erken yola çıkmış işler oluyor. Henüz geleneği oluşmadığı, değer ölçüleri yaygınlaşmadığı için bir sürü eksik, yetersiz iş, izlerçevre katında kabul görebiliyor. Kimi sanatçıların yeni olmanın çekiciliğinden bir an önce yararlanma telaşı, bu çeşit çalışmaların tadına varmayı da, çalışmaların yaygınlaşmasını da engelliyor kanısındayım.

M. Turhan Tan— M. Turhan Tan'ın arka arkaya *Safiye Sultan* ve *Hurrem Sultan* kitaplarını basan Oğlak Yayıncılık, tarihi roman furyasında kendi dağarcığımızı hatırlatmaya çalışırken, öte yandan bir yazarı unutuluşun ellerinden kurtarıyor. *Akından Akına*, *Viyana Dönüşü*, *Devrilen Kazan* gibi birçok kitabını okuduğum M. Turhan Tan'ın, ben en çok, belki de kahramanı nedeniyle *Cem Sultan*'ını severim.

M. Turhan Tan, eski ve azıcık hamasi bir tarihi roman geleneğinin temsilcisidir elbet, zamanının bütün tarihi romanları gibi miliyetçi bir tonu vardır, yalnız atmosfer kurmadaki başarısına günümüzdeki birçok tarihi roman yazarının erişebildiğini söyleyemem. Yazarlığın onda dokuzu atmosfer kurmaktır çünkü. Kurmacanın, inandırıcılık ve gerçeklik gibi sorunları ondan sonra gelir.

Yazar olmak için ne yapmam lazım?— Yazarlık bir meslek değildir. "Meslek", tanımı gereği, öğretilebilir ve öğrenilebilir, dolayısıyla aktarılabilir bir disiplindir. İyi bir yazar olmak için, en başta yazar-

lık yeteneğinizin olması gerekir. Elbette ham yetenek tek başına kişiyi fazla ileriye taşımaz; bunun için okumalar, öğrenmeler, zenginleşmeler gerekir. Çeşitli konaklarda yakıt ya da kumanya tazeleyerek alınacak uzun bir yoldur bu; nice unsurun bir araya gelmesiyle ortaya çıkan neredeyse kimyasal sayılabilecek bir süreçtir. Yalnızca sevdiğiniz yazarları okumak ve giderek onlar gibi yazmak, sizi yazar yapmaya yetmez. Eğer kişisel bir dünyanız, kendi sesiniz ve temalarınız yoksa, sizi yazar yapan ya da olmaya zorlayan şey yazdıklarınızda kendini göstermiyorsa, daha çok işin teknisyenliğiyle yetinmek durumunda kalacaksınız demektir. Yazmayı kolaylaştıran ve süsleyen tekniklerse öğrenilebilir elbet. Bugün özellikle Amerika'da yazarlık teknikleri üzerine çok sayıda kitap yayımlanıyor; üniversitelerde dersler veriliyor. Ne yazık ki, bu konuda Türkçede fazla kitap yok. Birbirinden çok farklı yazarları okumak, edebiyat tarihinin çeşitli dönemlerinden ve farklı ülkelerden yapıtlarla tanışmak, edebiyat ve sanat üzerine kuramsal kitapları, eleştirel metinleri, temel denemeleri ihmal etmemek sayılabileceklar arasında aklıma ilk gelenler... Sonuçta bu da kişisel bir maceradır. Herkesin öğrenme yolları, bilgiyi deneyimlemesi farklıdır. Bana kalırsa, Aristoteles'in *Poetika*'sından başlamalı, hatta bu kitap liselerde ders diye okutulmalı, derim. Çünkü, dramatik sanatlar söz konusu olduğunda, hâlâ en temel kitaptır benim için.

14 mart 2002

Kamelya, şarap, roman, bazen ölüm— Geçen yıl büyükçe bir kamelya saksısı almıştım. Kötü bir kış geçirdik. Geçen sabah uyanıp çalışma odama girdiğimde, bir baktım kamelyalar tomur vermiş, koyu yaprakların arasından kırmızı kırmızı gülümsüyorlar. Cam kenarındaki masamın üzerine yumuşak bir ışık düşmüş. Sabahın huzuru. Bazen hiçbir şey için değil, yalnızca yaşadığı için seviniyor insan.

Sonra Ankara'dan bir telefon: Yeğenim Ceren. "Dayı nihayet bugün şarabımı açıp içeceğim," diyor. İlkin anlamıyorum. Doğum günüymüş. Sislerin içinden kopup gelen belli belirsiz uzak bir anı.

Birden hatırlıyorum. On sekiz yıl önce Ceren doğduğunda bir şişe şarap almıştım, on sekizinci yaşını kutlarken açsın diye. Bazı duyguların yanı sıra o an gözlerimi dolduran şeyin belirsizlik olduğunu biliyorum. İnsan olmanın ve ömrün belirsizliği. Akşamına ablam arayıp, beklemiş şarabın tadını anlatıyor.

Akşamüstü, Taksim'de Han'da otururken Erol Tokbudak geliyor yanıma. "Mehmet Abud ölmüş," diyor. Yüreğim sıkışıyor birden. "Yaşarken bir türlü tanışamadım," diyorum. O kadar istemiştim, bir türlü olmadı. Geçen yıl Emine Çaykara'nın Mehmet Abud'un anılarıyla ilgili kitabını okuduğumda, bu isteğim yeniden depreşmişti. Erol Bey, bana Abud'un gençlik resimlerini getireceğini söylüyor. Nitekim getiriyor sonra; aralarında bir de Nahit Sırrı Örik fotoğrafı var. Hiçbir yerde yayımlanmamış bir fotoğrafı. Zaten o kadar az fotoğrafı var ki...

Her şeyi zaman varken yapmak gerek. Geciktirilmiş sözler, askıya alınmış hayaller, ertelenmiş itiraflar, gerçekleştirilmeyen buluşmalar; bir gün hepsi size pişmanlık olarak geri dönmeden önce, henüz vakit varken...

Akşam kamelyanın yapraklarını okşuyorum.

•

Altı yıl sonra "Hayat Atölyesi"nin kimi bölümlerini bu kitaba almak amacıyla üzerinde çalışırken, bakıyorum Erol Tokbudak da ölmüş. Keşke anılarını yazabilseydi, diye derinden hayıflandığım kişilerdendir.

Psikoloji kitaplığı— Son yıllarda psikoloji ve psikiyatri üzerine kitapların yayımlanmasında gözle görülür bir artış var. Popüler olan yerli, yabancı kimi yazarların dağınık düzen yayımlanan kitaplarından sonra bazı yayınevleri özel diziler yapmaya başladı. Böylelikle, Türk yayın hayatının büyük bir eksikliği giderilmeye çalışılıyor. Sözlerimden alınması gereken birçok yazarımız olduğunu düşünerek, hâlâ edebiyatımızın önemli eksiklerinden birinin, psikolojik boyut noksanlığı olduğunu söylemek isterim.

Metis Yayınları, bir süre önce Saffet Murat Tura yönetiminde, "Ötekini Dinlemek" başlıklı bir dizi başlatmıştı. Kitaplığımıza çe-

şitli psikoloji disiplinlerinin önemli dönemeç kitaplarını kazandırmayı sürdürüyor. Bu sayede, Otto Kernberg, Melanie Klein, Heinz Kohut gibi tartışma yaratan önemli adları yakından tanıma fırsatı buluyoruz.

Bağlam Yayınları ise şimdilerde Ayça Gürdal yönetiminde Düş/Düşün başlıklı bir dizi başlattı. Ayrıca, "Psikanaliz Yazıları" başlığı altında, "düşlerin yorumu", "kadınlık", "yalnızlık" gibi temalar etrafında örgütlemiş yazılardan oluşan derlemeler yayımlıyor. Yalnızca meslekten olan insanların anlayacağı kapalı metinler değil bunlar, tersine konuyla ilgilenen herkesin kafasını açacak berrak yazılar...

Bu çeşit diziler, bu kadar çok kendini bilmez insanın yaşadığı bir toplumda, biraz olsun insanların kendilerini bilmelerini sağlasa bu bile kârdır, diye düşünüyorum.

Cirque de Soleil ve çağrıştırdıkları— Kanada kökenli bir topluluk olan Cirque de Soleil'in birkaç yıl önce Las Vegas'ta "O" adlı gösterilerini soluğum tutularak izlemiştim. Hayatımda seyrettiğim en heyecan verici gösterilerden biriydi. Günümüzde artık sahne üzerinde yapılabilecek şeyler tükendi sanılırken, daha neler yapabileceğinin güçlü bir kanıtıydı.

"O" insanın ufkunu açan bir işti, müziklerinin toplandığı CD'yi almıştım hemen, şu an bu satırları yazarken de onu dinliyorum. *Geyikler Lanetler*'i yazdığımda, okuyup beğenenlerin çoğu, sahnelenme zorluklarından söz etmişti. Birkaç söyleşimde, "Yalnızca ülkenizin koşullarını, çağınızın olanaklarını düşünerek oyun yazarsanız, tiyatronun ufkunu açamazsınız," benzeri sözler etmiştim. "O"yu izlerken, ne kadar haklı olduğumu anlamış, oyunumun bu çeşit bir yapımla nasıl parlayabileceğini düşünmüştüm.

Bu gösteriyle ilgili bir de komik hikâye; gösterinin bir yerinde yerden on bir metre yükseklikte bir merdivenden sahne zemininde-ki suya atlanıyor. Gösterinin o noktasına gelindiğinde, bu iş için ilkin seyirciler arasından bir gönüllü aranıyor. Sonra seyirciler arasına oturtulmuş bir profesyonel (çoğu kez inandırıcı olsun diye hafif toplu, tıknaz sahiden seyirci sanılması olası biri), o merdivene çıkıp alkışlar eşliğinde kendini suya bırakıyor. Bir seferinde, seyirciler

arasından Sylvester Stallone'nin yetmiş yaşını aşkın annesi sahneye fırlayıp merdiveni tırmanarak kendini sulara bırakıyor. Tahmin edebileceğiniz gibi, azıcık uçuk olan bu kadının, benim bu gösteriyi izlediğim sıralarda, kırılmış bacağıyla evinde yattığı söyleniyordu.

21 mart 2002

1987 yazıydı— Assos'ta Kadırga'da deniz kıyısındaydık. Benim *Kırk Oda* kitabım o yıl çıkmıştı. Şehir Tiyatroları'ndan ayrılmış, "Söz" adlı yeni bir gazetenin kültür-sanat sayfasının editörlüğünü yapmak üzere Ercan Arıklı ile anlaşmıştım. Kadırga'da "Bayram'ın Yeri"nde kalıyorduk. Şerif Gören, o zamanki eşi Aliye Turagay, Okay Gönensin, Behiç Ak, Leyla Özalp, Serra Yılmaz, Şule Malhan, Bumin Güneri, Atıf Yılmaz da bizimle aynı yerde kalıyorlardı. İnsanda gelecek duygusu uyandıran bir yazdı.

Ömer Faruk ve Arslan Kahraman ile deniz kıyısında güneşlenip sohbet ediyorduk. Sonbaharda bir yayınevi kuracaklarından söz ediyorlardı. Ya biz daha gençtik ya her şey şimdi olduğundan daha ümit vericiydi. Nitekim ertesi yıl "Ayrıntı Yayınları" çıktı ortaya. İnceleme, araştırma türleri başta olmak üzere birbiri ardına önemli kitaplar kazandırdılar Türkçeye. 80 sonrasında yeni bir aydınlanma kitaplığının oluşmasında, dünyanın tartıştıklarını bize aktarmada, medyadan çevreciliğe kadar düşünce hayatımız için yeni sayılacak alanlarda dikkatler geliştirmede tek başlarına bir kültür hizmeti gördüler.

Anıları benim için önemli olan o yazdan söz ederek, sınırlı tanıklığımla onlar için bir yazı yazmak istemişimdir hep. Son olarak, yüzüncü kitaplarının yayımını beklediğim ve adını "Yüzüncü Ayrıntı" koyduğum bir yazıya başlamıştım. Onlara sürpriz yapmak istiyordum ama, hayat her niyete şans tanımıyor. Gündeliğin hızı kayıplarla dolu.

Yüzüncü kitapları, benim de kitaplarını ilgiyle izlediğim Murray Bookchin'den *Özgürlüğün Ekolojisi* idi.

Geçende, "300. Kitap 15. Yıl" diye bir kuşakla Ursula K. LeGuin'in *Hep Yuvaya Dönmek* adlı ütopik romanını yayımladılar. Size dün gibi gelen bir 15 yıl! Sistemli bir biçimde hayatımız karartılıp

yoksullaştırılmaya çalışılırken, hayatımızı "ayrıntı"larla zenginleştirenlerin yolu açık olsun!

Hep Yuvaya Dönmek, her şey bir yana, kurgusu ve mimari tasarımıyla çok heyecan verici, imrenilecek bir kitap. Ursula K. Le Guin benim için özel yazarlardan biridir. Her kitabını ayrı bir zevkle okumakla birlikte, özellikle yazar olmak isteyenlere, denemelerinin toplandığı *Kadınlar Rüyalar Ejderhalar* adlı kitabını salık veririm. Ufuklarını açacaktır.

Küçük Şeylerin Tanrısı— Geçenlerde bir gazetenin kültür-sanat sayfasında Arundhati Roy'un tutuklandığı haberi gözüme çarptı. Merakla devamını okudum. Tutuklamanın bir günlük olduğuna bakılırsa, sembolikti ve Roy'un eroin pazarlamak gibi bir suçtan yakalanmadığı kesindi ama neden tutuklanmış olduğu konusunda bilgi yoktu. Aynı sayfa yetkililerinin buna benzer birkaç vukuatını daha hatırlıyorum. Yani onlar bunu hep yapıyor. Haber verirken en basit gazetecilik kurallarını atlamak, pek kimselerin umurunda değil artık. Sonra internete girip öğrendim işin aslını. Hindistan'daki bir baraj yapımını protesto eden çevrecilere destek vermekten ötürü tutuklanmış.

Bu eksik habere sinirlenen birkaç arkadaşıma daha rastladım aynı gün. Belli ki Roy, ne yapsa haberdi artık. Hatta, ona ilişkin bir haberin eksik verilmiş olması bile konuşma konusuydu. Tek bir roman yazarak, dünyanın dikkatini üzerine toplamak kolay iş değildir. Bu Hintli yazarın İlknur Özdemir'in her zamanki gibi güzel çevirisiyle yayımlanan *Küçük Şeylerin Tanrısı*, insanı kavrayan, canlı, önemli bir roman. Bu haber nedeniyle, okumamış olanlara hatırlatmak istedim. Aslında bu tür karşılaştırmalar yapmaktan hoşlanmam, ama Salman Rushdie'nin bütün o postmodern yapmacıklığının yanında ilaç gibi kalıyor kadın.

28 mart 2002

Michel del Castillo'nun kapitalist tanımı— 1997'deki 16. Istanbul Kitap Fuarı'nın, "İfade Özgürlüğü" başlıklı açılış paneline, bu alan-

da uluslararası bir isim olan Peter Porter, yazar Michel del Castillo, yayımcım Müge Gürsoy Sökmen ve ben katılmıştık. Bu başlıkta bir panele Türkiye'nin ev sahipliği yapmasındaki ironiye değinerek başlamıştım açılış konuşmama. Michel de Castillo ise konuşmasında, iyi kapitalisti şöyle tanımlamıştı: "Yüzüne tükürüldüğünde, bu tükürüğü küçük bir şişeye koyup, şık bir biçimde ambalajlayıp iyi bir fiyata size geri satan adama kapitalist denir."

Michel del Castillo'yu gündeme getirmemin nedeni, İspanya tarihinin son derece karışık bir dönemini konu alan yeni kitabı *Utanç Gömleği*. Yazarın daha önce *Başına Buyruk Bir Kadın*, *Gitar*, *İspanyol Kanı* kitapları Can Yayınları'dan çıkmıştı. Benim gözdelerimse, her ikisi de soluk soluğa okunan *Karar Gecesi* ile *Şairin Ölümü*'dür. *Karar Gecesi*'nden başlayacaksanız, aynı zamanda bir gerilim romanı olarak tasarlandığı halde "kitabın sonunu söyleyen" çevirmen önsözünü atlamanızı salık veririm. Ayrıntı'dan yayımlanan *Şairin Ölümü* ise, eşcinsel ve anarşist bir şairin, totaliter bir baskı rejiminde kıstırılması üzerine politik bir gerilim kitabı.

Koleksiyon sergileri— Yapı Kredi Kâzım Taşkent'te koleksiyon meraklılarını yakından ilgilendirecek bir sergiyi gezdim. Çok hoş parçaların yer aldığı, düşüncesi doğru, heyecan verici, ama bağlamlandırmada zaaflar taşıyan bir sergi olmuş. Sergileme aritmetiğinin dengesizlik içerdiğini düşünüyorum. Koleksiyonu yapılan nesne, süreklilik esasında biriktirilip çoğaltılıyorsa bir meraka işaret eder. Bu yüzden kimi koleksiyon konusu nesnelerden yalnızca bir tane sergilenmesindeki minimalist tutum, koleksiyon mantığı açısından bana hatalı geliyor. Örneğin, bir tek derviş asası, bize hem koleksiyoncunun tutku derecesi hakkında bilgi vermiyor, hem de koleksiyonu yapılan diğer derviş asalarıyla arasındaki farkı, konuya yabancı gözlere söylemiyor. Diyelim, Murat Morova'nın evindeki elli küsur asanın tümünün oraya taşınması gerekmezdi ama, en azından farklı formlarda birkaç asanın yan yanalığından daha sağlam bir profil çıkardı ortaya. Aynı biçimde, kimi tek sergilenen nesneler, onların bir alışveriş hatırası mı, yoksa biriktirilmesi süreklilik gösteren bir merakın örneği mi olduğu konusunda kuşku uyandırıyor. Bu anlamda sergi içindeki trabzan topuzları, mekanik aletler, Çanakkale işleri,

baykuşlu ya da horozlu nesneler gibi toplamlar benim için çok daha doyurucu düzenlemelerdi ve konusu koleksiyonculuk olan bir serginin çoğulcu ruhuna daha uygun düşüyordu. Burçak Evren'in sergilenen afişleri nedeniyle, neyin koleksiyon, neyin arşiv sayılması gerektiğinden pek emin olamadım.

Kitabevi'den iki kitap— Beni bu hafta heyecanlandıran iki kitap, Basiretçi Ali Efendi'nin *İstanbul Mektupları* ile Tanpınar üzerine yazılan yazıların derlendiği *Bir Gül Bu Karanlıklarda* oldu. Her iki kitap da "Kitabevi" yayımı. İlkini Nuri Sağlam hazırlamış, ikincisini ise Abdullah Uçman ile Handan İnci. Her ikisi de titiz birer emek verimi. Özelikle Tanpınar üzerine dağınık yayınlarda kalmış yazıların bir tek toplamda buluşması, okurun işini kolaylaştırdığı gibi sağlam bir başvuru kaynağı da oluşturuyor.

2 mayıs 2002

Kitap fazlası— Evime her gelişinde kitaplarımın fazlalığından yakınan bir arkadaşım vardır. Ona kalırsa, çok sayıda gereksiz kitap bulunduruyormuşum, çoğunu atmalıymışım, kendimi "Milli Kütüphane" sanmaktan vazgeçmeliymişim. Bir yazarın kitaplığının her zaman zevklerini yansıtmadığını, bir bölümünün yazarlık gereği evde bulunduğunu, onlara ne zaman gereksinim duyacağımı bilmediğimi söylerim. Zaman içinde aramızda tatlı bir itişme konusuna dönüşmüş olan bu durum yıllardır böyle sürüp gider.

Son geldiğinde, *2001 Çin Falınız* adlı kitabı gördü ortalıkta. "Peki, bunu niye atmıyorsun hâlâ, bunun için de bir açıklaman var mı?" dedi. Doğrusu köşeye sıkışmıştım. Böyle zamanlarda karşı tarafın zekâsını küçümsemek pahasına bahaneler uydurmaya çalışmaktansa, doğruyu söylemek iyidir: "Daha okumadım," dedim. Eline geçirdiği fırsatın tadını çıkarırcasına, "Gördüğüm kadarıyla kitabın son kullanma tarihi geçmiş zaten, artık sana bir yararı olmaz," dedi. "Gene de bir bakmalıyım," dedim. "Hani konuyu ele alış tarzı, kullandığı dil, metaforlar, simgeler, kehanet yöntemleri falan..."

Aslında kitaplarımdan kolay kopamıyorum. Zaman zaman ev

taşımak gibi durumlarda elesem de, kapıdan çıkanlar yerine bacadan girenlerle evin tamamında onlar oturuyor, bense yatacak yer zor buluyorum.

Bir ömür boyu topladığınız kitaplara ömrünüzün yetmeyeceğini bilmenin trajedisine *Kaf Dağının Önü* adlı kitabımdaki "Kitaplığın Önünde" adlı hikâyede yeterince değindiğimi düşünerek burada yinelemek istemiyorum.

Hititler— Hangi kitabın size ne zaman, nasıl bir kapı açacağı belli olmaz. Yıllar önce, Anadolu'da yaşamış çeşitli uygarlıkların kadınlarından yola çıkan bir oyun yazmaya çalışıyordum. Bu nedenle Muhibbe Darga'nın üniversite yayınları arasında yayımlanmış olan *Eski Anadolu'da Kadın* adlı kitabını okumuştum. Darga'nın konusu Hititlerdi. Daha önceleri yalnızca adını bildiğim Hitit kraliçesi Puduhepa'yı bu kitap sayesinde daha iyi tanımış oldum. Puduhepa, kitabın bana verdiği ipuçları nedeniyle, diğer kadınlardan birkaç adım daha öne çıkarak bütün projeyi ele geçirdi ve sonunda onu tek başına yazmaya karar verdim. Türkiye'deki tiyatro hayatının küstürdüğü yazarlardan biri olduğum için, bu tasarım da diğer hayallerim gibi zamana yayılıp ertelenerek askıda kaldı. Bir gün bitirmeyi düşünüyorum elbet, ama ya bitiremezsem, ya *2001 Çin Falınız*'da olduğu gibi zaman atlarsam?

Kendi falınıza bakmaya doğru yerde karar verip, doğru zamanda kaderinizi çizmelisiniz. Çünkü zaman her zaman önünüze geçer.

Bilimsel yayınlar nedeniyle— Bu konuyu gündeme getirmemin birkaç nedeni var: İlki, yazar olmak isteyenlerin çoğunun, yalnızca edebiyat kitapları ve ürünleriyle ilgilenmeyi kendileri için yeterli görüp edebiyatdışı alanlarla beslenmeyi ihmal etmelerine dikkat çekmek. İkincisi, kendi alanlarında ürünler yayımlayan biliminsanlarının verimlerine yeterli ilginin gösterilmeyişinden duyduğum rahatsızlığı dile getirmek. Yayın dünyası, yalnızca oluşmuş olan meraklar üzerinden çalışmaz, aynı zamanda yeni meraklar oluşturarak okuru bilgilenmeye kışkırtır.

Üçüncü ve son olarak da, üniversitelerin sınırlı olanaklarla basımlarını gerçekleştirdikleri bilimsel çalışmalara, büyük kuruluşla-

rın destek ve öncü olmasının gerekliliğini vurgulamak. Bu nedenle Akbank'ın yayımladığı Muhibbe Darga'nın *Hitit Sanatı*'nı anmak istiyorum burada. Kitabın kendi değerinin yanı sıra, benim banka yayıncılığından beklediğim kültür sanat hizmeti konusuna iyi bir örnek oluşturuyor. Yıllara yayılmış uzun araştırmaların, güçlü deneyimlerin, yoğun emeğin ürünü olan bu çeşit çalışmaların yayıncılık açısından ticari şanslarının olmadığı açıktır. Ancak o alanda eğitim yapanların, konuya meraklı kişilerin ilgisini çeker. Bu yüzden "kültür sanat hizmeti" adı altındaki çalışmaların, zaten ticari şansı olan kitapları yayımlamaktan çok, bu çeşit yapıtları desteklemesini, onları çoğaltmasını ümit ediyorum. Özellikle eski, tarihi ve arkeolojik belgelerin fotoğraflarının daha iyi görülebilmesini, okunabilmesini sağlamak, iyi cins bir kâğıt ve özenli baskı gerektiriyor. Bunlar küçük yayınevlerinin altından kalkabilecekleri külfetler değil. Banka ve benzeri kuruluş yayınlarının bu alanlarda, yalnızca yerli değil çeviri yapıtlarla da daha fazla ağırlık koymasının gerekliliğine, yararına inanıyorum.

Kesikbaş, Sabiiler— *Geyikler Lanetler* oyunumu yazdığım sıralar, oyundaki "Kesikbaş" nedeniyle Anadolu'daki kesikbaş kültüyle ilgili araştırmalar yapıyordum. Ahmet Yaşar Ocak'ın *Türk Folklorunda Kesik Baş* adlı kitabını okumaya başladığımda, birden kendimi Sabiiler konusunun içinde buldum. O kitap beni, Antropolog Metin Özbek'in "II. Arkeometri Sonuçları Toplantısı"nı yayımladığı raporlarına, Malatya, Ergani, Adıyaman yöresinde yapılan kazılara ve konuyla ilgili diğer kitaplara çıkardı. O süreçte kafamın içinde, sonradan adını "Sahibin Yıldızı" koyduğum Sabiiler üzerine yazmayı düşündüğüm roman oluştu. *Murathan '95*'te giriş bölümünü yayımladığım bu romanı günün birinde bitirebilirsem, belki de tarihte Sabiiler üzerine yazılmış ilk roman olacak. O günden sonra Ahmet Yaşar Ocak'ın diğer kitaplarının yanı sıra, Sabiiler üzerine yayımlamış kitapları ve dini kaynakları da gözden geçirdim. Kitaplar birbirlerinin kapısını açar. Üzerimizde yalnızca edebiyatçıların, şairlerin, yazarların değil, aynı zamanda biliminsanlarının da hakkı vardır. Onlar, kültür hayatımızın gölgede kalmış kahramanlarıdır.

Yazarların mutfakları yalnızca kendilerinden ve gündeliklerin-

den oluşmaz. Eğer sizi yazar yapan şeyden eminseniz, bulmayı istediğiniz şeyi nerede arayacağınızı biliyorsanız adımlarınız sizi doğru ve sürprizli yerlere çıkarır.

Şu sıralar yoğun biçimde yeniden Hititlerle ilgilenmeye başladığım için, bu konu etrafında arka arkaya bir sürü kitap okumaktayım. Sonuçta, yalnızca okuma keyfi adına bile, hayli zenginleştirici deneyimler bunlar. Sonuçta hiçbir şey yazamasanız da, bunun için bile değer. Birçok kere söylemişimdir: *Taziye* adlı oyunumu, yalnızca, çocukluğumda taziye oyunlarına tanık olduğum, tiyatro eğitimi yaptığım üniversite yıllarında İran taziyeleri üzerine bilgi edindiğim için değil, aynı zamanda Freud, Jung okuduğum için de yazabildim. Bilginin batısı, doğusu yoktur. Her ikisi de insanı yazının ortasında kıskıvrak yakalayıverir.

"Oscar" adaylığım— Geçen gece gittiğim bir kulüpte eski sevgililerimden biri yanıma geldi. "Seninle şimdiki aklımla tanışmak isterdim," dedi. Her yıl "Seninle şimdiki aklımla tanışmak isterdim," dalında "Oscar"a aday gösterilmekten bıktım.

Bruno Schulz— Bruno Schulz öykülerini sevdiğim, "Tarçın Dükkânları" adlı öyküsünü *Çocuklar ve Büyükleri* adlı seçkime aldığım, öykü sanatıyla ilgilenenlerin mutlaka tanıması gerektiğini düşündüğüm önemli bir yazar. Kimileri onun için erken Kafka yakıştırmasında bulunur. Bütün öyküleri Türkçede tek ciltte toplanan Schulz'un şu günlerde karakalem desen çalışmaları sergileniyor Yapı Kredi Kâzım Taşkent'te.

Schulz hakkında son derece bilgilendirici, iyi düzenlenmiş bir sergi olmuş. Mutlaka gezmelisiniz. Bir ressamın değil, daha çok bir yazarın sergisi olarak ilgimi çekti benim. Bazı öyküleri için yaptığı "illüstrasyonlar", bazı desenlerinden öykü kahramanlarının fırlıyor gibi olması, kendi sözcükleriyle dillendirdiği dünya ile kendi çizgileriyle, desenleriyle gösterdiği dünya arasında ilişki kurma olanağı sağlaması bakımından yararlı ve kışkırtıcı bir sergileme... Schulz'u hiç tanımayanlar bile, duvarlarda asılı duran yazıları okuyarak bilgilenebiliyorlar. Yapı Kredi Yayınları sergide yer alan resimleri bir albüm olarak da yayımlamış.

Bu sergideki tek renkli resmin, Schulz'un öyküleri konusunda en fikir vereni olduğunu düşünüyorum. Sokak arasında bir Musevi ve iki kadının yer aldığı bu resim, bir yazar olarak mekândan kurtuluş isteğinin, ara sokakların sapaklara, yolların labirentlere dönüşebileceği kaygısının, kısacası kaybolma korkusunun en açık biçimde görüldüğü, dahası boyut oyunlarıyla yeni gerçeklikler elde eden öyküleme tekniği hakkında örnekleyici olması bakımından öne çıkıyor. Yazarların resim ya da desen yapmalarına özel bir ilgi duyuyorum. Başka bir sanat disiplininin dehlizinden geçerek yazılarına açılan yeni bir kapıya çıkıyorsunuz.

9 mayıs 2002

Yazarken ötekine bölünmek— Türk Psikiyatri Derneği'nin ulusal kongresinin konuğu olarak Antalya'da "Yazarken Ötekine Bölünmek" başlıklı bir konuşma yaptım. Psikoloji ile edebiyat arasında, her ikisinin de ana malzemesinin insan ruhu olmasından gelen temel bir ortaklık bulunur. Konuya olan kişisel ilgimin yanı sıra, yazarlığımın taşıdığı psikolojik malzeme zenginliğinden olsa gerek bu çeşit dernek ya da topluluklar, sık sık beni aralarına çağırıyorlar.

Aynı derneğin daha önce de uluslararası bir toplantısına Yıldırım Türker ile birlikte katılmıştım. İşi insan ruhunun her türlü fırtınasına katlanmak olan psikiyatr ve psikologların bir bölümü, Kürt sorununa katlanamadığı için, yaptığımız konuşmadan sonra bizi davet eden Şahika Yüksel hakkında soruşturma açıp ceza vermişler. Biz, İsrail'den Arjantin'e dek birçok ülkeden "doktor hayran" kazanırken, Şahika Yüksel yediği cezayla kalmış! Anlaşılan, bizimkilerin mesleğe başlamadan önce, bir de "Kürt sorunu ve demokrasi" hakkında psikanalizden geçmesi gerekiyor.

•

Bu yılki konuşmama, Freud'dan önce yazarlık yapmakla, Freud'dan sonra yazarlık yapmak arasındaki farka değinerek başladım. Bu temel bilginin getirdiği ayrımın yazıyı nasıl gövdelendirdiğine iliş-

kin örnekler vermeye çalıştım. Her zaman alıştığım seyirci profilinden farklı olarak Türkiye'nin dört bir yanından gelen psikiyatr, psikanalist ve psikologlar vardı karşımda ve çoğunun yüzü heves kaçıracak ölçüde kepenkliydi. Seanslarında karşısındakini dinlerken duygu ve düşüncelerini yansıtmamak konusunda kendilerini fazla eğitmiş, duvarlarını fazla yükseltmişlerdi anlaşılan. Onlar beni seyrederken, ben de onları seyrediyordum. Kadın, erkek arasındaki ayrım, bu konuda da öne çıkıyordu. Öğrenmeye, gelişmeye, değişmeye her zaman daha açık olduğunu düşündüğüm kadınlar daha çok katılarak, tepki göstererek, gerektiğinde yanılmaktan korkmayarak dinliyorlardı.

Iris'i beklerken— Bir yıl kadar kaldığım Almanya'dan dönerken getirdiğim bini aşkın kartpostaldan biri de, Mark Gerson'ın çektiği 1975 tarihli bir Iris Murdoch fotoğrafıydı. Dolayısıyla yazıya bu fotoğrafı anarak başlamak istedim.

Iris Murdoch'ı çok severim ve bir Judi Dench hayranıyım.

Iris adlı bu filmi nasıl merakla beklediğimi tahmin edersiniz, değil mi?

İlk okuduğum Iris Murdoch romanı, bir zamanlar Aydın Emeç yönetimindeki E Yayınları'ndan çıkan *İtalyan Kızı*'dır. Yıllar sonra Remzi Kitabevi için "Çilek" amblemli bir koleksiyon hazırlarken, bu ilk okumanın anısına kitabın çevirmeni Celal Üster'i aramış, kitabın yeni basımını yapmak istediğimi söylemiştim.

Bugüne kadar başta Ayrıntı olmak üzere birçok yayınevi Iris Murdoch yayımlamışsa da, yapıtlarının tümü çevrilmemiştir.

Iris Murdoch'ın karanlık mizahı, beklenmedik durumlar yaratmadaki ustalığı, zekice kurulmuş dil ve kurgu oyunları, sürprizlere açık kahramanları bana her zaman zevk vermiştir.

Onun yazmak ve yazarlık uğraşı üzerine ilginç görüşler, kurgusal oyunlar içeren *Kara Prens*'i gözdelerimdendir, ama benim asıl yıllardır çevrilmesini istediğim ve beklediğim kitabı, birçokları tarafından "neo-marksist" diye nitelenen *The Book and the Brotherhood*'udur. Bu satırlar, en azından bir yayınevini bu kitabı çevirtip yayımlamaya niyetlendirirse sevinirim.

Iris Murdoch'un Türkçedeki diğer romanlarını anımsatmak iste-

rim: *Ağ, Rüya Sakinleri, Melekler Zamanı, Tek Boynuzlu At, Çan, Kumdan Kale, İkilem, Kesik Bir Baş.*

Judi Dench— Henüz sinema filmlerinde oynamaz, hele Hollywood yapımlarında görünmezken, bir tiyatro oyuncusu olarak adını ve ününü duyduğum Judi Dench'i, "tiyatro filmi" olarak çekilmiş birkaç Shakespeare oyununda seyretmiş ve hayran kalmıştım. Son yıllarda hep birlikte birçok filmde seyrettiğimiz Dench'i, şimdi artık bütün dünya tanıyor. Bir James Bond filmi olan *Bir Dünya Yetmez*'deki küçük rolünde bile ne büyük bir ışıltı saçıyordu. Arka arkaya iki Lasse Hallström filmi *Çikolata* ve *Çok Özel Haber*, gene iki John Madden filmi *Mrs. Brown* ve *Âşık Shakespeare*'de, Zeffirelli'nin *Mussolini ile Çay*'ında birbirinden güçlü kompozisyonlar çizdi.

Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük oyuncularından biri olan Judi Dench, ilk bakışta sınırlı görünen yüzünün imkânlarından büyük bir zenginlik yaratmayı biliyor. Özellikle klasik roman ve oyun uyarlamalarındaki karmaşık ve güçlü karakterleri canlandırmada usta bir oyuncu. *Macbeth* ve *V. Henry* gibi klasiklerden Oscar Wilde'ın *Dürüst Olmanın Önemi*, E. M. Forster'ın *Manzaralı Oda*'sına dek birçok filmde üstün bir performans sergiledi. Bazı yıldızların ışıltısı hiç eksilmiyor.

Öteki hücreyi seyretmek— İtalya'da Temmuz ayında yapılacak olan Volterra Tiyatro Festivali kapsamında, Armando Punzo'nun yönettiği Bertolt Brecht'in *Üç Kuruşluk Opera* oyunu kentin hapishanesinde, ağır ceza hükümlüleri tarafından sahneleniyor. Bildirdiklerine göre, oyunu seyredebilmek için öncelikle hapishaneye girmek gerekiyormuş. Seyirci olmak için başvuruda bulunmanız, hatta İtalyan konsolosluğundan bu performansa özel hükümlü sertifikası almanız şart koşuluyor. Bütün bu şartları yerine getirmiş olsanız bile, oyunu seyredebileceğinizin bir garantisi yok; çünkü içeri hükümlü olarak girebilmek için de ayrı bir ön elemeye tabi tutuluyorsunuz.

Tiyatronun yaşamla sonsuz olanaklarına iyi bir örnek oluşturduğu için andım bu örneği. Oyunsa oyun!

16 mayıs 2002

Eksik kitaplığın tamamlayıcıları— Türkiye'de tiyatro ile ilgilenenlerin, bunun eğitimini yapanların yakın bir tarihe kadar en önemli sorunlarından biri, tiyatro tarihinin önemli dönemeç kitaplarının dilimize çevrilmemiş oluşuydu. Kimi öğretim üyelerinin kitaplarındaki alıntılar ya da onlar hakkında bilgi veren diğer kaynaklarla yetinmek zorundaydınız. Johan Huizinga'nın *Homo Ludens*, Martin Esslin'in *Absürd Tiyatro*, Jan Kott'un *Çağdaşımız Shakespeare* gibi sürekli kaynak olarak gösterilen kitaplarını Türkçede bulamazdınız. Yukarıda andığım kitaplar daha sonraları sırasıyla Ayrıntı, Dost, Mitos-Boyut tarafından yayımladı ama, bu kez de bunların ardından gelenleri izlemekte yayın dünyasının gönülsüz davrandığı görülüyor. Dost Kitabevi Yayınları'nın "Gösteri Sanatları" dizisi, birbiri ardına çıkardığı ilginç kitaplarla bir ölçüde bu açığı kapatmaya çalışıyor. Yayın programında Elizabeth Wright'tan *Postmodern Brecht*, Patrice Pavis'den *Gösterimlerin Çözümlenmesi* gibi kuramsal ağırlıklı kitaplara yer verirken, son yıllarda senaryo yazarlığıyla da öne çıkan Tom Stoppard'ın, en sevdiğim oyun yazarlarından biri olan Sam Shepard'ın oyunlarını da yayımlıyor. Yalnızca oyun değil yazı yazan herkese Sam Shepard'ın oyunlarını okumasını salık veririm.

Tiyatroda kuramsal çalışmanın önemi hiçbir zaman tam olarak kavranmamış, üniversite yayınları yetersiz kalmış, büyük yayınevleri bu konuda gönülsüz davranmıştır. Son yıllarda Mitos-Boyut ve Dost gibi yayınevleri bu açığı kapatmak konusunda önemli bir iş yapıyorlar.

Son olarak oyunculuk sanatı üzerine yazılmış iki önemli kitabı daha anmak isterim: Eric Morris ve Joan Hotchkis'in birlikte yazdıkları *Rol Yapmayın Lütfen* ve Eric Morris'in *Fütursuz Oyunculuk*. Konuyla yakından ve uzaktan ilgisi olan herkesin bu kitaplara en azından bir göz atması gerektiğini düşünüyorum.

Tabancasını düşürmüş yeis— Yıllar önce *Yeis ve Tabanca* adlı ilk kitabı çıktığında o günlerin popüler dergisi *Yeni Gündem*'de "Zamane Şairine Yadigâr Kalan" başlığıyla kitabı tanıtan bir yazı yazmış ve Seyhan Erözçelik'in şiirine dikkat çekmeye çalışmıştım. Daha sonra, Bülent Erkmen'in nefis bir kitap tasarımıyla *Hayal Kumpanyası* çıktı. *Gül ve Telve* kendini sarmal biçimde katederek kendine katlanan kitaplara seçkin bir örnek oluşturan, ama ne yazık ki hak ettiği yankıyı bulamamış bir kitaptı.

Seyhan Erözçelik tüm kitaplarını bir araya getirdiği toplama *Yeis* adını vermiş. Bölüm başlığımdan onun şiirini eksilttiği, azalttığı sonucu çıkardığım anlaşılmasın. Gelirken yollarda hepimiz bir şeyler bırakır, bir şeyler düşürürüz. Seyhan da tabancasını düşürmüş, çok mu?

İyi bir şair. İyi bir kitap. Mutlaka kitaplığınızda bulunsun.

24 mayıs 2002

Bursa'da Zaman zaman— Bursa Uludağ Üniversitesi'nde bir söyleşiye katıldım. Salona sığmayan kalabalık için dışarıya ses düzeni kuruldu. Yerlerde, ayaklarda hıncahınç dolu bir salonda size bakarken gözlerinden ışıklar saçan, yüzlerinden size duydukları derin sevgi ve bağlılık okunan yüzlerce genç karşısında kayıtsız kalmanız mümkün değildir. Bana da öyle oldu. Zaman zaman havadaki elektriklenmeden ürperdim. Herhangi bir hayranlık halinden çok farklı bir ilgi bu. Arkasında emek, birikim, bilgi, duyarlılık, akıl, güven, anlama ve paylaşma çabası bulunan sahici bir merak barındırıyor. Çok az şair ve yazara nasip olan bu yoğun ilgiyi, sevgiyi bana yaşatan herkese karşı derin bir şükran ve sorumluluk eşliğinde sevinç ve gurur duyuyorum.

Bazı söyleşilerinizde her zamankinden çok daha fazla parladığınızı, ışıdığınızı anlarsınız. O gün de öyle oldu. Salondan geçen elektriği alıp, katlayıp geri gönderdiğimi düşünüyorum. Sözlerim kimi zaman alkışlar, kimi zaman da kahkahalarla kesildi. Bir ara ağzımdan şöyle bir söz çıktı: "Ben aşklarımı yazıyla helal ettim." Bu çeşit

programlardaki konuşmalarımı doğaçlama yaparım. Bu da o anda öylesine söylenmiş bir sözdü, ama bu sözün havada nasıl dağıldığını ve salonda karşılığını bulduğunu gördüğümde anladım.

Kendi aralarında "Yüksek Topuklar Okuma Kulübü" kurmak isteyen kadınlarla tanıştım. İşi bir internet sitesine kadar götürmek istiyorlarmış.

Kesişen Dönemeç'ler— Bir zamanlar Memet Fuat yönetimindeki De Yayınları'ndan çıkan *Dönemeç* adlı oyunu çeşitli nedenlerle birkaç kez okumuştum. Serin bir büyüsü vardı oyunun. Yazarı hakkında fazla bir bilgim yoktu, bir tek bu oyunuyla Avrupa tiyatro edebiyatında da bir dönemeç olmuş Tankred Dorst diye bir Alman yazara ait olduğunu bilirdim, o kadar.

Almanya dışında tanınmasını sağlayan *Sur Dibinde* adlı oyunundan bir Hans Fallada uyarlaması olan *Küçük Adam Ne Oldu Sana?*'ya dek diğer oyunlarından sonradan haberdar olacaktım.

Yıllar sonra, bir oyun yazarı olarak Bonn Bienali'ne konuk olduğumda, bu kocaman gülüşlü, bembeyaz saçlı adamla tanışma keyfini yaşadım.

Yalnızca yazar olarak değil, bir tiyatro adamı olarak, yıllar yılı Bonn Bienali'nde üst düzey bir yönetici sıfatıyla seçicilik görevi yapmış biri olarak da Avrupa tiyatrosunda önemli bir ad, önemli bir kültür figürüdür Tankred Dorst... Uluslararası Istanbul Tiyatro Festivali kapsamında aldığı onur ve hizmet ödülü iyi bir armağan yerine geçiyor bence.

"Oyun okunmaz, seyredilir," gibi savrulmuş ve kavrulmuş yargılara aldırmayın. Bazen sırf böyle nedenler bile bir günü bambaşka anlamlandırabilir, örneğin *Dönemeç*'i bulup okuyun, bakarsınız oyun yazmaya bile başlayabilirsiniz.

Başlangıçların çoğu tesadüflere borçludur. Kesişen dönemeçler sizi daha önceden hesaplamadığınız bir yere çıkarıverir ve siz kendinizi orada daha iyi hissedersiniz.

Kızılay'da Dost— Benim Ankara'da yaşadığım yıllarda ilki Konur Sokak'ta açılan Dost Kitabevi ile ayrı bir gönül bağım vardır. O sıralar Ankara'da kitapçılar bu kadar yaygın değildi. Yayıncılığa baş-

ladıkları daha ilk yıllarında benim *Taziye* adlı oyunumu onlar basmışlardır.

Dost Kitabevi'nde kitaplarımı imzaladım. Kimi tanıdık yüzler gördüm. On üç yaşındaki okurlarımla tanıştım. Soyadlarının Mungan olduğunu öğrenen hemen herkesin "Murathan Mungan neyiniz olur?" sorusuyla hem hafif bunalmış hem bir parça gurur duyan uzak akrabalarımla karşılaştım. Yıllardır görmediğim kilo almış, yaşlanmış, saçı başı dökülmüş, benim yanımda amcam gibi duran okul arkadaşlarımın moralini bozdum. Yetmedi, bakın buraya da yazıyorum!

30 mayıs 2002

Korsan kitap konusunda okura mektup— Bugüne değin bu konuda çok şey söyleyip yazdık. Çeşitli nedenlerle yaptığımız konuşmalarda okurdan destek ve yardım beklediğimizi, onların duyarlılığına, dikkatine gereksinimimiz olduğunu belirttik.

Şairini, yazarını sevmenin yolu ona sahip çıkmaktır. Onu kollamak, yaşatmaktır.

Gerekçesi ne olursa olsun, korsan kitap alarak benim ağrıma, sancıma kayıtsız kaldığı gibi, bize eziyet edenlere bizzat yardım eden, el veren okurun sahiden benim okurum olup olmadığını kendisine sormasını isterim...

Benim böyle bir okura ihtiyacım olduğunu sanmıyorum. Ama asıl önemlisi, onların böyle bir şair ve yazara ihtiyaçları olup olmadığını kendilerine sormalarıdır. Yazdıklarımın, düşüncelerimin, duyarlılıklarımın bu çeşit bir okura bir yararı olacağından kuşkuluyum. Böylelerinin beni okuyarak zaman kaybettiklerini düşünüyorum.

Emek hırsızlığının, emek gaspının ahlaki yönünü kimseyle tartışacak değilim. Ama bu konudaki duyarlılığıma saygı beklemenin en doğal hakkım olduğu kanısındayım. Korsan kitap almak konusunda hiçbir okurla tartışmadım bugüne kadar, kimseye herhangi bir suçlamada bulunmadım. Yalnız kimi zaman bilgisizlik, kimi zamansa pişkinlikle bana imzalatmak üzere korsan kitap getirmelerindeki duyarsızlık karşısında sahici bir şaşkınlık duydum.

Bir kez daha söylüyorum: Hayatımda hiçbir hırsızlığın, sahtekârlığın altına imza atmadım.

Şairinizi, yazarınızı ya tanımıyorsunuz, ya onu hak etmiyorsunuz.

Bu çeşit durumlarda sık karşılaştığım "Arkadaşım hediye etti, n'apıyım," şeklindeki savunma cümlesine karşılık, arkadaşlarınızı doğru seçmenizi salık veririm. Hiçbir gerçek arkadaş, dostlarına bir şeyin sahtesini hediye etmez. Hele bu en iyi dostumuz olan kitapsa!

Kitap öncelikle bir "değer"dir. Kitabına sahip çıkamayan okur, hangi değerine sahip çıkabilir ki?

Şehirlerin bir ruhu olduğunu— Geçen hafta İzmir'deydim. Alsancak'taki otelin 15. katındaki odamdan olağanüstü bir günbatımı seyrettim. Gözlerimin önünde kızıl bir rüya gibi tutuşan manzaranın eşliğinde, yazdıklarıyla bana daha İzmir'i görmeden sevdiren Halit Ziya Uşaklıgil'den Tarık Dursun K.'ya varana dek birçok edebiyatçıyı, şairi gönülden andım. Şehirlerin gücü kadar, edebiyatın gücünü de unutmamak gerek. Şehirlerin bir ruhu olduğunu bize öğreten edebiyatçılardır. Bir şehrin bütün zamanlarını kendi zamanımızla anlamlandırırken onlardan yardım alırız.

"İzmir'in İçinde"— İlk akşam, İzmirli bir arkadaşımla daha önceki gelişlerimden bildiğim açık hava meyhaneleriyle ünlü Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nde bir tur atıp "Karafaki"de karar kıldık. Fadıl Kocagöz, eşi ve arkadaşlarıyla tanıştık. Fadıl Kocagöz, çantasından çıkardığı babasından kalma bir demet fotoğrafta birini gösteren Kocagöz, "Bakalım tanıyacak mısınız?" diyor. "Tennessee Williams!" diyorum. Türkiye'yi ziyaret ettiği sırada çekilmiş bu fotoğrafta, Williams bir eliyle Samim Kocagöz'ün omuzuna dolanmış, gülümsüyor. Hiçbir yerde yayımlanmamış bir fotoğrafmış bu. Gündüz Vassaf, *New Yorker*'ın bu fotoğrafla ilgilenebileceğini söylemiş. Bir zamanların önemli yayınevlerinden olan Yeditepe'nin ve aynı adlı edebiyat dergisinin sahibi olan Hüsamettin Bozok, hemen her fotoğrafta gözleri kapalı çıkmış.

Kocagöz, bir diğer fotoğrafta, geniş bir kalabalık içinde duranları işaret ederek "Peki bunları tanıdınız mı?" diyor. "Attilâ İlhan,

Necati Cumalı," diyorum. Sonra aynı fotoğrafta, hâlâ aynı gülüşle gülen Sevgi Sanlı'yı tanıyorum. "Selahattin Batu ile evli olduğu zamanlar mı?" diyorum. Batu'nun *Güzel Helena* diye bir oyununu okumuştum üniversite sıralarındayken. Yıllar bu kadar çabuk geçmiş olamaz.

Samim Kocagöz'den kalma diğer fotoğraflarda Sait Faik, Behçet Necatigil, Cahit Irgat, Rıfat Ilgaz, Salâh Birsel...

Hepsi bir zamanlar yakın arkadaşlarımmış gibi iç çekiyorum.

Kordon'da sabah— Ertesi sabah çok erken uyanıyor, Kordon boyunda uzun bir yürüyüşe çıkıyorum. Son geldiğimde bütün kıyı, yığılmış taşlar, kayalarla doluydu. Neredeyse deniz görülmüyordu. Şimdi geniş bir park olarak düzenlenmiş. Dağıtıma çıkmış vapur bekleyen asker topluluğundan biri dikkatimi çekiyor, başka biriyle nişanlanmak üzere olan ve bu genci görünce, kararında erken davrandığını fark eden bir genç kızın hayatı hakkında karar vermenin önemini keşfettiği ânını hayal ediyor ve birdenbire içimde bir hikâyenin ipinin çekildiğini hissediyorum.

Ömer Ağa Çay Bahçesi'ne oturup usul usul içimde oluşan hikâyeyi katlayıp bir yerlere koyuyor, diğer kimi tasarılarımla eşleştiriyorum. Karşı kıyılara, yükselen güneşe, banklarda pinekleyen okul kırmış gençlere bakıyorum.

Yeniden yürümeye başladığımda, "Murathan Mungan'a benziyor," diyor ardımdan biri.

"O, bu kadar genç değil ki," diyor diğeri.

Güne iyi başlıyorum.

Kadından Kentler'de "Kordonboyu'nda Ömer Çavuş Kahvesi" adlı öyküyü okuyanlar eminim yukarıdaki bölümü başka bir duyguyla okuyacaklardır.

Kitabın geçtiği 16 kenti kapsayan okuma turunun ilkini 12 Nisan 2008'de İzmir'de gerçekleştirdim. Kitabın bu ilk öyküsünü Ömer Ağa Çay Bahçesi'nde gelenlere kendim okudum.

6 haziran 2002

MM Okuma Kitabı— Timuçin Unan elinde bir dosyayla çıkageldi. Daha önce *Doğduğum Yüzyıla Veda* ve *Üç Aynalı Kırk Oda* adlı kitaplarımın kapaklarını yapan grafik sanatçısı Unan, çoğunuzun anımsayacağı gibi, "İyi Şeyler" ve "Kaf" yayınları için yaptığı birbirinden ilginç kapak tasarımlarıyla beğenilmiş, intihar ettiğini bildiğimiz Puşkin'in bir kitabı için kitap kapağının üstünde gerçek kurşun delikleri açtırmıştı.

Timuçin Unan'ın dosyasında, "Murathan Mungan Okuma Kitabı" dizisinin kapak seçenekleri vardı. Yıllardır gündemimde olan, ama her yıl bir biçimde ertelediğim bu proje için dördüncü kez bir araya geliyor, dizinin ruhunu, her biri ayrı bir bağlamda oluşturulan kitapların içerik tasarımını, dizi mantığının kapaklar yoluyla birbirine nasıl bağlanacağını konuşuyoruz. Çünkü, bu kitaplar hem bir dizinin halkası, hem birbirlerine pek de benzemiyorlar. Benim "Kitap yapmak" dediğim şeye birer örnek aslında.

Bu her seferinde böyle olur. Sadık Karamustafa'dan Pınar Kazma'ya varana dek kiminle çalışsam, yoğun bir işbirliği içinde olmak, kendi heyecanımı karşı tarafa bulaştırmak, karşı tarafın heyecanından, bilgisinden yararlanmak isterim. Grafik sanatçıları kitabın "nesne" kimliğini inşa ederler. Bu yüzden yazarlığımın farklı yüzleri ve farklı bağlamlandırmalar için farklı kişilerle çalışmayı yeğlerim.

Mezar Kahve— Giderek Cihangir'in simgesi haline gelen Firuzağa Camii'nin önündeki kahvenin adını Sevda Ferdağ böyle koymuş. Bizler de kullanıyoruz.

Günün her saatinde birilerine rastlamak mümkün orada. Hülya Vatansever, yanında Emine Çaykara ile yan masaya geliyor. Çaykara'nın, Mehmet Abud ile yaptığı nehir söyleşi kitabı *Melek Annem ve Ben*'i keyif ve hüzünle okumuştum. Muhibbbe Darga üzerine yazdığım yazı üzerine beni aramış, onunla yaptığı nehir söyleşi kitabından söz etmişti.

O gün daha sonra kitapçıları, kahveleri geziyor, birçok insanla karşılaşıyorum. Güzel bir gün geçirdiğimi, iyi yürekli dostlarımın, beni seven okurlarımın olduğunu düşünüyor; içim aydınlıkla dolu uyuyorum. Böylesi günleri diğerlerinden ayıran ne olduğunu tam olarak bilmediğiniz bir doluluktur.

Tünel'de kavga— Şu koca tiyatro festivalinde hiçbir şey seyredemezken, Derya Alabora ile Şerif Erol'un Tünel'deki sokak ortasındaki seyirlik kavgasına denk geldim. Her gün Istanbul'un bir yerinde iki kişinin kavgası üzerine kurulu bir sokak tiyatrosu örneği olan bu kavgalar, sokağa ayrı bir şenlik katıyor. Bilerek gelenlerin dışında, seyircisini yoldan geçenlerin oluşturduğu kıran kırana bir kavgayı, genelde insanlar gülen yüzlerle seyrediyordu. Kavga ayırmayı sevmeyen bir millet olduğumuzdan tabii kimse karışmayıp gevrek gevrek seyretti. Ben, yanlarına dek sokulup beton gibi bir yüzle, ikisinin arasında duran arabanın pencerelerinden içeri bakarak, oyuna katılmayı düşündüysem de, bu katılımcı seyirci rolümün genelde anlaşılmayacağını düşünerek vazgeçtim. Bizler "şöhret engelli" seyircileriz, öyle her aklımıza geleni yapamayız.

Tavanarası'nda sizi bekleyenler— İlkin, Mario Benedetti'nin *Mola* romanını görmüştüm raflarda. Dinlendirici, huzur verici kapağıyla ilgimi çekmişti. Siyah-beyaz ağaçlar, küllü bir gökyüzü, bir bankta sırtüstü uzanmış bir adam... İnsanda erinç uyandıran, sayfalarına çağıran dingin bir fotoğraf...

Tavanarası Yaymları'nın *Mola*'nın ardından gelen diğer kitapları şunlar: Michele Desbordes'un *İstek*'i, Giorgio Manganelli'nin "Yüz küçük ırmak roman" altbaşlıklı *Centuria*'sı. Bu kitap Italo Calvino'nun önsözüyle sunuluyor. Calvino adı, elbette adı az bilinen bir yazar için önemli bir referans. Türkçede Sema Rifat'ın güven verici çevirisiyle sunulan, öteden beri merak ettiğim bu kitaba bu yüzden özel bir ilgiyle başladım. Yayınevinin "Persona" altbaşlıklı dizisindeyse Nancy-Qualls-Corbett'nin *Kutsal Fahişe*, James Hollis'in *Cennet Projesi* gibi kuramsal kitaplar yer alıyor.

Bu arada çevirmen Sema Rifat, *Varlık* dergisinin haziran sayısında, "Çevirmenleri Anlatıyor" bölümünde Manganelli ve *Centu-*

ria hakkında bilgilendirici bir yazı yazmış. Dikkatinizden kaçmasın, derim.

Türkiye'de birçok yayınevinin macerası erken biter, ama onlardan kalan kitaplar kitaplığımızdaki, kendi tavan aramızdaki varlıklarını sürdürürler. Bu da öyle.

Konya'da Hilton— Otel seven, otellere pek meraklı biriyimdir. Günün birinde "Otelde Bulunmuş Kitap" adlı seçkim "nihayet" yayımlandığında, bu sevgi ve merakımın boyutları hakkında bilgi sahibi olacaksınız.

Türkiye'nin birçok güzel otelinde kaldım ama, Konya Hilton birçoğuna ciddi fark atıyor. İnsana Sam Shepard, Wim Wenders, Jim Jarmusch duygusu veriyor diyeceğim neredeyse. Çölde bir gökdelen gibi. Şehrin hayli dışında, çevresinde henüz hiçbir şey yok, uçsuzluğun ortasında cam ve çelik bir kule gibi göğe uzanıyor. Üçgen prizma biçimde bir yapı olduğu için, farklı açılardan farklı görünüyor. Gerçi hemen yanı başındaki zincirleme inşaat dizisi, pek yakında buraların dolacağını, otelin bu mağrur yalnızlığının çok sürmeyeceğini söylüyor.

Kalbimin surlarından gördüğüm Diyarbakır— Geçen hafta Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlediği 2. Kültür Sanat Festivali'ne katılmak üzere Diyarbakır'a gittim. Mahşeri bir kalabalık karşısında söz almanın borcunu ve gücünü anlatmak kolay değil. Verdiğim her imzada kalbimin mürekkebi var.

13 haziran 2002

Diyarbakır-Mersin-Antakya— Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlediği 2. Kültür ve Sanat Festivali'nin konuğuydum.

Gördüğüm kadarıyla, Büyükşehir Belediyesi başta olmak üzere bütün yerel yönetim birimleri tam destek veriyor festivale; ama asıl gücünü büyük ölçüde Diyarbakır halkının yoğun ilgisinden ve desteğinden alıyor. Diyarbakır'ın yalnızca Türkiye'nin değil Ortadoğu'nun bir kültür ve sanat şehri olmaya hazırlandığı görülüyor.

Konuşmaya, dinlemeye, duymaya, anlamaya ve anlatmaya susamış yoğun bir halk kitlesi var burada. Kültürel kimliğini savunurken, aynı zamanda dünya yurttaşı olmaya aday bir profil çizmeye uğraşan coşkulu insanlarla karşılaşıyorsunuz. Çeşitli sanat disiplinlerinden sanatçıların Diyarbakır'a daha çok gidip gelmeleri, hem orada, hem kendilerinde birçok şeyi değiştirecektir.

Festival süresince ücretsiz olarak dağıttıkları gazete, günlük program bilgilerinin yanı sıra, çeşitli yazı ve söyleşilere yer veriyor. Özellikle gençlere yönelik atölye çalışmaları ilgi topluyormuş. Latife Tekin'den Mario Levi'ye; Ali Akay'dan Orhan Alkaya'ya birçok ad bu etkinliklerde dikkat çekiyor.

Diyarbakır'da kaldığım süit odada ancak bir mobilya "show room"unda görülebilecek büyüklükte bir mutfak var. Bir otel odasında o büyüklükte bir mutfağa asla bir anlam veremiyoruz. Son gece öğreniyorum: Yıllar önce Gönül Yazar geldiğinde onun için yapılmış bu mutfak. Yıllar sonra da bana kısmet oldu. Nasip işte!

Ertesi gün Ruşen Çakır, beni bir savcı ile tanıştırıyor. Kaç yıldır yazmaya çalıştığım "995 km." adlı romanım için kendisiyle konuşmak, düzenlediği tutanaklardan yararlanmak istediğimi söylüyorum.

İmzaya kulakları ağır işiten yaşlıca bir adam geliyor. Babamın askeri hukuktan arkadaşıymış. Beni yakından görmek istemiş. "Her şeyi hatırlıyorum," diyor, "sor anlatayım." Diyarbakır'a yeniden gelmem için bir neden daha çıkıyor. Sonrasında çok aradığım bu adamı bir türlü bulamadım. İçimde uktedir.

Veysel Öngören hayattayken bir gün onunla buluştuğumuz Deniz Kızı Pastanesi'ne gidiyorum.

Tabii baktığım her yerde annemli, babamlı, eski sevgilimli Diyarbakır günlerimi sessiz ve içimden anıyorum.

Bir araba tutup şehrin dışına çıkıyoruz. Dicle'nin kıyısında uyuyan çocuk, yıllar sonra seni düşünüyorum. Bir gün "Aşk"ı yayımladığımda, "Kazak"ı başkaları okuduğunda... Dicle'nin kıyısında uyurken bıraktığım çocuğun düşünde akan ırmağın yanından geçiyorum.

Bir tas Dicle'den, bir tas Fırat'tan. Kimselere göstermeden yıkanıyorum.

Seksen yıl sonra Diyarbakır— Vedat Günyol, 13 yaşındayken ayrılmış Diyarbakır'dan ve seksen yıl sonra ilk kez geliyor Diyarbakır'a. Onun seksen yıl sonra geldiği o akşam, Turistik Palas Oteli'nin arkadaki bahçesinde, havuz kenarındaki masalardan birinde onunla konuşurken, kendimi büyülü bir ânın tanığı gibi hissediyorum.

Diyarbakır'daki çocukluk yıllarında Vedat Günyol'un yakın arkadaşı Cahit Sıtkı Tarancı'ymış. O günlerden geçmişe ağlamayan sakin bir sesle söz ederken, ne sesinde bir taraz, ne yüzünde bir keder... Duygularını vakarla gününe taşımayı bilen tam bir şimdiki zaman insanı Günyol. Nasıl bu kadar genç ve diri kaldığını benim için açıklayan şeylerden biri de bu. Bir ara, hâlâ içinde yaşayan 18 yaşındaki bir delikanlıdan söz ediyor Günyol. Anlıyorum. Benim içimde yaşayan 15 yaşındaki delikanlıdan anlıyorum.

Ankara Devlet Tiyatroları'nda "dramaturg" olarak işe başladığım yıllarda Günyol, "edebi kurul" üyesiydi. O zamanlar genel müdür olan Ergin Orbey'in odasına girdiğim bir ânı hiç unutmamış, en küçük ayrıntısına varasıya anlatıyor.

Üniversite bitirme tezim, *Türkiye Sinemasının İdeolojik ve Ekonomik Yapısı ve Yılmaz Güney Sineması* başlığını taşıyordu. Yılmaz Güney'in ilk hikâyelerini, yayın yönetmeni olduğu *Yeni Ufuklar* dergisinde yayımlayan Günyol'u görmeye Cağaloğlu'nda Çan Yayınları'na gitmiştim. Çok sıcak bir yaz günüydü. Hiç unutmam. Ben de o günü anlatıyorum. Onu, Istanbul'da görmeye gideceğime dair "bir kez daha" söz veriyorum.

Mersin— Tenis Kulübü'nün karşısındaki binaya bayıldım. Nefis bir 60'lar binası. Meğer Deniz Ticaret Kulübü'nünmüş. Mimarı Amerika'da eğitim görmüş. Açık denize bakan büyük bir gemi güvertesine benzeyen bu şık binada cam ve metal, yalın, kesin ve oranlı çizgilerle kullanılmış. Ne yazık ki, Mersin çirkin yapılaşmanın anıt şehirlerinden biri. Bu yüzden güzel yapılar hem fazlasıyla öne çıkıyor, hem kayboluyor. Çirkin yapıların arasında büyüyen çocuklardan ileride nasıl mimar, ressam, şair, sanatçı çıksın ki? Binaların yalnızca barınmak için değil, yaşamak için de olduğunu ne zaman, nasıl anlayacağız?

Rahatsız olduğum için, söyleşiye zor ve tedirgin başlamıştım. Seyircinin ilgisi, sevgisi, dikkati, diri sorularıyla topladığım "adrenalin" sayesinde iki saati aşkın bir söyleşi gerçekleştiriyorum.

Gittiğim yerlerde kalacağım otelde mutlaka küvetli banyo isteyişimin hikmeti burada ortaya çıkıyor işte: Bu çeşit programların öncesinde, önce kaynar suyla doldurulmuş küvette bir süre uzanıyor, sonra buz gibi soğuk suyla duş yapıyorum. Yoksa kalabalıklar karşısına aynı dirilikle çıkmak, saatler süren o imza kuyrukları ve söyleşilerle başetmek kolay iş değil. Her bünye kendi enerjisini başka yollarla depoluyor.

Sabah erken kalkıp sokaklarda kimse yokken şehri geziyor, küçük bir parkta oturuyor, ardından otelin havuzuna iniyorum. Merit Oteli'nin yüzme havuzundan otelin görünüşü olağanüstü. Dümdüz gökyüzüne uzayan taş bir blok. Sonsuzluk duygusu. Gene fotoğraf makinemi unutmuşum. Bir dahaki sefere bu açıdan bir fotoğrafını çekeceğime söz veriyorum.

Şu sıralar her maçı ayrı bir şehirde izliyorum. İspanya-Paraguay maçı Mersin'e düştü.

Antakya— Bir şehre girer girmez bu kadar sevdiğim olmamıştı pek. Bir şehir olarak Antakya beni heyecanlandırdı. İlk fırsatta yeniden Antakya'ya gideceğimi biliyorum.

Eski bir Antakya evinde yemek yiyoruz. Yer döşemelerinin çinisi göz alıyor. Şu sıcakta bile hoş bir serinliği var. Para kazanıp lokantanın yanındaki Fransızlardan kalma eski binayı satın almayı düşlüyorum. Ve "künefe"nin ne olduğunu insan Antakya'da anlıyor.

Eski bir bina "Antik Palas" adıyla otel olarak işletmeye sokulmuş. Orada kalıyoruz. Çok şık ve güzel bir mekân olmuş. Girişteki koltuklara, kanepelere, sehpalara bayılıyorum. 50'li, 60'lı yılların bu mobilyaları, insana eski evlerin oturma odaları duygusu veriyor.

Otelde Mehmet Akif Ersoy'un kaldığı odada kalıyorum. Gönül Yazar'ın odasından sonra bir değişiklik tabii!

Antakya öyle kısaca anlatılacak gibi değil. Dünyanın ikinci büyük mozaik müzesi sayılan Antakya Müzesi'ni geziyoruz. Gore Vidal'in *Julian*, Marguerite Yourcenar'ın *Hadrianus'un Anıları* romanından *Ben-Hur* filmine varana dek birçok şeyi anımsayıp duruyo-

rum. Müzede ilk işim çalınan enstrümantal türkü müziğini kapattırmak oluyor. Tarihi mirasların Türklerin elinde kalması konusunda ne kadar ısrarcı olmak gerekir, bilmiyorum.

Müzeden sonra şehrin meydanına ve Asi ırmağına bakan muhteşem bir bina olan, şimdi Gündüz Sineması adıyla seks filmleri gösteren 1930'ların ünlü Empire Sineması'nı geziyoruz. Halimizi görecektiniz: Hıristiyanlığın doğduğu yer olarak bilinen Antakya'da seks filmleri gösteren sinemanın perdesinde iki rahibe çılgınlar gibi sevişirlerken, biz binanın içini göreceğiz diye karanlıkta el yordamı gezinip duruyoruz. Koltuklar bile aynı kalmış; lomboz tipi pencereler hayranlık uyandırıyor.

Türkiye-Kosta Rika maçını seyretmek için otele dönüyorum.

Attığınız her adımda, "Bu şehre yazık oluyor," dediğiniz Antakya öyle çarçabuk anlatılacak gibi bir şehir değil. Dönüp bir gün daha uzun anlatmakta kararlıyım.

20 haziran 2002

Şimdiden seçilecek kitaplar, kitaplar, kitaplar— Kitabın ülkemizde yaşadığı birçok ciddi soruna karşın, gene de çeşitli yayınevleri kuruluyor, birçok yayınevi büyüyor, kurumsal nitelik kazanıyor, büyük şehirlerde ardı ardına birçok kitapçı açılıyor, gazeteler yazarların yapıp ettiklerine eskisinden daha fazla ilgi gösteriyor, televizyonlar kitaplardan daha fazla söz ediyor. Kitap bir nesne olarak hem dolaşımda hem hayatımızda bir değer olarak varlığını kabul ettiriyor, yayıncılık sektörleşiyor, yazar imgesi önemli ölçüde değişiyor. Dahası kitap olmak için yeni yazı bünyeleri çıkıyor ortaya. Kitap yazmak kadar kitap yapmak düşüncesi de önem kazanıyor.

Şu sıralar neredeyse hemen her ay yeni bir roman yayımlanıyor; yazarlar çeşitli verimleriyle okur karşısına çıkıyorlar. Yaz geliyor. Yazın okunacak kitaplar yavaş yavaş seçiliyor. Kimi kitaplar yaz tatilinde okunmak üzere bir kenara ayrılıyor. Ama edebiyat yalnızca roman değil biliyorsunuz. Kitap deyince de aklımıza yalnızca şiir, hikâye gelmesin.

İki önemli sinema kitabı— Elimde önemli iki sinema kitabı var. İlki, Okuyan Us Yayınları'ndan Glen O. Gabbard ve Krin Gabbard'ın birlikte yazdıkları *Psikiyatri ve Sinema*, ikincisi de Oğlak Yayınları'ndan James Monaco imzalı *Bir Film Nasıl Okunur?*

Sinema seyredildiği kadar okunuyor mu? Sinema, görsel kültürün bir parçası kılındığı kadar, yazılı kültürün de bir parçası kılınıyor mu? Bunların yanıtı "evet" olsaydı, Türkiye'de sinema üzerine çok sayıda kitap yayımlanıyor, okunuyor olurdu. Hemen her dönem çeşitli sinema dergilerinin çıkmış, sinema kitaplarının yayımlanmış olmasına karşın, bunlar gelenekselleşerek süreklilik kazanamamıştır. Filmlerin görülebildikleri kadar okunabildikleri üzerine de gelişen çeşitli kuram ve görüşler, pelikülü anlamlandırmada farklı ve yeni yaklaşımların olabileceği gerçeği, "görüldükleri" sanılan filmler hakkında merakları yeniden diriltmiş, sinemanın diğer disiplinlerle olan ilişkisi bağlamında çeşitli çözümleme yöntemleri, filmlerin bir kez görülmekle tüketilemeyecekleri gerçeğini iyice suyüzüne çıkarmıştır.

Bir Film Nasıl Okunur?, üstbilgi düzeyinde çeşitli yaklaşım tipolojilerini örneklerken, bir yandan da her bölümde öbeklediği olgular bağlamında sinemayı tarihlendiriyor. Sinemayı meslek edinmek isteyenler için iyi bir başvuru kitabı.

Psikolojinin, psikiyatrinin bir disiplin olarak kabul görmesi, popülerleşmesi; insanın kendini ve başkalarını anlamada bir araç olduğu düşüncesinin yaygınlaşması, hemen her alanda "psikiyatrik" yaklaşımların yaygınlık kazanmasına yol açmıştır. Gabbard'ların kitabıyla hem nerdeyse psikiyatri tarihini pelikül üzerinden izleyebiliyorsunuz, hem de film kahramanlarının psikiyatrik açıdan konumlanışlarına ilişkin bilgileniyorsunuz.

Bu çeşit kitapların bize kazandırdıklarıyla, yalnızca filmleri değil, hayatı da başka türlü görmeye, okumaya başlarız.

Madem psikanaliz— Bağlam Yayınları'nın "Psikanaliz Yazıları" dizisinin "Dürtü" bağlamlı dördüncü kitabı çıktı. Okunaklı, doyurucu, kafa açıcı yazılar yer alıyor içinde. Magazinel nedenlerle de olsa, "Motivasyon" konusuyla ilgilenenler için hem dergi, hem seçki gi-

bi kuşatıcı bir toplam. Bu çeşit kitapların mıncık mıncık dizilmesinden öteden beri hoşlanmam. Bağlam Yayınları'nın sayfa düzeni gayet ferah, puntoları gereken irilikte. Böylelikle de meslekten olmayan okurları "Ben bunun içinde kaybolurum," korkusuna salmıyor.

Hayat— Engin Geçtan, Türkiye'deki psikiyatristler içinde kendi hikâyesini yaratmış birkaç addan biridir. Kendisine her zaman özel bir saygım oldu. Kitaplarından çok şey öğrendim. Ankara yıllarında şöyle bir tanışıklığımız vardı yalnızca, Istanbul'a gelince daha sık karşılaşır olduk. Zarafetinden etkilenmemek mümkün değildir.

Engin Geçtan kendi deyişiyle eğlenmek amacıyla başladığı meslekdışı alanlarda yazma alışkanlığını sürdürüyor. Çok da iyi yapıyor. Ben daha *Kim bilir*'i okuyamadan şimdi de *Hayat*'ı çıkarmış. Engin Geçtan'ın yazdığı düşünüldüğünde, kitabın adı iyice güç kazanarak, insanı iyiden iyiye okumaya çağırıyor.

Kitaba şöyle bir başladım ama, hemen haksızlık edebileceğim duygusuna kapılıp, kapattım. Yolda açacağım. Engin Geçtan, Mardin'e benim kitabım *Paranın Cinleri* ile gitmiş. Ben de onun *Hayat*'ıyla şimdi Bonn'a gidiyorum.

"Hayat"larımızın ne zaman, nasıl kesişeceğini "kim bilir"?

Ivır Zıvır Tarihi 1, 2, Daha Fazla Türkiye!— Kitaplarını küçük mucizeler dükkânına çevirdi bir süredir Gökhan Akçura.

O hem eskici, hem antikacı, hem sahaf, hem koleksiyoncu... Tarihin rehinci dükkânında unutulmuş objelerin izinden giderek bize gündelik hayatın tutanaklarını tazeliyor. Fotoğraflar, el ilanları, broşürler, irili ufaklı eşyalar, her şey yeniden ışıklandırılmış bir uzayda yeniden gövdeleniyor, anlam, değer, tarih kazanıyor.

Yakın zamanlarda benim çok sevdiğim ve kapatılmasına çok üzüldüğüm bir dergi çıkarmıştı Akçura *Albüm* diye. Aslında Türkiye'nin albümüydü o dergi. Tek başına bir kültür hizmetiydi.

Ben, Akçura'nun bu çeşit kitaplarının yazarlar için de çok yararlı olduğu kanısındayım. Yalnızca dönem ayrıntılarına kestirmeden ulaşmak konusunda bir kaynak oluşturduğu için değil, bu hali sinemacıların, tiyatrocuların da işine yarar tabii. Asıl bu çeşit kitaplarda sayılıp dökülenleri kendi hikâye ve romanlarında uzun uzadıya sa-

yıp dökmenin tek başına bir marifet sayılmayacağını dolaylı olarak yazarlara öğrettiği için. Kendi adıma Gökhan Akçura'dan daha çok kitap, daha çok albüm bekliyorum.

Ben, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde okurken Gökhan Akçura benden bir sınıf üstteydi, kimi ortak derslere girerdik. Birbirimizi anlamamız ve ahbap olmamız çok sonradır.

Bir tur rehberi olarak Halil Turhanlı— *Şenlik, Sanat ve Sabotaj* adlı kitabı son yolculuklarda elimde gezerken aklıma geldi. Dünyanın her yerini gezemez, olup biten her şeyi bilemeyiz. Kimi yazarlarsa bize dünyayı gezdirir. Bu anlamda bir çeşit tur rehberidir onlar. Başka bir bağlamda Enis Batur, Memet Baydur gibi yazarlar da öyledir. Sizin adınıza dünyayı izler, olan biteni öğrenir, sonra gelir size anlatırlar. İstediğinizi dinler, istemediğinizi dinlemezsiniz ama birilerinin sizin adınıza elinizin altına pusula bıraktığını bilmek iyi bir şeydir.

Halil Turhanlı benim için bu anlamda özel bir ad. Adı benim için bu anlamda bir güvence... Muhaliflerin, anarşistlerin, karşı koyucuların, itaatsizlerin, vicdani retçilerin, yeraltı kültürünün sağlam tur rehberi. Görüşlerine katılmanız, anlattıklarını benimsemeniz, sözünü ettiği figür kişilikleri onaylamanız gerekmez. Müzikten sinemaya, edebiyattan felsefeye, kıyıda duranların, dolaşıma pek girmeyenlerin işlerine ve ruhlarına sağlam tercüman.

Üstelik bunu gösterişsiz bir biçimde yapıyor.

Çaresizliğin komününden değil, komünün bir çare olduğu inancından sesleniyor.

27 haziran 2002

Avrupa'da önemli bir tiyatro şenliği: Bonn Bienali— Bonn Bienali'nin bu yılki yazar konukları arasındaydım. Daha önce 2000 yılında da çağrılı olarak katılmış, Avrupa'nın dört bir yanından birçok önemli tiyatro yapımı seyretmiştim. Bonn Bienali'nin önemli özelliklerinden biri, yazar ağırlıklı bir şenlik olması ve her yıl dünyanın birçok yerinden gelen oyun yazarlarını ağırlaması; genç oyun yazar-

ları ve dramaturglar için atölye çalışmaları ve "work-shop"lar düzenlemesiydi. Daha öncekine oranla daha az kaldığım için bu yıl şenlikte az oyun seyredebildim.

Sarah Kane fırtınası— Dünya tiyatro sahnelerinde bir Sarah Kane fırtınasının estiği kesin. 27 yaşında intihar ederek yaşamına son veren Kane, ardında bıraktığı az sayıda oyuna karşın, bir metin büyücüsü olarak tanımlanıyor. İntihar etmiş olmasının kazandırdığı bir prestije söylenmiş sözler değil bunlar; Kane gerçekten iyi bir oyun yazarı. Bütün iyi yazarlar gibi dil ve zamanla oynuyor ve yazdıkları çeşitli yönetmenlerin elinde başkalaşmaya uygun metinler...

Yazarın şenlik programında yer alan *Crave* ve *Psychosis* adlı oyunları "Royal Court Theatre" yapımıydı. Seyrederken İngiliz oyuncularının tartışılmaz üstünlüğüne bir kez daha tanık oluyor, oyunculuğun yalnızca bir iş, uğraş değil, aynı zamanda bir gelenek olduğunu anlıyorsunuz. Geleneği kullanma yetisi, işinize sürekliliğin derinliğini kazandırıyor.

Sarah Kane şu anki popülaritesi nedeniyle dünyanın birçok yerinde sahnelendiği için, çeşitli ülkelerden gelen tiyatrocular, bu İngiliz yapımlarını kendi sahnelemeleriyle karşılaştırma olanağı da buldular.

Bunlardan biri de Derya Alabora idi. Geçen dönem *Tutku* adıyla sahneledikleri *Crave*'ı seyretti. İngilizlerin, sahne önüne yerleştirilmiş dört koltukta yerlerinden bile kalkmadan konuşan oyuncularının yerine, bizimkiler oyunu ayakta oynamışlar. İngilizler, oyuncular arasında ilişki kurdururken, bizimkiler aralarında hiç bağ kurmamışlar.

İngiliz yapımı *Crave*'in, sahne yukarısından başlayarak oyuncuların oturduğu dört koltuğa doğru eğim yapan metal bağlantılı dev konstrüksiyonu sahneye tuhaf bir atmosfer, duruma farklı bir boyut kazandırıyordu.

Petros Markaris— Petros Markaris de, Yunanistan'daki Sarah Kane yapımlarının kötü olduğunu söyledi. 2000 yılındaki şenlik sırasında tanımıştım Petros Markaris'i; hakkında önceden bir şey bilmiyordum. O yılki söyleşi programım sırasında yanıma gelip birdenbire

Türkçe konuşmaya başlayınca şaşırmıştım. Sonra ahbap olduk, birkaç oyunu birlikte izledik. Tam bir gönül ve hayat adamı Markaris; bilgece ve bulaşıcı bir neşesi var. Hayata balkondan bakmayı öğrenmiş insanlardan.

Yunanistan'da en iyi Nâzım Hikmet çevirmenlerinden biri olarak biliniyor. Goethe'nin *Faust*'unun Yunancadaki en iyi çevirisinin ona ait olduğu söylenir. Angelopulos'un kimi filmlerinde senarist olarak imzası var. Avrupa'da oyun yazarı olarak tanınmış ilkin, şimdiyse polisiye romanlar yazıyor.

Bizde *Gece Bülteni*, *Alan Savunması* yayımlandı ilkin. Sonraki yıllarda *Che İntihar Etti* ve *Balkan Blues* adlı kitapları kazandırıldı Türkçeye.

Markaris benim iki eserimi Yunancaya çevirmiştir: 2004'te Selanik Devlet Tiyatrosu tarafından sahnelenen *Geyikler Lanetler* ile *Çador*.

Polisiye kitaplarının dünya haklarını Almanya'daki Diogenes Yayınları'na devrettiğinden söz etti o gece Markaris, ardından Patricia Highsmith ile ilgili hoş bir hikâye anlattı. Highsmith neredeyse hiç konuşmayan bir kadın. Ne hissettiğini asla anlamıyorsunuz. Highsmith'in Alman yayımcısı olan Diogenes'in sahibi adam ile eşi bazı akşamlar yemeğe çağırıyorlar onu. Konuşması gerektiği durumlarda yalnızca "evet", "hayır", "olur", "olmaz" gibi sözler çıkıyor ağzından. Özellikle adamın karısı, kendisini ve yemeklerini Highsmith'e sevdiremediğini düşündüğü için hayli üzgünmüş.

Highsmith öldükten sonra, günün birinde noterden çağırıyorlar adamı, tanışıklıkları süresince hiçbir duygusunu anlayamadıkları Highsmith, kitaplarının dünya haklarını Diogenes'e bıraktığını açıklayan bir vasiyetname bırakmış ardında.

Ne dersiniz? Tam bir Highsmith hikâyesi değil mi?

Almodóvar'ın Bağla Beni'sinden oyun— Hep tiyatro oyunlarından filmler yapılırken süreci tersine işleten Almanlar bu kez İspanyol yönetmen Pedro Almodóvar'ın *Bağla Beni*'sinden bir sahne uyarlaması yapmışlar. Filmdeki Victoria Abril, Antonio Banderas ve Rossy de Palma'nın canlandırdığı karakterleri esas almış olan oyun, bu kişilerin arasında tek odada geçiyor ve bağlama, bağlanma, sahip

olan-olunan, köle-efendi izleği çevresinde, aşkın, tutkunun, saplantının boyutlarını işlemeye çalışıyor. Çok heyecan verici biçimde başlayan oyun, ne yazık ki hemen sonra tekdüzeleşerek, inandırıcılığını yitiriyor.

Etki yitimi yalnızca sinemanın tiyatronun olanaklarının karşılaştırmasıyla ilgili bir şey değil; temelde Almodóvar'ın filmine ruhunu veren "tutku ve saplantı" eksikti Almanların yapımında. Uyarlamalarda konuyu, olayı, durumu temel alabiliyorsunuz, ama ruhunu yakalayamadıysanız bütün iş boşa çıkıyor. Şunu bir kez daha anladım: Almodóvar filmlerinin konuları, başkalarının elinde çok çabuk sahteleşebiliyor.

Gene de metin sıkıntısı çeken Türk tiyatrosu için film uyarlamalarının da bir yol olabileceğini düşündürüyor insana.

Alex Katz ve illüstratif resim— Bonn'da Kunst Museum'da sergisi vardı Alex Katz'ın aynı zamanda resimlerinin yer aldığı yeni albümü çıkmıştı piyasaya. Pentür resminin öldüğünü söyleyenlere hiçbir zaman inanmadım. Tiyatronun ya da şiirin öldüğünü söyleyenlere inanmadığım gibi. Yeni yönelişler yalnızca yeni ifade yolları yaratmaz, aynı zamanda eski ifade yollarının da kendilerini zenginleştirmesine yardımcı olur. Yenilik, eski tekniklerin sınırlarını zorlarken aynı zamanda yeniler.

İllüstratif resim, kimilerince resim sanatı içinde görülmüyor pek. Buna karşın, bir disiplin olarak desen, çizgi-roman tekniği arasında kendine edindiği yeri derinleştiriyor. İllüstrasyon ile illüstratif resim arasındaki çizgi nerede başlar, ne zaman biter? Bu resimle ilgilenenlerin kendini sürekli güncelleyen sorularından biridir. Ve bu sorunun yenilenmesi de ressamların yeni yapıtlarıyla mümkün oluyor. Ben, resim sanatının diğer bütün disiplinlerin dilini kendine katması gibi, illüstrasyonu da yenileyerek kendine kattığı görüşündeyim. Eskiyi güncelleyen şeyin bir yaklaşım bilgisi olduğunu düşünüyorum.

Her zaman söylediğim gibi, dünyanın herhangi bir yerinde iyi bir sanatçı ortaya çıkar ve eski denileni yeni, olmaz denileni olur kılar. Katz'ın insanın içini açan canlı resimlerine bakarken bunları düşündüm.

"Gay" gurur— Almanya'nın Berlin'den sonra en büyük "gay" nüfusuna sahip olan Köln kentinde "gay" gurur günü vardı. Kentin belediyesi birçok bölgede "gay"lerin gökkuşağı renklerinden oluşan bayrağını direklere asmıştı. Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden gelenler Köln'de adeta kamp kurmuşlardı.

Köln'de "gay"lerin yoğun olarak yaşadığı yerleşim bölgeleri var. Kentin en canlı, en renkli yerleri bunlar. Akşamları sokaklarda yürüyemiyorsunuz kalabalıktan. Müthiş bir barış havası ve dinginlik var. Birbirinden ilginç tasarımların sergilendiği mağazalar var buralarda. Özgün, değişik, zevkli bir şeyler almak isteyenler daha çok buralardan alışveriş ediyorlar. Bu bölgedeki barlar, kafeler günün her saati ağzına kadar dolu. Buralara bakacak olursanız, "gay" lerin devlet yardımı alıp, hiç çalışmadıklarını düşünebilirsiniz.

4 temmuz 2002

Söyleşiler, okurla buluşmalar— Geçtiğimiz hafta yaklaşık iki aydır süren Anadolu'nun çeşitli kentlerindeki söyleşi ve imza programlarının da sonuncusunu gerçekleştirmiş oldum.

Bu dolaşmalar sırasında yazdıklarınızın başkalarının hayatındaki yankılarını görüyorsunuz. Sizi dinlemeye, görmeye, konuşmaya, soru sormaya, imza almaya gelen yüzlerce okurunuzla karşılaşıyor, bir biçimde "kendi sosyolojinizle" tanışıyor, farklı okurların ve okumaların nabzını tutuyor, ilginç buluşmalarla canlı bir ilişki yaşıyorsunuz. En önemlisi hiçbir edebiyat ödülünün yerini tutamayacağı derinlik ve büyüklükte bir sevgi ve ilgiyle karşılaşıyorsunuz. Gecelerin ve mürekkebin hakkını geri ödüyorsunuz.

Bütün bunlar yazdığım satırlarda gezinen gözlerle göz göze gelmek içindi.

•

Ben edebiyatı yalnızca, öldükten sonra bir değer anlaşılması ya da uzun zamanlara yayılan etki gücü olarak görenlerden değilim. Birçok şair, yazar gibi bunları ben de istiyor ve önemsiyorum elbette.

Ama benim edebiyattan anladığım, insanların hayatlarını nasıl zenginleştirdiğine, onların elinden nasıl tuttuğuna dair bir şimdiki zaman keyfi ve doyumu yaşatması da aynı zamanda... Yazımın, zamandaşım olan okurların hayatında da bir yeri, bir gücü olduğunu görmek istiyorum. Ben bu şanslı yazarlardan sayılırım. Beni değiştiren, dönüştüren edebiyatın, başkalarını da değiştirip dönüştürdüğünü görüyorum. Bir zamanı birlikte katediyoruz. Edebiyat bir yalnızlık sanatıdır elbet. Ama içimizi kalabalıklaştırmadan yalnızlığımızı yaşayamayız ki...

•

Bu yıl birçok genç arkadaşımdan, kendilerini güçsüz, zayıf ve değersiz hissettikleri, intiharın eşiğinde oldukları dönemlerde, yazdıklarımın onları nasıl da intiharın eşiğinden döndürdüğü, onlara güç ve cesaret aşıladığı yönünde çok sayıda e-posta ve mektup aldım. Benden ve yazdıklarımdan onlara geçen bir enerjinin onları ayakta tuttuğunu söylüyorlardı. Farklı kentlerde ya da bölgelerde yaşayan, birbirini tanımayan bu gençlerden hemen hemen aynı sözleri duymak beni heyecanlandırdı, düşündürdü; sorumluluğumu artırdı.

Ne yazık ki, bu turne sırasında da karşılaştığım birçok benzer örnek, intihara eğilimli gençlerin hiç de azımsanmayacak bir sayı oluşturduğunu ve sorunun ciddi bir toplumsal boyuta vardığını kanıtlıyordu.

Bu zeki, duyarlı, öğrenmeye açık pırıl pırıl gençlerin gözlerinin yenilenmiş ışığında yazdıklarınız, söylediklerinizle yoluyla payınızın olduğunu bilmek, sizde bulduklarını söyledikleri güç, cesaret, enerjiyi yazınızda ve hayatınızda diri tutabilmek ne büyük mutluluk ve onur!

Ölmeyi düşünmeden de birbirimize hayatlar borçlanabiliriz. Bana, edebiyata, hayata güvendiğiniz için hepinize sonsuz teşekkür ederim.

Hayattan caymamakla bana hayat verdiniz.

Bu arada oğullarının adını "Murathan" koyacak kadar sevenler! Ömrümüz olsun!

Herkese her şey için bir kez daha teşekkür etmek isterim.

Bence şiir— Everest Yayınları, "Postmodern Hesaplaşmalar" başlığıyla bir süredir birbirinden ilginç kısa, küçük kitapçıklar yayımlıyor. Postmodernizmin gündeme "güncelleyerek" getirdiği, yeniden tartışmaya açtığı bir dolu soruna ışık tutan kitapçıklar bunlar.

Baudrillard, Foucault, Chomsky, Lacan, Derrida, Wittgenstein, Heidegger, Freud, Nietzsche, Darwin adları çevresinde örgütlenmiş çalışmalardan oluşuyor.

Bildik yaklaşımların dışında, önceden kabullenilmiş kimi yargıları zorlayan, okuru yeni çıkarsamalara yönlendiren, ufuk açıcı metinleri kapsıyorlar. Kendi payıma hem özel bir okuma keyfi, hem de başlığa çıkardığım gibi bence hepsi şiir... Çünkü günümüzde disiplinlerarası ilişkilerin kazandığı yeni özgürlük alanları nedeniyle, kullanılan dil şiirselleşmekten asla ürkmüyor. Baudrillard'dan Lacan'a çoğu şiirsel bir dil kullanmaktan, imgelemle serbetçe oynamaktan çekinmiyorlar.

Birkaçını olsun okumanızı öneririm.

11 temmuz 2002

Kadife geceleri seslendirmek için— İngiltere'nin ünlü müzik dergilerinden biri olan *Q The Music* yalnızca aboneleri için karma CD'ler yapar. İlk kez, o dizinin ikinci albümünde yer alan "Howling" adlı parçalarıyla dikkatimi çekmişti Morcheeba. 1996'da yayınlanan ilk albümleri *Who Can You Trust?*'tan alınma bir parçaydı bu. Ama gene de bana bu albümü aldıran, topluluğu dünyada da yaygın bir üne kavuşturan 1998'deki ikinci albümleri *Big Calm* olmuştur.

Nitekim gene *Q* dergisi karma CD'lerinin sekizincisinde bu albümden "Blindfold" adlı parçaya yer vererek dikkat tazelemiştir. Bu sırada topluluğun siyahi solisti olan Skye Edwards da uçları sarı röfleli kıvırcık saçlarının, lame ceketlerinin ona verdiği "hafif sıyrık kız" halinden kurtularak, daha "cool" ve kendinden emin bir görünüşe bürünmüştür. *Big Calm*'un "sound"unun bu serinliğe ve mesafeye gereksinimi vardı doğrusu. Hâlâ en iyi albümlerinin bu olduğunu düşünürüm.

2000'de yayınlanan *Fragments of Freedom* adlı üçüncü albümlerinde "sound"larını zenginleştirmek için yeni sesler eklemek yoluna gittiler. Müdahalelere uygunluk gösteren bu daha açık "sound"u nedeniyle, "Be Yourself", "World Looking in" ve "Rome Wasn't Built in a Day" adlı şarkılarına çok sayıda remiks yapıldı.

Trip-hop "sound"una sahip, elektronik müziğin yumuşak topluluklarından biri olan Morcheeba'mn bütün müziklerini Paul ve Ross Godfrey kardeşler yazıyor. Topluluğun bu yıl yayınlanan iyice "rap" tınılı dördüncü albümü *Charango* yakınlarda çıktı ve çok geçmeden "Otherwise" adlı parçalarının remiks albümü yayınlandı. Bu albümde Lambchop topluluğundan Kurt Wagner'ın da katkısı var. Lambchop benim dinlemek için daha çok gece yarısına sakladığım favori topluluklarımdandır.

Kadıköy Belediyesi ve gasp, yağma, talan— 5 Temmuz 2002 tarihli *Milliyet* gazetesinde bir haber çıktı. Haber aynen şöyle:

"Kadıköy Belediyesi tarafından toplanan yaklaşık 10 bin korsan kitap, İstanbul'daki cezaevlerine gönderildi. Belediye Başkan Yardımcısı Gürsel Tekin, kitapları öncelikle ilçede kütüphanesi olan okullara, Anadolu'da birçok köy ve beldenin de aralarında bulunduğu 67 noktaya dağıttıklarını kaydetti. Kamyona yüklenen kitaplar, Ümraniye, Bayrampaşa, Kartal, Metris ve Paşakapısı cezaevlerine gönderildi."

Bir kültür hizmeti, hayırlı bir iş, bir eğitim seferberliği gibi görünsün diye her çeşit halkçılık numarasına başvurulmuş olsa da, kanunsuzluk, hukuksuzluk ve ahlaksızlığa örnek oluşturacak birçok unsurun iç içe geçtiği bir durumla karşı karşıyayız.

Kadıköy Belediyesi, bu mantıkla sahte para yakalandığında da fakirlere mi dağıtacak? Hırsızlık malları ele geçirildiğinde, parti delegelerine mi paylaştıracak?

Korsan kitap tanımlamasını kendi telaffuz ettiğine göre, bunların yasadışı olduğunu, suç delili teşkil ettiğini kendi de kabul ediyor olmalı.

Kadıköy Belediyesi, kimin malını, kime dağıtıyor? Gaspedilen haktan, sömürülen emekten kime, neyin hizmetini veriyor?

Bilindiği gibi korsan kitaplar yasadışı oluşları nedeniyle suç de-

lili teşkil ederler ve teslim edilmeleri gereken yer savcılıktır. Haklarında açılan mahkemeler sonuçlanana kadar da elde tutulmaları gerekir. Belediyeler gerçekten kültür hizmeti vermek istiyorlarsa, bunun adil, uygar ve onurlu bir yolunu bulmalılar. Yoksa "yağma ve talan ganimeti dağıtmanın kültürü"yle kültür hizmeti verilemez. Bu yağmayı, talanı, gaspı tanımak ve meşrulaştırmak demektir.

Kitapların "sahtesinin" hapishanelere süpürülmesinin altındaki mantığın izini sürmek ise, insanı Foucault'ya, *Hapishanenin Doğuşu*'na kadar çıkarıyor. Belediye asıl bu kitabı dağıtmalı hapishanelere.

Kadıköy Belediyesi'nin korsan kitapçılara göz yumduğu, hatta kimi belediye çalışanının korsanlarla işbirliği yaptığı yolunda ciddi suçlamalar içeren söylentiler yıllardır dolaşır durur ortalıkta. Kadıköy'ün yıllardır bir korsan kitap cenneti diye bilinmesiyse, bu söylentileri haklı çıkaran bir izlenim edinilmesine yol açıyor.

Kadıköy Belediyesi zan altından kurtulmak için asıl mücadele etmesi ve hizmet vermesi gereken alanları iyice tanımlamak ve belirlemek durumundadır. Suç teşkil eden malın sergilenmesine ve satılmasına izin vererek suça zemin hazırladığını, kalemi ve emeğiyle geçinenleri zarara uğrattığını anlamak durumundadır.

Kadıköy Belediye Başkanı'nın CHP'li olduğuna bakılırsa, yoksa bu CHP'nin resmi kültür politikası da, biz kalemi ve emeğiyle geçinen sanatçıların bunu anlaması için Kadıköy pilot bölge olarak mı seçildi?

Hece'den Türk romanı özel sayısı— Aylık edebiyat dergisi *Hece*, mayıs, haziran, temmuz sayılarını "Türk Romanı Özel Sayısı" başlığı altında, tek ciltte kapsamlı ve hacimli bir sayı olarak çıkarmış. Dergilerden taranmış, tez çalışmalarından alınmış yazıların yanı sıra bu sayı için özel olarak yazılmış yazılardan oluşan yüklü, geniş kapsamlı, yararlı bir toplam çıkmış ortaya. Kitaplığınız için bir başvuru kitabı. *Hece* daha önce de aynı genişlikte şiir ve öykü özel sayıları çıkarmıştı.

Sağ kesim yazarlarına ve ürünlerine, sol kesim dergilerinde ve geniş okur bağlantısı olan büyük medya kuruluşlarının dergilerinde pek rastlanmıyor. Bu çeşit toplamlar onların varlığına dikkat çek-

mesi açısından önem taşıyor. Bu kesimden benim yıllardır özel bir ilgiyle okuduğum iki ad var: Sâmiha Ayverdi ve Münevver Ayaşlı. Sırası gelmişken bu adların yazı maceralarına sizin de dikkatinizi çekmek isterim.

Bu arada bu özel sayının sonunda roman ve romancılar üzerine yazılar, kitaplar listelemesinden, "1872-2002 yılları arasında yazılan Türk Roman Bibliyografyası"na uzanan geniş bir kaynakçanın yer aldığı yararlı bir bölüm var.

18 temmuz 2002

Bir yüzyıl imzası olarak Arne Jacobsen— Hafta içi, yüzyılımızın en büyük mimar ve tasarımcılarından Arne Jacobsen'in, Proje 4L'deki sergisine gittim...

Bu yıl, Arne Jakobsen'in doğumunun 100. yılı nedeniyle dünyanın birçok merkezinde sergiler açılıyor. Türkiye'den de Proje 4L bu sergiye evsahipliği yapıyor.

Arne Jacobsen adını şöyle bir duymuş olabilirsiniz, onu hiç tanımayanız vardır; adını bilmeseniz de mutlaka yaptığı koltuk, sandalye, aydınlatma tasarımlarından birini tanıyor, biliyorsunuzdur. Hatta üzerinde oturduğunuz sandalye ya da tuttuğunuz kapı kolu bile onun tasarımlarından biri olabilir.

Arne Jacobsen, modernizmin öncülerinden, yaşamı neredeyse modernizmin tarihiyle atbaşı gidiyor. Hem geçtiğimiz yüzyıla, hem modernizme damgasını vurmuş önemli adlardan biri. Memleketi olan Danimarka'da, mimar olarak tasarladığı Bellevue Tiyatrosu, Munkegaard İlkokulu, SAS Royal Oteli ve Danimarka Ulusal Bankası gibi binaların çoğu şimdiden tarihe geçmiş yapılar... Ayrıca özgün mobilya tasarımında yüzyılın en büyük imzalarından biri olduğu tartışılmaz. Kullandığı "kırmızı"lar ve "kırmızı"yı kullanma biçimi benim için olağanüstü! (Sergideki her kırmızı koltuğun, sandalyenin üzerinde tek tek fotoğraf çektirdim.) Ayrıca, sonradan taklitleri ve benzerleri çoğalan "dil", "karınca", "yumurta" ve "kuğu" tipi sandalye, koltuk ve kanepe tasarımlarının yanı sıra, çeşitli aydınlatma elemanları tasarımlarıyla da haklı bir ünün sahibi Jacobsen.

Yayınevlerinin katalog yenilemesi sorunu— Beyoğlu İstiklal Caddesi'ndeki bir kitapevi yaz boyu vitrinlerini yazarların seçtiği kitaplarla düzenlemek istediklerini söyleyip bana başvurduklarında, biraz zaman istedim kendilerinden. Konusu ya da üst başlığı ne olursa olsun seçme yapmak zor bir iştir. İnsanı, hep birilerine haksızlık ettiği duygusuna kilitler. Mevsim yaz, insanlar tatile çıkıyorlar, daha çok boş zamanları olduğu, kitap okumaya daha çok zaman ayırabilecekleri düşünülüyor. Bu aynı zamanda gözden kaçtığını düşündüğünüz kitaplara dikkat çekmek ya da çok sevdiklerinizi anımsatmak için iyi bir fırsat. Sonuçta farklı okuma zevklerine ve eğilimlere seslenen bir liste yaptım. Önümüzdeki hafta, yolu İstiklal Caddesi'ne düşenler seçtiğim kitapları göreceklerdir.

Ama bu arada yayıncılığın önemli bir sorunu olan, katalog yenilemek konusundaki yavaşlıklarıyla bir kez daha karşılaşmış oldum. Kitabevi, haklı olarak vitrinde görülen kitapları içeride bulundurmayı amaçlıyor. Ama daha ilk adımda seçtiğim yakın tarihli kimi kitapların baskılarının tükenmiş olduğu ve yenilenmediği ortaya çıktı. Örneğin, böyle bir listede mutlaka bulunmasını istediğim Jane Bowles'un *Ağırbaşlı İki Hanımefendi* adlı kitabının baskısı tükenmiş ve yenilenmemiş. Yaz mevsimine çok yakıştığını düşündüğüm Gustave Flaubert'in *Gönül ki Yetişmekte - Bir Delikanlının Romanı* da öyle. Italo Calvino'nun *Görünmez Kentler*'i ne zamandır bulunmuyormuş. Raymond Carver'ın, Flannery O'Connor'ın, Marguerite Yourcenar'ın, Marguerite Duras'nın, Ray Bradbury'nin kimi kitapları da... Bu listeyi uzatabilirsiniz, ama görünen o ki, bu durum yazarın, okuruyla olan süreklilik ilişkisinin kopmasına neden oluyor, kitapların kendi maceralarını yaşamasını engelliyor. Çok sayıda kitap yayımlamak, katalog genişletip zenginleştirmek üzerine kurulu yayın politikaları uygulayan yayınevleri, kataloglarını da aynı tempoyla yenileyemediklerinde sorun çıkıyor.

Yanı sıra geçmiş yıllarda basılmış bazı kitapların baskılarının zaman içinde hiç yenilenmemiş olması, onları yeni okurlar için tamamen bilinmez kılıyor. Bunun tipik bir örneği, James Baldwin'in kitaplarıdır. Onun, *Kara Yabancı*'sına ya da *Giovanni'nin Odası*'na bu listede yer vermek isterdim. Ne yazık ki, bu kitaplara zaman za-

man sahaflarda rastlanabiliyor ancak. (Bu kitaplar daha sonra YKY tarafından yayımlanmış, *Kara Yabancı* yeni basımında özgün adı *Bir Başka Ülke*'ye kavuşmuştur.)

Truman Capote'nin Türkçede 1966'da *Soğukkanlılar* adıyla basılan *In Cold Blood* adlı muhteşem romanının Ragıp Cangara tarafından yapılan çevirisi güzel, ama eskidir. (Daha sonra Ayşe Ece çevirisi ve *Soğukkanlılıkla* adıyla Sel Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır.) Bu kitabı bir yaz sıcağında okuduğumu anımsıyorum. Erskine Caldwell'in *Belalı Yer*'ini de gene bir yaz sıcağında okuduğumu anımsıyorum. Juan Rulfo'nun *Pedro Paramo*'sunu da... Benim için yaz kitapları böyle bir şeydir. Yalnızca bir mevsimin değil bir iklimin kitaplarıdır.

Kimi eski yazarlarımızdan seçme yapmak istediğimdeyse, yazınımızın önemli bir sıkıntısı olan "sadeleştirmek" sorunuyla karşı karşıya kaldım. Benim okuduğum, sevdiğim yazarlar ve onların kitaplarıyla bu "sadeleştirilmiş yazarlar"ın kitaplarının aynı olmadığını gördüm bir kez daha. Yoksa, en azından daha önce okumamış olanlar için *Aşk-ı Memnu*'yu ya da *Mai ve Siyah*'ı önermek isterdim doğrusu. Genç okurlara, okuma keyfi adına zorlansalar da, eski yazarları "kendi dilleriyle" okumalarını salık veririm.

Bir televizyon ayıbı!— Bir televizyon kanalında gösterileceğini öğrenince Los Angeles'da bir arkadaş evinde yarısına kadar seyredebildiğim Hal Hartley'in *Henry Fool* filminin bu kez tamamını seyretme umuduyla oturdum ekran karşısına. Filmde, adamın baba olacağını öğrendiği bir sahne vardır. Koşa koşa tuvalete kapanır. Kız da peşinden gider ve aralarındaki önemli konuşma adam tuvaletini yaparken geçer. Filmin yönetmeni olan adam, başka bir yönetmenin şömine önünde, yemek masasında ya da pencere kenarında yaptırmayı seçeceği konuşmayı, tuvalette yaptırmayı seçtiği için Hal Hartley'dir. Rahatsızlık veren bir sahnedir elbet, ama adam da bunun için böyle çekmiştir. Bu bölüm televizyondaki gösteriminde olduğu gibi atılmıştı.

İlk *Güven* filmiyle keşfettiğim –hâlâ en sevdiğim filmidir–, *Sıradan Adamlar*, *Flört* filmlerini zevkle izlediğim Amerikan bağımsız sinemasından önemli bir ad Hal Hartley. Onu izleyenler, ya da

filmlerini sonuna kadar seyredecek olanlar bellidir. Böyle filmler göstermek zorunda değilsiniz, ama gösteriyorsanız da bunu "ruhuna ve hukukuna" uygun olarak yapmanız gerekir. Bizi Hal Hartley'den ve benzerlerinden korumayın!

Bizi bu sansürcü zihniyetten koruyun!

Nicedir yaz, konserler mevsimi— Her gece bir yerde bir konser var. Bütün bir yaz böyle geçeceğe benziyor üstelik. Hepsine yetişmek mümkün değil elbet.

Geçtiğimiz hafta Babylon'da "Maharaja"yı izledik. Konserin özellikle ilk yarısı beni çok etkiledi. Yaptıkları müziğin doğası gereği, ikinci yarı ister istemez tekrara düştü.

Müzisyen, dansçı ve şairlerden oluşan bu topluluğun bugün icra ettikleri müziğin "büyük göç" zamanlarından kalma olduğu söyleniyor. Hindistan'da "sanatın gizli köleleri" anlamına gelen "kalakar" olarak anılıyorlarmış. Ritmin, temponun sarmal biçimde kendini katederek tekrarlaması üstüne güzel bir konser sundular. Kendini, Anglo-sakson müziğin merkezinde görüp yalnızca "öteki olan"a, "farklı olan"a, "etnik olan"a duyulan ilgiyle uzak, soğuk kulaklarla dinleyenler olduğu gibi, kalbi ve gövdesiyle katılarak dinleyenler de oldu. Bu çeşit gösterilerdeki seyirci profili, Türkiye'nin doğu-batı meselesi üzerine ilginç saptamalara yol açacak görüntüler sunuyor insana.

Ortada kıvrak bir Hint dansı sunan dansçıyı hayranlıkla seyreden bir yayınevinin editörü olan arkadaşım, "Neden kadınlar, kadın olmak için Doğu'ya değil de, Batı'ya bakarlar?" diye sordu. Ben de, "Öncelikle, o bir kadın değil, bir erkek," dedim. "Bizdeki köçek benzeri böyle bir Hint geleneği vardır." O da bunun üzerine, bana inanmayarak arkamızda duran bir gazetenin kültür-sanat sorumlusu olan arkadaşımıza sordu. Bu da yetmiyormuş gibi, bu tutumunu o kişinin "editörlüğüyle" açıkladı!

Maharaja'nın müziğini merak ediyorsanız, *786* adlı albümlerini salık veririm. Hiçbir yerde bulamazsanız, internetten sipariş verin. "786", Müslümanlıktaki "bismillahirrahmanirrahim"in numerolojik karşılığı olmakla kalmayıp, Hare Krishna'yı da temsil ediyormuş.

Ve diğerleri— "Charlie Parker'ı Anma Gecesi"nde Açık Hava'daydık. Gerçekten çok iyi bir konserdi ama ben gene de cazı evde ya da caz kulübünde elimde içki kadehiyle dinlemeyi sevdiğime bir kez daha karar verdim. Geçmişte de Keith Jarrett'tan, Chick Corea'ya varana dek birçok ustayı dünya gözüyle sahnede seyretmek, kimi zaman sahnedeki doğaçlamalarını izlemek keyfini tattım ama, bu çeşit büyük konserler ile caz müziği benim kafamda bir türlü örtüşmüyor. Charlie Parker'ın yanında davul çalmış olan Roy Haynes'ı, üstelik Parker'a adanmış bir gecede seyretmek çok hoş bir duyguydu elbet. Tepemizde sallanıp durarak bizi müzikten koparan kameraların gerginliği bile keyfimizi bozmadı.

Maslak Venue'deki Cake konseri ise tam bir felaketti. Hem grubun performansı kötüydü, hem seyirci... Albümlerindeki "cool" tavırdan, o mesafeli duruştan eser yoktu. Adeta Türkiye yalakalığı yapmaktan şarkı söylemeye fırsat bulamayan bir taverna şarkıcısıyla karşı karşıyaydık.

"Nugget" müzik, malzemesi ile arasındaki mesafeye tutum alan, popüler olanı popülarize etmeden sunan bir müziktir. Cake, bugüne kadar albümlerinde bunu yapıyordu. Biz de bu yüzden seviyorduk. Ben öyle aman aman Cake meraklısı değilimdir ama, meraklı olan tanıdıklarım gerçek bir hayal kırıklığı yaşadı. En büyük alkışı "Perhaps, Perhaps, Perhaps", "I Will Survive" gibi "cover" şarkılarının alması da bu işte bir tuhaflık olduğunu gösteriyor.

25 temmuz 2002

Motosikletli Kız— Ankara Tandoğan'da Orduevi Sineması'ydı yanılmıyorsam. Giriş kapısının hemen yanındaki duvarda afiş ve fotoğrafların asılı durduğu cam bölmede "Gelecek Program" başlığı altında *Motosikletli Kız* diye bir film sunuluyordu. Başrollerde Alain Delon ve Marianne Faithfull... Alain Delon'un Alain Delon olduğu zamanlar... Kül mavisi gözlerinde aynı serin bakışlar... Motosikletli kızın üzerindeyse tek parça deriden oluşan tulum tarzı bir giysi ve kask var. Alain Delon, filmin bir sahnesinde o giysinin fermuarı-

nı tek bir hareketle açar, kızın içinde hiçbir şey olmadığını görürüz. Hüzünlü sahneleri olan dokunaklı bir film olarak kalmış aklımda. Bir de bu filmiyle hayran olduğum Marianne Faithfull adlı o kız... Belki birçok insan, Faithull'u, benim gibi bu filmiyle tanıdı. Sonrası Rolling Stone, Mick Jagger, "Sister Morphine" vs...

Biliyorsunuz, yıllar sonra Metallica'nın *Reload* albümündeki "The Memory Remains" şarkısına çekilen klipte bir sokak şarkıcısı olarak görünür Faithfull; bir yandan boynuna asılı olan kollu bir müzik aletini çalarken, şarkının "na na na" kısımlarını söyleyerek Metallica'ya vokal yapar. Şarkının sonundaki diyaloğun, Marilyn Monroe'nun son filmi olan John Huston'un *The Misfitss* (Uygunsuzlar) filminden bizzat Marianne Faithfull tarafından seçildiği söylenir. Vokal ve klip için böyle bir kadın aranmaya başlandığında, Metallica'ya Marianne Faithull adı önerilir. Oysa ne yazık ki, Metallica'nın hiçbir üyesi Marianne Faithfull'u o zamana kadar tanımıyordur. Onlar motosikletli kızı bilmezler. Albümlerini getirtir, dinler ve "İşte bu kadın!" derler.

Hem klip, hem şarkı, hem Marianne Faithfull çok güzeldir.

Türkiye'de plakların, kasetlerin kolay bulunmadığı zamanlardı; ticari anlamda pek popüler biri olmadığı için, takibinde güçlük çektiğim adlardan biriydi Faithfull. Almanya'da yaşadığım sıralar, o sıralar yeni çıkmış olan *Blazing Away*'dan başlayarak zamanında bulamadığım bütün albümlerini tek tek toplamaya, hem diskoteğimdeki hem yıllarımdaki eksikleri kapatmaya çalışıyordum.

Mad About The Boy— *Twentieth Century Blues: The Songs of Noel Coward* adlı albümde Marianne Faithfull'un söylediği "Mad About The Boy" adlı şarkıya onun kendi albümlerinde rastlayamazsınız, ama mutlaka dinlemelisiniz. Çeşitli nedenlerle arkadaşlarıma armağan etmek için yaptığım kendi kaydım olan özel CD'lerin çoğuna bu şarkıyı koymuşumdur.

Bildiğiniz gibi, Noel Coward özellikle müzikal oyunlarıyla ünlü bir İngiliz yazarı. Onun ünlü müzikallerinde yer alan şarkılarının "cover"larından oluşan, anısına adanmış bu albümde Faithfull'un yanı sıra, Bryan Ferry, Sting, Pet Shop Boys, Elton John, Paul McCartney, Texas, Robbie Williams, The Divine Comedy, Shola Ama,

Craig Armstrong, Michael Nyman, Vic Reeves, Space, Suede, Raissa da yer alıyor.

Albümde yer alan "I'll See You Again" adlı şarkıyı Bryan Ferry'nin olağanüstü yumuşaklıktaki yorumundan dinlemek büyük bir zevk! Bazen öyle olur, çok bilinen bir müzikal şarkısı artık daha nasıl söylenebilir, derken biri çıkar ve gerçekten yıllardır bildiğiniz parçaya "kuş kondurur". Nitekim gene böyle toplama bir albüm olan "Red Hot AIDS Benefit Series"de yayınlanan *Red, Hot+Blue* albümünde k.d.lang, ünlü *Kiss Me Kate* müzikalinin bilinen şarkılarından biri olan "So in Love"ı öyle bir söyler ki, şarkının o güne kadarki bütün seslendirmelerini ve yorumlamalarını neredeyse sıfırlar.

Faithfull diskografisi için— "London" etiketli 1987 yapımı *The Very Best of* albümü, şarkıları hakkında en fazla bilgi veren, en derli toplu olanıdır. 1994'te yayınlanan *Faithfull: A Collection of Her Best Recordings* de öyle... Benim önerimse, "The Island Anthology" altbaşlığıyla çıkan *A Perfect Stranger*'dır. Üstelik hemen hemen bütün hit şarkılarının yer aldığı bu albümde benim ve David Lynch filmlerinin gözdesi olan Angelo Badalamenti ile çalışır.

Ve konser— Yaşlanmış, bozulmuş, çökmüş, diyemiyorsunuz, nerde o eski hali, diyemiyorsunuz. Valla aynı, hiç değişmemiş de diyemiyorsunuz. Çünkü sahnede bir insanı değil, koca bir macerayı seyrediyorsunuz. Yaşsız bir kadını. Yaşı olmayan bir kadını. Çok az sanatçının başarabildiği, zamanı aşarak yaşı olmayan biri olmayı başarmış bir kadını... Zamanın kesintiye uğratmadığı büyük bir maceracı o. Bir bütünlük olarak duruyor karşınızda. Yorgunluğu bile dipdiri. 1969'da Ofelya oynamış olması yalnızca kuru bir bilgi, bir zaman işareti yalnızca şimdi. Dünya gözüyle görmek güzeldi benim için yıllar öncenin motosikletli kızını. Konserin nasıl olduğu umurum bile değildi.

Yıllardır en fazla tanıdık yüze rastladığım konser oldu bu. Belli bir yaşı geçmiş olan hemen herkes oradaydı. Hatta yıllardır hiçbir konserde rastlamadığım edebiyatçılara bile rastladım. Bilindiği gibi, bizim edebiyatçılarımızın büyük çoğunluğu yalnızca edebiyatla ilgilenirler. Seyirciler arasında, Faithfull hayranlıklarını, yeniyet-

melere özgü haşarılıklar ve taşkınlıklarla etrafa gösteriye dönüştüren eski kuşaktan kimileri konseri gerçekten izleyebildiler mi, emin değilim.

1 ağustos 2002

Gönülden çevirmen— Anthi Karra Yunancadaki çevirmenlerimden biri. Belçika'da yaşıyor. Bambaşka bir işte çalışıyor ama tam bir dil tutkunu, sürekli çeviriler yapıyor. Bugüne değin Sait Faik'in öykülerini, Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale*'sini, Nedim Gürsel'in *Sevgilim Istanbul* ve *Boğazkesen*'ini, Necati Cumalı'nın *Makedonya 1900*'ünü, Latife Tekin'in *Berci Kristin Çöp Masalları*'nı, Bilge Karasu'nun *Gece*'sini tek başına, Tezer Özlü'nün *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ni ise bir diğer çevirmenle birlikte çevirmiş.

Kırk Oda'yı çevirirken, yazdığım bütün kitapları okumanın yanı sıra, benimle ilgili birçok şey karıştırmış, internet sitelerinde geniş taramalar yapmış, yetmiyormuş gibi kitapta yer alan "Hedda Gabler diye Bir Kadın" öyküsü nedeniyle üç ayrı ülkede, üç ayrı dilde, üç ayrı yorumla *Hedda Gabler* oyunu izlemiş. Bir de böyle gönülden çevirmenler var işte!

Kostas Tachtsis ve Üçüncü Düğün Çelengi— Benden Yunancaya çevrilen ilk kitap olarak *Lal Masallar* yayımlandığında, Atina'ya gitmiştim. Kitabın çevirmeni Stella Hristidu, uzun uzun bir Yunanlı yazardan söz etmişti. Geceleri travesti olarak dolaşan ve uçlarda bir hayat süren bu yazar, çok verimli ve parlak bir döneminde, 1988'te cinsel bir cinayete kurban gitmiş. Dinlediğim kadarıyla hem yazdıkları ilginçti, hem hayatı...

Anthi Karra'yla söyleşirken bana Yunanlı bir yazardan ve onun bir romanından söz etti. Baktım aynı kişiyi anlatıyor. Üstelik bu yazarın bir kitabının Türkçede de yayımlanmış olduğunu söyledi. "Sanmıyorum," dedim. "Böyle birinden mutlaka haberim olurdu." Anthi Karra ise emindi. Sordum soruşturdum, güç bela buldum kitabı. Yazarın *Üçüncü Düğün Çelengi* adlı bu kitabı Metis Yayınları'ca Ahmet Yorulmaz çevirisiyle on küsur yıl önce yayımlanmış ve

Latin harfleriyle yaygın kullanımıyla Kostas Tachtsis diye yazılan adı, Türkçede "Kosta Taschi" olmuştu.

Üçüncü Düğün Çelengi, Tachtsis'in en önemli kitabı kabul ediliyor. Penguen'in cep kitapları dizisinden çıkan ilk Yunan romanıymış. Edebiyat dünyasına şiirle başlayan yazarın, Bizans kilise şarkılarından, rebetikolara varana dek geniş bir ilgi ve çalışma alanı var. Yakın bir tarihte Angelopulos, onun bir metninden yola çıkarak 43 dakikalık bir film çekmiş.

Türkçede bugün bile birçok kitap Hazreti Musa'nın sepeti gibi Nil'e bırakılıyor, hangi sahile çıkarsa, kimin eli onu bulursa, diyerek... Çok sayıda ve nitelikli kitap basılıyor artık Türkiye'de. Üstelik kitaplar, yalnızca diğer kitaplara ayrılacak olan zamanla yarışmıyor; insanları görüntülerle oyalayan çok sayıda teknolojik oyuncağa ayrılacak olan zamanla da yarışmak zorunda kalıyor. Kitabın görünür olması, bir yüzünün olması, kendini merak ettirmesi, kendi macerasına çağırması gerekiyor.

Hiçbir yayınevi yalnızca edebiyat meraklıları için kitap yayımlayarak ayakta kalamaz artık. Okur dediğimiz o amorf, belirsiz kitlenin içinden, kişisel meraklar edinerek seçimlerini oluşturan yeni insanlar ancak yaygınlaşma yoluyla kazanılabilir. Edebiyat tutkunları için fazladan hiçbir şey yapmanız gerekmez ama, edebiyat tutkunları yaratmak için fazladan bir şeyler yapmanız gerekir.

Kaldı ki, "bir edebiyat meraklısı okur" sayılacak olursam, Tachtsis gibi birçok yazarın Türkçedeki varlığından haberdar olmam benim gibi bir takipçinin bile zamanını alıyor.

Kostas Tachtsis'nin yakın arkadaşı Exantas Yayınevi'nin sahibesi Magda Kotzia, Tachtsis'nin ölümünden sonra, onun çekmecelerinde kalan notlarını toparlayıp basıyor. Benim önceki kitaplarım Kastoniotis Yayınevi'nden çıkmıştı. *Kırk Oda* ve Petros Markaris çevirisiyle *Geyikler Lanetler* ise Exantas'tan yayımlandı.

Zeynep Göğüş'ün TRT 2 için hazırlayıp sunduğu "Avrupa" programının konuğuydum. Orada da şöyle bir değinme fırsatı buldum: Türk edebiyatının yurtdışında tanınmasının önündeki en büyük engellerden biri, çevirmen bulma sıkıntısıdır. Türkçe yeterince yaygın ve bilinen bir dil olmadığı gibi, bir merakla öğrenmiş olanlar da Türkiye'den yeterli desteği görmüyorlar. Bir kültür politikası olarak

Türkiye'nin yabancı ülkelerde yapılacak çeviriler için kaynak yaratmasında, fonlar ve burslar yoluyla özendirici olmasında sonsuz yarar var. Hem var olan çevirmenlerin verimlerini sürdürmesi için, hem yeni çevirmenler yetişmesi için uzun erimli bir programa sahip olması gerekiyor.

Bugün İtalya ve Fransa gibi, kültürleri ülkemizde zaten yeterince tanınan ülkeler bile, yazarlarından yapılacak çeviriler için kaynak yaratıyorlar. Yabancı ülkelerden insanları Türkçe öğrenmeye yönlendirmek, edebiyat çevirmenliği konusunda heves yaratmak, kültür ve tanıtım politikasının önemli bir parçası olmalı. Yoksa dünyanın her yerinde dil tutkunu, edebiyat âşığı, bazı yazarlara meraklı çevirmenler bulunur ama, bunların sayısı bir ülke edebiyatının tanıtılmasına yetmez.

8 ağustos 2002

Sen geçerken sahilden sessizce— Geçenlerde Naim Dilmener'in Açık Radyo'daki "Dünya Dönüyor" programının canlı yayın konuğuydum. Türk popunda sevdiğim şarkıları çaldım. Değil bir programa, birkaç programa sığmayacak kadar çok şarkı vardı kafamda. Ama ben, Türkiye'nin "modernleşme projesi" bağlamında hafif müzik alanında işaret noktası sayılabilecek kimi dönemeçlerin şarkılarıyla yetindim. Bu şarkıların üzerinden Türkiye'deki gelişmeler üzerine konuşmayı seçtim.

Çocukluğumun, yeniyetmeliğimin anılarının karşılık düştüğü yıllar, aynı zamanda Türkiye'nin ciddi anlamda değişim geçirdiği, kabuğunu zorladığı dönemlerdi. Fikret Kızılok'un "Gözlerinden Bellidir"inden Timur Selçuk'un "İnme"sine kadar o günlerin şarkılarının, ruh ve duygu dünyamızın haritasında kendilerine nasıl yol açtıklarını birlikte anımsadık. Sonra şimdilerde kimselerin pek anımsamadığı Gönül Turgut'u çaldım.

Orhan Atasoy'un "Gemiler"ini çaldım elbette. Anımsayanlarınız olacaktır. Orhan Atasoy bu tek şarkısıyla tanınmıştı. Klip çekiminin bu denli yaygın olmadığı dönemdi. Umur Bugay'ın bu şarkıya çektiği klipse tek ve uzun bir plandan oluşuyordu: Soldan kadra giren

bir kadın, bir yandan yürüyüp bir yandan soyunurken, rıhtımda, arka planda çeşitli insanlar, tipler, figürler görülüyor, sonunda peruğunu da çıkardığında, kadının aslında erkek olduğu anlaşılıyordu. Klipteki bu erkeği, bizim ne zamandır görmediğimiz arkadaşımız Necdet oynamıştı.

Necdet ile yıllar önce bir tatil sırasında Bodrum da tanışmış, çabucak kaynaşmıştık. Ankara'ya döndükten sonra da arkadaşlığımız sürdü. Necdet, Aşağı Ayrancı son durakta Rus Konsolosluğu'nun hemen yanında bir arkadaşıyla birlikte bodrum katındaki bir "bekâr evi"nde kalıyordu. O arkadaşı, aynı tarihlerde *Birikim* dergisine yazdığımız Mahmut Mutman'dı. Sabahlara kadar oturup Althusser, politika, felsefe konuşurduk.

Evle aramın iyi olmadığı zamanlardı; bilirsiniz işte, "gençlik yılları"! Kısa bir süre onların evinde kaldım, *Osmanlıya dair Hikâyat*'ın bazı "kıssa"larını orada yazdım. Anılarımda özel bir yeri vardır o evin, o günlerin...

"Gemiler"i çalarken yüzlerce görüntü uçuştu gözlerimden. Müziği Ercüment Vural ile Orhan Atasoy'a ait olan bu şarkının daha sonra Zerrin Özer, Teoman tarafından "cover"ları da yapıldı: "Sen geçerken sahilden sessizce, gemiler kalkar yüreğimden gizlice..."

Saklı kalmış gizli "hit"ler— Programda, Türk popunda gizli kalmış hit parçaları andım. Orhan Atasoy'un okuyuşunda ise bir daha asla tekrarlanamaz olan bir naiflik, bir kırılganlık, bir "dönem okuyuşu" var.

Aşağı yukarı aynı dönemde yapılan Seyyal Taner'in *Nanay* albümünde "Neler Oluyor" diye bir şarkı vardır. Orhan Atasoy'un da müzisyen olarak çalanlar arasında olduğu bu şarkı, tıpkı "Gemiler" gibi kayıp bir şarkıdır.

Belki de bu şarkıları yeniden düzenlemek yerine o zamanki halleriyle bir araya getirip dönem toplamları halinde CD'lere aktarmak ve bellek tazelemek gerekiyor.

Bir diyalog nedeniyle— Bir kafede iki kişi konuşuyorlar. Biri, diğerine soruyor: "Elif Şafak'ın *Bit Palas*'ını okudun mu?" Diğeri, kendini beğenmiş bir tonla yanıtlıyor: "Ben, medyatik yazarları oku-

muyorum." Bunun üzerine diğeri, "Peki Hasan Ali Toptaş'ı okudun mu?" diye soruyor. Bu sefer de kendi tanımadığı biri zaten değmezmiş gibi yanıtlıyor: "O da kim? Hiç duymadım!"

Kendini edebiyatın sahibi ve ölçütü sanan, gürültüsü çok, ama Allahtan sayısı az böyle bir okur cinsi var ortalıkta.

15 ağustos 2002

Aslında Bayan Blum Sütçüyü Tanımak İstiyordu— İsviçreli yazar Peter Bichsel'in Kabalcı Yayınevi'nden dümdüz bir kapakla çıkmış öykü kitabının adı bu. Yazarı tanıyor muyum? Pek sayılmaz. Kitap hakkında bir fikrim var mı? Hiç. Ama kitapçı rafında görür görmez aldım. Neden mi? Adından, adının vaat ettiklerinden ötürü; yoksa ne Bayan Blum'u tanımışlığım vardır, ne sütçüsünü, ama kitabın adı birden beni çağırıverdi. Yalnızca adı bu olan bir kitabın anlatacağı hikâyeleri değil, kitabına böyle bir ad koyan yazarın serin tutumunu da merak ettim. Bunlar birbiriyle sarmaldır zaten. Bir kitabın adı yalnızca içini değil yazarının tutumunu da söyler çoğu zaman. Sizi okumaya kışkırtır. Anahtar kavram budur: Merak.

Neyi, nasıl merak ettiğimiz de önemlidir elbet. Kimileri için, "Sisli Hatıralar", "Çarpışarak Öldüler" gibi adların çağrıştırdığı hikâyeler merak uyandırıcıdır, kimileri için de yalın, hayatın içinde dağılıp gidiverecekmiş gibi duran sözlerin başlangıçları...

Kitabı masamda gören iki arkadaşım daha gidip almışlar kitabı. Arkadaşlıkları sağlamlaştıran şeylerden biri de merak ortaklıkları değil midir?

Beth Orton'dan günkıran günler: Daybreaker— Bence "soundtrack" diye bilinen film müziği albümlerinin en iyilerinden biri, Paul McGuigan'ın yönettiği *The Acid House* filmininkidir. Arab Strap, Death in Vegas, The Chemical Brothers gibi gözdelerimin yanı sıra, "The Sweetest Embrace" adlı düet yaptıkları çok hoş şarkıyla Barry Adamson ile Nick Cave de yer alır örneğin. Ayrıca The Verve, Bentley Rhythm Ace, Belle & Sebastian ve Primal Scream albümün diğer önemli adlarıdır.

Ama asıl konuya buradan girmemin nedeni, albümde Beth Orton'un söylediği "Precious Maybe" adlı şarkıdır. Bu şarkı, Beth Orton'un hiçbir albümünde yer almadığı gibi, söylediği en iyi şarkılardan biridir. Bence bu "soundtrack" albüm sırf bu yüzden bile edinilmelidir.

1996 tarihli *Trailer Park* adlı ilk albümünden beri macerasını ilgiyle izlediğim, single'ları dahil bütün albümlerini topladığım biridir Beth Orton. Serin, sakin, uzak, mesafeli ve katıksız İngiliz... Orton'u rasgele çekilmiş gibi görünen üç-dört fotoğrafla özetleyen bir kapak dizaynı... Şarkıları dinlemeseniz de kapağına baktığınızda neyle karşılaşacağınızı tahmin edebiliyorsunuz. İşte tasarım budur.

Beth Orton'ın 1999'da yayınlanan ikinci albümü *Central Reservation*'la başarısının rastlantı olmadığını, kendisine seçtiği çizgiyi derinleştirmeye kararlı olduğunu gösterdiğini düşünüyorum. Arkasında Ben Harper gibi adlar çalıyordu. 1997'de yaptığı *Best Bit* başlıklı, bir ara albüm, bir "maxi-single" var ki, bu albümde Terry Callier'ın eşlik ettiği "Lean on Me" adlı az bilinen bir şarkı, ana melodisini bizim genç şarkıcılarımızdan birinin şarkısına ödünç verdiğini düşündürmüyor değil. *Daybreaker* adlı üçüncü albümüne ise iyi hazırlanmış Orton. Boş yok. Çok yönlü yardım almış. Kendi ana çizgisini korumakla birlikte, son yıllarda kulaklarımızda yer eden elektronik, trip-hop, akustik folk-rock gibi çeşitli "sound"larla selamlaşarak ilerlemeyi sürdürüyor. Özellikle, daha önce şarkıcının *Central Reservation* single'ında sıkı bir remiks yapan William Orbit'in sertleştirici etkisi seziliyor. Bu son albümden çıkardığı ilk single, Ryan Adams'la düet yaptığı *Concrete Sky* şimdilerde internet sitelerinde yok satıyor. Ayrıca "Country" müzik geleneğinin sürdürücülerinden olan Emmylou Harris da "God Song" adlı şarkıda Orton'a eşlik ediyor. Şu aralar evimde en çok dinlediğim albümlerden biri Beth Orton'un *Daybreaker*'ı. Onun sesindeki çapaklı hüzünle günün dalgalarına set çekiyoruz; ne kadar çekebiliyorsak...

Öykü seçkileri— Uzun zamandır Türkçede geniş bir öykü seçkisi taraması yapıyorum. Son zamanlarda yayımcılığımızda öykü seçkilerindeki artış dikkat çekici boyutta. Bu seçkilerin, bilinen adların öykücülüğü hakkında merak tazelemesinin yanı sıra; az bilinen ya

da bilinmeyen öykücüler hakkında merak uyandırması bakımından yararı yadsınamaz ama, ne yazık ki, aynı özen ve titizlikle hazırlandıklarını söylemek güç. Çeşitli kitaplardan üstünkörü devşirilmiş öykülerin daha çok tecimsel kaygılar güdülerek alelacele bir araya getirilmesi havasında çoğu. Kimi zaman fiyakalı adlar altında sunulsalar da kitap olarak bağlamlandırılamadıkları gibi, belli bir beğeni düzeyini de yakalayamıyorlar.

İshak Reyna farkı burada ortaya çıkıyor. Geçtiğimiz günlerde daha önce YKY'den çıkan *Dünya Edebiyatından Öyküler* adlı seçki toplamı iki cilt halinde, öyküler ve öykücüler arasında yer değiştirmelerle genişletilmiş, yeniden düzenlenmiş olarak İnkılâp Kitabevi tarafından yayımlandı. Reyna, piyasada el altında kolayca bulunan kitaplardan yararlanmak kolaycılığından çok, aynı zamanda dergilerde kalmış birçok öyküyü de bulup çıkarmış, yeni kimi öyküler çevirtmiş; sonuçta dünya öykücülüğü hakkında genel ve sağlam bir fikir veren güçlü bir toplam çıkarmış ortaya. Mutlaka el altında bulundurulması gereken bir kaynak kitap.

İshak Reyna, edebiyat ve yayın dünyasının tanıdığı, bildiği bir ad. Çeşitli deneme kitapları ve seçkiler yayımladı. Daha önce YKY ve İyi Şeyler'de çalıştı, ardından Kaf Yayınları'nı kurdu. Ne yazık ki ömrü uzun olmayan Kaf Yayınları'nda güzel bir kapak düzenlemesiyle art arda güzel kitaplar çıkardı. *İlk Aşkın On Öyküsü* adlı seçkisi bu yıl genişletilmiş olarak Alfa Yayınları'ndan çıkıyormuş.

22 ağustos 2002

Kendi başına bir tarih olarak: Reşad Ekrem Koçu— Reşad Ekrem Koçu'nun yazdığı ve tamamlamak için ömrünün vefa etmediği "Istanbul Ansiklopedisi" Türkçenin önemli metinlerinden biridir. Yalnızca tarihi açıdan değil, yazınsal anlamda bir değere sahip olduğu, dönemine göre modern sayılabilecek bir atılganlıkla "ansiklopedi" kavramını bu denli kişisel kılabildiği için de ayrı bir önem taşır.

Kendi payıma onun yazdıklarından çok yararlandığımı söyleyebilirim. Benim gibi birçok yazarımızın da ondan apaçık yararlandığını görüyorum.

Ben, Reşad Ekrem Koçu'yu tarihi gerçekleri bire bir öğrenmek için okumam, doğrusu tarihe yaklaşımı da çoğu kez dünya görüşümle örtüşmez ama, ondan çok yararlanırım. Öncelikle metinlerinin taşıdığı Türkçe lezzeti için okurum onu. Osmanlıca sözcükleri şimdi olduğu gibi öyle uluorta kullanan insanların değil, belli bir dil duygusu, zevki ve zarafetiyle kullanan insanların döneminin yazarıdır o. Bazı yazarları yalnızca verdikleri dil zevki için okursunuz. Benim için Halit Ziya Uşaklıgil, Ahmet Hamdi Tanpınar, Abdülhak Şinasi Hisar, Refik Halit Karay okumak da öyledir. Yoksa insan defalarca okuduğu hikâyeleri neden tekrar okuma gereği duysun ki?

Reşad Ekrem Koçu'nun bir diğer önemi, birçok tarihçi yazarın atladığı, önem vermediği, oysa dönem ruhunu ve atmosferini yansıtmada çok önemli olan nesnelere, eşyalara, ayrıntılara, âdetlere dikkat çekmesi, bir çeşit gündelik hayatın tutanaklarını sergilemesidir. Aynı zamanda resmi tarihin saklamaya, örtbas etmeye çalıştığı eşcinsel tarihin kültür ögelerini, olaylarını, geleneklerini kimi zaman sezdirerek, ima ederek, kimi zaman da açıkça dillendirerek geleceğe aktarmaya çalışmış, kendince bir misyonu gerçekleştirmiştir.

Daha gazetelerin kupon karşılığı ansiklopedi vermeyi akıl etmediği bir dönemde, 1987'de Ercan Arıklı *Söz* gazetesini çıkartırken, "Istanbul Ansiklopedisi" fasiküllerinin tıpkıbasımlarını ek olarak verme önerisinde bulunmuştum kendisine. Olmadı. Sonraları büyük gazeteler kendi aralarında kupon karşılığı ansiklopedi verme yarışına girdiklerinde Arıklı'nın önerimin içerdiği bir önceliği kaçırmış olduğunu düşündüm.

Sonra Yapı Kredi Yayınları'nın yeni yayına başladığı, yazarlardan "Seçmeler" dizisi yaptığı sırada, Reşad Ekrem Koçu'nun yazdıklarından iki ayrı bağlamda oluşturulmuş iki seçki yapacaktım. Yazarın mirasçılarında bir belirsizlik olduğunu söyleyen yayınevi projeyi askıya alınca öylece kaldı.

Şimdi Doğan Kitap düzenli olarak arka arkaya Reşad Ekrem Koçu'lar yayımlıyor. Çok da iyi ediyor. Böylelikle kaybolmaya yüztutmuş bir miras güncellenmiş oluyor.

Yazarın 1969'da Sümerbank tarafından yayımlanmış *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* adlı nefis bir kitabı vardır. Ki yıllar önce sahaflardan üçer beşer toplamış, eşime dostuma armağan

etmiştim. Umarım bir gün sıra, onun kitaplaşmamış yazılarıyla, imzasız yayımladığı yazıların toplanmasına ve Istanbul Ansiklopedisi'nin tıpkıbasımın yayımlanmasına gelir.

İnanın Reşad Ekrem Koçu okumak, bir sürü uyduruk tarihi roman okumaktan çok daha keyifli, eğlenceli ve zevklidir.

Kedi, kitap, arkadaş— Arkadaşım Murat Hocaoğlu geldi geçende. Bana, Hans Silvester'ın *Kittens of the Greek Islands* adlı fotoğraf albümünü almış. Bir kedi delisi olarak, zengin bir kedili kartpostal ve albüm koleksiyonu sahibi olduğumu bildiğinden, bende var mıdır acaba, diye kuşkuya düşmüş ilkin. Emin olmak için, Beyoğlu'ndaki Pandora Kitabevi'nin bilgisayarından benim son alışveriş listemi kontrol ettirmiş. Sonuçta o, bu albümün bende olmadığına sevindi, ben de yeni bir Silvester albümü sahibi olduğuma sevindim.

Hans Silvester, her yıl ısrarla Yunan adalarına gidiyor, orada çektiği binlerce kare kedi resminden kartpostallar, takvimler, ajandalar, albümler hazırlıyor. Nicedir akraba olduğu Yunan adalarının çatılarda, eşiklerde, sokaklarda, kilise damlarında, rıhtımda gönlünce gezen ya da serserpe güneşlenen kedileri onun sayesinde bütün dünyada tanınıyor. Sanat, turizmi; turizm de kedileri besliyor.

Bu arada Murat Hocaoğlu, Metis Yayınları'nın Siyahbeyaz dizisi için 25 eşcinselle yaptığı özel görüşmelerden oluşan ilginç bir tanıklık kitabı hazırlamış. Bildiğiniz gibi, Ruşen Çakır'ın yönetiminde hazırlanan bu dizinin hemen her kitabı konuşulup tartışılıyor. Hemen anımsayacağınız ikisi, Nadire Mater'in *Mehmed'in Kitabı* ile Kadri Gürsel'in *Dağdakiler - Bagok'tan Gabar'a 26 Gün* olsa gerek. Ben bu arada ilk ağızda, Müjgân Halis'in *Batman'da Kadınlar Ölüyor*, Şeyhmus Diken'in *Güneydoğu'da Sivil Hayat*, Suna Aras'ın *Sabah ile Nurettin*, Hüseyin Karabey'in *Sessiz Ölüm*'ünü ve yazıları o kadar gürültü kopartırken nedense bu dizideki kitapları sessizce geçiştirilmiş olan Yıldırım Türker'in *Gözaltında Kayıp Onu Unutma!* ile *Türkiye Sizinle Gurur Duyuyor*'unu anmak isterim.

Ayrıca Kemal Derviş'ten Hüsamettin Özkan'a dönemin önemli birçok figürüne ilişkin özel kitaplar yayımlayan bu dizinin, sözlü tarih ya da dönem tutanağı bağlamında önemli bir işlev gördüğü kanısındayım.

Ciwan Haco— Suriye Kürtlerinden Ciwan Haco, hem Türkiye'de hem başta Almanya, İsveç, Norveç, Belçika gibi ülkeler olmak üzere bütün Avrupa'da tanınan, sevilen bir şarkıcı. *Bilûra Mîn* albümü benim en sevdiğim albümü, "Zine" ise en sevdiğim şarkısı... Bildiğim kadarıyla kayıtlarını Norveç'te yaptığı bu albümün eşlik edenlerine bakıldığında, Paola Vinaccia, Knut Reiersrud, Audin Erlien, Büge Wefestelut gibi adlar görüyorsunuz. Ciwan Haco müziğinde taşıdığı yerel renkleri uluslararası caz diline ustalıkla çeviriyor. "Zine" (Kürtçede kadın adı) ve albüme adını veren "Bilûra Mîn" (Kavalım) bildiğimiz caz formlarını, "rhythm and blues" tonlarıyla harmanlayarak kendi türküsünü söylüyor.

Haco'nun, *Si u sê gulê, Gula Sor, Girtîyen Azadîyê, Destana Egîdekî* gibi birçok albümü var. Ben, onu ilk *Dûrî* ile tanımıştım. Etnik müzik ya da Doğu-Batı sentezi falan diye bir şey varsa, işte bunu en iyi başaran adlardan biri Haco.

Ciwan Haco'nun Norveç'te yaşayan Kürdolog ağabeyi, benim *Kum Saati, Sahtiyan ve Omayra* kitaplarımdan Ruken Bağdu Keskin tarafından seçilerek Kürtçeye çevrilen şiirlerimden oluşan *Lı Rojhilatê Dilê Min* ("Kalbimin Doğusunda") kitabımın son okumasını yapmıştır.

29 ağustos 2002

Yaz evi hatıraları gibi— Jane Bowles'un *Ağırbaşlı İki Hanımefendi* adlı önemli romanını daha önceleri çeşitli nedenlerle anmışımdır.

Jane Bowles bunca iyi bir yazar olmasına karşın, fazla yazmış biri değil. Bildiğim kadarıyla en son 1985'te mektupları, 1989'da öyküleri yeniden bir araya getirildi. Kocası Paul Bowles bizde ve dünyada çok daha fazla tanınıyor. Paul Bowles'un *Esirgeyen Gökyüzü* kitabından Bertolucci tarafından yapılan Türkiye'de *Çölde Çay* adıyla gösterilen filmi hatırlıyorsunuzdur. Hoş, Teoman "İki Yabancı" şarkısında "Ya da *Çölde Çay* filminden benim de bir sahne var aklımda," diyerek, unutulmasına izin vermiyor...

Yakın bir tarihte, Bonn'da Theater der Bundesstadt'ta Jane Bow-

les'un "Yaz Evinde" (*In the Summer House*) adlı oyunu yeni bir yorumla sahnelendi, çok da ses getirdi... Bizim, kadrosundaki "kadın oyuncu" sayısı fazlalığından yakınan, bundan ötürü sürekli kadın sayısı fazla oyun arayan ödenekli tiyatrolarımız, neden üç anne ile üç kızın ilişkisini anlatan bu oyunu sahnelemezler, anlamam.

Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Didem Uslu'nun editörlüğünde *20. Yüzyıl Amerikan Edebiyatında Kadın* adıyla bir inceleme kitabı yayımlamış. "Eugene O'Neill Oyunlarında Kadın ve Deniz", "Tennessee Williams'm Oyunlarındaki Cinsellik Sorunsalı", "Tarih, Olaylar ve Günümüz Amerikalı Kadın Şairleri" gibi başlıklarla üniversite öğretim elemanlarınca yazılmış çeşitli incelemeler yer alıyor kitapta. Özlem Özen de "Jane Bowles'un *In the Summer House* Adlı Oyununda Anne-Kız İlişkileri"ne ışık tutuyor.

Edebiyat üzerine yapılan inceleme araştırma kitapları, bize yeni okuma biçimleri, yeni yaklaşımlar, metin alımlamamızı zenginleştirecek yeni araçlar ve kavramlar kazandırır. Bir sanat yapıtının katmanlarını görmemizi, ayrıntı zenginliğinin farkına varmamızı kolaylaştırır. Bizde inceleme, çözümleme konusunda son yıllarda galiba kadınlar daha üretkenler. Gürsel Aytaç'tan Dilek Doltaş'a, Yıldız Ecevit'ten Aysu Erden'e, Jale Parla'dan Bahriye Çeri'ye nitelikli inceleme verimleriyle karşılaşıyor okur.

Türkiyeli okurun Jane Bowles'un öyküleriyle, hatta mektuplarıyla tanışması gerekiyor artık. Yazarın İnci Ötügen çevirisiyle Metis Yayınları tarafından yayımlanan *Açık Havada Bir Gün* adlı öyküler kitabını salık veririm.

Ve yine Bilkent Üniversitesi— Bilkent Üniversitesi'nin Türk Edebiyatı Bölümü öğrencileri, inceleme ve araştırma alanında düzenli ve tutarlı olarak nitelikli ürün vermeyi sürdürüyorlar. Yıllardır çeşitli üniversitelerdeki edebiyat fakültelerinde hüküm süren sağ görüşlü *muhafazakâr* kesim egemenliği, kendi görüş, anlayış ve zevkleri dışındaki yazarları, akademik çalışmaların dışında tutmuştur. Sanıyorum Bilkent Üniversitesi'ndeki tarafsız tutum bu *tıkanıklığın* önünü önemli ölçüde açacaktır.

Benimle ilgili yapılmış iki çalışma var önümde. Her iki "master" tezi de gayet profesyonelce ve ustalıkla hazırlanmış, insana ümit

veren çalışmalar. İlki, Leyla Burcu Dündar'ın "Murathan Mungan Masallarında Cinsiyetçi Geleneğin Eleştirisi"; ikincisi de Fırat Caner'in "Bir İdeoloji Olarak Murathan Mungan Şiiri". Her iki çalışmada da kullanılan kavramsal araçlar, inceleme ölçütleri, yaklaşım tutarlılığı, çözümleme yeteneği edebiyatımızda eksikliği hissedilen araştırma ve incelemenin önümüzdeki yıllarda yeni bir *ivme* kazanacağını söylüyor.

Bir kafede ayaküstü— İstanbul'a geldiğim yıl kiralık ev bulamıyordum. Sırayla Yıldırım Türker'in, Zeynep Zeytinoğlu'nun ve Yaprak Özdemiroğlu'nun evlerinde kalıyordum. Bir yıl böyle göçebe hayatı yaşadım. Yaprak'la beni fizik olarak birbirimize benzetirler, "Kardeş misiniz?" diye sorarlardı. Ben, "Kan çekiyor," derdim. Yaprak'ın babası Atilla Özdemiroğlu, aslen Diyarbakırlıdır. *Oda, Poster ve Şeylerin Kederi* kitabımda yer alan "Elma" şiirimdeki "Yaprak'a" ithafı onun içindir.

Yaprak'ın Topağacı'ndaki evinde eğlenceli günlerimiz oldu. Bir yere tutunmadan yürümek zordu. Parkeler kayardı. Sık sık yere düşerdik. Koltuk ve kanepelerse, amacının tersine, oturmak için pek güvenli yerler değildi. Hayli kaygan bir kumaşla kaplı olduklarından yavaş yavaş aşağı kayar, sonunda kendimizi yerde bulurduk. Ayağa kalktığımız anda da halı kayardı. Yıldırım, "Bu evde kemerleri bağlamadan gezmek mümkün değil," derdi. Gülüşürdük. Ekrem bir gün beni o evde ziyarete gelmişti. Benim için, "Artist evinde kalıyor çocuk, ayıp olur," diye düşünmüş olmalı ki üç-beş hevenk muz alıp gelmişti. Günün birinde karısı telefon etti Ekrem'in. "Ekrem öldü," dedi. "Mevlüdünü okutuyoruz. Gelirseniz ruhu sevinir." Donup kalmıştım.

Yaprak evlenmiş. "Tanıyor muyum," dedim. "Tanımazsın," dedi. Hep aydınlık, ışıklı, duru, güzel bir yüzü vardır Yaprak'ın. Arada bir televizyonda filmlerine rastladığımda durur bakarım. O evdeki günlerden birkaç görüntü eşlik eder bana. İçim ılınır.

"Yeni evimi görmedin, gel bir gün," dedim. Istanbul burası. Kim bilir, bir daha ne zaman?

Eski Wenders— Wim Wenders, 1983'ten beri Arizona çöllerinden Japonya tapınaklarına varana dek dünyanın dört bir yanında çektiği manzara fotoğraflarına yer verdiği bir sergi açmış Guggenheim-Bilbao'da. Gerçekten heyecanlandım. Ben zengin olmayı hep böyle zamanlar için istemişimdir. Atlayıp bir uçağa o sergiyi gönül rahatlığıyla gezip dönmek için.

Rahmetli Memet Baydur bana Ankara'daki evinde sayısız film seyrettirmiştir. Wenders'in Nicholas Ray üzerine çektiği *Nick'in Filmi* de bunlardan biriydi. Ben, eski Wenders'i severim. Özellikle siyah-beyaz filmlerini. *Kentte Yaz*'ı, *Alice Kentlerde*'yi... Küçük bir Alman kasabası olan Ludwigshafen'daki günlerimde kendimin Alice'i olarak o filmi ta içimde duydum. *Oda, Poster ve Şeylerin Kederi* kitabımdaki bir şiirim onun çok sevdiğim bir filminin adını taşır: "Zamanın Akışında".

Çok emeğin az görünen yüzü— İnceleme, araştırma, eleştiri gibi alanlar büyük bir emek, çaba ve zaman istemekle birlikte, ne yazık ki karşılığını aynı cömertlikle alamazlar. Bu yüzden de edebiyat araştırma ve incelemeleri, ne yazık ki ancak üniversite bünyesinde yapılan çalışmalarla sınırlı kalır. Bu işe her zaman gönül bağlamış özveriyle çalışan edebiyat tutkunlarını ayrı tutuyorum tabii.

Beşir Ayvazoğlu olgunluğun gürlüğünü yaşıyor. 1992'de "Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme" altbaşlığıyla yayımlanan *Güller Kitabı*, adının vaat ettiklerini fazlasıyla karşılayan iyi bir çalışmaydı. Benim gibi "tema" ve "trük" tutturuklarının merakını giderecek ölçüde geniş kapsamlı tutulmuştu.

"Doğumunun Yüzüncü Yılına Armağan" altbaşlığıyla hazırladığı *Peyami* adlı 1998 tarihli kitabı da, her şeyden önce belli ki bir gönül borcu armağanı olarak, özenle, titizlikle hazırlanmış ciddi bir biyografi çalışması. Yalnızca Peyami Safa hakkında bilgi sahibi olmuyor, aynı zamanda bir dönem panoramasıyla karşılaşıyorsunuz. Söz Peyami Safa'dan açılmışken, Prof. Dr. Mehmet Tekin'in *Romancı Yönüyle Peyami Safa* adlı kitabını da anmak isterim.

Daha gençken diyelim, arkadaşlar arasında en çok "sessiz film" ya da "Çin ruleti" oynardık. "Sessiz film"i hepiniz biliyorsunuzdur.

Bilmeyenler için, Lale Müldür'ün bu adla yazdığı nefis bir şiiri hatırlatmak isterim. "Çin ruleti" ise aynı adla, Fassbinder'in en güzel filmlerinden birine konu olmuştur. Sessiz film oynarken Yıldırım Türker'le aynı takıma düştüysek, o, benim en sevdiğim roman adlarından biri olduğunu bildiği için *Bir Tereddüdün Romanı*'nı sorardı. Tereddüt'ün canlandırılması zor bir şey olduğunu düşünen karşı takım, bu zor seçime için için sevinirdi besbelli. Oysa hemen bilirdim: "Bir Tereddüdün Romanı!"

Tereddüt'ü benden iyi kaç kişi tanır ki?

Sözü, Beşir Ayvazoğlu'nun 2000'de yayımlanan kitabına getireceğim: *Ömrüm Benim Bir Ateşti.* Güzel bir kitap adı daha. Ayvazoğlu, geniş bir alan taraması yapmış. Bilinenleri yinelemekten kaçınmazken, araştırmasını daha geniş bir alana yayarak malzemesini kuşatıyor. Salt edebiyat tarihi için değil daha genel anlamdaki yakın tarihimiz için biyografilerin, monografilerin önemini bir kez daha kavrıyoruz.

Birkaç yıl önce, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ahmet Haşim*'ini okumuştum. Farklı yazarların kitaplarıyla aynı kişiye yaklaşmak, anlatılanlar kadar anlatanları da söylüyor. Birinden söz ederken, söz ediş tarzımız, kurduğumuz söylem, kullandığımız ölçütler, kendi hakkımızda da bilgi verir okuyana, dinleyene. Psikoloji ve psikiyatri bilmenin ve öğrendiklerini yalnızca karşı tarafa değil, kendine karşı da kullanmanın önemine böyle zamanlarda daha çok inanırım.

Yakup Kadri'nin anlattıkları bir yazı konusu esini vermişti bana; sanatçı arkadaşlıklarında olan, olmayan üzerine...

5 eylül 2002

Açık pencere, koyu kahve, bizim mahalle— "Seni sordum Murat Çelikkan'a 'Murathan ne yapıyor?' diye. O da, 'Pek evden çıkmıyor, camda durup geleni geçeni kahveye çağırıyor,' dedi." Bunları söyleyense Kaktüs'te rastladığım Tangül. Yalan! Evden çıkmadığım, camda durduğum, herkesi kahveye çağırdığım, bunların hepsi Murat'ın uydurması. Bir yandan da doğru gibi. Cihangir'in göbeğinde-

yim. N'apıyım, herkes penceremin önünden geçiyor. Neredeyse benden habersiz kuş uçmuyor mahallede. Çok şükür her zaman taze kahvem vardır, ayrıca camları açtım mı, şu Istanbul sıcağında püfür püfür esiyor. Hem evde oturmasam, bu kadar işi ne zaman yapacağım? Ama gene de sanki Murat'ın bir uydurması var işin içinde. En hakiki gerçekler bile onun ağzında uydurmaymış gibi duruyor.

Geçen gün bir baktım, Doğan Hızlan ile Hami Çağdaş, Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi'nin önünde durup, fırsatçı müteahhitler gibi gözlerini köşedeki benim biricik "Gündüz Apartımanı"ma dikmiş alıcı gözlerle inceliyorlar. Paniğe kapıldım. Sesimi duyurma mesafesinin biraz dışındalar, hemen cep telefonuna sarıldım. Her neyse korkulacak bir şey yokmuş. Bütün katlarıyla yıllardır bomboş duran caddemizin bu en güzel apartımanının bir gün benim olacağının hayallerini kurmaya devam edebilirim.

Nihat Odabaşı ile sokak çekimleri yaptığımız o gün, baktık o apartımanın önünde bir de eski model bir Chevrolet durmuyor mu, işte o güzel fotoğraflar, işte o güzel gün, o güzel apartımanın önünde tesadüfen duran o güzel Chevrolet'ye yaslanmışken çekildi.

Tam kapıdan çıktım, baktım elinde alışveriş torbasıyla Ülker İnce. Ne zamandır görmüyordum. Buraya taşınmışlar. Sen ne arıyorsun burada? dedi. Hemen arkamdaki kapıyı gösterip, "Burada oturuyorum," dedim. Lawrence Durrell'ın *İskenderiye Dörtlüsü*'nü, dilimize birbirinden güzel kitaplar kazandırmış olan Ülker İnce'nin özenli çevirisinden okuduğumuzu anımsatmak isterim. Ayrıca benim "Çilek" amblemli dizim için, Truman Capote'nin *Başka Sesler Başka Odalar*'ını çevirmişti. Ne güzel kitaptır o!

Bülent Somay, mahallenin muhtarını arıyordu. Seçmen kayıtlarına bakacakmış. Camdan seslendim. "İşin bitince kahveye gel," dedim. Yazdıklarımı paylaşmaktan hoşlandığım biridir. Önce, *Milliyet Sanat* dergisinin bu ayki sayısı için yazdığım "Yazınca geçen, yazıyla kalan" başlıklı yazıyı okuttum ona. *Yaz Geçer* kitabımın onuncu yılı nedeniyle kitap üzerine kuşbakışı söz aldığım bir deneme bu. Ardından yazmakta olduğum yeni oyunun girişini bu kez ben yüksek sesle okudum ona; onayını aldım. Sonra artık hak ettiğimizi düşünerek, şöyle "mırra" kıvamında bir "double espresso" yaptım ikimize.

Ben, yıllar önce Ankara'da öğrenciyken, ODTÜ Tiyatro Şenliği'ne Boğaziçi Oyuncuları, Brecht'in *Üç Kuruşluk Opera*'sı ile gelmişlerdi. İyi bir yapımdı. Bülent de oynuyordu. Başarılı bir kompozisyon çizmişti. Boğaziçi Oyuncuları uzun yıllar ardı ardına iyi oyunlar sergilemiş önemli bir topluluktu. Lise ve üniversite tiyatrolarının, o tiyatro şenliği geleneğinin şimdilerde yitirilmiş olmasına gerçekten üzülüyorum. Türk tiyatrosunu çok beslemiş taze kaynaklardı onlar.

Bülent Somay sonradan en azından kitap yayımlamayı sıklaştırdı, *Geriye Kalan Devrimdir*, *Şarkı Okuma Kitabı* gibi kitaplarını *Tarihin Bilinçdışı*, *Bir Şeyler Eksik*, *Çokbilmiş Özne* ile zenginleştirdi.

Şehir Tiyatroları'nda "Gençlik Günleri" düzenlediğim yıllarda, şimdi sinema yazıları ve romanlarından tanıdığımız Mehmet Açar'la da Boğaziçi Oyuncuları olarak oynadıkları *Fantazya* adlı oyun nedeniyle tanışmıştık. Sanıyorum oyunu da o yazmıştı.

Sonradan *Siyah Hatıralar Denizi*, *Hayatın Anlamı Ya da Akhisarlı Hasan Tütün'ün Maceraları* gibi romanlar yayımlamaya başladı.

Ertesi gün baktım sokaktan Esen Çamurdan geçiyor. Esen, benim Ankara Devlet Tiyatroları'nda çalıştığım günlerden arkadaşımdır. Sonra Istanbul Şehir Tiyatroları'nda yeniden birlikte çalıştık. Tiyatro üzerine kitaplar yazıyor: *Çağdaş Tiyatro ve Dramaturgi*, *Hıçkırmakla Haykırmak Arası: Sabahattin Kudret Aksal Oyunlarını Bir Okuma Denemesi* gibi kitapları var. Yeni kitap çalışması tiyatroda şiddet üzerineymiş. Aylardır Londra'daymış. Sonra Paris'e geçmiş. Bir sürü oyun seyretmiş. Avrupa'da yeni "yükselen trend" okuma tiyatrolarıymış. Hem Londra'da, hem Paris'te bir sürü grup, okuma tiyatrosu yapıyor, yeni tiyatro metinlerini bu yolla tanıtıyormuş.

Esen, Londra'da Vanessa Redgrave'i sahnede Oscar Wilde'ın *Lady Windermere'in Yelpazesi*'nde seyretmiş. Kadının rolüne kattığı boyuttan, nüanslardan söz etti. Tabii aylar öncesinden biletleri tükenen bu oyuna yer bulmak bir hayalmiş. Tiyatronun böyle büyüleyici bir yanı var işte. Sizin için efsane olan bir oyuncuyu canlı canlı sahnede seyrediyor, varlığıyla büyüleniyorsunuz. Ben yıllardır hep Ian McKellen ile Judi Dench'i birlikte seyredemediğime yanarım.

İnsan bir de bunlar için zengin olmayı isteyebilir işte. Bir uçağa atlayıp akşamına oyun seyredip sabahına dönmek için... Anthony Hopkins'i, Meryl Streep'i, Jeremy Irons'ı, Jessica Lange'ı tiyatro sahnesinde izlemek isterdim doğrusu. Siz de bu doğrultuda kendi listenizi yapabilirsiniz. Biliyorsunuz, geçtiğimiz yıllarda Nicole Kidman Londra'da bir Arthur Schnitzler uyarlaması olan *Mavi Oda*'da rol almıştı. Çok görmek isterdim doğrusu.

Pertev Bey'in Üç Kızı— Galiba TRT gene edebiyat uyarlamaları yapacaktı bir tarihte. Halit Refiğ'in filme almak istediği romansa, *Pertev Bey'in Üç Kızı*'ydı. Kitabı da, Münevver Ayaşlı adını da hiç duymamıştım. İlk okuduğum Ayaşlı romanıdır o. Kapağında eski usul bir illüstrasyon vardı, Sebil Yayınevi'nden çıkmıştı. Ardından *Dersaadet*'i okudum. Timaş Yayınları, şimdi bütün eserlerini art arda basıyor. Hoş bir kitap boyutunda, özenli bir baskıyla. Daha çok bir hatırat yazarı olarak bilinen Ayaşlı'yı yakından ve topluca tanımak için iyi bir fırsat.

Münevver Ayaşlı, Sâmiha Ayverdi, uzun yıllar Türk solunun uzak durmayı seçtiği, ancak, siyasal adlandırmaların barikatlarını aşarak gerisindeki serüveni merak eden hakiki edebiyat tutkunlarının ilgisini çekmeyi başarmış adlardı. Edebiyatı iş ya da merak edinmiş kişiler, dünya görüşü, siyasal tercih gibi her çeşit yaklaşım farkını saklı tutarak da bir kitap ya da edebiyat eseriyle ilişkilenmeyi bilmedir. Onları hakiki okur yapacak olan budur. Özellikle edebiyat söz konusu olduğunda. Ayrıca birçok kitap, salt edebi niteliğiyle değil, edebi malzemesi nedeniyle de insana okuma keyfi kazandırabilir. Biz kendi kültürümüzle konuşmayı yeni öğrenmeye başlayan bir toplumuz. Açıklığın sırasıdır.

Ayaşlı'nın *İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim* ise, adından da anlaşılacağı gibi, bir dönem kitabı. Okumamıştım. Hemen ona başladım.

Sahaflar— Tadım kaçtı. Hangisine gitsem eski tadı yok. Eskiden özel olarak sahaf gezme günlerimiz vardı. Bayezıt'a gider, Kadıköy'e geçerdik. Galatasaray'dakiler açıldığında çok sevinmiştik. Sahaflar bitmişe benziyor. Ya yeni baskı kitap satıyorlar, ya okul, ders

kitapları. Eski kitaplarla, yeni kitapları iç içe sattıklarından bakması, gezmesi zor oluyor.

Rahmetli Bilge Karasu'nun, Halit Ziya Uşaklıgil'in sadeleştirilmiş eserleri için, hoş bir ayrım tanımı vardı. O, bu kitapları, "d" ile sadeleştirilmişler ile "t" ile sadeleştirilmişler diye ikiye ayırırdı. Halit Ziya hayattayken kendi eliyle sadeleştirdikleri, kapak içlerinde "sadeleşdirilmiş" diye yazılırken, ondan sonra yapılanlar "sadeleştirilmiş"diye yazılıyordu.

Halit Ziya'yı "sahiden" okumak isteyenlere kendi eliyle "sadeleşdirdiklerini" salık veririm. Halit Ziya bu çabaya değer. Zorlansanız da sürdürün, bir eşiği atladıktan sonra göreceksiniz, keyfiniz artacak.

Halit Ziya'nın kendi eliyle "sadeleşdirdikleri" koleksiyonumda çok az eksiğim kaldı. Ha sahi, kimsede *Sepette Bulunmuş* var mı?

Sahaflardan salt İhap Hulusi'nin ya da Münif Fehim'in yaptıkları kapak illüstrasyonları için aldığım kitaplar vardır bir de... Sağ olsun hocam Sevda Şener, illüstrasyonlarını Münif Fehim'in yaptığı eski bir "7 Gün Neşriyatı" göndermiş: *Eski Şiir Bahçeleri*. Refik Halit Karay'ın en sevdiğim romanlarından biri olan *Bu Bizim Hayatımız*'ın Nebioğlu baskısını sırf Münif Fehim kapağı yüzünden almışımdır. Tıpkı Server Bedi'nin *Beklenen Nişanlı*, Yusuf Ziya Ortaç'ın *Üç Katlı Ev*, Meliha İksel'in *Taş Konak* kitaplarını bu yüzden aldığım gibi... Melih Cevdet Anday'ın *Aylaklar* romanını çok severim. Bu kitabı yeni baskısından okumuştum. Ama sonradan eski bir Remzi Kitabevi baskısını Çetin Özkırım'ın acı yeşil çizgilerle süslediği kapağı yüzünden aldım. Çağatay Uluçay'ın yeni baskılı kitapları mevcutken gidip eskilerini topladığım gibi...

Sahaflara son uğradığımdaysa, Rikkat Köknar'ın *Beyaz Köşktekiler* diye bir kitabını aldım. Belli ki, o zaman da pek kimseler tanımazmış. Bazı kitaplar zamanla yalnızca yazarlara kalır. Kimi zaman eski Istanbul, Osmanlı, gündelik hayatın sıradan görünen malzemesi bambaşka bir derinlik kazanır, hiç ummadığınız kitapların sayfaları arasından beklemediğiniz hayatlar fışkırır. Sahaflar edebiyatın zaman aynasıdır.

Televizyon karşısında— Geçen akşam televizyonda Sean Penn ile Elizabeth Hurley'in oynadıkları *Suyun Ağırlığı* diye bir filme rastladım. Keyifle seyrettim. Filmin bir sahnesinde Dylan Thomas'ın bir şiirini okuyor Sean Penn. Dramaturjik olarak filme iyi yerleştirilmiş bir sahne bu. Şiir, adamın kaderi hatta sonu oluyor. O, şiiri okurken aslında kaderini okuduğunu bilmiyor. Sabaha karşı uyandım, kalktım kitaplıktan Dylan Thomas'ın şiirlerini buldum. Sonra apansız bir şiir yazdım ben de. Kendim de şaşırdım. Gün çoktan ışımıştı yazdığım şiir bittiğinde. Şiiri ileride yayımlanacak olanların dosyasına kattım. Ertesi gün baktım, geçen yıl da aynı temada bir şiir daha yazmışım: Nedensizlik üzerine... Nedensizliğe bunca takılmam nedensiz değilmiş.

12 eylül 2002

İzmir Hikâyeleri— İzmir'i edebiyat yoluyla tanıyanlardanım. İzmir'e gitmem, şehri görüp gezmem çok sonradır. Bu yüzden ilk İzmir yolculuğum benim için önemlidir, ayrıntılarını hiç unutmam. Şimdi Amerika'da yaşayan arkadaşım Zerrin gezdirmişti beni. Çocukluk ve yeniyetmelik anılarımda önemli bir yeri olan Sibel Abla hayattaydı o zaman. Ben daha gençtim.

Attilâ İlhan'ın şiirlerinden bildiğim "Pasaport Kahvesi" ve benzeri yerleri, Tarık Dursun K. gibi birçok İzmirli yazarın anlattığı sokak aralarını, mahalleleri kutsal ören yerlerini gezer gibi gezmiştim. Duygularımızın da gençlik zamanları vardır. Sonraları hatırlar, ama hissetmeyiz.

Ağustos sonu gene İzmir'deydim. Efes Otel'de kaldım. Benim kuşağımdan birçok kişi gibi, ben de Efes Otel'ini siyah-beyaz filmlerden ve İzmir Fuarı'nın şaşaalı yıllarında önemli şarkıcı ve artistleri ağırladığını magazin haberlerinden bilirdim. Sonraları birkaç kere kaldım orada. Yaşlılık yıllarımda yazacağım anılarıma sakladığım "acı bir hatırası" bile var bende bu güzel otelin.

60'ların otellerine özel bir ilgim ve sevgim vardır. Örneğin, Bursa'daki Çelik Palas'ı da bu yüzden severim. Efes Oteli'nin giysi do-

labından, oturma grubunun çizgilerine, banyosundaki tuvalet dolabından puflarına varana dek her şey 60'ların imzasını taşır. Bu da hoşuma gider. Her seferinde meydandaki Atatürk heykelinin üzerinden denize bakan odaların birinde günbatımına karşı bir kadeh beyaz şarap içmeyi severim.

Bu kez İzmir Fuarı'nda Elif Şafak ile birlikte *Milliyet* gazetesinin kültür-sanat ekinin yazarları olma sıfatıyla bir imza akşamına katıldık. Üniversite yıllarımda tanıdığım ve bir daha hiç karşılaşmadığım eski arkadaşlarım yanlarında boyunca çocuklarıyla çıkıp gelmiyorlar mı, keyiften bayılıyorum. Bu kez de öyle oldu.

İmzadan sonra *Milliyet*'in İzmir büro şefi Bülent Zarif, Filiz Aygündüz, Şükran Yücel, Haşmet Topaloğlu ve Elif Şafak, her gittiğimde mutlaka bir akşam yemeği yediğim Gazi Kadınlar Sokağı'na gidiyoruz. Kemal'in Yeri'nde uzun bir gece... Galiba şu sıralar "manik" günlerim, masada en çok ben konuştum.

Ertesi sabah Kuşadası'na geçtim. Gördüğüm oteller içinde en güzel bahçesi olan Kısmet Otel'de üç akşam kaldım. Bu yıl gördüğüm göreceğim yaz tatili topu topu o üç gün.

Yollarda, otellerde, kafelerde okuduğum kitaplara gelince: Gao Xingjian'ın *Ruh Dağı* (ki bu yıl okuduğum en iyi romanlardan biri olduğunu söylemek isterim), Elizabeth Wright'ın *Postmodern Brecht* (tiyatrocu olmayanların da ilgisini çekecek önemli bir kitap) ve William Butler Yeats'ın *Kelt Şafağı*.

İzmir Hikâyeleri, Halit Ziya Uşaklıgil'in, az bilinen ama pek güzel hikâyeler içeren bir kitabıdır. Bendeki kitap, yazarın kendi eliyle "sadeleşdirdiği"ve üzerinde "Üstadın neşrolunmamış Son Yazıları Son Hikâyeleri" ibaresi olan 1950 tarihli Cumhuriyet Matbaası baskısıdır. İzmir nedeniyle bu kitabı anımsatmak isterim. Halit Ziya'nın usta bir romancı olduğu kadar, iyi bir hikâyeci olduğunu da gösterir. Zaman zaman açar herhangi bir yerinden okumaya başlarım. İnsana bu duyguyu ancak iyi yazarlar, iyi kitaplar verir.

Bir ara birbiriyle bağlantılı yazılar olarak tasarlayıp yalnızca ikisini yazabildiğim ve o dönem *Adam Öykü* dergisinde yayımlanan "Edebiyatımızda Pisboğazlar"da Halit Ziya'nın bu kitabından alınma örneklere yer vermişimdir.

Efes Antik Tiyatrosu ve Sezen Aksu konseri— Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü öğrencisiyken, Sevinç Sokollu'nun verdiği "Tiyatro Tekniği Tarihi" diye bir dersimiz vardı. Oyun ve seyir alanları üzerine teknik çizimlerin yapıldığı bu derste, dönem özelliklerini canlandırma ve hayal etmemize yarayan bir dizi araştırma yapılırdı.

Ben, o dönem okulun Arkeoloji bölümünün düzenlediği gezilere katılır, çizimlerinden sorumlu olduğumuz tiyatro yapılarını bizzat gezerdim. Tek tek basamaklarına varana dek bildiğim bu yapıların, bugüne kadar uluslararası tiyatro festivalleri için kullanılır hale getirilmemiş olmasına nasıl hayıflandığımı anlatan "Tiyatro Festivali ile Bağlantılı İki Yazı" *Soğuk Büfe* adlı kitabımda yer alır.

Aspendos, Perge ve Efes tiyatrolarını gezerken, medet uman gözlerle baktığım dilsiz taşlardan tarihi anlamaya çalışırdım. Binlerce insanın nasıl bir ruh hali ve coşkuyla yollara döküldüğünü, şenliklere katıldığını, oyunları izlediğini hayal ederdim.

Sezen Aksu'nun konseri için arabayla, Kuşadası'ndan Efes Antik Tiyatrosu'na giderken yolun iki yanında akan insan seli birdenbire beni öğrencilik yıllarıma savurdu. O zaman hayal etmeye çalıştığım ruh hali ve coşkuyu şimdi karşımda canlanmış olarak görüyordum. Antik yapıları yaşatan ruh, insanı, sanatı yaşatacak olan ruhla aynıydı. Derinden duygulanmıştım. Binlerce insanın akın akın Efes Antik Tiyatrosu'na ilerlediğini gördükçe, gün günden zalimleşen hayatın elinizden hâlâ alamadığı şeyler olduğunu görüyorsunuz. Sanat, insanın doğrulanmasıdır.

Bu konsere ve önemine değgin basında çok şey yazılıp çizildi. Aynı şeyleri yineleyecek değilim. Yalnızca benim için özel ve önemli olan birkaç yanına değinmek istiyorum:

Çocukluğumdan beri bir hayalim vardı. Bir şarkıcının sahnede geniş bir koroyla "Mevlüd"ün "Allahümme salli alâ seyyidina" diye başlayan bölümünü söylemesiydi. Bu hayalimin, üstelik sevdiğim bir şarkıcı tarafından gerçekleştirildiğini görmek mutlu etti beni. Konserde tüylerimin ürperdiği anlardan biridir o. Yanık sesli mevlüthanların doğru ve güzel bir Arapça ile söylediği, Mardin'in geniş ayvanlı avlularında tül gibi dağılan bu sesler çocukluğumun kulak-

larında hâlâ yankılanır. Bilmeden bir armağan verdin bana, Sezen sana teşekkür ederim.

Dini inancımız olsun ya da olmasın, İslami motiflerin kültürel soyaçekimimizdeki önemini biliyor, seviyor ve daha ilk kitabımdan başlayarak yazdıklarımda kullanıyorum.

•

Bazı türkülerin bilinmeyen ya da söylenmeyen bölümleri vardır. Örneğin, "Ham meyveyi kopardılar dalından" diye bilinen türkünün ilk dörtlüğünün atlanmış olmasına pek hayıflanırım. Sabahattin Ali' nin çoğu sonradan şarkı yapılan şiirlerindekine benzer kısa hikâye tadı ve vuruculuğu vardır bu türkünün. "Çamlığın başında tüter bir tütün / Acı çekmeyenin yüreği bütün / Ziya'mın atını pazarda tutun / Gelen geçen Ziya'm ölmüş desinler" diye yürek burgusu gibi bir dörtlükle başlayan bu türkü, kapalı bir toplumda, bir ölümün ağırbaşlılıkla, soylu bir biçimde duyurulmasına ilişkin törel bir vurgu taşır. Bu dörtlüğü yıllar önce ilk kez Can Etili'den duymuştum. Sezen Aksu ise konserinde türkünün üstelik yalnızca bu dörtlüğünü söyledi. Kendi dikkatlerimin, duyarlılıklarımın bir ruh akrabam, bir hayat kardeşim tarafından aktarılması karşısında ürperdim.

Bir Mardinli olarak Sezen'in sesinden Kürtçe türkü dinlemek benim için apayrı bir zevkti. Ben, Civan Haco'nun "Zine"sini onun sesine ve dünyasına çok yakıştırırım. Keşke bir albümüne alsa.

Sezen Aksu konserinin benim için özel anlarıydı bunlar. Üst tarafını biliyorsunuz. O gece orada olduğum, o geceyi yaşadığım için mutluyum. "Sezen sana teşekkür ederim."

İzmir Devlet ve Opera Balesi Orkestrası, Feriköy Kilisesi Surp Vartanantos Ermeni Korosu,

Los Paşaros Seferadis Musevi Müzik Topluluğu, Oniro Rum Müzik Topluluğu, Enderun Klasik Türk Müziği Topluluğu, Diyarbakır Belediyesi Çocuk Korosu ve BKM çalışanları hepinize teşekkür ederim.

Hep birlikte yeni bir yüzyılın kapısını çalıyoruz.

Ne mutlu! Bizler gerçek Türkiyeliyiz.

Keşfinde geç kalınmış bir yazar daha: Giorgio Manganelli— Ne yazık ki, İtalyan edebiyatı ülkemizde yeterince tanınmıyor. Giorgio Manganelli de bu edebiyatın gecikilen önemli adlarından biri. Yakın bir tarihte onun Tavanarası Yayıncılık'tan çıkan *Centuria yüz küçük ırmak roman* adlı kitabını daha önce anmıştım.

kitap-lık dergisi, Mayıs-Haziran 2002 tarihli 53. sayısının, "Profil" köşesinde onunla ilgili önemli birkaç yazı içeren kapsamlı bir dosya yayımladı. Ardından, Yapı Kredi Yayınları'ndan, Şadan Karadeniz'in özenli Türkçesiyle *Düzyazının İnce Sesi* adlı kitabı çıktı. Daha ilk denemesinden başlayarak insanı saran, zevkle okunan bir kitap bu. Aklına her geleni yazmanın "deneme yazmak" demek olmadığını bir kez daha hatırlatıyor insana. Hem güzel, hem doğru yazılmış, insana yeni düşünceler esinleyen, okura ufuk tazeleten, parlak gözlemler içeren bir düzyazılar toplamı. Mutlaka kitaplığınızda bulunmalı.

Uzak bir hayal gibi: Book Television— Daniel Richler bir Kanadalı, yıllar önce *Kicking Tomorrow* (Yarına Ertelemek) adlı 70'leri anlatan bir roman yazıyor, kitap büyük bir ilgiyle karşılanıyor, "best-seller" oluyor, dünyanın parasını kazanıyor ama, bir gün kendine soruyor, "Gerçekten yazar olmak istiyor muyum," diye. Yanıtından pek emin olmadığı için yazmayı bırakıp daha ortada MTV bile yokken TV için bir müzik kanalı kuruyor. Ardından bu kanalı satıp bir seks kanalı kuruyor. Sonra başka kanallar kurarak iyiden iyiye televizyonculuğa sardırıyor işi. Şimdi yalnızca BOOK TELEVISION diye bir kanalı var. (National Canadian Literary Channel). Bizim için rüya gibi bir şey, inanılması güç bir proje. Yalnızca kitap üzerine, üstelik 24 saat yayın yapan bir kanal düşünebiliyor musunuz? Üstelik bir de bundan ciddi ciddi para kazanıyormuş. Kuzey Amerika'nın birçok kanalına program satıyor, ayrıca reklam alıyormuş. Dünyanın hemen her ülkesinden kitap listeleri yayınlıyor, yazarlarla, çevirmenlerle, yayımcılarla söyleşiler, edebiyat uyarlamalarına ilişkin programlar... Bir sürü şey anlattı. Renkli, esprili bir adam. Sağlam bir gözlemci olduğuna ilişkin bir izlenim bıraktı bende.

Yüksek Topuklar, ta Kanada'dan ilgisini çekmiş. Geçtiğimiz haf-

ta buradaydı. Türkiyeli yazarlarla ilgili söyleşiler yaptı. Ahmet Altan, Aslı Erdoğan, Yaşar Kemal, Eşber Yağmurdereli ve bazı yayınevi yöneticileriyle konuşmuşlar.

Benimle de çekim yaptılar. Sorduğu sorular, henüz çevrilmemiş olan kitabımı okumadığı halde ne kadar doğru anladığını gösteriyordu. Hayli eğlenceli bir söyleşi oldu. İnternet kanallarından hakkımda sayısız belge taramış. Ne zaman yabancı biriyle konuşsam, kendimi daha "doğru anlaşılmış" hissediyorum. Hazin değil mi? Türkiye'deki düşünce özgürlüğünden, kimlik haklarına varana dek birçok konuda konuştuk.

"Book Television" ekibi, yazarlarımızın konuşmalarından Türkçenin sesindeki melodiyi pek sevdiklerini söylediler.

19 eylül 2002

Füsun Akatlı ile bir akşam yemeği— Ne zamandır Füsun Akatlı ile bir araya gelemiyorduk. Büyük kentte yaşam sürdürenlerin çoğu, bir süredir telefonlarla ve e-postalarla yürütülen bir haberleşme türünün, yüz yüze görüşmelerin yerini aldığını kendi deneyimlerinden biliyorlardır. Bense neredeyse artık kimselerle görüşemez oldum.

Okur yazar çevresinde edebiyat ve sanat dergilerinin yaygın bir heyecan kaynağı olduğu 70 sonlarıydı onunla tanıştığımızda. Metin Altıok ile evliydi, Füsun Altıok imzasıyla eleştiriler, denemeler yazıyor, Hacettepe Üniversitesi'nde ders veriyordu. Ankara, Kavaklıdere, Bestekâr Sokak'taki evlerinin çatı katında, aklımda ışığı bol kalmış günler, geceler geçirdik... Hemen bir sokak altında Bilge Karasu otururdu. Ben, başta Selçuk Baran olmak üzere bazı edebiyatçıları Füsunların evinde tanımıştım. Önünde yemek masasının bulunduğu duvarda Metin'in yaptığı desenler dururdu. Bir tarihte Füsun'la *Gösteri* dergisi için bir söyleşi yapmıştım. O söyleşinin fotoğraflarında arkadaki duvarda o desenler görülür. Metin Altıok ile Zafer Çarşısı'nda, çoğunlukla da Remzi İnanç'ın Toplum Kitabevi'nde karşılaşır, ayaküstü laflardık. Ankara'da birçok edebiyatçı için, kitapçılardaki bu ayaküstü karşılaşmalar, gündelik hayatın

önemli bir parçasıydı; ruh ve güç tazelerdik.

Sonra hayat araya girer, herkes bir yere dağılır, birileri ölür. Bir gün, bir akşam yemeğinde bir bakarsınız, yıllar geçmiştir.

Füsun Akatlı, *Niçin Diyalektik* adlı kitabını 80'de imzalamış bana. 82'deyse *Bir Pencereden* kitabını, "Böyle de askerlik hatırası olur mu?" diye imzalamış. Askere gittiğim yıl.

Sonra *Edebiyat Defteri, Felsefe Kıyılarında, Zamansız Yazılar, Tenha Yolun Ortasında, Pusulamız Felsefe* gibi çeşitli kitapları yayımlandı. Yakın bir tarihte, daha önce çeşitli kitaplara dağılmış yazılarını çeşitli başlıklar altında yeniden bağlamlandırarak ve yeni yazılarla destekleyerek Boyut Kitapları'nda bir dizi olarak çıkardı: *Acıyla, Sevgiyle, Kahramanca, Öykülerde Dünyalar, Zamanı Yaşatan Roman / Zamana Direnen Şiir, Düşünce Ufkunda Pupayelken, Sis Lâmbası.*

Füsun Akatlı'nın kitapları arasında *Yaz Başına Neler Gelir*'in ise, benim için ayrı bir yeri vardır. 80'li yıllarda *Yeni İnsan* dergisini çıkardığımız sıralar, Füsun Akatlı da bizim dergide yazardı. Bu kitabın kimi yazıları o dergide yayımlanmıştı, ayrıca deneme türünün sınırlarını zorladığı, bir adım sonrasının kurmacaya açılacağını söyleyen hikâye eşiğinde denemelerdi bunlar. Kimi okurları bu anlamda bir beklentiye itmişti. O gün bugün Füsun'dan hikâye bekliyoruz. Bende bu hissi uyandıran bir diğer ad Nurdan Gürbilek'tir.

Füsun Akatlı, zekâsı, kültürü, birikimi, beğenisi ve dil duygusuyla Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Anladığım kadarıyla, son yıllarda seçilmiş bir tutum olarak yalnızca sevdiği kitaplar üzerine yazıyor, bense açıkçası o yıllarda kimilerince hırçın ya da sert bulunan yazılarını özlediğimi söylemek istiyorum. Dostluğumuza sığınarak, bu anlamda söylemek istediğim bir şey daha var: Konuşurken, zaman içinde kimi beğenilerinin ve yargılarının önemli ölçüde değişmiş olduğunu gördüğüm Füsun Akatlı'nın bu değişimlerinden okurlarının da haberdar olması gerektiğine inanıyorum. Edebiyatımızın özellikle şu sıralar her zamankinden daha fazla oylumlu incelemelere, derinlikli metin çözümlemelerine, kuşatıcı incelemelere gereksindiği göz önüne alınırsa, bunlara yönelmesinin bizler için bir kazanç olacağını düşünüyorum.

Kitaplarından birine uğramanın zamanıdır.

Anmanın bir yolu, bu kez de: Marc Bolan— Farklı firma etiketleriyle farklı toplamlar yapılıyor şu sıralar onun için. Yeni yazılmış biyografileri yayımlanıyor. Ölümünün 25. yıldönümde Marc Bolan'ı anmanın bir yolu bu. Yeniden basılan çeşitli "Best of"larının yanı sıra, "The Essential Collection" başlıklı bir dizi ve en önemlisi bir şarkısına yapılan göndermeyle "20th Century Superstar" adı altında 4 CD'lik bir "box-set" yayınlandı.

Yeniyetmeliğimin önemli müzik figürlerinden biridir Marc Bolan. Kısa adı "T. Rex", açılımı "Tyrannosaurus Rex" olan iki kişilik topluluğun beyniydi. Şarkıları o yazıyor, o seslendiriyordu. Hızla ve arka arkaya çok güzel şarkılar yaptıktan sonra, aynı hızla bir gün bir trafik kazasında ölüverdi. Her şey o kadar birdenbireydi ki, bu yüzden ölümü inandırıcı değildi. Bir ağaca toslayarak parçalanmış araba görüntüsü bir süre kimseyi ikna etmeye yetmedi. Günümüze kalan bilinen parçaları arasında "Telegram Sam", "Metal Guru", "Children of the Revolution", "London Boys", "Solid Gold Easy Action", "New York City", "Teenage Dream", "Bom to Boogie", "Hot Love" ve "20th Century Boy" sayılabilir. Bu son şarkı, dönemin ruhunu ve "glam-rock" havasını en iyi yansıtan filmlerden biri olarak kabul edilen Todd Haynes'ın *Velvet Goldmine* filminde Placebo tarafından yeniden seslendirilmiştir. Bunun benim için ayrı bir önemi vardır: Placebo, benim son yıllardaki gözde topluluklarımdan biridir. Keyifle söylemek isterim ki, özel stüdyo kayıtlarına varana dek bütün "single" ve özel baskı CD'lerini arşivimde bulmak mümkündür. Üstelik ben onları bu kadar beğenirken, Los Angeles'tan Las Vegas'a bir gün önce geçemediğim için oradaki konserlerini, bir gün önce de Zürih'e gitmek zorunda kaldığım için de Istanbul'daki konserlerini kaçırmışımdır. Benim, tam Placebo'nun, T. Rex'in 90'lı yıllar karşılığı olduğunu düşündüğüm sıralar, Todd Haynes'm söz konusu filmde bir T. Rex şarkısını Placebo'ya seslendirtmesi bana ayrı bir keyif vermiş, bu yargımda yalnız olmadığım (hadi itiraf edeyim, müzikten ne kadar iyi anladığım) duygusu yaşatmıştır bana.

Bu arada anımsatmak isterim: Placebo'nun içinde yer aldığı albüme adını veren "Without You I'm Nothing" adlı şarkısında, David Bowie eşlik eder onlara. Bu şarkının dört ayrı çeşitlemesinin yer al-

dığı "single"ı, özellikle "Brothers in Rhythm Club Mix" düzenlemesi nedeniyle salık veririm. Nasıl ki toplululuğun "Every You Every Me" adlı şarkısının "single"ını, "Brothers in Rhythm Glam Club Mix", "Special K" adlı "maxi-single"ım da aynı gerekçeyle "Brothers in Rhythm Mix" düzenlemesi için salık vereceksem...

Ayrıca Placebo, bir şarkının yıllar sonra seslendirilirken, nasıl hem aslına sadık kalınacağının, hem de nasıl "yeniden söylenebileceğinin" iyi bir örneğini veriyor "20th Century Boy" ile... Filmi görmediyseniz, "soundtrack"inden , ya da topluluğun "You Don't Care About Us" adlı "single"ından dinleyebilirsiniz bu şarkıyı.

Marc Bolan'ı ölümünün 25. yıldönümünde yeniden dinliyorum şarkılarını. Popüler müziğin gramerinde de büyük değişiklikler oldu, bu yanıyla eskimiş elbet, ama bir yanı hiç eskimemiş. Bize geçtiğimiz yolların şarkısını söylüyor: "Metal Guru", "Telegram Sam".

Çocuk kitaplığı— "Günışığı Kitaplığı, kurulduğu 1996 yılından bu yana çocuklar ve gençler için hem içerik ve dil, hem de biçim açısından özenli kitaplar yayımlıyor. Onların gelecekte birer edebiyat ve şiir okuru olabilmelerinin ilk adımlarını yaratmak düşüncesi seçimlerimizde bize yol gösteriyor. Günümüz dünya çocuk ve gençlik yazınının özellikli örneklerini Türkçeye çevriyor, ülkemiz çocuk ve gençlik yazınına yeni ve özgün isimler kazandırıyoruz."

Zaman zaman çocuk kitaplarını karıştırmak insana tuhaf bir duygu verir. Zamanı başka bir yerinden kat edersiniz sanki. *Kırk Oda*'daki masalları yazarken, okuma yazmayı yeni öğrenmiş en küçükler için yazılmış olanlarından, en gelişkinlerine varana dek birçok masalı yeniden ve yeniden okurum. "Zamanımızın Bir Külkedisi", "Yüzyıllık Uyuyan Güzel" öykülerimde onlardan alıntılara da rastlarsınız.

Behçet Necatigil'in bazı şiirlerin bazı yaşları beklediğinden söz eden dizesini anarak kitapların da bir yaşı olduğunu anımsamanın ve anımsatmanın yeridir. Bazı kitapları doğru yaşlarda okumak hayattan tasarruf sağlar insana. Zamanında okumadığınız için geç kaldığınız kitaplar olduğu gibi, erken okuduğunuz için zamanında tadına varamadıklarınız da vardır.

Kitaplar da aşklar gibidir. Doğru yer, doğru zaman ve diğer doğ-

rular gibi... Çocukların ve yeniyetmelerin ilgisini çekecek biçimde hazırlanmış bu çeşit kitaplar çocuklara hem okuma alışkanlığı ve zevki kazandırır, hem de meraklarının, tutkularının, yönelimlerinin biçimlenmesinde yararlı olur.

Adını sen koy— Daha önce Lillian Helmann'ın ünlü *Küçük Tilkiler*'ini ilgisiz bir adla gösteren televizyon kanalını eleştirmiştim. Bu kez de Truffaut'nun ünlü *Piyaniste Ateş Ediniz*'ini, "Piyanisti Vurun" diye gösteriyorlar. Sinemalarda, TV kanallarında kim bilir kaç kez bu adla gösterilmiş, sinema günleri programında ve Enis Batur'dan bana birçok edebiyatçının yazdıklarında, daha önemlisi belleklerde bu adla yer almış bir filme yeni bir ad koymak merakı niyedir?

Gene daha önce Kazuo Ishiguro'nun *When We Were Orphans* romanının "Çocukluğumu Ararken" diye çevrilmiş olmasına tepki göstermiştim.

kitap-lık dergisi, 55. sayısında "Japon Edebiyatı" başlıklı hoş bir dosya hazırlamış. Ishiguro ile ilgili yazıda roman bu adla anılırken (ben olsam "Türkçeye 'Çocukluğumu Ararken' diye çevrilen..." demeyi yeğlerdim) daha önce Can Yayınları'ndan "Uzak Tepeler" diye çevrilen *A Pale View of Hills* kitabı ise nedense "Tepelerin Soluk Görünümü" diye anılıyor. Kitabın İngilizcesini merak edecek olursanız "Çocukluğumu Ararken"i, Türkçesi var mı diye bakacak olursanız da "Tepelerin Soluk Görünümü"nü asla bulamazsınız... Bu çeşit yazılar, kafalar iyice karışsın diye değil, berraklaşsın diye yazılır. Kitabın Türkçe adını beğenmediyseniz, aynı biçimde "Türkçeye 'Uzak Tepeler' diye çevrilen" denebilir ama asıl önemlisi kitabın çevrildiğini bilmiyor olabilirler. Eh, dosyalar da bilgi tazelemek içindir zaten.

TV 4'te yayınlanan Klasik Türk Müziği programlarında, yılların deneyimli sunucuları, şarkıların sözlerini tane tane, özenle, doğru Türkçeyle okuyorlar ama, bir bakıyorsunuz altyazıdan geçen aynı sözlerde bir dolu yanlış; "de"ler, "da"lar bile bitişik. Aynı biçimde birçok TV kanalının haber ve duyurularında altyazılar en basit dil hatalarından geçilmiyor.

Dil duygusuzluğu düzey ve alan farkı tanımıyor.

26 eylül 2002

"Cutlak Taze Ben Fıstık"— Geçenlerde aniden Antep'e gittim. Özel bir nedenleydi ama bu arada bir bölük okurun bekletmekle sabrını taşırdığımı fark ettiğim "995 km" adlı romanım için de bilgi ve gözlem tazeledim. Kitabımla ilgili çeşitli mekânları yeniden dolaştım. Tahmis Kahvesi'nin çıkma katında oturdum yeniden. Eski defterlerimde yer alan önceki gelişlerimin notlarına bakmaksızın, her şeyi ilk kez görüyormuş gibi yeniden not aldım. Bu kitabın Ape Musa'ya bir tür gönül borcu olduğunu hiç çıkarmıyorum aklımdan; bu yüzden iyi olsun istiyorum, çok iyi. Bunca gecikmesi biraz da bu yüzden...

Garsona kahvenin karşısına düşen yerde nedense başka şeyler hatırladığımı söylediğimde, yanıldığımı buraların hep aynı olduğunu söyledi. Kaç yıldır burada çalışıyormuş. Az sonra menengiç kahvemi getirirken, azıcık mahcup bir ifadeyle, "Haklısınız," dedi. "Eskiden karşıda küçük dükkânlar vardı, yıkıp otopark yaptılar."

Edebiyat hep haklıdır. Gerçekliği yalnızca anlatmak için değil, dönüştürmek için de iyi tanımak zorundadır. Tıpkı dille oynamak için, dili iyi bilmesi gerektiği gibi.

"995 km"de işlediği cinayetten sonra kaçan tetikçi Gaziantep'e geçer. Bu romanın ana hatları oluştuğundan beri, Gaziantep'e bu üçüncü gidişim... Her seferinde gözlemlerim zenginleşiyor, ayrıntılar çoğalıyor. Bir kendi gözlerimle görüyorum şehri, bir katilin gözleriyle...

•

Ne zaman Antep'e gitsem, yanımda iki kişiyi daha götürürüm. Bu sefer de öyle oldu. Onat Kutlar ile Ülkü Tamer gene benimleydiler. *İshak* adlı tek öykü kitabıyla öykücülüğümüzde kendine özel bir yer açan Onat Kutlar ile Ülkü Tamer'in nice yazısının yanı sıra "Alleben"i anarım. Birlikte dolaşırız. Edebiyatın kurduğu akrabalık, kanbağından çok daha güçlü ve daha gerçek bağlar yaratabiliyor insanlar arasında. Bir yazar, bir şair, bir şehrin yerine geçebiliyor.

Eski Antep evlerinin bulunduğu mahallenin dar sokaklarında gezerken benim olmayan hatıraların hüznünü duydum. Uzun ahşap direkleri Hac yeşili boyanmış Kaleli Kahve'de oturdum pazar günü. Öğleden sonrasının tembel huzuru vardı havada. Ancak yaşlı insanların arasında rahat eden romanımdaki katilin duygularını anlamaya çalıştım.

Ara Güler buranın fotoğrafını çekmiş midir hiç? Birden o burayı, bu saatte görsün istedim. Bir mekân kimi zaman başkalarının gözlerini de çağrıştırır size. Kendi gördüğünüzle yetinmezsiniz.

Bir akşam okurlarımla bir kafede oturduk. Önceki gidişlerimden birinde orada bir söyleşi yapmıştım. *Mahmud ile Yezida*'yı oynayan ortaokul ögrencileri gelmişler, ışıyan gözleriyle sıra sıra karşıma dizilmişlerdi. Bakıyorum asmalar büyümüş. Kafenin sahibesiyle konuşuyoruz; çocuklarının doğduğu yılmış gittiğim, kitabımı öyle imzalamışım.

Eski Antep evleri bar, kafe, yerel yemekler sunan mönüsüyle restaurant haline getiriliyor. Daha önceki gidişlerimde olmayan yerler görüyorum. Doğuda geçmişin mirasının yaşaması büyük ölçüde turizme bağlı. Yerli halktan kimi bilinçli olarak farkında bunun, kimi içgüdüsel olarak uyanmış durumda.

Antep'te zahter salatası harika; sonra pımpırık adını verdikleri semizotu, domates, soğan ve nar ekşisiyle yapılan salata çok güzel. Yaz olduğu için daha az yağlı yapılan muhammara harika.

Antep'te dükkânlara bakacak olursanız, sabah akşam bütün Antep'in tatlıyla beslendiğini düşünürsünüz. Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar çok tatlıcı dükkânını yan yana göremezsiniz. Bildiğiniz gibi Antep bir fıstık cenneti. Yemiş halinde, yaş kabuklarıyla duran fıstık torbalarının üzerine böyle yazıyordu: "Cıtlak Taze Ben Fıstık". O kadar hoşuma gitti ki, ne anlama geldiğini sormadım bile. Size nasıl geliyorsa öyledir.

Son gün havaalanına geldiğimde, bir tur otobüsünden salkım saçak insanlar inip uzun bir kuyruk oluşturdular. Az sonra neredeyse ağlayacaktım. Beni gören hemen herkes çantasından *Paranın Cinleri*'ni çıkartıp imzalamam için bana uzatmaya başladı. Hoş bir şaka gibiydi. Meğer Mardin, Hasankeyf, Halfeti gezisinden dönen bir grupmuş bu. Mardin'i beni okuyarak gezmişler. Elbette bu iki taraf

için de çok hoş bir rastlantıydı. Birden bu kitabı yazdığım için kendimle gurur duydum. Bu vesileyle, bana şehirleri sevdiren edebiyat ustalarına borcumu bir parça olsun ödemiş olduğumu düşündüm. Ben edebiyatı biraz da sadakat diye anlayanlardanım.

Bir dans büyücüsü Pina Bausch'un adımlarıyla Istanbul— Modern dans tiyatrosunun uluslarası en önemli adlarından biri olan ünlü Alman koreograf Pina Bausch'un daha önce büyük bir keyifle izlediğim Hong Kong'u konu alan *Cam Temizleyicisi* ve Lizbon'u konu alan *Masurca Fogo* gösterilerinden sonra, şimdi de Istanbul üzerine bir oyun yapacağını duymak beni çok heyecanlandırdı.

Pina Bausch, dans tiyatrosu çalışmalarına 1973 yılında, Ruhr bölgesinde küçük bir kasaba görünümünde olduğu halde önemli bir kültür ve sanat merkezi olan Wuppertal'de başlar. Amerika ve İngiltere tarafından 80'lerde keşfedilir. 1987'de *Café Müller* adlı ünlü çalışması İngiltere'de Susan Sontag'ın "A prime for Pina" başlıklı açıklayıcı sunuşuyla tanıtılır. Ünlü İngiliz kuramcı Elizabeth Wright *Postmodern Brecht* kitabında, "Bausch'un çalışmaları, Brecht'in yüksek anlatı tiyatrosuyla, bütün anlatı biçimlerini terk eden deneysel tiyatrolar arasında bir geçiş bölgesi olabilecek niteliktedir," diye konumlar. Norbert Servos ise Bausch'un yaptıklarını "Deneyim Tiyatrosu" olarak adlandırır.

Brecht'ten yararlandığı gibi, onunla çelişir de Bausch. En azından yeniden çözümlemeye maruz bıraktığı "beden"i, kimlik göstergelerini ve yabancılaştırma etkisini alabildiğine serbest kullanış biçimiyle... Bu nedenle Wright, sözkonusu kitabında Pina Bausch, Robert Wilson ve Heiner Müller gibi sanatçı ve yazarların Brecht'in yanılsamayla gerçeklik arasında yaptığı ayrımı yapısızlaştırdığından söz eder. Yanılsama ve gerçeklik'in postmodern söylem öncesi mutlak değerlerini, aralarında kurulan karşıtlık ilişkisini, birbirlerinin doğru'su ve yanlış'ı olma halini geçersizleştiren, yanılsamayı gerçekliğin hallerinden yalnızca biri kılan alana atılmış dans adımlarıdır Pina Bausch'unkiler. Bu yüzden ayrıca çok önemlidirler. Onun dans macerası, postmodern yönelimlerin, yapıkırıcı deneylerin yoğunluk kazandığı bir döneme denk gelmiş, dahası alanında o dönemi belirleyen önemli figürlerden biri olmayı başarmıştır. Bir

gösterim aracı olarak "beden"i bize her seferinde yeniden yapılandırarak sunar. Sahne üzerinde devinen beden, aynı zamanda kendinden başka bir şeydir. Kendini işaret eden bir göstergedir. Bu da seyredeni, kendi bedeniyle farklı bir ilişkiye çağıran yeni düşünceler, yeni yaklaşımlar esinler. Bize hepimizin tek tek toplumsal sisteme kazılı işaretler olduğumuzu hatırlatır. Her anlamıyla devrimci bir tiyatrodur yaptığı.

"Istanbul"u bekliyoruz gözlerimiz açık.

Sontag demişken Defterler— Pina Bausch üzerine söyledikleriyle Susan Sontag demişken, hem yeni çıkan romanı *Amerika'da*'yı anmak isterim burada, hem de Albert Camus'nün *Defterler*'i üzerine yazdığı, Metis Yayınları'nın *Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş* başlığıyla yayımladığı seçkide yer alan o nefis metni hatırlayarak, Camus'nün *Defterler*'inin İthaki tarafından yayımlanmaya başladığını duyurmak isterim.

Kitap okurken başınıza gelebilecek en kötü şeylerden biri— Elimdeki polisiye kitabı dönerken uçakta bitiririm sandım. Tam elli sayfam kalmıştı. Aman inerken unutmayayım, dedim. Eve girer, soyunur dökünür, ılık bir duş alır, beni özlemiş olan evimin asıl efendisi Pişo'yla azıcık oynaşır, sonra yatağıma girer, o son elli sayfayı tadını çıkara çıkara okur, öyle uyurum, dedim. Kitabı takside unutmuşum! Üstelik bir şey unutmayayım diye her seferinde dönüp bakma alışkanlığım olduğu halde. Bir de aklım sıra, tam da arkasından garip sesler duyulan kilitli kapıyı kırıp açmak üzerelerken, en heyecanlı yerinde bırakmıştım kitabı. Hırsımdan uyuyamadım!

Ertesi sabah ilk işim gidip kitaptan bir tane daha almak oldu. Umarım taksi şoförü bu sayede Henning Mankell meraklısı biri olup çıkar. Kitabın adı: *Yanlış Yol*. Soluk soluğa okunuyor. İsveç'in yeni yıldızı Mankell'in Türkçede *Ölümün Karanlık Yüzü, Beyaz Aslan* ile başlayan serüveni *Beşinci Kadın, Dans Öğretmeninin Dönüşü, Ayazdan Önce, Bir Adım Geriden* gibi polisiye kitaplarıyla sürüyor. Bunun yanı sıra edebi nitelikteki *Rüzgârlara Söyleyen* adlı romanı Metis Yayınları tarafından yayımlandı.

Okuduğum kitaplardaki kentler, beni o kadar kışkırtır ki, Ko-

penhag gezim sırasında, Mankell'in kitaplarının birçoğunda adı geçen Ystad'ın adını bir otobüsün üzerinde görünce, onca işimin arasında her şeyi bırakıp birdenbire oraya gitmeye kalkışmıştım. Mankell, İngilizlerin polisiye yazarlara verdiği önemli ödüllerden biri olan "Altın Hançer"in de sahibi.

İsveç polisiyelerine bayılırım. Bu zevki bana Aydın Arıt'ın güzel Türkçesiyle çevrilen ve hiç ara vermeden altı cildini arka arkaya okuduğum Martin Beck dizisi kazandırmıştır. Maj Sjöwall ile Per Wahlöö'nün birlikte yazdıkları bu dizinin Sjöwall'ın ölümüyle yarım kaldığını öğrendiğimde hüzünlenmiştim.

Tamam aksiyon filmlerinde mantık aramayacağız, ama hiç mi aramayacağız?— Aksiyon filmlerini severim. "B Movie" dedikleri, düşük bütçeyle kotarılmış, ikinci sınıf "casting"le çekilmiş türünü bile... Patlıcanın da vücuda hiçbir yararı yokmuş ama içinde patlıcan olan her şeyi seviyorum gibi bir şey bu benim için.

Tahmin edersiniz ki, Ben Affleck ve Morgan Freeman hatırına, Türkçeye "En Büyük Korku" diye çevrilen *The Sum of All Fears* adlı o manasız filme gittim. Bu çeşit filmleri kendi mantığımla değil, filmin kendi mantığıyla seyretmek gerektiğini bilirim. Ama filmin kendi kurduğu mantık içinde bile tutarlı kalamaması; hatalar, boşluklar, saçmalıklar içermesi haliyle beni filmden koparır. Arkasını getiremeyecekleri numaralara kalkışıp, beceremeyince bin yıllık ucuz klişelere sığınan senaristlere tadımı kaçırdıkları için söylenir dururum.

Sahi hiç mi mantık aramayacağız?

3 ekim 2002

Şeytan ayrıntıda, ideoloji dilde gizlidir— Bir dönem yazmaya başlayıp yarım bıraktığım oyunlarımdan biri "Başkentte On İkinci Gece" adını taşır. Shakespeare'in *On İkinci Gece*'siyle, 12 Martların 12 Eylüllerin Ankara'sı arasında döşenmiş bir kara komedi hattı diye tanımlayabilirim bu eski çalışmayı. Bu oyunu çok sevmiş olan birkaç arkadaşım, yıllardır takipçisi oldukları halde bir türlü arkasını

getirememiş, bitirememişimdir. Okuyanlar anımsarlar: *Kırk Oda* kitabımda yer alan "Stelyanos Hrisopulos Gemisi" adlı öyküde "Başkentte On İkinci Gece" diye bir oyun oynanır. Kendime yapılmış edebiyat-içi bir şakadır bu.

Gerçeküstücü bir atmosferde kurulan bu oyunda, politik paranoyanın kol gezdiği bir ortamda çeşitli grupların içinde elden ele dolaşan bir parmak vardır. Kimilerince "CIA parmağı" diye yorumlanır, kimilerince "yabancı mihrakların parmağı" diye. "Şeriatın kestiği parmak" olduğunu söyleyenler çıkar. Bu parmak, içinde yer aldığı oyunun sayfalarını karıştırır.

Geçenlerde ilkin TV kanallarının birinde, Recep Tayyip Erdoğan'ın adaylığını reddeden YSK kararlarına ilişkin görüş belirtirken Tarhan Erdem kullandı: "Şeriatın kestiği parmak acımaz," diye. Laiklik kaygısı taşıyan sosyal demokrat birinin ağzından böyle bir söz duymak not düşülesi bir şeydi. Demeye kalmadı, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cumhur Asparuk'tan, geçtiğimiz günlerde basını meşgul eden açıklaması geldi: "Şeriatın kestiği parmak acımaz!"

Sorun her ne kadar, gündelik dilde ağız alışkanlığı verilen örnekler bağlamında bir yanıyla masum görünüyorsa da, bir sosyal demokratla, bir askerin, adalet tasavvurunu hâlâ şeriat imgeleriyle dillendirmesi bakımından ilginç, hatta hazin. Ayrıca Orgeneral Asparuk'un şeriatla kıyasıya mücadele eden bir kurumun üyesi olduğu düşünülürse, verdiği örneğin çok daha talihsiz bir durum yaratmış olduğu ortada.

Düşüncenizin haklılığını kanıtlamak için geleneksel mecazların şiddetine yaslanmak, her zaman iyi sonuç vermeyebilir. Örneklerle düşünmek, çoğu kez yanıltır insanı. Kimi durumda "cuk" diye oturan bir söz, bir başka durumda önemli yanlışlara yol açabilir. Demokratik bir toplumda adaletin üstünlüğünden söz ederken, şeriat söyleminin dışından konuşmak gerektiğini, belki bu talihsiz örnekle bir kez daha anlamış olur ve gündelik dil üzerine daha derin düşünme gereksinimi duyarız.

Gündelik sinsidir. Zalimdir.

Zalimin Zulmü Varsa Sevenin Allahı Var— 70'lerin ünlü arabesk şarkısıdır hatırlarsınız; bir Kamuran Akkor klasiğidir. Yakın bir ta-

rihte Bülent Ersoy bir albümünde yeniden okurken, Nalan da disko ritmine alınmış "cover"ını yaptı. Ben, bir tarihte "Zalimin Zulmü Varsa Cahilin Cüreti Var" diye kültür ve sanat ortamımızı hicveden ironik bir metin yazmıştım.

TKP'nin seçim sloganı "Paranın saltanatı varsa halkın TKP'si var" sloganıysa, sanırım bana olduğu gibi, birçok kişiye de bu arabesk şarkıyı hatırlatıyordur. Hukuki yollardan Nâzım Hikmet mirasına sahip çıkmaya çalışan bir parti, duyarlılık kaynaklarını arabesk şarkı formatında sloganlarda arayacağına, Nâzım'ın mirasına nasıl sahip çıkılacağını bize duyarlılık katında gösterme imkânını kullanabilirdi.

Bu konuda sahne alması gecikmiş de olsa, TKP'nin seçimlere katılmasını, anlamlı ve önemli buluyorum. Öte yandan bunu söylemek bana düşmemeliydi ama diliyle, söylemiyle, dünyasıyla propoganda bir bütündür. İnandırıcı olmak için, parçaların birbirini tutması gerekir.

Türkçede Roland Barthes kitapları— Yazı masamda oturduğum yerde başımı sola çeviriyorum. Yanımdaki kitaplığın rafında dizili duran Roland Barthes kitaplarına bakıyorum: *Göstergebilim İlkeleri* (çev. Berke Vardar-Mehmet Rifat, Kültür Bakanlığı Yay., 1979), *Yazı Nedir*, yay. haz. Enis Batur, Hil Yay., 1987), *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş* (çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, Gerçek Yay., 1988), *Yazının Sıfır Derecesi*, çev. Tahsin Yücel, Metis Yay., 1989), *Yazı ve Yorum* (haz. ve çev. Tahsin Yücel, Metis Yay., 1990) *Çağdaş Söylenler* (çev. Tahsin Yücel, Hürriyet Vakfı Yay., 1990), *Camera Lucida* (çev. Reha Akçakaya, Altı Kırkbeş Yay., 1992), *Bir Aşk Söyleminden Parçalar* (çev. Tahsin Yücel. Metis Yay., 1992), *Göstergebilimsel Serüven* (çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, YKY, 1993), *Eiffel Kulesi* (çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, İyi Şeyler Yay., 1996), *Göstergeler İmparatorluğu* (çev. Tahsin Yücel, YKY, 1996), *S/Z* (çev. Sündüz Öztürk Kasar, YKY., 1996), *Ara Olaylar* (çev. Sema Rifat, Kaf Yay., 1999), *Roland Barthes* (çev. Sema Rifat, YKY, 1998).

Herkes benim gibi düzenli bir kitaplığa sahip olmayabilir ama, internet sitelerinden birine girdiğinizde benzer bir liste yapabilirsi-

niz. Bu dökümü şunun için yaptım: Donkişot Yayınları, iki uzun makaleden oluşan bir kitapçık yayımladı geçende. Ian Watt ile Roland Barthes'ın roman sanatı üzerine iki uzun makalesinden oluşan *Roman ve Gerçek Etkisi* adını taşıyan, yararlı bir kitap bu. Kitabın sonunda ise "Türkçede Roland Barthes" başlığıyla iddialı bir biçimde güya döküm yapılmış; ama bu listede yukarıda saydığım şu kitapların yalnızca beş tanesi var. Son yıllarda yayıncılık dünyasında "pozör" bir eğilim belirdi; yapmadıkları şıklığın rantını yemek istiyorlar. Kitabın sonunda, hem böyle bir servis yapıyormuşçasına Batılı bir editörlük gösterisine kalkışacaksınız, hem de beş kitap adı çırpıştırıp geçiştireceksiniz. Donkişotluk daha ciddi bir iş. Keşke hatırlatmak bana düşmeseydi.

Toplama yazılarla çatılmış kitaplar— Cem Akaş'ın hazırladığı "20. Yüzyıl Düşünürleriyle Söyleşiler" altbaşlığıyla yayımlanan, *kavramlar ve bağlamlar arasında* adlı kitap YKY arasında çıktı. Bir çeşit seçki mantığıyla hazırlanmış, çeşitli düşünürlerin, yazarların görüşlerini ve söyleşilerini içeren bu çeşit kitapları özel bir ilgiyle sever, yararlı bulurum. Sizi farklı düşünürler, yazarlar ve dünyalarla tanıştırır; size yeni bilgiler, ufuklar kazandırır, yeni yaklaşımlar ve bakış açıları esinler. İlk kez burada tanıdığınız birine ilgi duyduğunuzda, onun izini kendi kitaplarında sürmeye devam edersiniz.

Frederic Jameson, Terry Eagleton, Slavoj Žižek, Jürgen Habermas, Michel Foucault, Jacques Derrida, Felix Guattari, Alain Touraine, Edgar Morin, Umberto Eco, Claude Levi-Strauss gibi yüzyılımız düşünce dünyasını belirleyen ağır toplarının, çeşitli konulardaki görüşlerini içeren yazılar ve söyleşileri bir araya getiren *kavramlar ve bağlamlar arasında* sağlam çatılmış bir çalışma. Düşünmeyi sevenler için.

Yakınlarda yine Necmettin Kâmil Sevil'in hazırladığı, YKY arasında yayımlanan *Zamanların Sonu Üstüne Söyleşiler* adlı kitapta Jean-Claude Carrière, Jean Delumeau, Umberto Eco ve Stephen Jay Gould ile yapılmış söyleşiler kitaplaştı. Jean-Claude Carrière, özellikle benim için önemli bir ad. Can Yayınları tarafından yayımlanan *Mahabharata* kitabını özellikle salık veririm. Eski bir Hint söylencesini yeniden yazdığı bu kitabıyla Carrière, çağdaşlaştırmanın, es-

ki bir metne yeni bir ruh ve dil kazandırmanın ne demek olduğu konusunda sağlam bir anıt dikiyor. Bu metin, ünlü İngiliz yönetmen Peter Brook ile birlikte çalıştığı *Mahabharata* adlı oyunun zeminini oluşturuyor. Oyun daha sonra filme de alınmıştı.

Nathan Gardels'in editörlüğünde "Büyük düşünürler çağımızı yorumluyor" üstbaşlığıyla Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'ndan çıkan *Yüzyılın Sonu* ile Raoul Mortley'nin İmge Yayınları'ndan çıkan *Fransız Düşünürleriyle Söyleşiler* adlı kitaplarını özellikle bu bağlamda anmak gerekiyor. İnsanı zenginleştiren, yüzyıl ile arasındaki düşünce dengelerini yeniden düzenlemesinde katkısı olan bu çeşit kitapları baştan sona okumak gerekmiyor. Şöyle bir göz gezdirdiğinizde bile, arkasına takılacağınız birkaç cümle, birden size büyük kapılar açabilir. Kendi payıma Monique Schneider ve Luce Irigaray'nin söyleşilerini okumak benim için yararlı ve zevkli oldu.

10 ekim 2002

"Çürümüş bir şey var Danimarka Krallığında"— Geçen hafta Danimarka'daydım. "Kopenhag'a niye gidiyorsun?" diye soran herkese, birkaç gün boyunca aynı sululuğu yaptım: "Kriter almaya gidiyorum. Buraların kriterleri bana pek uymuyor, oranın kriterleri çok iyiymiş diyorlar."

Nicedir "Hamlet ile Hitler" adlı bir öykü üzerinde çalışıyorum. 1986 yılında ortaya çıkmış bir fikri, beni heyecanlandıran yeni bir öyküleme tekniği deneyerek geliştiriyorum nicedir. Bu öykünün malzemesi beni o denli ele geçirdi ki, son iki aydır bir yandan *Sayfadaki Gibi* adlı kısa oyunumu yazarken, öte yandan dönüp bu öyküyü yazmayı sürdürdüm. Bittiğinde, *Yedi Kapılı Kırk Oda* adlı kitabımdaki yerini alacak.

Bu sırada çeşitli *Hamlet* çevirilerinin yanı sıra, Shakespeare, Hitler, faşizm ve tiyatro üzerine çeşitli ve yoğun okumalar yapıyorum. Yıllar önce okuduğum halde, T. S. Eliot'ın *Hamlet*'ten pek hoşlanmadığını unutmuşum; Remzi Kitabevi'nden çıkan *Denemeler*'inde yer alan "Hamlet ve Sorunları" yazısında oyunla ilgili hoşnutsuzluklarını dile getirir Eliot.

Oğuz Özügül'ün derlediği Pencere Yayınları'ndan çıkan *Sanatın Psikolojisi* adlı kitapta Lev S. Vygotski'nin "Danimarka Prensi Hamlet'in Tragedyası" başlıklı ilginç bir yazısı var.

Hadiye Sayron'un *İngiliz Edebiyatı Üstüne Denemeler* adlı kitabında "Shakespeare ve Eski Yunan Trajedisi" adlı yazısını yıllar sonra yeniden okudum.

Bir dönem Yurdanur Salman'ın yönetiminde yayımlanmış, noksanlığını hâlâ hissettiğim *kuram* dergisinin 7. sayısında Hande Yarımcalı çevirisiyle yayımlanmış Carolyn G. Heilbrun'un "Hamlet'in Annesinin Karakteri" yazısını da ilgiyle okudum. Daha önce okumadığım Shakespeare üzerine yazılmış kimi kitaplarla, Mîna Urgan'ın yazdıklarına daha geniş bir zaman ayırmak durumunda olduğumu biliyorum.

Derken, yola çıkmadan önce bir baktım *Varlık* dergisinin bu ayki sayısında Ali Neyzi'nin "Türkçede Shakespeare ve Özellikle Hamlet Çevirileri" başlıklı ilginç yazısı çıktı. Benim için mükemmel zamanlama!

Bu arada kim olduğunu hatırlamadığım biri, "Hiçbir yerde bulunmuyor," diye benden Sabahattin Eyüboğlu çevirisi *Hamlet* kitabımı almıştı bir tarihte. Geri getirmemiş. Solculuğun yararı kadar zararını da görmüşümdür şu hayatta, ama benim için önemli zararlarından biri, ortaklaşmacı, paylaşmacı bir ruhla sağa sola verdiğim kitapları geri alamamak olmuştur. Bir gece ansızın en gereksinim duyduğunuz anda, o kitap yerinde yoktur ve gözünüzün önünde beliren bulanık resimdeki o kişinin, kim olduğunu ümitsizce hatırlamaya çalışır ama bir türlü çıkaramazsınız.

Burada sayamadığım daha birçok kaynak var elbet Shakespeare ve *Hamlet* hakkında. Bir şey yazarken, ne aradığınızı bilmeden konunun etrafında birçok şey okursunuz. Bu aslında içinizdeki gezinin bir parçasıdır. Kimi okumalarınızı daha sonra gereksiz bulabilir, ya da yeniden okuduklarınızı zaman kaybı olarak yorumlayabilirsiniz. Hiçbir şey boşuna değildir oysa. Kendinizi biriktiriyorsunuzdur. Hiçbir şey kaybolmuyor. Bir yerlerde durup sahiplerini bekliyor. Özellikle dergi yazılarını anmam boşuna değil. "Dergileri kim okuyor?" ya da "Bu yazdıklarımız havaya, suya yazılıyor," demek gerek. Ne olursa olsun, işimizi en iyi biçimde yapmayı sürdür-

meliyiz. Bakıyorum da *Yazko Çeviri*, *Metis Çeviri* ne güzel dergilermiş meğer, diyorum; *kuram*'da nice dopdolu yazı yer almış, diyorum. Yazanlara, çevirenlere, bunca yazıyı bizim için bir yerlerde bekletenlere minnet duyuyorum.

Giderken yanıma "Hamlet ile Hitler"in bitmiş bölümlerinin yer aldığı dosyamı aldım. Danimarka'da bir gece, kaldığım otel odasında açtım öykümü kendime okudum yüksek sesle. Sanki gözlerim benim değildi. Sanki yazdığım satırlar da benim değildi. Danimarka'da bir gece, daha önce onlarca kez okuduğum öykümün içinden bambaşka duygularla geçtim.

Sırf *Hamlet* oyununda "Çürümüş bir şey var Danimarka Krallığında," sözü geçiyor diye oralara kadar taşıdığım öyküm, beni zaman, tarih, sanat, edebiyat, yaratıcılık, süreklilik ve benzeri şeyler üzerine hiç gidemediğim kadar uzak bir yolculuğa çıkardı.

Sait Faik "Yaşasın Edebiyat!"derken belki bunu demek istiyordu diye geçirdim içimden. Biliyorum: Çünkü, ben de "yazmasam çıldıracaktım". Edebiyat ve sanat bana hayatımı vermiş.

Sayfadaki Gibi— Bu yolculuğun hikâyesi şöyle başladı: Danimarka'daki Betty Nansen Tiyatrosu'ndan Jacob Mallander, Avrupa'nın birçok önemli festivalinde yer aldığı için sahnelendiğinden haberdar olduğu *Dumrul ile Azrail*'in kasetini istetip izliyor ilkin, ardından Almanca çevirisini okuyor ve uçağa atlayıp Türkiye'ye geliyor.

Dulcinea'da bir akşamüstü buluştuğumuzda, doğrusu biraz gönülsüzdüm. *Yüksek Topuklar* romanımın ve sonrasındaki Türkiye turunun yorgunluğu üzerimdeydi. Bu yüzden önerisine hemen yanıt vermedim. Onlarsa, geçmişlerinde Robert Wilson'dan, Tom Waits'e birçok kişiyi ikna etmede usta olduklarını söylüyorlardı. Projeleri "Bin Bir Gece Şimdi" adını taşıyordu. Mısır, Tunus, İran, Ürdün, Afganistan ve Türkiye'den seçtikleri yazarlardan "bin bir gece" temasından yola çıkan kısa oyunlar istiyorlardı. Yazarlar biribirlerinin ne yazdıklarını bilmeden, Kopenhag'da bir araya gelecek ve yönetmenin denetiminde bir hafta boyunca sürecek bir "work-shop" çalışmasına katılacaklardı. Bu sırada kısa oyunlar kendi aralarında bütünlenerek, ortak bir yapı ortaya çıkarılacaktı. Yönetmen, İngiltere New Castle'daki "Northern Stage"ın başında olan ve aynı zaman-

da bu tür parçalı yapıları sahnelemedeki ustalığıyla bilinen Alan Lyddiard'dı. Sahne tasarımcısı da İngiltere'dendi. Oyun aralık ayında Danimarka'da Danca, daha sonra İngiltere'de İngilizce olarak sahnelenecekti.

Ancak kendi oyunum için yeni bir düşünce yakalayabilirsem bu projede yer alabileceğimi söylemiştim ama anlaşılan içimdeki saat çalışmaya başlamıştı bile...

Tiyatroda her zaman yeni bir gramer arayışında oldum. Tiyatro yapmak benim için öncelikle yeni bir dil ve gramer demektir. Bunu başarmadan asla yeni bir oyun yazmayacağımı biliyordum. Nitekim adını *Sayfadaki Gibi* koyduğum oyunumun temel fikrini yakalayınca heyecanlandım ve oturup yazdım. Okuyup fikirlerini söylemelerini rica ettiğim hocam Sevda Şener, yayımcım Müge Gürsoy Sökmen, Bülent Erkmen, Mustafa ve Övül Avkıran, Murat Çelikkan ve İpek Bilgin'in yüreklendirici övgüleriyle yola çıktım.

Otel— Ekibin kaldığı Palace Hotel, kentin meydanında Belediye Sarayı'nın hemen yanında yer alıyor. Duvadan duvara desenli, renkli halıları, taç biçiminde perdeleri püsküllü yatak başları, ahşap mobilyalarıyla tam eski moda sıcak bir oturma odası havasındaki her bir odaya, daha önce orada kalmış bir ünlünün adı verilmiş. Örneğin benim yanımdaki odanın adı "Charlie Chaplin"di. Ben "Ambassador Anders Jansenn" odasında kaldım. (Galiba aynı zamanda otelin kurucularındanmış.)

Kopenhag'da adım başı 1400'den, 1600'den kalma, ama belli ki her dönem bakım görüp elden geçtiği için olanca tarihiyle sapasağlam ayakta duran binalarla çevrilisiniz. Ünlü "Danish cake"lerinden yemek için ünlü "Royal Copenhagen" pastanesine gittik. Bina 1400'lerden kalmış. Dünyaca ünlü tasarımcı Georg Jensen'in tabak çanak, çatal bıçak tasarımları aynı binada sergileniyor. Şu sıralar Türkiye'deki sergisiyle yeniden gündeme gelen ve Danimarka'da çok haklı bir üne sahip olan Alev Ebüzziya'nın kobalt mavi çanaklarından gördük.

Ve geçtiğimiz haftalarda Türkiye'deki sergisi nedeniyle sayfamda geniş yer ayırdığım Arne Jacobsen'in odalarının ayrıntılarına varana dek bütün tasarımını gerçekleştirdiği Royal SAS Oteli'nde bir

öğle yemeği yedik. Bu anlamda Danimarka bir tasarımlar ve tasarımcılar harikası. Çatal bıçaktan, koltuk kanepeye hemen her şey, ev içlerinin yeniden ve yeniden güzelleştirilmesini amaçlıyor. Kafeleri bu kadar güzel dekore edilmiş az yer gördüm hayatımda.

Modern tasarımcı Bo Bendixen, kartpostaldan tişörte, kibrit kutusundan çoraba, kahve fincanından havluya varana dek her şeyin üzerini kendine özgü çizgileriyle desenliyor. Japonya'dan Amerika'ya kadar uzanan galeri mağazalar zincirinin parçası olarak yalnızca onun ürünlerinin satıldığı bir yer var.

Oyunun yazar kadrosu— Her biri kendi ülkesinde tanınmış adlar olan yazarlar, Mısır'dan Alfred Farag, Lenin El-Ramly, İnas El-Degheidy, Ürdün'den Fadia Faqir, Afganistan'dan Atiq Rahimi, Lübnan'dan Paul Mattar, Tunus'tan Raja Amiri, İran'dan Maziar Bahari, Bahram Bayzai ve Türkiye'den benim bu proje için yazdığımız kısa oyunların bir araya getirilmesiyle ortaya çıkacak "Bin Bir Gece" için verilen akşam yemeğinde, Kopenhag'ın "yeni liman" dedikleri bölgesindeki bir restoranda Atiq Rahimi ve Raja Amiri dışında herkes ilk kez bir araya geldi.

Ertesi sabah Betty Nansen Tiyatrosu'nun, stüdyo sahnesindeki bir masa etrafında toplanan yazarlar, oyunlarını yönetmenin isteği üzerine kendi dillerinde anlattılar, bu konuşmalar filme alındı. Yönetmen, sıkıştığı zaman dilini anlamasa da bu konuşmalara ve yazarların yüz ifadelerine başvuracağını söylüyordu. Ayrıca bir hafta boyunca çalışmanın bütün anları İsveç ve Danimarka TV kanalları için kayda alındı.

Kendi adıma benim en çok Tunus'tan Raja Amiri ile Afganistan'dan Atiq Rahimi'nin metinleri ilgimi çekti.

Raja Amiri, Fransa'da sinema okuyor ve metnini daha sonra filme almak istediğini belirtmiş. Atiq Rahimi ise Afganistan'daki yönetim engelini aşıp gelemeyenlerdendi, ancak metnini gönderebilmişti. Aynı zamanda film yönetmeni olan Rahimi 2008 yılında Fransızca yazdığı *Syngue sabour: La pierre de patience* adlı romanıyla Fransa'nın önemli edebiyat ödüllerinden Goncourt'u kazandı.

İlginç portrelerden oluşuyordu yazar kadrosu. Örneğin İnas El-Degheidy, Mısır'ın filmleri çok iş yapan ünlü kadın yönetmenlerin-

den biri, bir film yıldızı kadar şık, havalı ve bakımlı; çektiği eleştirel komedi tarzındaki filmlerden ötürü, mollalarla başı derde girdiği için dört kez hapse girip çıkmış.

Mısır'ın Yaşar Kemal'i havasındaki Alfred Farag, aynı zamanda İskenderiye Kütüphanesi'nin yönetim kurulu başkanı. Bize bu projenin İskenderiye Kütüphanesi'nde sahneleneceği müjdesini verdi ki, benim bu proje için yazdığım oyunun sayfa ve yazıyla ilgili olduğu düşünülürse, bu işe en çok ben sevindim.

Bir ayağı Kanada'da olan İranlı Maziar Bahari, aslında belgesel filmler çeken bir gazeteci, oyununu da gerçek bir gazete haberinden yola çıkarak kurmuş. İngiltere'de yayımlanan şık bir edebiyat ve sanat dergisi olan *Tank*'ın da yönetiminde yer alıyor.

Fadia Faqir, İngiltere'de yaşayan Ürdünlü feminist bir kadın yazar, şimdilerde politikaya atılmak üzere. Kitapları Faber&Faber'den çıkıyor. Bir öyküsünün Türkçede bir seçkide yayımlandığını bizden öğrendi ve şaşırdı; haberi bile yokmuş. Yerli yazarlardan izin alma gereği duymayan yayıncılarımız, yabancı yazarlardan mı alacak?

Bu arada oyunun yönetmeni Alan Lyddiard benden kendi oyunumu yönetmemi istedi. Tiyatroyu çok özlemişim. Hazırlıksız yakalanmıştım. İlkin metnimi Türkçe okudum. Kulaklarında Türkçenin şiiri kalsın istedim. Ardından kalkıp yazarken hayal ettiklerimi mizansene döktüm, yalnızca bu oyun için farklı tiyatrolardan bir araya getirilmiş profesyonel oyuncularla iki gün boyunca prova yaptım. Özellikle tiyatrocuların ilgisini çekecek bir work-shop çalışması oldu.

17 ekim 2002

Work-shop— Bu work-shopta yapılan çalışmalardan söz etmek ve kimi gözlemlerimi aktarmak istiyorum.

Çok uzun süredir, tiyatro demenin, evinde oturan bir yazarın yazdığı bir oyun metninin günün birinde bir tiyatronun repertuarına alınarak oynanması demek olmadığını biliyorum. Bu, tiyatro yapmanın yollarından yalnızca biridir. Bu yüzden de uzun süredir metin sıkıntısı çeken dünya tiyatrosu, tiyatro yapmanın yollarını ço-

ğaltmış ve çeşitli projeler üreterek metinleri bu yolla oluşturmanın önünü açmıştır. Bugün Türk tiyatrosunun en önemli sıkıntılarından biri de budur. Yalnızca yazılmış olan metinlere değil, yazılacak ya da oluşturulacak olan metinlerin önerildiği projelere de "Evet" denilse, tiyatro bu sorununu önemli ölçüde hafifletmiş olacaktır.

Her yurtdışına gidişimde, her festival sonrasında bunu bir kez daha anlıyorum.

Sahnede çalışmak— Tiyatroyu çok özlemişim. Bunu Danimarka' da anladım. Her sabah saat 08:30'da uyanmak, ancak çok gençken ve dünyadaki birçok şeyi yeni keşfediyorkenki zamanlara özgü bir enerji ve coşkuyla tiyatroya koşmak kanımı tazeledi. Çalışmalarımı izleyen herkesin ortak görüşü, sahneden salona taşan ve herkese bulaşan enerjim üzerineydi. Bunun nedeni, aynı zamanda Türkiye' deki tiyatronun sorunlarını da içerdiği için bundan özellikle söz ediyorum.

Yönetmen Alan Lyddiard, yazdığım metni benim sahnelememi istediğinde şaşırdım. Grupta bir tek benden böyle bir şey isteniyordu. Böyle bir öneriyle karşılaşacağım aklıma gelmediği için, metin üzerinde hiçbir reji çalışması yapmamış, hazırlıksız yakalanmıştım. Birden kendimi sahnede mizansen yapıp, rol tarif ederken buldum. Yazarken hayal ettiklerimi, gözümde canlanan resimleri aritmetik bir düzen içinde mizansene dökmeye başladığımda, ortaya çıkan enerjime kendimin de şaşırdığını söylemeliyim. Bunun bana bile fazla geldiği öyle anlar oldu ki, kahve molası vermek zorunda kaldım. Altı yıl mektebinde okumuşsunuz, altı yıl Devlet Tiyatroları'nda, üç yıl Şehir Tiyatroları'nda aralıksız çalışmışsınız ve yıllardır sahne tozundan uzaksınız. Beni harekete geçiren şeyler, yalnızca tiyatro aşkımın depreşmesi, metnimin övgülerle karşılanması, bana özel bir değer verilmesi, yıllar sonra yeniden bir sahne çalışması içinde olmak değildi yalnızca. Tiyatroya ait değerlerimin, doğrularımın, ilkelerimin, ilk imgelerimin canlanmasına ait de bir şey vardı. Ben tiyatro yapmayı zaten böyle anlıyordum.

Türkiye'de olsalar, tiyatroya hevesli amatör gençler ya da yıllardır tiyatro yaptığı halde fazla parlamamış, bu yüzden hafif süngüsü düşmüş orta yaşlı cefakâr sanatçılar sanabileceğiniz oyuncuların

hemen hepsi, Danimarka'nın parlak ve ünlü oyuncularıydılar. Aslında çoğu farklı tiyatrolardan olup, bu proje için Betty Nansen'de bir araya gelmişlerdi. Hiçbirinin yüzünde "Sen benim kim olduğumu biliyor musun?" levhası asılı değildi. Kasılmıyor, tafralanmıyor, açık ya da örtük olarak övünüp durmuyor, dublaj sesiyle konuşmuyor, ego yarıştırmıyor, sürekli kendini kanıtlama gerilimiyle başkalarını yormuyor, birbirinin önünü kesmeye çalışmıyorlardı. Herkes sakin ve gösterişsiz bir biçimde işini doğru ve güzel yapmaya çalışıyordu yalnızca. Benim özlediğim, istediğim şey de buydu. Doygun, komplekssiz; kendine ve mesleki geçmişine yaslanabilen insanlarla profesyonel bir dikkat ve titizlik içinde çalışmak.

Çalışma mekânı— Bu çalışmalar oyunun oynanacağı sahnede değil, daha çok provaların ve bu çeşit öncü çalışmaların gerçekleştirildiği ikinci bir tiyatro binasında yapılıyordu. Hem seyir, hem oyun yerlerinin "taşınabilir" olduğu, birçok tiyatrocunun hayali olabilecek bir yapıydı. Türkiye'de böyle bir bina verseler, yılda beş oyun yazarım gibi geldi bana.

İsveç ve Danimarka'nın TV kanalları çalışmaların her anını kaydediyorlardı. Salonda Hamburg, Hannover, Stockholm'den önemli tiyatro yöneticileri, dramaturglar bulunuyor, çalışmaları büyük bir dikkatle izliyor, önümüzdeki yılın programları için kendilerine yazar ve proje bakınıyorlardı.

Bir haftalık çalışma boyunca diğer metinler üzerinde önemli kısaltmalar ve değişiklikler yapıldı. Benim ve Afganistan'dan Atiq Rahimi'nin metinleri olduğu gibi, Tunus'tan Raja Amiri'nin metni ise "büyük ölçüde" korundu.

Yönetmen, kısa sürede bulduğu için hayranlık uyandıran iyi bir çözümle birbirinden ilgisiz metinleri bir araya getiren bir ana gövde kurdu: Oyun, büyük bir fabrikada geçiyor, işçiler aynı zamanda fabrikada yatıp kalkıyorlar. Doğuyu çağrıştıran simler, pullar, varakların işlenip paketlendiği bir fabrika havası yaratılacak. İşçiler akşamları kâğıt oynuyor, birbirlerine masallarını anlatıyorlar. Bütün gece masaların üstünde dağınık duran iskambil kâğıtlarını bir araya getirmeye çalışıyorlar. Bu parçalı yapının bütünlenmesiyle iskambil kağıtları arasında hoş bir bağlantı kurulmuş oluyor. Sahnede bir

an bile boşluk yok. Sıkı işleyen sahne üstü grafik düzenleme, son gün yapılan kaba genel provada bile kendini belli ediyordu.

"Bin Bir Gece Şimdi", benim oyunum olan *Sayfadaki Gibi*'yle kapanıyor; diğerlerinden farklı olarak ortadaki masalar kenara çekildikten sonra başlıyor. Kurmak istediğim aykırı teatral yapı ve farklı tiyatro grameri, böyle farklı bir vurguyu gerektiriyordu. Bunun görülmüş olması ayrıca hoşuma gitti.

Oyunumda tezhip, hat, minyatür, camaltı levha, kenarsüsü, ebru gibi geleneksel sanatlarımıza, "Ah min-el aşk" levhasından, "yedi uyurlar"a, suret geleneğinden gölge oyununa, tasavvuftan İslami aşk'a varana dek birçok gönderme var. Yönetmen, sırf bunlar için kasım ayı içinde Türkiye'ye geleceğini, hatta oyunumun başrolünde oynayan o ham sayfanın kâğıdını burada yaptırmak istediğini söyledi.

Bu çalışmalar sırasında yapılan görüşmelerde İsveç radyosu, *Sayfadaki Gibi*'yi radyo oyunu olarak seslendirmek üzere aldı. Hamburg ve Hannover yöneticileri de önümüzdeki yıl sahnelemeye talip oldular. İki yeni kısa oyun daha yazarak *Sayfadaki Gibi*'yi bir üçleme haline getirmek istediğimi söyledim onlara.

Nitekim *Sayfadaki Gibi*, 2005 yılında *Elli Parça* içinde yayımlandı. Daha sonra *Taşın Gölgesinde* ve *Hazır Giyim* adlı oyunlarımla birlikte oluşturduğu üçlemeyle *Kâğıt Taş Kumaş* adıyla 2007'de yayımlandı.

Kopenhag'dan Malmö'ye— Kopenhag'dan kalkıp ünlü Malmö köprüsünden geçerek günübirlik Malmö'ye gittik. Doğrusu Malmö'yü okuduğum İsveç polisiyelerinden bilirim yalnızca. İki yüzyıl öncesine kadar Danimarka egemenliğindeki bu sevimli ve güzel kent, şimdi İsveç sınırları içinde. İki kent, iki ülke dediğime bakmayın, trenle yirmi dakika sürüyor. Istanbul ölçülerine vurduğunuzda şurdan şuraya gitmek gibi.

Malmö'de ilkin Modern Sanat Müzesi'ne giderek çok sözü edilen Magnus Wallin'in sergisini gezdik. Wallin, günümüz yerleştirme sanatlarının temel eğilimlerinden birine uygun olarak, tüm mekânı sergisine katmış. Adım attığınız anda, siz de serginin bir parçası

oluyorsunuz. Mekânı, üzeri kare fayans kaplı yarım duvarlarla bölmüş. Yalnızca gri, siyah, füme ve beyaz tonların kullandığı fayansların yan yana gelmesinden, bir köşesinde Wallin'in duvar resimlerinde kullandığı figürlerin belirdiği bir resim ortaya çıkıyor. Yani fayanslar da aslında resim. Duvarlar ise bu kez de yalnızca siyah, kırmızı, koyu turuncu renklerin kullanıldığı bildiğimiz büyük boy tuval resimleriyle kaplı. Bununla da bitmiyor. Ortadaki mekânı çevreleyen ve labirenti andıran bir dirsekle girilen odacıklarda ise aynı resimler, canlandırma yöntemiyle hareketlendirilmiş olarak ses ve efekt eşliğinde DVD gösterimi olarak sunuluyorlar. Resimlerinin tekrar temi olan "çoğaltma", "birörneklik", "bireyin kilte içinde sıfırlanması" gibi konular, bir bilimkurgu havasında ürkütücü bir yakın gelecek etkisi yaratıyor. Wallin'in, gökdelenleri kuşatan büyük bir yangında, kurtarıcı helikopterlere yetişemeden alevlere yakalanan sakatlar, topallar ve körlerin işaret olarak kullandığı bir kısa film, bir klip etkisi yaratan işinden etkilendim.

Müzenin modern sanatlar üzerine birçok şeyi bulabileceğiniz şık bir kitapçısı ve güzel bir bahçesi olan şık bir "kafe"si var. Bir-iki albüm ve birkaç kartpostal aldım oradan. Peter Greenaway'in son enstalasyon çalışmasının görüntüleri kartpostal olarak basılmış. Bu arada kitapçıdaki modern sanatlar albümlerini karıştırırken, Ayşe Erkmen'in adıyla ve işleriyle karşılaşmak sevindirdi beni.

24 ekim 2002

Petros Markaris— Türkçede yayımlanan ilk kitabı *Gece Bülteni* nedeniyle, Petros Markaris'ten söz etmiştim daha önce. Markaris, geçen hafta iki nedenle Istanbul'daydı. İlki, Can Yayınları'ndan çıkan *Alan Savunması* adlı yeni kitabı, ikincisi de Türk ve Yunan Tiyatrolarının buluşma programları için katıldığı toplantıydı.

Kendisiyle birkaç yıl önce Bonn Bienali'nde tanışmış, çabucak kaynaşmıştık. Markaris'in ailesi Istanbul göçmeni. Büyükada'daki evleri hâlâ duruyor. Markaris, ilkin oyunlarıyla duyurmuş adını, son yıllardaysa kendini iyiden iyiye polisiye roman yazmaya vermiş. Angelopulos'un birçok filminde senarist olarak çalışmış ve Yuna-

nistan'da en iyi Nâzım Hikmet çevirmeni olarak biliniyor.

Markaris'in çevirdiği *Geyikler Lanetler*, 2003'te Selanik Devlet Tiyatrosu'nda Mustafa Avkıran rejisiyle sahnelendi. Kabul edersiniz ki, tragedyanın anayurdunda modern bir tragedyanızın sahnelenmesi, bir yazar için başlıbaşına bir mutluluktur ve herkesin büyük bir övgüyle söz ettiği "Markaris'in çevirisi" nedeniyle Yunanistan'da Sofokles muamelesi gördüğümü söylemek isterim.

Marev Vakfı— Marev Vakfı, Mardin'in restorasyonu, tanıtılması ve kalkındırılması için kurulmuş bir Mardinliler vakfıdır. Vakfın yöneticileri bana Marev Tesisleri'ni gezdirdiler. Geniş bir alana yayılmış, tiyatro, konferans ve spor salonları, yüzme havuzu, tenis kortu, kitaplık gibi çeşitli birimler barındıran tesisin inşaatı tamamlanmak üzere. Ben, hemen atılıp salonlardan birinin "work-shop"lara ayrılması gerektiğini söyledim. Gün günden önemi artan "work-shop" kavramının hemen bütün sanat disiplinleri için en önemli şeylerden biri olduğunu, yakın bir gelecekteyse kendi başına bir sanat olacağını düşünüyorum. Bu arada tesisin hemen yanı başındaki alan ağaçlandırılarak özel Marev Ormanı haline getiriliyor. Bu girişime emeği geçen hemşerilerimi kutlarım.

31 ekim 2002

Her sonbahar gelişinde sarı sarı yapraklarla— Sarı sarı yapraklı, boğazlı kazaklı; uzun Boğaz yürüyüşlerine çıkacağım, sahil kahvelerinde oturup günlüklerimi yazacağım ve düzenli olarak spor yapacağım bir sonbahar... Arkadaşlarıma, sevdiklerime, kedime ve kendime daha fazla zaman ayırmak istiyorum. Her mevsimin kendince başlangıçları vardır. Herkes kendi kışını hazırlar. Hatırlarsınız, bir zamanlar şöyle yazmıştım:

"Kış başlıyor sevgilim, hoşnutsuzluğumuzun kışı başlıyor."

Oysa bu yıl hoşnut olacağım yeni bir kış ve yeni bir sevgili istiyorum.

Özellikle geçici yaz aşklarından canı yanmışlara, sağlam bir kış aşkı diliyorum ben de...

Kadim sorunsal: Olmak— Koçbank Yayınları'nm çıkardığı kapalı devre bir yayın olan *younique* dergisi adına Birhan Keskin, Zeynep Ögel ve fotoğraf sanatçısı Ahmet Elhan'ın katıldığı bir söyleşi yaptık. Canlı renklerle parlak kâğıda basılmış, kapakta adındaki "u" harfinin oyuk yerinden bir alt sayfadaki desenin bir ucunu söyleyen ayrıntısıyla pek sevimli görünen derginin tasarımını Timuçin Unan yapmış. Birhan Keskin sevdiğim bir şair. Bu nedenle anımsatmak isterim ki, son kitabı *Yeryüzü Halleri*'ni okumadıysanız, sırasıdır.

Zeynep Ögel'in söyleşide değindiği bir konu, benim yazarlığım için önemli bir anahtardı. Kitaplarım hep ne yapılsa, ne yaşansa, ne olsa, gene de hiçbir şeyin "olmadığı" üzerineydi. Benim için bir çeşit hayatın olmazlığıdır bu. Yazdıklarımı umutsuz ya da karanlık bulanlar olduğunda, onlara verili koşullarda umut aradıklarını söylerim. Çıkış yolunun şimdiki halde saklı olduğunu sanma yanılgısıdır bu. Oysa ben, sınıflı toplumlarda yaşanan hiçbir şeyin gerçek bir sahicilik taşıdığını düşünmüyorum. Kodlanmış, verilmiş, yüklenmiş figürler olarak ne yapsak, bu verili koşulların içindeki sahte bir gerçekliği üretiyoruz, aşkta da böyle bu, inançta da, gündelik ilişkilerde de... Yazdıklarımdaki bu durum, yalnızca sınıflı toplumla ilgili bir durumun saptaması olmayabilir tabii, bunu bilemem; belki de "dünyaya atılmış" olduğumuzu söylüyorumdur. Yalnızca "sınıflı toplumda" olmak değil, "dünyada olmak" da böyle bir şeydir. Dahası, belki de yazdıklarımda, çeşitli ayrımcılıklar esası üzerinde yükselen sınıflı toplumda yaşamanın sorunlarıyla, dünyada var olmanın "ontolojik" sorunlarının birbirine sarmalanarak bir araya getirdiği metnin katmanlı yapısı böyle hissettiriyordur insanlara. Ama ben zaten iyi edebiyatın biraz da böyle olması gerektiğini düşünüyorum. Soğanın zarları gibi açıldıkça altından yeni bir katmanın çıktığı bir yapıyı amaçlarım. Yazının önemli etkilerinden birinin, sağlam sorular üretmek, dikkatleri bilemek, yeni düşünceler esinlemek, yeni yaklaşımlar kazandırmak, yeni meraklara kışkırtmak olduğu kanısındayım.

Mollanın özel'i— İranlı belgesel sinemacı, gazeteci yazar Maziar Behari geçen hafta Istanbul'daydı. Danimarka'da sahnelenecek olan

"Bin Bir Gece Şimdi" oyununda onun da bir metni yer alıyor. Behari, Danimarka, İsveç ve Kanada televizyonları için, bu projede yer alan içinde benim de yer aldığım yazarları, kendi ülkelerinde, kendi evlerinde ve kendi kültürel ortamlarında gösteren bir belgesel film çekiyor. Benimle de bir çekim yaptı. Çekimlerde arkadaşım ressam Murat Morova'nın özel camaltı levhaları koleksiyonundan da yararlandık.

Doğa Balık Restaurant'ın terasında yapılan çekimlerde arkada görünen Topkapı Sarayı görüntüsüyle benim kendi masalını söyleyen dudaklarımı üst üste bindirmiş. Jüri üyesi olduğu Amsterdam Film Festivali'ne gitmeden önce, çektiği bir belgesel film nedeniyle hakkında açılan davaya katılmak üzere, Tahran'a geçti. Tahran'da on sekiz tane fahişeyi öldüren bir seri katil üzerine çekilmiş bu filmde gerçek bir hikâyeyi belgeliyor. Katil yakalandığında, onun bir molla olduğu ortaya çıkıyor. Behari'nin filmi hakkında ilkin kurbanlardan birinin gösterildiği sahnede, kadının omuzlarının göründüğü gerekçesiyle dava açılıyorsa da, bir cesedin omuzlarının tahrik edici bulunması gene de tuhaf gelmiş olmalı ki, dava düşüyor; ama bir mollanın seri katil çıkmasını da içlerine sindiremediklerinden, yeni bir dava daha açıyorlar. Avrupa'nın baskıları nedeniyle artık eskisi gibi hemen her şeye "politik suç" diyemedikleri için, bu kez kez açtıkları davanın nedeni daha ilginç: Seri katil çıkan mollanın özel hayatına tecavüz!

"Özel hayata tecavüz" gibi her uygar ülkenin hoşuna gidebilecek bir demokratik duyarlılığa Batılıların karşı çıkamayacağını düşünmüş olmalılar. Baskıcı rejimlerin eylem gerekçelendirmedeki sonsuz yaratıcılıklarına bir örnek daha!

Atatürkçü genç mollalar— Genel olarak, yobazlık, bağnazlık, yalnızca inanç ya da düşünce dünyası için tanımlanmakla birlikte, daha çok toplumsal dokudan beslenen ağır psikolojik süreçler içerir. Bu yüzden düşünsel olduğu kadar, psikolojik arazlardır da... Bağnazlık, bazı bünyelerde psişik bir tutku gereksinimi haline geldiği için, kendine mutlaklaştıracağı bir "nesne" arar. Bu kimi zaman bir din, kimi zaman bir ideolojidir. Düşüncenin "imanlaştırılması", kişisel saplantıların, kendini ilahi nedenlerle gerekçelendirmesine ka-

dar uzanan karmaşık, çok yönlü arızi süreçler içerir. Çeşitli düşmanlar yaratıp sonra da kendilerine bu düşmanı mahvetmeye adanmış ömür biçenlerin bütün kaderleri, kendilerinden kaçmak üzerine kuruludur. Bu çeşit insanlarda düşman kovalamak, "vatan-millet sevgisinden" çok, kendinden kaçmanın bir yoludur. Kovaladıkları kendi şeytanlarıdır.

Geçtiğimiz hafta Ahmet Altan'ın Istanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde uğradığı saldırı, yobazlığın, bağnazlığın yalnızca dinsel bir olgu olmadığının yeni bir örneğiydi. Vereceğim örnekler kimilerine fazla dramatize edilmiş gibi gelebilir ama benim için, Ahmet Altan'ı üniversite koridorunda kovalayan adımlarla 1978'te Maraş'ta Alevi evlerini basanlarınki aynıdır; Sıvas'ta Madımak Oteli'ni tutuşturan da aynı ellerdir; Menemen'de Kubilay'ı şehit edenlerin kafasıyla da aynıdır. Dendiği gibi, neye inandığınız önemli değildir, inandığınız şeyin sizi ne yaptığı önemlidir. Eylemde inancın gücünün mü, yoksa sakatlanmış iç doğamızın vahşetinin mi tayin edici olduğunu ayırt etmek gerekir. Çünkü, bunlar aklın serinliğine sahip olmayan kafalarda, pek çabuk yer değiştirir. Şiddet, bir tercihtir, ancak kendini çoğaltarak var olur ve doyum tekrarı üzerine kurulu döngüsünün tırmanışında kendi "altın vuruş"unu arar.

Bu toplumsal doku, bu koşulların ve bu ana-babaların yetiştirdiği çocuklar, şeriatçı da olsalar, tırnak içinde Atatürkçü de olsalar aynı lisanla konuşuyor ve eyliyorlarsa, tartışmamız gerekenler fikirler ya da inançlardan önce, başka şeylerdir.

Yalnızca yazı yazan ve düşüncelerini söyleyen bir adamı, lince susamış karanlık bir ahali histerisiyle üniversite koridorlarında kovalamanın düşünsel boyutundan çok, ruhsal ve sosyolojik boyutunu incelemeye değer buluyorum.

Konu, Ahmet Altan'ı savunmak değil. Onun savunulmaya gereksinimi olduğunu sanmıyorum. Tersine, ben kendimi savunuyorum. Ahmet Altan'ın ya da bir başkasının görüşlerini değil, görüşlerini söyleme, yazma hakkını savunuyorum. Yani Montesquieu'dan bu yana pek de değişmemiş bir kaderin haklarını savunuyorum. Yazan, çizen, okuyan, ömrünü düşünmeye, duymaya, okumaya, yazmaya adamış biri olarak özgürlüğümü tehdit altında hissediyorum. Sıranın hangi koşullarda, hangi nedenle kime gelebileceği sorusunu

sormak istemiyorum. Çünkü, bunun, bütün sansürlerin başlangıcı olduğunu biliyorum.

Onca yazar çizerin, yayımcının, kendine dernek ya da sendika adını veren aydın kuruluşunun bu konudaki suskunluğunda, olayı basit bir "üniversite hadisesi" olarak görmenin mi, yoksa bir süredir çeşitli nedenlerle "gıcık oldukları" Ahmet Altan'ın halkı tahrik ettiği için cezasını bulduğunun sinsi sevincinin mi yattığını anlamak istiyorum.

Hiç unutmuyorum. Sıvas'ta Madımak Oteli katliamı sırasında, Tansu Çiller'in de, Mesut Yılmaz'ın da ilk açıklamaları Aziz Nesin' in halkı tahrik ettiği doğrultusundaydı.

Ahmet Altan'a her kızdıklarında, babasını hatırlatmak ihtiyacı duyanların hatırlamaları gereken, babasının da bir zamanlar milletvekili olduğu mecliste aynı yumruklar tarafından kovalandığıdır. Babalarla oğulların kaderlerini doğru yerde hatırlamak ve doğru biçimde değiştirmek gerekir.

7 kasım 2002

Zaten bölünmüş Türkiye— Ağrı, Batman, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van gibi tam 13 doğu ilinde ezici bir çoğunlukla birinci parti çıkan, gene birçok doğu ilinde burun farkı ikinci olan DEHAP'ın, ülke barajını aşamadığı için meclise giremediğini biliyorsunuz.

2 Kasım 2002 tarihli *Özgür Gündem* gazetesinin manşeti "Diyar-ı Dehap"tı. Bu manşet seçim sonuçlarıyla birlikte "okunduğunda", şöyle bir durum çıkıyor ortaya: Batı illerinin çoğu, DEHAP'ın temsil ettiği kitlenin sorunlarıyla asla ilgili değil, hatta yok sayıyor; öte yandan doğu illeri de sorunlarının temel çözümü için kaç seçimdir ısrarla DEHAP'ı işaret ediyor. İster "iyi", ister "kötü" deyin, "sol" parti deyin, "Kürt" partisi deyin, beğenseniz de, beğenmeseniz de DEHAP'ın doğu için taşıdığı anlam açık. Bu anlam, batı illeri içinse bir şey ifade etmiyor. Buradaki ağır bölünmüşlük, Türkiye'nin diğer konulardaki parçalanmışlığına benzemeyen kesinlikte bir ayrım gösteriyor. Orada bir öteki Türkiye var ve buradan "görünmüyor".

DEHAP'ın barajı geçememesi, ülke geneline belli bir oy dağılımıyla yayılan DYP'nin ya da MHP'nin barajı geçememesiyle aynı şey değil. Yüksek sesle söylenmese de, herkes biliyor ki, uğradığı "temsil hakkı" kaybı da aynı değil. Oy sayısının temsil hakkıyla, Kürt gerçeğinin temsil hakkı aynı şey değil çünkü. Bu ayrımı bir "derecelendirme" olarak değil, bir nitelik ve sorun farklılığı olarak vurguluyorum.

•

AKM'de kullandım oyumu. Çıkışta benimle söyleşi yapan Finlandiyalı televizyonculara seçimlerin sonucunda yalnızca iki partinin girme olasılığının yüksek olduğunu, böyle bir sonuç beklediğimi söyledim. Dolayısıyla baraj sonuçları karşısında kırk yıllık politikacılar gibi şaşırdığımı söyleyemeyeceğim.

Bu arada *Cumhuriyet* gazetesinin seçim sonrası yayımlanan bir haberinin başlığı şuydu: "Güneydoğu memnun"!

14 kasım 2002

Yolda Sergide Duvarda— Geçen hafta Kezban Arca Batıbeki'nin yeni sergisini görmeye gittim.

Jack Kerouac'ın *Yolda* kitabını bulamıyormuş, benden istemişti, o zamandan biliyordum serginin ana teminin ne olacağını. Üstbaşlık olarak "Stop!", "Dur!" dense de, durmayan yolculuklar, yollar, birbirine bağlanan yazgılar, bir bağlam çevresinde resimlenmiş bu sergi toplamında... Kitaptan alıntılanan Kerouac'ın iki cümlesi ise, iki boş duvarda tek başına konuşturulmuş. Sergiyi gezdikten sonra, anlamak, görmek için "Dur!" dendiğini anlıyorsunuz, yoksa ressam da biliyor nasıl olsa herkesin yoluna devam ettiğini...

Anladığım kadar, tuval resminin olanaklarına sırt çevirmeden, kavramsal sanatın anlatım araçlarına açılan bir toplam düşünmüş Kezban. Tuval üzerinde kumul bir yüzey sağlayan özel maddeler kullanmış, dokuyu pürüzlendirmiş, tuval üzerine yerleştirdiği oyuncak arabalar, maketler, kurşun askerler yoluyla iki boyutlu çizgilerle üç boyutlu nesnelerin tek zeminde buluşarak var ettiği bir üst

cümleyi amaçlamış. Çöl hissi bırakan kumul yüzeylere, boyadışı maddelere bile boya vurgusu getirmiş. Bazı resimlerin önündeki ses aygıtlarından resmin konusuyla ilgili ses efektlerinin yayınına yer vermiş ve kendi resim macerasının temel izlerini taşısa da, bence önceki işlerinden farklı bir sergi gerçekleştirmiş.

Yolda karşımıza çıkabilecekleri, hayatımızda karşımıza çıkabileceklerle yer değiştirebilen bir metafor alanı açmak istemiş. Nitekim arabaların, vinçlerin, kamyonların, güllerin, ağaççıkların yer aldığı serginin en canlı resimlerinden birine yakından bakıp, belli bir yerleştirme düzeni içine gömdüğü hikâyeleri okumaya başladığınızda, renkli, canlı, insanda çocuksu sevinçler uyandıran o ilk izlenim, yerini bir felaket duygusuna bırakıyor. Trafik kazaları, sökülen orman alanları, yolda otostop yapan kadınlar, yerde yatan ölüler, çaresiz insanlar, ambulanslar tek tek görülmeye başlıyor. İçinde olmakla dışında olmak, yukarıdan bakmakla yakından bakmak yer değiştiriveriyor. Resimlerin gizlediği hikâyelere dramatik vurgu getirmiyor Kezban, tersine her zamanki pop-art diline yatkın canlı, pervasız renkler kullanarak "acı"yı, "trajik olan"ı uzak tutuyor. İsteyenlere ya da "kaçmak isteyenlere", tüm resmi oyuncak arabaların çarpışması, ya da kurşun askerlerin savaşı olarak okutabilecek mesafeyi tanıyor.

Bir anlamda, "yerleştirme sergisi" olarak da okunabilir bu çalışma. Küçük nesneleri mekâna yaymak yerine, resmin sabiti olan tuval üzerinde toplamış. Böylelikle, bundan sonraki çalışmalarında daha uzaklara açılabileceğinin işaretlerini de vermiş oluyor. Ne de olsa bu, onun "yolu"...

Shaskin— Hefner, Türkiye'de hemen hiç bilinmeyen müzik topluluklarından biridir. Düzenli olarak hemen hemen bütün şarkıları için 45'lik plak çıkarırlar; bu plakların kapaklarını çizgi roman estetiğiyle çizilmiş illüstratif resimler süsler. Tahmin edebileceğiniz gibi, bu plakların neredeyse hepsini internet sitelerinden bulup buluşturup aldım.

Ne zamandır üzerinde ara ara çalıştığım bir senaryom var. Temel izleği takıntılar, saplantılar olan bir kara komedi... Olaylar arasında nedensellik kurmak yerine, tersine hiçbir bağ kurmamayı amaçla-

yan bir yapı çatmayı amaçlıyorum. Onlarca karakter yer alıyor filmde. İçlerinden biri, Kuledibi'nde döküntü bir dükkânda, yalnızca Hefner plakları ve CD'leri satan bir adam. Dükkânın her yanı Hefner posterleriyle, plak kapaklarıyla süslü. Üstelik, adamın görünüşüne bakacak olursanız, hiç de Hefner dinleyip sevecek birine benzemiyor. Anlayacağınız tuhaf bir durum. Ben, bu rolü, "Türk popunun merkezdeki ismi" tabir edilen arkadaşım Naim Dilmener'e oynatmayı düşündüm ve zamanla aramızda böyle bir espri oluştu. Bir gün baktım, Naim kuryeyle bir poster yollamış bana. Sen tut Hefner'in bir konser afişini getirt yaban ellerinden, bana gönder. Rol kabul etmemek ne demek, çevre düzeni kurmaya başlamış bile.

Geçenlerde Hefner'in yeni albümü çıktı, *Reworks*. Çok hoş bir çalışma. Dördüncü parçaya gelince şaşırdım, ilkin introsu tanıdık geldi, biraz oryantal. Besteci yerine "geleneksel" yazıyor ama, remiksi Ömer Faruk Tekbilek yapmış. Parçanın adı da "Shaskin". Bizim, zamanında Erkin Koray'dan dinlediğimiz "Şaşkın" bu!

Zamanında Sabah adlı bir Arap şarkıcısı söylermiş zaten, hatta kadının Arapça plağını bu yüzden sonradan Türkiye'de "Şaşkın" adıyla piyasaya sürmüşler.

Ben Hefner ile milleti şaşırtayım derken Hefner beni şaşırttı. Hem de kendi kadromla.

Ben zamana yetişemediğim gibi, sanat da hayata yetişemiyor.

21 kasım 2002

Küçük kitapların büyük harf başlangıçları— K Kitaplığı, geçtiğimiz ay, "Küçük Kitaplar" adıyla yeni bir dizi başlattı. Daha önce, Remzi Kitabevi'nin kendi küçük kitaplar dizisinden başka bir çeviriyle (Azra Erhat-Sabahattin Eyuboğlu) yayımlanan Platon'un *Sokrates'in Savunması*'nı, bu yeni dizinin ilk kitabı olarak Samih Rifat çevirisiyle yayımladı.

Kitabın arka kapak yazısında dendiği gibi, gerçekten de felsefe tarihinde "felsefenin doğum belgesi" sayılan bu metnin, tıpkı Aristoteles'in *Poetika*'sı ve kimi Antik Yunan metinleri gibi mutlaka okunması gerektiğini düşünüyor, kendine bir "düşünce tarihi oku-

ma programı" yapmak isteyen genç arkadaşlara salık veriyorum.

Dizinin şimdiye kadar çıkan diğer kitapları sırasıyla, Cevat Çapan'ın derlemesiyle *Yürekteki Ok - Dünyanın En Güzel Aşk Şiirleri*, Tahsin Yücel'in çevirisiyle Émile Zola'nın *Suçluyorum*'u ve Fatih Özgüven'in çevirisiyle Thomas Mann'ın *Küçük Herr Friedemann*'ı.

Dizinin, metinlerde kullanılan yazı karakterinden, kapağına dek görsel tasarımını bir bütün olarak başarılı bulduğumu söylemeliyim. Özelikle Zola'nın ve Mann'ın kapakları, insana ilk bakışta hemen edinip, hemen okuma arzusu veriyor. Grafik tasarımını gerçekleştiren Mehmet Ulusel'i kutlarım.

Bir zamanlar İletişim'in küçükleri— Alışageldiğimiz kitap boyutlarından daha küçük, az sayfalı bu çeşit kitapların, okuma alışkanlığının edinilmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir işlevi olduğunu düşünüyorum. Diğer kitaplara oranla daha ucuza alınabilir, üstelik cepte taşınabilir olması; insanlara daha çabuk kitap bitirme keyfini sağlaması; vapur, otobüs gibi şehir içi yakın mesafe yolculuklarında ya da bekleme salonlarında iyi arkadaşlık etmesi gibi özellikleri göz önüne alındığında, kitabın bir nesne olarak hayatımızda daha kolay yer edinmesini sağlayabileceği söylenebilir. Ayrıca, okurun önceden bilmediği ya da okumadığı yazarlarla tanışmasında kestirme bir yol olarak da görülebilir. Kimi zaman bir yazarın bir tek öyküsü, okuru diğer öykülerini okumaya çağırabilir; ilk kez bir şiiriyle tanıştığı bir şairin, bütün bir macerasını izlemeye kışkırtabilir.

Yayınevlerinden bu çeşit dizileri sürdürmede ısrarlı olmaları beklenir. Bunu şunun için söylüyorum, bir tarihte İletişim Yayınları, gene hoş bir kapak tasarımıyla böyle küçük kitaplardan oluşan bir dizi çıkarmış, ne yazık ki arkasını getirememişti. Ben o diziden yıllardır günlüklerinin yayımlanmasını beklediğim Witold Gombrowicz'in *Taammüden Cinayet*'ini, Nina Berberova'nın *Mozart'ın Dirilişi*'ni, Karen Blixen'in *Yenilmez Köleciler*'ini, Charlotte Perkins Gilman'ın *Sarı Duvar Kâğıdı*'nı ve bizden Şule Gürbüz'ün *Kambur*'unu hep birlikte ve gayet hoş anıyorum. Bu kitaplar bende öyle bütünlüklü bir duygu bırakmış ki kitaplığımda hâlâ yan yana duruyorlar.

İletişim Yayınları'nın bu diziyi sonlandırmada aceleci davrandığını düşünüyorum.

Az sayfalı büyük hesaplaşmalar— Kitaplığımda, aynı rafta İletişim'in küçüklerinin hemen yanı başında, Everest Yayınları'nın şimdilerde yayımladığı "Postmodern Hesaplaşmalar" başlıklı diziye yer açtım. Bu önemli dizinin kitaplardan daha önce de söz etmiştim. Chomsky, Lacan, Wittgenstein, Foucault, Baudrillard, Derrida gibi yüzyılımızın önemli düşünce adamları üzerine, farklı kişiler tarafından kaleme alınmış postmodern metinlerden oluşan bu dizi, günümüz düşünce dünyasının gündemini izlemekte önemli ve kışkırtıcı açılımlar kazandırıyor. Böyle "ağır" konulardan gözü korkan okurlar için, içeriğini hafifletmeden, sayfasını hafifleterek alıştırma kolaylıkları sağlıyor bence. Daha önce *Postmodern Brecht* kitabı nedeniyle söz ettiğim Elizabeth Wright'ın *Lacan ve Postfeminizm*'ini özellikle salık veririm. Bu arada hayır sahibi bir yayımcı çıksa da, Wright'ın *Psikanalitik Eleştiri* kitabını yayımlasa keşke.

Bu dizinin atlanmaması gereken diğer önemli kitapları arasında, *Wittgenstein ve Psikanaliz* ile *Nietzsche ve Postmodernizm*'i sayabilirim.

Adam Yayınları'nın küçük mücevherleri— Geçtiğimiz ay Adam Yayınları, bir dizi olarak "Adam Düzyazı Klasikleri" ve "Adam Şiir Klasikleri" başlığı altında, cep boyutunda "ciltli, küçük kitaplar" yayımladı. İlk elde on altısının birden yayımlanması, bunun süreklilik gösteren bir dizi olacağının, yayınevinin bu konudaki kararlılığının işareti olarak nitelendirilebilir. Okurda güven duygusu uyandıran başlıca özelliklerden birinin, "süreklilik" olduğunu, hem bir yazar, hem bir okur olarak deneyimlerimden biliyorum.

Yayınevi dizinin amacını etraflıca açıkladığı basın bülteninde "küçük" ve "ince" diye niteliyor dizide yer alan kitapları. Gerçekten de kullanılan kâğıttan yazı karakterine, renklerden vinyetlere her şey hoş, şık, zarif ve ince düşünülmüş... İnsanın yalnızca kitaplığında bulundurmaktan hoşlanacağı değil, kendinden sonrakilere bırakmak ya da sevdiklerine armağan etmek isteyeceği türden gözalıcı kitaplar bunlar... Fransa'daki bir yayınevinin, bu çeşit küçük kitapların yer aldığı dizisinin adının "Küçük Mücevherler" olması hep hoşuma gitmiştir. Dizinin tasarımına emeği geçenleri, grafik tasa-

rımcısı Ulaş Eryavuz'un şahsında kutlamak isterim.

Kitabın yalnızca bir "bilgi" nesnesi değil, aynı zamanda görmekten ve dokunmaktan hoşlanacağı bir "zevk" nesnesi olduğunu insan bu çeşit nesne kılınmış kitapları gördükçe, bir kez daha anlıyor. Kitapların yalnızca içiyle değil, dışıyla da güzel olmasını istiyor insan. Çünkü kitapların da bir yüzü vardır. Kitapların çoğunu, insanlar gibi yüzlerinden hatırlarız. O yüzler, bizimle birlikte yaşlanırlar. Artık onları okumayacağımızı bilsek de bazı eski kitapları kitaplığımızdan eleyemeyişimizin nedenlerinden biri, o yüzleri hatıralarımızdan çıkaramayışımızdır. Geçmişimizin bir parçasıdır onlar. Bu yüzden kitapların yüzü emek ister.

Son yıllarda sayıları artarak gelişen bu çeşit şık yayımları gördükçe, yayıncılığın Türkiye'de köklü bir biçimde sektörleşmesi gerektiğini, böyle olduğunda kitabın bir "nesne" olarak da değerinin artacağını bir kez daha anlıyoruz.

Yaşar Kemal'in "Pis Hikâye" adlı öyküsünün tek başına yayımlanmasına ayrıca sevindim. Türk edebiyatında "kötülüğün" kullanımıyla benzerlerinden ayrılan, özellikle "köy edebiyatı" geleneğinden iyice ayrılan Yaşar Kemal'in bu ilk öyküsünün, benim için özel bir değeri vardır. Kaç yıldır hep bu öykü üzerine bir yazı yazmak istemişimdir. Dizinin Melih Cevdet Anday, Edip Cansever, Oktay Rifat, Yannis Ritsos şiir toplamlarını özellikle salık veririm. Gogol' den iyi bir *Palto* saklayacaksanız, bu olsun.

Bir de söylemeden geçemeyeceğim bir şey var: Dizinin birçok kitabında emeği geçen Memet Fuat, romancılığı hakkında hemen hiçbir şey bilmediğimizi göz önüne alarak ilk baskısını yapan kısa romanını, "Düzyazı Klasikleri" başlığı taşıyan bir dizide yayımlamasaydı keşke...

Doğudan Batıya dünyanın şiiri— Gendaş Kültür de "Dünya Şiir Mitosları" adı altında kendi küçük kitaplarını ilk ağızda on bir kitap yayımlayarak bir dizi olarak çıkardı. Kareye yakın boyutta, az sayfalı kolay taşınabilir kitaplardan oluşan dizinin, Fuzuli'den Goethe'ye, Şeyh Galip'ten Anna Ahmatova'ya, Hayyam'dan Ruben Dario'ya, Octavio Paz'dan Füruğ'a varana dek doğudan batıya birçok dünya şairini kucaklamayı amaçladığı anlaşılıyor.

O zamanlar ya da zaman zaman küçük kitaplar— Küçük boyutlu kitaplar, bana üniversite yıllarıma ilişkin çağrışımlar yapar hep. Bu yüzden anılarımda özel bir yeri vardır. O günlerin alçakgönüllü ve kanaatkâr havasına uygun bir çekingenlikleri vardır sanki. Derslerde okuduğumuz oyun kitaplarının çoğu küçük boyutta basılırdı. Örneğin, Ioenesco, Albert Camus, Jean Paul Sartre'ın Ataç Kitabevi'nden, Lorca, Harold Pinter, Georg Büchner, Max Frisch, Sean O'Casey'nin De Yayınevi'nden, Aristophanes'in Remzi Kitabevi'nden çıkan oyun kitapları hep böyleydi. O dönem yayın hayatında olan birçok yayınevi de benzer boyutları seçerdi kendine. Bugün kitaplığıma baktığımda, Kovan, İzlem, Elif gibi adı bugün unutulmuş birçok yayınevinin bu boyutta çeşitli kitaplarının raflarımda sıralı durduğunu görüyorum; Benimle birlikte bir gençlik kat etmişler.

Varlık Yayınları'nın yalnızca tiyatro kitapları değil, bütün kitapları yıllar yılı hep aynı küçük boyutta basılmıştır. Yeditepe Yayınları da öyle. Gülten Akın, Sabahattin Kudret Aksal, Salâh Birsel, Metin Eloğlu gibi nice şairin kitaplarının ilk basımlarını kitaplığınızda tutuyorsanız, onların birçoğunun, her ne kadar içerikleri dünyalara sığamasa da, kitapların avuca sığar boyutlarda basılmış olduğunu görürsünüz.

Kitapları bu boyutta basmak, o zamanlar bir estetik seçim olmaktan çok, ekonomik bir tercihti. Kitabı ucuza çıkartmak için, maliyet düşürme amacıyla her çeşit masraf kaleminden kısılıyor, küçük kitaplar, inceliğine kalınlığına bakılmadan hep aynı küçük boyutta yayımlanıyordu. Küçük puntolarla dizilmiş olmaları okumayı güçleştirse de, kitapların daha ucuza satılabilmesi, böylelikle yaygınlık kazanması amaçlanıyordu.

Doğan Kardeş Yayınları'nın 70'lerde yayımlanan ve eski Türk masallarından, şiirlerinden oluşan cep boyutundaki şık dizisinin kapak düzenlemesinde, bir geleneksel sanat olarak geçmiş yüzyıllarda kullanılan cilt kaplarına yer veriliyordu.

Sonraki yıllarda da birçok yayınevi, ekonomik tercihlerden bağımsız olarak zaman zaman küçük kitaplı göz okşayıcı diziler yayımlamayı seçti. Günümüzde de çoğu şiir olmak üzere kimi özel di-

zilerin bu boyutta yayımlandığını görüyoruz. Örneğin, Hasan Öztoprak, Osman Çakmakçı gibi şairlerden birkaç şiir kitabı yayımladıktan sonra, yayımını yarıda kesen İskenderiye Kütüphanesi Yayınları, buna bir örnektir.

İmge Kitabevi Yayınları, Erdal Alova'nın yönetiminde "Baş Yapıtlar" üstbaşlığıyla gene bir şiir dizisine başlamış, Guido Cavalcanti, Elizabeth Bishop, Eugenio Montale, Paul Eluard, Tahar Ben Jelloun gibi birçok şairin kitabını arka arkaya yayımladıktan sonra diziyi sürdürmemiştir.

Birbirinden güzel kapaklar ve özenli bir baskıyla birçok şairi ve kitabı dilimize kazandıran İyi Şeyler Yayıncılık da kimi kitaplarını Dickinson'ın şiirlerini içeren *Dickinson* kitabında olduğu gibi ciltli, ya da yeni yayımlanan Tarık Sipahi'nin *Hala Kitabı*'nda olduğu gibi ciltsiz olmak üzere küçük kitap boyutunda yayımlamaktadır.

Devlet güçlü yayıncılık istemiyor— Yalnızca bir iş kolu olarak baktığınızda bile bu yıl yayımlanan çok satan kitapların toplamından ortaya ciddi bir toplam satış profili çıkmaktadır. Okul kitapları, mesleki kitaplar gibi kendiliğinden satış kolaylığına sahip alan kitaplarını dışarıda tuttuğunuzda bile, yayıncılığın Türkiye'de ciddi bir iş alanı olduğunu görürsünüz.

Kitapların doğru ve güzel çevirilerle, iyi tasarlanmış hoş kapaklarla, kaliteli ve özenli basımlarla yayımlanması; yayınevlerinin, az ya da çok satacağına bakılmaksızın hemen her tür kitaba yaşama hakkı tanıyacak geniş bir yayın programı gerçekleştirebilmesi; yazarını, şairini, çevirmenini, editörünü, eleştirmenini, araştırmacısını besleyip geçindirebilmesi; kendi geleneklerini yaratabilmesi ve kendi yayın politikasında direnebilmesi için yayıncılık sektörünün güçlü ve dayanıklı olması gerekir.

Baskıcı ve yönlendirici devlet politikaları ise, güçlü bir yayıncılık sektörü istemiyor. Diş geçirebileceği, çabuk bozguna uğratabileceği, iki-üç kitabını toplattığı zaman belini kolay doğrultamayacak geçim zorlukları yaşayan yayınevlerine gereksiniyor. Yazarın, şairin, çevirmenin hep darda yaşamasını istiyor. Anadolu'da kitapçıların yaygınlık kazanmasını, dağıtımın bütün yurtta sağlam bir ağ örmesini, bu yolla düşüncenin ve sanatın dolaşıma girmesini ve dola-

şımda kalmasını istemiyor. Bu yüzden korsan kitabın arkasında üçbeş kapkaççı değil, devlet politikası duruyor. Böylelikle, hem yayıncılığa sürekli kan kaybettiriliyor, hem de sistemin "işsiz" bıraktıklarını, sistemin denetlemek istediği alanlarda "istihdam" ediyor. Kayıtdışı ekonomi sistemin kendine ödediği haraçtır çünkü.

Böylelikle kitap üstünde görünen yasaklar kadar, görünmez yasaklar kurulmuş oluyor.

28 kasım 2002

Yalnızlığın oyuncakları ya da var olmanın işaretleri— Bilindiği gibi, günümüzde plastik sanatlar, aynı anda farklı disiplinlere ait çeşitli anlatım araçlarından çoğul biçimde yararlanıyor. Türler arasında çeşitli geçişim kolaylıkları ve alanları kuruyor. Alımlama farklılıkları yaratacak düzenlemelerle algıyı çeşitlendiriyor. Görmenin, görülmenin olanaklarını zorluyor.

Günümüzde yerleştirme sanatlarının en temel sorunsalı, "görme"yi, aynı zamanda bir "okuma"ya dönüştürerek, yeni görme gramerleri edinmek, edindirmek oluyor. Sanat yapıtlarıyla kurulan ilişkide katılım kodlarını, yeni deneyler, yeni ataklarla yeniden düzenliyor. Diğer sanat disiplinlerine oranla çok daha fazla içerik tazeliyor. Böylelikle, görme, seyretme, anlama ve anlamlandırmaya ilişkin alışkanlıkların zorlanmasıyla, gündelik yaşantının temposunda "hıza" kaptırdıklarımıza, durup, durdurup, "yavaşlatarak" derinlik kazandırmayı amaçlıyor.

Bu çeşit çabalar biraz da dünyanın nereye gittiğini bilmekle ilgili tabii... Sanatçıyı her zamankinden çok daha fazla dünyaya açık olmaya, yapıtın kendi içindeki yavaşlığı yakalaması için, çağın hızını anlamaya yöneltiyor. Çelişkiliymiş gibi görünen bu durum aslında plastik sanatlara ciddi bir ivme kazandırıyor. Dönüştürülmediğinde engelleyici olabilen "gelenek"le bağları koparmada, plastik sanatların daha cesur olabilme şansını kullanıyor, zorluyor.

Genel olarak, kavramsal sanatın, plastik sanatlardaki üretimi yönlendiriciliğine bakıldığında, buna benzer kaygıların ve sorunsalların öne çıktığı görülür.

•

Ayşe Erkmen'in, adını "Boş Zamanlar" koyduğu sergi, heykel, yerleştirme, video-art gibi çeşitli disiplinleri hem bir arada, hem de fazla sayıdaki işle tüm mekânı kuşatarak var eden katmanlı, düşündürücü, ilgi çekici bir çalışma...

Epeydir görmediğim için, biraz da laflamak amacıyla, sergisini kendisiyle birlikte gezmek istedim; buluşup birlikte gittik.

Mekânın tümüne yayılan kuşatıcı bir anlayışla kurulmuş bu sergide, birbiriyle bağlantılı iki video gösterisi, hareketli ve hareketsiz heykeller, daha küçük boyutta bronz dökme heykeller, özgün bir yazı karakteriyle donatılmış bir duvar, duvarın tam karşısındaki odaya çapraz yerleştirilmiş ve üzerinde daktilografik işaretlerin yer aldığı kâğıt aklığında bir masa ile galeri mekânının bütünü, seçilmiş, işaretlenmiş ve bir gösteren olarak bu "gösteri"ye katılmış.

Peter Brook, *Boş Uzam* adlı kitabında, içinde hiçbir figürün ve nesnenin yer almadığı sahneyi, boş bir "uzay" olarak tanımlar. Ne zaman ki, biri sahneye ilk adımı atar, artık orası belirlenmiş bir alan olarak "uzam" kimliği kazanır. Ben de benzer bir biçimde, yerleştirme sanatlarının tümünde, açık ya da örtük olarak "sahne tasarımı" düşüncesinin yattığını, bu yüzden, yerleştirme sanatçılarının yaptığı işin, bir çeşit "mekân rejisi" olduğunu düşünürüm. Belki de bu nedenle, şu anda bir kavram belirsizliği içinde "cenin" olarak yüzen "enstalasyon tiyatrosu", yakın gelecekte iyice öne çıkmış olacak. Tiyatronun içerdiği devinim ile enstalasyonun durağanlığı arasındaki karşıtlığın geriliminden yeni bir türün enerjisi doğacak.

Benzeri nedenlerle bu sergiye bakıldığında, Ayşe Erkmen'in, yalnızca "heykel"lerini değil, oyuncularını da, oyuncaklarını da "yaptığı" söylenebilir.

"Boş zaman" kavramı, tıpkı "yaz tatili" kavramı gibi, insanlığın var oluşundan beri bildiği, yaşamında yer alan bir kavram değil. Sanayi sonrası toplumunun, kafa ile kol emeğinin ayrıştığı, uzmanlaşmanın ortaya çıktığı, zamanın sekiz saatlik iş günü diye bölündüğü "asri zamanların" bir kavramı... Bu yüzden iş, meslek, uğraş, hobi gibi kavramların ortaya çıkmasıyla birlikte, zamanın ve mekânın bu anlamdaki bölünmüşlüğü, bir "yabancılaşma" olarak değil, yaşa-

mın doğal bir parçasıymış gibi algılanıyor.

Sanatçının zamanının bölünmezliği, yalnızlığına sürekli oyuncaklar üreten bir "insan türü" oluşundaki çelişkiyse, bu sergiye hem fikrini, hem enerjisini vermiş. Diğer insanlar boş zamanlarında kitap okur, müzik dinler, film seyreder, sergi gezerler. Peki işi bu olanlar, boş zamanlarında ne yaparlar? sorusundan yola çıkarak, insanı, boş zaman kavramının boşluğuna ulaştıran hoş bir ironiden yola çıkmış Erkmen.

Oyuncak kutularının plastik kalıpları ilkin alçıya dökülmüş, oradan da bronza aktarılmış. Oyuncak kalıpları, "Superman" ya da "Barbie" gibi içini apaçık belirtenlerden değil, tersine ne olduğu pek anlaşılmayanlardan seçilmiş. Küçük boyutlu heykellerin iç yüzeyleri herhangi bir saklamaya gidilmeksizin bronz kimliğiyle olduğu gibi korunurken, dış yüzeyleri malzemeyi yabancılaştıracak biçimde boyanmış. Aynı kalıpların hareketsiz büyük boy plastik dökümleriyle, içindeki mekanizmayla hareket eden PVC dökümleri, kendileri için ayrılan platformda, hareketli ve hareketsiz heykeller olarak hafif bir bilimkurgu havası içinde birbirlerine yaklaşıp uzaklaşıyorlar.

Galerinin arka odasında mekânın sağladığı olanakla yarım duvar örülerek bir tür iç pencere kazanılmış. Böylelikle izleyici ile duvar arasına seçilmiş bir uzaklık konulmuş. "Deutsche Bahn"ın sefer dergisinin arka kapağında yer alan çarpıcı bir resim teknik müdahaleyle hareketlendirilerek bu duvara yansıtılıyor. Helikopterden çekilmiş bu fotoğrafta deniz fenerine yaklaşan tehlikeli dalgalar ve henüz dalgaların farkında olmayan fenerdeki adam görülüyor. Bir an bu. Çok özel bir an. Öndeyse küçük ekran bir TV'de sanatçının dünyanın çeşitli yerlerinde rasgele çektiği sıradan anların görüntüleri akıyor.

Gerisini kendiniz görmelisiniz. Raslantıya pay bırakmayan, her ayrıntı üzerinde inceden inceye düşünülmüş bir sergi bu. Sergiyi gezerken, Italo Calvino'nun olağanüstü güzellikteki öyküsünü andım. Anımsayanlarınız olacaktır: *Ressamın Sözleşmesi* adlı seçkimi de o öyküyle bitirmiştim: "Uzayda Bir İşaret".

Sanatçının zamanı işaretlerdir.

Ayten Alpman— Ayten Alpman'ın 50. sanat yılını kutladığı geceyi izlemek üzere kalabalık bir arkadaş topluluğuyla Cemal Reşit Rey'e gittik. Benim kuşağımdan birçok kişi gibi, ben de onu daha çok bir pop şarkıcısı olarak tanıdım.

Bence şarkı söylemeyi bilmek, bir dildir. Japonca bilmek, Urduca konuşabilmek gibi bir dil... Öğrenilmesi gereken apayrı bir dil. Sesiniz güzel olabilir, şarkı söylüyor da olabilirsiniz, ama şarkı söylemeyi bilmiyor olabilirsiniz. Sözünü ettiğim durum, yalnızca ses eğitimi almakla ilgili bir şey değil; eğitimini aldığı halde şarkı söylemeyi öğrenememiş birçok insan var çünkü. Sahneye çıktığınızda ya da albüm yaptığınızda şarkıcı olmazsınız. Ancak bu dili öğrendiğinizde şarkıcı olursunuz. Sesi pek de güzel olmadığı halde, sırf bu dili iyi bildiği için şarkıcı olabilmiş dünyadan nice ad sayabilirim.

Şarkı söylemeyi bilmek konusu açıldığında, yıllardır Ayten Alpman adını örnek veririm. Bu ad, benim için bir okuldur.

Bir şarkıcıyı bana sevdiren ilk şey, sesinin rengidir; bazı şarkıcıların ses aralıkları dar olmakla birlikte, seslerinin rengi güzeldir. Ses rengi çok özeldir. Okuyuş biçimi taklit edilebilir ama, ses rengi başkasından ödünç alınamaz. Bir şarkıcıyı bana sevdiren ikinci şey, sesinin yelpazesini şarkının gerektirdiği kadar kullanmayı bilmekteki "asaletidir". Şarkı söylemenin, bağırmak, haykırmak, gereksiz yere yüksek perdelere çıkarak hançere patlatmak sanıldığı bir ülkede, bu aynı zamanda önemli bir ruh meziyetidir. "Çergah" ya da "fa diyez"e varan hançere kullanma genişliğini, bir ses ve hüner gösterisine dönüştürerek elleri alkışlara kışkırtmak bir sahne numarası olabilir, ama bir şarkıcılık gösterisi değildir. Şarkıcı, sesini şarkıya, şarkının gereklerine emanet eder, yoksa şarkıyı, kendi sesinin hokkabazlık nesnesi kılmaz. Bu yüzdendir ki, birçok şarkıcımızın sesi, peslerde değil, tizlerde duyulur, şarkıların genellikle usul söylenen giriş bölümlerini çabuk çabuk geçip rahat rahat uluyabilecekleri "meyanlara" tırmanırlar.

Ben, bir de şarkıcının sesinde gerektiği zamanlarda kullandığı kırıkları severim. Kimi zaman şarkının bir yerinde insanın içine dokunan ses kırılmaları olur. Ayten Alpman, sesini bu anlamda "dramatik" kılabilen bir şarkıcıdır.

Türk pop müziğinin geçirdiği durgunluk döneminden sonra, yeniden parlamaya başladığı günlerden bu yana, şarkıcılık konusu ne zaman açılsa, Ayten Alpman adını veririm. Bunca yeni şarkıcının nasıl olup da Ayten Alpman'dan, başta şarkı söylemeyi bilmek olmak üzere öğrenmeleri gereken şeyleri öğrenmemiş olduklarına şaşırırım. Geleneğin sürekliliğinde kazanımların aktarılması vardır. Yalnızca maraz konularda gelenekçi ve muhafazakâr bir toplum olduğumuzdan bizden emek ve katkı isteyen bu çeşit kazanılmış mirasların verimlerini gözlerden uzak tutuyoruz. Çünkü ucuz olan her zaman daha kolaydır.

Ayten Alpman'ın şarkı söylerken, konuşma rahatlığında kullandığı sesini, söyleyiş tekniğini ve ses rengini çok severim. Onun sesindeki kırıkları çok severim.

O gece oraya mutlu gittim. Hoş duygularla ayrıldım.

Benim en sevdiğim şarkısı "Ben Böyleyim"in onun da en sevdiği şarkısı olduğunu öğrenmek hoşuma gitti.

Ayten Alpman daha sonra *Söz Vermiş Şarkılar* albümümde "İstersen Hiç Başlamasın"ı seslendirdi. Çocukluğumun, yeniyetmeliğimin sevdiğim bir şarkıcısından kendi şarkımı dinlemek bambaşka bir duyguydu.

5 aralık 2002

Sahte pasaportlarla gerçek yolculuklar— *Radikal* gazetesinde Cüneyt Cebenoyan'ın yazısını okuduğumda artık çok geçti. Aldığım onca önleme karşın feci bir biçimde soğuk almış, yatağa düşmüştüm. Yoksa Will Oldham'in Babylon'daki konserini asla kaçırmazdım. Üstelik pek kimseler tanımazken bütün albümlerini topladığım bu sessiz adam, burnumun dibine kadar gelmişken nasıl olur da ben görüp dinleyemezdim?

Her sabah aç karnına bir büyük bardak greyfrut suyu içerim. Birçok insanın ancak hastalandığında gönül düşürdüğü ıhlamur, adaçayı, nane ve bilumum bitki çayları benim gündelik içeceklerimdir. Narenciye Üreticileri Derneği'nin "yılın tüketicisi" ödülünü alacak kadar limon-portakal-mandalina yerim. Sürekli olarak vita-

min hapı alır, doğal bitki karışımlarından elde edilen bağışıklık güçlendirici "Echinacea"yı kür düzeninde kullanırım. Hastalanmadan ve soğuklar bastırmadan her yıl grip aşısı yaptırırım. Bütün bunların sonunda, üstelik daha "esas kış" başlamamışken soğuk almam yetmiyormuş gibi, Will Oldham'ın konserine gidemeyecek kadar yatağa düşmemin "kader temsilciliği" düzeyinde bir "sorumlusu" olmalı.

Tahmin edebileceğiniz gibi, hastalandığımı söylediğimde şu sözleri duymaktan nefret ediyorum: "C vitamini kürü yap! Nane limon kaynat! Kekikle balı karıştır! Vitamin hapı alıyor musun?"

Başka bir şey söyleyin!

Biliyorsunuz, bütün bu hastalık muhabbeti ben Will Oldham'a gidemedim diye çıktı... Üstelik böyle zamanlarda kibar kibar evinde oturup, adamın CD'lerini dinleyerek avunacak bir insana da benzemediğim ortada.

Will Oldham, neredeyse her albümünü başka bir adla çıkardığından alfabetik dizine göre sıralanmış olan diskoteğimde hepsi "W" harfi sırasında duruyor. Adamın gerçek adı bu çünkü... Bunun yanı sıra Palace Brothers, Palace Music, Continental O.P, Bonnie 'Prince' Billy adlarıyla yaptığı albümler de var. Adam birkaç müzisyenin hayatını bir arada yaşamak istiyor anlaşılan... Bu farklı adlar altında sürdürmeye çalıştığı müzik hayatına bakıldığında, Portekizli ünlü şair Pessoa'yı hatırlatmıyor değil. Bu arada Paul Oldham ve Ned Oldham adlı biraderleri de albümlerinde önemli görevler üstleniyorlar.

Bonnie 'Prince' Billy adıyla yaptığı *Ease Down the Road*, Palace Brothers adıyla yaptığı *Days in the Wake*, Palace Music adıyla yaptığı *Lost Blues and Other Songs* ve kendi adıyla yaptığı *Ode Music* gibi albümlerini dinledikten sonra, bu çok kimlikli adamın her bir kimliğinin ardına ayrı ayrı düşeceğinizi umarım. Pasaportları sahte de olsa gerçek yolculuklar vaat eden bir müzik adamı Oldham... Şarkılarını Johny Cash'ten Björk'e pek çok kişi söylediği gibi, o da zaman zaman John Denver için yapılan *Take Me Home* albümünde olduğu gibi, başkalarının şarkılarını yorumluyor.

Sinema ve müzik yazılarını her zaman keyifle okuduğum Cüneyt Cebenoyan saymış; ben de sayayım, bu hüzünlü, melankolik

adamın hayranları arasında "benden" başka, Nick Cave, Marianne Faithfull, P. J. Harvey gibi diğer "mühim" adlar da var. Övgülerinde pek cimri olan kimi büyük müzik dergilerinin en asık suratlı eleştirmenlerinden bile ciddi notlar almış Will Oldham.

Asaf Hâlet Çelebi— Hece Yayınları, Asaf Hâlet Çelebi'nin iki önemli kitabının birden yeni basımlarını yaparak önemli bir noksanlığı gideriyor: *Mevlânâ'nın Rubâîleri, Mevlânâ ve Mevlevilik.*

Bu ikinci kitabın, 1957 tarihli ilk baskısı var kitaplığımda. İçinde "Naşiri: Turgut Atasoy ve Ortağı Matbaacılık Şti." diye yazıyor. Kimi kitapların eski baskıları, zamanı daha derin, daha somut duyurur insana. İçinden geçip geldikleri zamanı, yalnızca satırlarında değil, bir nesne olarak da somutlarlar. Bu yüzden, o kitapların yeni baskılarını edindiğimde, eskilerini elden çıkarmam. Yan yana dururlar. Kitapların asıl güçlerini yan yana durmaktan aldıklarına inanırım. Zamana karşı ve yan yana... Her ne kadar bir gün tarafımızdan okunacakları günü bekleseler de onların, bizim gözlerimizden bağımsız bir hayatları olduğunu düşünürüm.

Kimi kayıp kitaplar ve yazarlarla kültür hayatımızın arasına giren uzaklık, son yıllarda arka arkaya yayımlanan kitaplarla kapatılmaya çalışılıyor. Edebiyat, kültür ve sanat verimleri, sağ-sol ayrımı güdülmeksizin, yazarlarının dünya görüşleri engeline takılmaksızın daha nesnel ölçülerle yaklaşım görüyor. Nahid Sırrı Örik'ten, Orhan Şaik Gökyay'a, Safiye Erol'dan Sermet Muhtar Alus'a, Reşad Ekrem Koçu'dan Münevver Ayaşlı'ya varana dek birçok yazar "bütün eserleri" bağlamında yeniden yayımlanarak yeniden okur karşısına çıkarılıyor. Hem zaman içindeki, hem de kültür hayatımızın kendi bölünmüşlüğü içindeki kopukluk giderilmeye, kültür mirasımız bir bütün olarak görülmeye, anlamlandırılmaya çalışılıyor.

İçinnde bulunduğumuz bu dönemin öne çıkan önemli ve belirgin özelliği bence bu.

Asaf Hâlet Çelebi'nin Türk şiirindeki önemine değinecek değilim. Uzakdoğu dinleri ve felsefesiyle de yakından ilgilenen, mistik yanları çok güçlü olan bu şair, şiirlerinin yanı sıra çeşitli incelemeleri ve Türkçeleştirdiği kitaplarla da önemli bir kültür değerimizdir. *Bütün Şiirleri* ve *Bütün Yazıları* başlıklı iki kitabı YKY'den çıkan

Asaf Hâlet Çelebi üzerine iki inceleme kitabını da burada anmak isterim: İlki, Akçağ Yayınları'ndan Mustafa Miyasoğlu'nun, ikincisi de Şule Yayınları'ndan Bilal Kırımlı'nın kitapları...

Hece Yayınları, Asaf Hâlet Çelebi'nin *Divan Şiirinde Istanbul*, *Molla Camii*, *Eşrefoğlu Divanı*, *Ömer Hayyam ve Rubâîleri*'ni de yayımlayacağını duyurmuş.

Bir şairin, bir yazarın bütün verimlerinin ulaşılabilir bir uzaklıkta olduğunu bilmek kavuşmaları çabuklaştırır.

Her zaman birkaç kitap— Bu hafta masamın üzerini kalabalıklaştıran kitaplar şunlardı:

Irak'ta Savaşa Hayır diyenler için, Metis Yayınları'ndan BM Eski Silah Denetçisi Scott Ritter ile William R. Pitt'in yaptığı bir söyleşi kitabı yayımlandı. "Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler" altbaşlığıyla sunulan kitabın adı: *Irak'a Savaş*. Bu kitap yayınevinin "Antikapitalist Hareket İçin Kılavuzlar" başlıklı yeni dizisinin üçüncü kitabı...

Yazı yazanlar ve iyi okurlar için: *Anlatılabilime Giriş*. Susana Onega-José Angel García Landa'nın yazdıkları, Yurdanur Salman-Deniz Hakyemez çevirisiyle yayımlanan bu kitap, yazmaya ve anlatmaya ilişkin birçok sorunu berraklaştırıyor. Kuramsal zenginliğini okunur ve anlaşılır kılmayı bilen bu yararlı ve önemli kitap, Adam Yayınları'ndan çıktı.

Şöyle bir karıştırayım derken, yarıladım: Gene İsveç. Gene soğuk. Gene polisiye. Polisiye dediysek, yazarı, Nobel ödüllerini saptayan İsveç Akademisi'ne seçilmiş bir yazar: Kerstin Ekman. *Her Şey Suda Oldu*. Süleyman Bilgi İsveççeden çevirmiş.

Fassbinder'in ölümünün 20. yılı. Ne yazık ki, bu usta sinemacı için pek az şey yapılıyor. Tiyatro oyunları yayımlamayı özveriyle sürdüren Mitos Boyut Yayınları Fassbinder'in *Kahvehane*, *Korku Kemirir Ruhu* ve *Kerhaneci* adlı üç oyununu tek kitap olarak Sibel Arslan Yeşilay çevirisiyle yayımlamış. Benim için, oyun okumayı bilmek, kitap okumayı bilmenin bir ölçüsüdür ve bu tiyatroyu sevip sevmemekten bağımsız bir şeydir. Oyun okumak size boşlukları doldurmayı öğretir.

12 aralık 2002

Yanılsamalar Kitabı nedeniyle bir postmodernite tuzağı— Bildiğiniz gibi kitap ya da film eleştirisi yazmıyorum. Bir kitabı ya da bir filmi, içerdiği bir olgu nedeniyle konu ediniyorum. Bu yazının da böyle okunmasını dilerim.

Hani biri, okuduğu romanı ya da gördüğü filmi anlatır da ilginizi çeker ya; "Şu romanı ben de okuyayım, şu filmi ben de göreyim," dersiniz. Paul Auster'ın *Yanılsamalar Kitabı* bende işte böyle bir duygu uyandırdı. Sanki biri bana okuduğu bir romanı anlatıyormuş gibi hissettim. Tamam, konusu, teması güzel; kurgusu yerinde, kişileştirme çizgileri köpürtmelere elverişli de, "romanın aslı nerede", "onu nasıl bulup okuyabilirim" duygusuna yol açan bir tür yabancılaşmaydı bu... Yazar, kitabı hiç hissetmeden yazmış gibi. Yazdıkları içine hiç işlemeden üzerinden akıp gitmiş sanki. Yazarın, *Yanılsamalar Kitabı* derken bunu kastetmediği ortada, eğer böyle olsaydı, gerçek bir başarı olurdu bu. Anlattığı olaylardaki acı, şiddet ve felaketlerin ölçüsü ne olursa olsun, ne kadar kahramanın ağzından "benöyküsel" olarak anlatırsa anlatsın, yazarın güvenli ve korunaklı bir yazı masasında oturarak, arada kahve içip pencereden bakarak, tuzukuru bir ruh hali içinde yazdığı duygusundan bir an bile yakanızı sıyıramıyorsunuz. Anlatımdaki "seçilmiş bir serinlikten" söz etmiyorum; tersine bir "hayatiyet noksanlığından" söz ediyorum. Kimi komedi filmlerini seyrederken gülmez ama, gülünecek yerleri saptarsınız ya, sanki yazar da etki uyandıracağını hesap ettiği yerleri, durumları işaretleyerek ilerlemiş kitabı boyunca. Yazmaktan çok hesap yapmış.

Yazısı, hayattan çok, diğer kitaplardan beslenen yazarları bekleyen bir tuzak bu.

Bildiğiniz gibi, postmodernite çağının sanatta gerçeklik tasavvurunu yeniden konumlayan temel bir eğilimi var: Yazar, okunan kitabın aynı zamanda yazılan bir kitap olduğunu okura hissettirme amacıyla, okurla metin arasına seçilmiş bir uzaklık koyar. Bunu her seferinde bir konu çevresinde "olaylaştırarak" yapmasa bile, "ya-

zı"sında yanılsama kırıcı epik bir vurgu kullanır. Söz konusu bu kitap böyle yazılmadığı halde, bu yaklaşım Auster'ın "yazı"sına öyle sinmiş ki, okuduğunuz romanın, yazarın değil de, kitabın içindeki ya da dışındaki bir kahramanın yazdığı kurmaca bir kitap olduğu duygusundan kurtaramıyorsunuz kendinizi. Kitap gerçekliğine ikna edemiyor; sanki kitabın sonunda işin aslı anlaşılacakmış gibi onu sürekli başka bir gerçekliğin oyun aracı olarak düşünüyorsunuz. Yazının amaçlı biçimde plastikleştirilmesiyle, kendi kendine plastikleşmesinin ikileminde postmodernitenin dikkat edilmesi gereken ciddi bir tuzağı yatıyor. Kitabın adındaki "yanılsama" sözcüğü konuyu yanılsama, epik, yabancılaşma bağlamında el alışımın boşa olmadığını gösteriyor.

Paul Auster, benim hem hoşlandığım, hem de biraz numaracı, göz boyamacı bulduğum bir yazardır. Onda hep bir ruh noksanlığı sezerim. Hikâye anlatmasını, durum yaratmasını iyi bilen, zeki, izlekleri sağlam; her iyi romanda rastlanan çarpıcı saptamalar, ruh çözümlemeleri, önemli anlar bulabileceğiniz; kurgusu iyi çatılmış olmakla birlikte, üzerinde fazla düşünüldüğünü belli ettiği için, kurgusunun teyel yerleri, okur avlamak için kurduğu tuzakları fazla görülen bir yazardır.

Yazarlığındaki onca itirazıma karşın, bütün romanlarını okuduğum, her yazdığını merak ettiğim; asla kayıtsız kalınamayacağını düşündüğüm biridir. Fakat bu kitabında çok yorgun görünüyor Auster. Yinelemelerinde döngüselliğin zenginleştirilmiş yeni düzlemleriyle değil, malzemesinin sınırlarıyla ilgili bir tekrar tükenişiyle karşılaşıyoruz. Sürekli etrafında gezinip durduğu izlekleri ve tekrarları yeni bir sıçrama yapmaktan çok, birer yorgunluk işaretine benziyor. Diğer kitaplarındaki hemen her şeyi bu kitabına adeta tıkıştırmış. "Ben oyunları" etrafında kurduğu birçok romanında olduğu gibi, kahramanının kendisi olduğunu düşünmemezi sağlayacak ayrıntılar serpiştirmiş romanına: Fransızca çeviri yapması, iki çocuğunun olması, ağır bir acı nedeniyle kapanıp kitap yazması, Yahudilik vb. gibi...

Sessiz filmle ilgili buluşları güzel ama uzun ve sıkıcı. Öteki kitapları gibi akmıyor. Sanat ve hayat arasında kurduğu denklemler bu kez iyice aksıyor.

İlk *Ay Sarayı* romanını okumuştum onun. "Bestseller" formüllerine en fazla yaklaştığını düşündüğüm bu kitabı, bütün "numaracılıklarına" karşın, gene de kendi içinde parlak bölümler, ışıklı anlar taşıyan bir kitaptı. "New York Üçlemesi" adı altında yayımlanan *Cam Kent, Kilitli Oda, Hayaletler*, entelektüel dikkatleri fazlasıyla gözettiği, "cool" literatürün klasiği olmaya fazla aday olduğu, bu anlamda okur avcılığına fazla prim verdiğini düşündüğüm, bütün bunlara karşın gene de iyi yazıldığına inandığım, önem verdiğim kitaplarıdır.

Ayrıca Auster'm bu üçlemesindeki "yazısı", "karşıcinsel kimliği" konusunda hiç de ikna edici olmayan bir yazar profili çizer benim için; kahramanlarının kendi cinsellikleriyle bir türlü ödeşememiş olmasında, yazarın sorunsalının da nabzının attığını duyarım. Bir söyleşisinde, Türkçe çevirmenlerinden birinin bu konudaki açık ve anlaşılır sorusunu, dünyada ilk kez böyle bir şeyle karşılaşıyormuş gibi yanıtlamasındaki saflık derecesi, yazarın zekâsı düşünüldüğünde acıtıcıdır. En azından onun kahramanlarından birini düşünün: Bir erkeğin kendisiyle yatamadığımz için, sırasıyla kız kardeşi, karısı ve hızınızı alamadığınız için annesiyle yatmanız fazla dolambaçlı ve meşakkatli bir yoldur. Her zaman daha kolayı vardır.

Kimlik yarılmaları, birinin yerine geçmek, öteki'ni kovalamak gibi entelektüel sanatın pek bayıldığı sorunsallarının "psiko-dinamiğine" hiç değmeden bu topraklardan kim geçebilmiş ki?

Ben, kendi adıma en başarılı, en içten, numarasız, sahici olduğu kitabının, babası ve oğluyla ilişkilerini anlattığı *Yalnızlığın Keşfi* olduğunu düşünürüm. *Timbuktu* ise yarım bıraktığım tek kitabıdır. Ama bu benimle ilgili bir şey de olabilir: Ben hayvan ağzından yazılmış kitapları sevmem. Senaryosunu yazdığı, romanlarındaki bütün izlekleri taşıyan, Wayne Wang'ın yönettiği *Duman* filmini de sevdiğimi söylemeliyim.

Yanılsamalar Kitabı'nda, benim *Yaz Sinemaları* kitabımda yer alan "Kısa Metraj Bir Yaz için Film Metinleri"ni andıran bir bölüm var. Hoş bir duygudaşlık kurdum.

Kitabı Türkçeye, yazarın daha önce de *Yalnızlığın Keşfi* kitabını kazandıran İlknur Özdemir, Auster'ın üslubuna uygun bir dille, akıcı, duru, berrak bir Türkçeyle çevirmiş.

Mutlaka okunması gereken bir roman— 1991'de kırk kitaplık "Çilek" dizisini hazırlarken, kimi baskısı tükenmiş ve yenilenmemiş kitapların yeni baskılarını yapmak, yazarlarına yeniden ışık tutmak istemiştim. Bu kitapların yeni baskılarının ardından, yazarların hiç çevrilmemiş kitapları gelecekti. Bu nedenle Carson McCullers'ın *Yalnız Bir Avcıdır Yürek*, Iris Murdoch'ın *İtalyan Kızı*, F. Scott Fitzgerald'ın *1 Mayıs* gibi kitaplarının yanı sıra Tarjei Vesaas'un *Buz Sarayı* kitabının ardına düşmüştüm. *Buz Sarayı*, daha önce Cem Yayınevi tarafından yayımlanmıştı ve uzun süredir kitapçılarda bulunmuyordu. 1963'te yazılmış bu kitap, on yıl sonra Türkiye'de yayımlandığında çevirmenine "Türk Dil Kurumu En İyi Çeviri Ödülü" kazandırmıştı.

Kitabın çevirmeni Melih Cevdet Anday'ı aradığımda çok sıcak karşıladı beni, kitabın yıllar sonra gördüğü ilgiden neredeyse çocukça bir hoşnutluk duyuyor, büyük bir zarafet ve incelikle beni geri çevirmesinin nedenini açıklıyordu: Kitabın yeni baskısının haklarını bir gün önce Cumartesi Yayınları'na vermişti. Bir günle kaçırmıştım *Buz Sarayı*'nı! Nitekim, başta Sami Baydar'ın kitapları olmak üzere birkaç güzel kitap yayımladıktan sonra yayım hayatına son veren Cumartesi Yayınları, o yıl *Buz Sarayı*'nı yayımladı.

Geçenlerde bir gazete duyurusunda kitabın yeniden basılmak üzere olduğunu gördüm, sevindim. Tarjei Vesaas, Norveç asıllı bir yazar. Roman ve "novella"larının yanı sıra, şair ve deneme yazarı olarak da tanınıyor. 1997 yılında Lucinda Coxon tarafından sahne oyunu olarak da uyarlanan *Buz Sarayı*, şu roman bolluğunda gözden kaçırılmaması gereken önemli bir kitap.

Bu ay üç dergi— *Toplumsal Tarih* dergisi, bu sayısında son zamanlarda yalnızca bizde değil dünyada da roman sanatının iyiden iyiye tarihe yönelmesinin uyandırdığı ilgi nedeniyle olsa gerek, Mustafa Yolaç editörlüğünde "Edebiyatçılar ve Tarih" başlıklı bir dosyaya yer vermiş. Edebiyat ve tarih ilişkisi bağlamında, İlber Ortaylı ile yapılmış bir söyleşi, Adalet Ağaoğlu, Hilmi Yavuz, Oya Baydar, Hıfzı Topuz imzalı yazılar ve "Cumhuriyet Dönemi Tarihi Romanları" başlıklı seçilmiş bir bibliyografya yer alıyor bu dosyada. Bu

çeşit bibliyografyaların eksikliği hep hissedilir. Derli toplu birtakım listelere gereksinim duyduğunuz anda genellikle bulamaz, sağdan soldan topladığınız bilgilerle kendiniz bir liste denkleştirmeye çalışırsınız. Kendi adıma çeşitli konularda çeşitli başlıklar, kişiler ve tarihler hakkında bir çeşit sözlük gibi hazırlanmış bir bibliyografyalar kitabının noksanlığını hissediyorum. Keşke bir yayımcı bu işe kalkışsa.

Yeri gelmişken Türk Ocakları'nın aylık yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisinin Mayıs-Haziran 2000 tarihinde "Türk Romanı" başlığıyla yayımladığı özel sayıda, kapsamlı bir biçimde tarihi roman konusuna eğildiğini anımsatmak isterim. Veri düzeyinde de birçok şeyi o sayıda bulmak mümkün.

Toplum ve Bilim dergisinin Güz 2002 tarihli 94. sayısı "Kültürel Çalışmalar" başlığına ayrılmış. İçerikleri, bir üstbaşlık bağlamında kotarılmış dergiler, bu örnekte olduğu gibi aynı zamanda bir kitap niteliği taşıyorlar. Tuncay Birkan'ın "Solun son sözü 'Kültürel Çalışmalar' mı?", Çetin Sarıkartal'ın "Kasılan beden, kısılan ses: Melodram, star sistemi ve Hülya Koçyiğit'in ataerkil düzene 'haddini aşan' cevabı", Asuman Suner'in "1990'lar Türk sinemasından taşra görüntüleri: Tabutta Rövaşata'da agorafobik kent, açık alana kapatılmışlık ve dehşet", Umut Yıldırım'ın "Magazin içerikli dergilerde Amerikan imgesinin inşası: Başka bir modernleşme" gibi yazılar var. Özellikle seçtiğim bu yazıların adları, içerikleri ve yaklaşımları hakkında bilgi verdiği gibi, derginin kimliğini de gösteriyor.

Bir "Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri" yayını olan *younique* dergisinin bu ayki sayısında Birhan Keskin'in benimle yaptığı bir söyleşi yer alıyor. 8 sayfa süren bu uzun söyleşinin başlığı: "Yazarlık biraz da atıldığımız şu dünyayı bağışlamak içindir".

Konuşurken arada böyle bir laf edersiniz, sonra bir bakarsınız başlık olmuş, sözleriniz o kadar büyük harflerle dizildiğinde ilkin sizde bir kuşku uyandırır, "Ya sahiden öyle mi?" dersiniz. Konuşurken söylediklerinizi sonradan yazılı görmek, her seferinde ilkin ürkütür sizi. Konuşmanın kolaylığı sırasında ağzınızdan öylesine çıkıveren bir sözün maksadını aşmasından çekinirsiniz. Bu yüzden her söyleşimi ilkin soluğumu tutarak hızla gözden geçirir, sonra "okurum".

Ahmet Elhan'ın söyleşi sırasında çektiği siyah-beyaz fotoğrafları süslüyor söyleşiyi. Yanaklarımın biraz etlendiğine bakılırsa, kış kiloları dönemine girmişim. Derhal spor salonunda koşmalara başlamam gerek. Cevat Çapan'la ne zaman Taksim'de karşılaşsak ben, sırtımda spor çantamla salona gidiyor oluyorum. Şimdi düşünüyorum da: Cevat Çapan, beni sabah akşam spor yapıyor sanıyordur. Her neyse, dergide ayrıca Murat Gülsoy, Hilmi Tezgör, Münir Göle, Barış Tut, Haldun Dostoğlu, Ceyda Akaş, Sevin Okyay imzalı yazılar var.

Bu güzel derginin dolaşımda olmaması yaygın okur için bir kayıp!

Yurt Kitap-Yayın'da tarih, masal, mitoloji— Bir süredir düzenli biçimde tarih ve mitoloji kitapları yayımlayan Yurt Kitap-Yayın şimdiden geniş bir katalog sahibi oldu. *Arap Çöllerinde*, *Kürt Dağlarında*, *Balkan Uçurumlarında*, *Arnavutluk Yollarında* gibi kitap adlarını izlerken bile kendiliğinden bir harita ediniyorsunuz. *Attila*, *İnanna*, *Mal Hatun*, *Hallac-ı Mansur*, *Hayyam*, *Darius*, *Kleopatra* gibi tarihi kahramanlar üzerine kurulu, ya da *Alamut*, *Kerbela*, *Babil'in Üzerine Gece Çöküyor* gibi adıyla bizi tarihin bir dönemine çağıran romanların yanı sıra Eski Mısır, Mezopotamya, Çin, Yunan ve Roma uygarlıklarını ya da Ortaçağdaki özgürlük mücadalesini, bilimin gelişmesini konu edinen öykü seçkileriyle tarihsel bir panorama kitaplığı kurmayı amaçlayan yayınevi, son olarak Kürtlerin "Dewrêşê Evdî" diye bildikleri bir "dengbej" anlatısını yayımladı: *Dermansız Sevda, Dewreş ile Adule.*

İbni Sina'nın öğrencisi olan Rob J. Cole'ün yaşam öyküsünden yola çıkan, yayımlandığı birçok ülkede "bestseller" olmuş Noah Gordon'un *Hekim* adlı 700 sayfalık hacimli romanı, Londra'dan yola çıkıp İstanbul ve Isfahan'a da uğrayan tam bir dönem ve yolculuk romanı... Batıdan doğuya yapılan bu yolculuk, aynı zamanda uygarlıklar ve değerler arasındaki bir yolculuk anlamına da geliyor. Bir macera romanı formatı taşısa da günümüzde gözden kaçırılan Arap uygarlığının ya da Yahudi öğretilerinin tartışılmasına ilginç kapılar açıyor.

19 aralık 2002

Fotoğraf, resimden aldığını geri veriyor— Şu sıralar ardı ardına ne yazık ki bir bölümünü kaçırdığım önemli sergiler açılıyor. Ama ben, bu hafta ancak iki sergi gezebildim. Bunların ilki, Taner Ceylan'ın, diğeri Selim Cebeci'nin sergileriydi. Açılışları aynı gün yapılan, farklı dünyalar ve teknikler içerse de bir biçimde her ikisi de kavram olarak "fotoğraf"tan yola çıkan bu iki serginin mutlaka görülmesi gerektiğini düşünüyorum. Her ikisi de pentür resminin kendi sınırlarını zorlayan arayışlarını, "gösteren" ve "gösterilen"in yeni bir gerçeklik çevresinde kendini sunma serüvenini bir kez daha düşündüren resimler içeriyor.

Açık ya da örtük hayatlar için pentimentolar— Taner Ceylan'ın sergisinin temel mantığı, daha resimlerin tuval kalınlıklarından başlayarak gösteriyor kendini... Günümüz temel eğilimlerinin tersine, küçük boyutlarda yapılmış bu resimler, bizden önce duvarla olan ilişkilerini belirliyorlar. Duvardan kalın bir tuval aralığıyla dışarı fırlayan resimler, boyutlarının küçük oluşu nedeniyle gözden kaçabilecek bir derinliğe çağırıyorlar bakanları. Çizgi roman estetiğini gözardı etmeyen, ilk bakışta erotik dergi sayfalarından kopartılmış izlenimi bırakacak kadar illüstrasyon sınırlarını zorlayan resimlere, başka bir ciddiyet ve uzaklık boyutuyla eğilmenin gerekliliğini hatırlatıyorlar. Bu arada ressam, fotoğrafları örttüğü gibi imzasını da her resmin ilk bakışta görünmeyen yerine bir ayrıntı olarak gizlemiş. Kendisini, bize buldurmak istiyor.

Fotoğraf ile resmin, açık ve örtük pentimentoların aynı tuval zemininde buluştuğu, "resmetmenin" sınırlarını zorlayan arayışların karşılık bulduğu resimler bunlar. Örneğin, bazı yerleri "fotoğraf" tan, bazı yerleri "resim"den oluşan bir ağaç'ın kendi içinde farklı gerçekliklere parçalanmış olmasından başka bir bütünlük birimi amaçlanıyor. Fotoğrafın ne zaman resme, resmin ne zaman fotoğraf kesinliğine dönüştüğü, gözün takip etmesi gereken bir iz haline getiriliyor. İlk bakışta parlak renkler, keskin çizgilerle yalnızca illüst-

rasyon canlılığıyla gözalan resimlerin üzerinde durup derinleştikçe, usulca altmetinlerini açmaya başladığını görüyorsunuz.

Bu resimler arasında benim favorim, yüksek tavanlı bir balo salonunda, siyah kostümler içindeki yaylı çalgılar dörtlüsünün pırıl pırıl iskarpinlerinin hemen yanı başında, yerde mozaik zemin üzerinde çırılçıplak cinsel ilişkiye giren iki erkeğin yer aldığı, aristokrasi ile heteroseksüelliğin baskıcı özdeş dünyasına saldırgan ve gösterişli bir seremoniyle yanıt veren "Balo" adlı resim... Visconti, Passolini ve Fassbinder sinemasından tanıdık gelen tarih ve sınıf duygusu taşıyan bir resim bu.

Onca çıplak erkek resminin bulunduğu sergide adı "Nü" olan resmin konusunun yalnızca bir bardak su olmasındaki ironiyi de sevdim. Ressam "nü" olan şeyin yalnızca insan bedenine ilişkin bir şey değil, sonuna kadar görmeye duran gözlerle baktığımızda nesnelerin dünyasını soymaya başlayan bir görme biçimi olduğunu anımsatıyor sanki. Bir reklam fotoğrafı canlılığındaki resimde, suyun gövdesinin çıplaklığıyla insan gövdesinin çıplaklığı, doğallık bağlamında kardeş kılınıyor.

Anmak istediğim üçüncü resim, kendi çocukluk fotoğrafından yola çıktığı "Otoportre" adlı çalışması... Ressam, bununla bence hem sergiyi oluşturan temel fikir çevresinde kendi özyaşamını soyunmaya açan sürece işaret ediyor, hem de bir sanatçının "pentimento" konusu edilebilecek ilk malzemesinin, kendi özyaşam öyküsü olduğunu düşündürüyor. Sanatta soyunmak ile saklanmak, açıklamak ile korunmak arasındaki ikizlik hallerini akla getiriyor.

Homoerotik resimlerin kendi serüveni içinde düştükleri temel tuzaklardan biri, çoğu kez ressamın kendi yüzünün sevdasına fazla kapılmasıyla giderek sıkıcılaşmaya başlayan narsistik tekrarlardır. Taner Ceylan, erkek gövdesine onca güzelleme yapmasına karşın, imzasını bizden sakladığı gibi, yüzünü de bizden saklıyor; daha doğrusu kendi yüzünü bu resimleri izleyen izleyicilere ödünç veriyor. Onun gördüğü yerden bakmamızı istiyor. Dolayısıyla da, kendi oyununda bir oyuncu olarak tuval üzerinde değil, izleyici ile yan yana galeri zemininde duruyor.

Çıplak erkek gövdelerinin arkasındaki dekorda bir biçimde yer alan çeşitli tabloların eski resim anlayışlarıyla yapılmış olması, res-

samın kendi "resmetme" tercihini bize bir kez daha düşündürmek istemesi diye de okunabilir.

Nitekim, önde sigara içen genç bir adamın arkasındaki televizyonda bir "gay porno" filminin oynadığı dördüncü bir resim var ki, genç adam bir fotoğraf olarak yer alırken, ekranda sevişen çiftin kara kalem portre çalışmasına dönüşmüş çizgilerle canlandırılmış olması, bu sergi hakkındaki "okumalarımı" doğruluyor.

An resimleri yalnızlığı büyütüyor— Kabaca özetlemek gerekirse, bence Selim Cebeci'nin resimlerinin temel konusu, yalnızlık... Büyük kentlerin kalabalığında arada kaynayıp giden yalnızlıkları, anları dondurduğunda görünür kılan bir "gösterme anlayışı" taşıyor. Sanki yaşam akıp giderken yakalayamadıklarımızı bu dondurulmuş anlarda yakalayacakmışız gibi... Doğa dekor olarak kullanıldığında, daha kolay görünüp anlaşılan dünyaya atılmışlığımız, büyük kentlerin kalabalığında, onca göz önünde olduğu halde gözden kaçabiliyor. Aldırışsızca geçip giden zaman, hayatın içindeyken kendi yanılsamasını yaratıyor. Kimi zaman bir gülüşten, bir bakıştan, bir dalgınlıktan oluşan anları dondurduğunuzda "görünür" hale geliyorlar. Belki fotoğraf, bu yüzden hüzünlü bir sanattır. Hızın yanıltıcılığını kırarak, bize zamanın geçiciliğini, insanın yalnızlığını ve ölümü hatırlatır. Günümüzde birçok ressamın fotoğraftan yola çıkması boşuna değil. Cebeci'in insansız resimlerinde daha belli olan ve kolay algılanan bir olgu olarak yalnızlık, kalabalığın bir aradalığından değil de resimlerin toplamından ortaya çıkıyor.

Ne de olsa kalabalıklar, yalnızlık yanıltır.

Bu sergide yer alan resimlerin bir bölümünü geçen yaz Selim Cebeci'nin yeni taşındığı atölyesinde görmüştüm. Temelde bir önceki sergisinin izini süren, ama daha kesin kararlar almış resimler olduğu izlenimi edinmiştim. Nitekim bir önceki serginin resimlerindeki daha koyu renkler ve gölgeler, bu kez neredeyse vitrin canlılığına bırakmış yerini. Resimlere diriliğini veren şey ise, ne bu kullanılan canlı renkler, ne de çevresi kalın çizgilerle belirlenmiş figürlerin kesinliği... Resimler gücünü, ressamın hem yaşamın canlılığından, hem de yalnızlığın uçsuzluğundan ödün vermeden kurabildiği atmosferden alıyor. Kederiyle baş etmesini bilen serinkanlı fırça

darbeleri, hiçbir şeyi abartmadan sakin gözlerle yaşamı istifliyor.

Cebeci, "26/1" adını taşıyan bu sergisinde tamamen Amerika gezisi sırasında çekilmiş fotoğraflardan yola çıkıyor. İlk bakışta, Edward Hopper, David Hockney'de popüler karşılıklarını bulmuş fotoğrafik gerçekliğin iz sürdürücüsü gibi görünse de, kendi özel dünyasını kurmuş bir ressam olarak fotoğrafik olanla güncel bir sanat akımı temsilcisi gibi değil, kendi istediği ölçüde ilişkileniyor. Çizgilerinde steril bir kesinlik kullanmıyor, renklerle çizgilerin birbirine geçtiği bulanık alanlar yaratmaktan çekinmiyor, buna bağlı olarak resmetme tarihinin çeşitli dönemlerine değgin kimi farklı özellikleri kendi resminde buluşturmaktan ve bunlara göndermeler yapmaktan geri durmuyor.

Resimlerinin kompozisyonunda, stüdyo fotoğraflarının konuya odaklanmış "teatralliğini" değil, sokakta çekilmiş fotoğrafların sıradanlığı ve rastlantıyı öne çıkaran dağınık düzenini yeğliyor. Bu yüzden figürlerin, eşyaların ve ayrıntıların yerleştirme düzeni resmin bütününe yayılarak kişiyi, olayı, durumu değil, bizatihi resmin kendisini öne çıkarıyor. Tema, bir konu ve durumdan çok, resmin bütün yüzeyine yayılarak oradan "okunur" hale geliyor. Bu merkezsizleştirilmiş çerçeve anlayışı, böylelikle resmin bütün elemanlarına eşit ağırlık tanımış oluyor. Gene bu bağlamda çok aydınlatılmış resimlerinde kullandığı koyu ton gölgelerle, kimi resimlerde yüzlerin özellikle gölgede bırakılmış olması dikkat çekiyor. Temeldeki yalnızlık duygusunu büyüten bu durum, kişilerin tek tek hikâyelerini saklayarak onları bir kahraman olmaktan alıkoyduğu gibi, sıradan birer anonim kimlik haline gelmelerini de sağlıyor. Konusu her ne kadar "an"lar olsa da, an için "özel anlamlar" üretmeyi amaçlamıyor; yüzleri özel olarak ifadelendirmeye çalışmıyor. Yüzler, o anın içinden geçerken nasılsalar, öyleler. Hayat gibi... Bu da resimlere ciddi bir yaşamsallık katıyor. Bilindiği üzere, eski resmin sorunsallarından biri, eski moda tiyatro yönetmenleri gibi figürleri belli aralıklarla seçilmiş olduğunu fazlasıyla düşündüren bir mizansen içine yerleştirmekti. Cebeci'nin resimlerindeyse hayata dağılmış gibi duruyorlar.

Bir önceki sergisindeki gözdelerim "100 M.", "Vitrin", "Ağaç" gibi koyu gölgelerle patlayan renkleri buluşturan resimleriyken, bu

sergiden "Let's Rock", "Geçit", "III 2000", "Bahçe", "Fujiyama" favorilerim.

Serdar Ateşer'in albümü çıkıyorMUŞ— Çıktı geldi. Adını, eski Türkbükü'ndeki eski "Shipahoy" kafeden alan, ne yazık ki müzik dinleyicisine yaygın olarak ulaşamamış ilk kasetinin ardından, *Mütareke Yılları* ve *Avdet Seyri* adlı albümlerini çıkarmıştı Serdar Ateşer. Kulaklarınızda mutlaka yer etmiş birçok reklam cıngılının yanı sıra, film müzikleri de yaptı.

Serdar Ateşer, benim "Kırılgan", "Tango Adımları", "Güz Defteri", "Soygun", "Sizden Saklı" , "İstemeyerek İstemeyerek" sözlerimi besteledi. Bunların sonuncusunu kendisi *Avdet Seyri* adlı albümünde, Göksel de *Söz Vermiş Şarkılar*'da seslendirdi. Diğerleri yıllardır–ama kelimenin tam anlamıyla yıllardır– çekmecelerinde duruyor.

Şükran Yıldırım aranıyor— Serdar Ateşer ile ilgili hoş bir anekdot: Bir gün dolmuşta arabesk bir şarkı dinliyor. Şoföre soruyor: Şükran Yıldırım diye birinin kasetiymiş. Kasetin ardına düşüyor ama hiçbir yerde bulamıyor. Sonunda Unkapanı'ndan, Karaköy'deki genelevlerin bulunduğu sokakta her çeşit kaset mutlaka bulunur tüyosu alıyor, sahiden de gittiğinde hiçbir yerde bulamadığı kaseti orada buluyor. Serdar da biraz benim gibi oturup kendi kendine delirenlerden. Stüdyosuna kapanıp kadının albümündeki şarkılara yepyeni bir altyapı kazandıran ritmler, müzikler döşüyor. Bir tarihte beni Hisar'daki stüdyosuna çağırıp bunları dinletmişti. Çok sevmiştim. Bugün ortalarda "remiks yapıyorum," diye gezinenlere ip atlatacak sıkı işler bunlar. Her karşılaştığımızda sorarım. "Ne oldu kadını bulabildin mi?" diye. Bu kez de sordum. Bulamamış. Oysa bu şarkılar bugün yayınlansa ortalıkta bir Şükran Yıldırım fırtınasının eseceği kesin. Üstelik sonradan Şükran Yıldırım gibi birçok tanınmamış ada, kaybolmuş şarkıya da el atmış. Eh, müzisyenlik böyle bir şey işte!

26 aralık 2002

Uzun kış geceleri için masa başı kitapları— Aslına bakacak olursanız, bir yazarın yetişmesi kadar okurun yetişmesi de zaman alır. Bir ülkenin yazın ve kültür dünyasını, yazarların niteliği kadar, okurların düzeyi de belirler. Okurun yetişmesini sağlayan yalnızca şiir, öykü, roman gibi ürünler değil, ona aynı zamanda çeşitli ölçütler, değerler, yaklaşımlar kazandıracak kuramsal nitelikteki inceleme, araştırma, eleştiri türündeki kitaplardır. Beğeni düzeyinin incelmesi, algı ve sezgi çeşitliliğinin kazanılması, anlama ve hissetme kapılarının çoğalması, içimizin, aklımızın zenginleşmesiyle ve entelektüel duyarlılığın edinilmesiyle mümkündür. Okuma yazma öğrenirken edindiğimiz ilk okuma biçimleri, ileriki yıllardaki okumalarımızı idare etmez.

Çeşitli tarihlerde çeşitli nedenlerle gözden uzak tutulmuş birçok değerli edebiyatçının ancak son yıllarda keşfedildiği bir ülkede ne yazık ki, kuram, eleştiri ve inceleme zenginliğinden söz edemeyiz. Bu alanda yalnızca yerli üretimlerin değil, çeviri kitapların bile sayısı hayi sınırlı. Okurun kuramsal kitaplara, eleştirel disiplinlere daha fazla yakınlık duyması, ilgi göstermesi hem yerli üretimler için kışkırtıcı olacaktır, hem de bu alanda çeviri kitapların artmasını hızlandıracaktır.

Kimi kitapları koltukta, yatakta, divanda azıcık yayılarak okuruz. Ama kimi kitapları dikkat kaybını azaltmak için masa başında, dik oturarak, hatta zaman zaman not alarak diri gözlerle okumak gerekir.

•

Bugün, havaların erken karardığı uzun kış geceleri için masa başında okunacak, edebiyattan sanatın çeşitli disiplinlerine uzanan geniş bir perspektifte okura ufuk kazandıracak kimi kitaplar derledim. Bunlara başka kitap adları da eklenebilir elbet. Ne de olsa her okur, kendi okurluğu için kendi üniversitesini yaratır.

Pierre Bourdieu'nun YKY'dan çıkan *Sanatın Kuralları* tarihsel

süreç içinde sanat ve yazın üzerine genel kuralların ve ölçütlerin gözden geçirildiği, yeniden tartıldığı, azıcık hırçın üsluplu güçlü bir inceleme kitabı.

C. M. Bowra'nın Adam Yayınları'ndan çıkan *Yaratıcı Deney* adlı kitabında Kavafis, Apollinaire, Lorca, T. S. Eliot gibi önemli dünya şairleri üzerine yoğun denemeler yer alıyor. Şiir meraklılarının gözden uzak tutmamaları gereken bir kitap.

Sözcüklerin Bilinci, Elias Canetti'nin bakış derinliği, çözümleme ve saptama ustalığı konusunda hayranlık uyandıran denemelerinden oluşuyor. Yeri gelmişken hayranı olduğum bu büyük yazarın dünyada yazılmış en iyi özyaşam öyküsü kitaplarından olan üçlemesini anımsatmak isterim: *Kurtarılmış Dil*, *Kulaktaki Meşale*, *Gözlerin Oyunu*. Kendi yaşamını gözden geçirmek, kendi yaşamından yola çıkarak bir şeyler yazmak isteyen hemen herkesin mutlaka okuması gerektiğini düşündüğüm Payel Yayınları'ndan çıkan bu kitapların yanı sıra, yazarın Ayrıntı Yayınları tarafından yayımlanan, yüzyılın önemli kitaplarından biri olan *Kitle ve İktidar*'ını da mutlaka anımsatmak isterim.

Richard Leppert'in *Sanatta Anlamın Görüntüsü-İmgelerin Toplumsal İşlevi*, görüntü ve imgenin bu denli önem kazandığı bir çağda, resim ve plastik sanatlardan başlayarak gözün ve görmenin konu edildiği her alana uzanarak görme biçimlerimizi yeniden gözden geçirmemizi talep eden sorgulayıcı bir çalışma.

Postmodernizm konusunda birkaç temel bilgiye sahip değilseniz, günümüz sanatı size geçiş vizesi vermiyor. Steven Connor'ın YKY'den çıkan *Postmodernist Kültür* başlıklı kitabı, mimariden edebiyata varana dek postmodernist açılımları özetleyen, yeni yaklaşımlar sunan bir çalışma.

Metis Yayınları, yıllardır "Metis Seçkileri" başlığı altında John Berger, Susan Sontag, Roland Barthes, Ortega y Gasset gibi düşünce dünyasının birçok önemli yazarının yazılarından derlenen kitaplar yayımlıyor. Son olarak, son yıllarda Avrupa kültür dünyasında öne çıkan önemli imzalardan Slavoj Žižek'in çeşitli konulardaki yazılarından derlenen bir kitabını yayımladılar: *Kırılgan Temas*.

Žižek, hem önemsediğim hem biraz temkinli yaklaştığım bir ad. Daha önce, Om Yayınları'ndan *David Lynch'in Kayıp Otoban'ı Üze-*

rine adlı bir incelemesiyle, çeşitli derleme kitaplarda yer alan yazıları yayımlanmıştı.

Söz bu diziden açılmışken Ursula K. Le Guin'in *Kadınlar Rüyalar Ejderhalar* adlı denemeler kitabını yeniden anımsatmak isterim. Yazar olmak isteyen herkesin bu kitapla tanışması gerektiğini düşünüyorum.

Walter Benjamin'in *Pasajlar*'ı, Adorno'nun *Minima Moralia*'sı, Umberto Eco'nun *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*'si, Octavio Paz'ın *Çamurdan Doğanlar*'ı, Borges'in *Yedi Gece*'si, Nabokov'un *Edebiyat Dersleri*, Ingeborg Bachmann'ın *Frankfurt Dersleri* ve Milan Kundera'nın *Roman Sanatı* kitapları başta olmak üzere birçok kitap uzun kış gecelerinde sizi masa başına çağırıyor.

Bu kitapların zenginleştirdikleriyle yeniden eskiden okuduğunuz kitaplara döndüğünüzde, onların aynı kitaplar olmadığını göreceksiniz.

Bilginin gözleri yenilemesidir bu.

Uzun kış geceleri için odadaki sesler— Kimi zaman bir mevsim boyu hemen her gece aynı müziği dinlersiniz. Uçsuz bir uğultu gibi akıp giden günlere kendiliğinden seçilmiş fon müziği oluştururlar. Örneğin birkaç yıl önce, hemen her gece Tindersticks dinlerdim.

Müziğini yaptıkları *Nenette et Boni* filmi, daha geniş bir kitle tarafından fark edilmelerini sağlamıştı. (Geçen yıl *Trouble Every Day* filmi için yaptıkları ikinci "soundtrack" albümleri de yayınlandı.) Bir topluluğu sevdim mi, yayınladıkları her şey bende bulunsun isterim. Koleksiyonculuk biraz da böyle bir şeydir. Nitekim, Tindersticks'in albümlerinin yanı sıra, her biri bir grafik tasarım harikası olan "7", "10" ve "12" diye tanımlanan farklı boyutlardaki kara plaklarından CD single'larına varana dek yayınladıkları hemen her şeyi zaman içinde toplamışım.

Ham halde içimizde bulunan bir duygumuz değildir hüzün. Hüzünlenmeyi bilmek kendi içimizde incelik ve işçilik gerektirir. Kalbimiz de emek ister. Çürük içlenmelerle soylu hüzünleri ayıran şey biraz da budur. Her şeye karşın yaşamayı sürdürmek için hüznü sağlam kılmak gerekir. Böylelikle onu bizi kemiren bir şey olarak değil, bizi güçlü kılan bir şey olarak yaşamayı ve taşımayı öğreniriz.

Tindersticks'in hüznünde içimi sağlamlaştıran bir şey bulurum hep.

Topluluğun 1992-97 yılları arasında yayınlanmış 45'liklerini topladığı *Donkeys* adlı albümü, haklarında fikir veren iyi bir toplamdır. Benim favorimse, grubun adını taşıyan ilk albümleridir. Benim gibi grafik sanatına ve kedilere özel bir ilginiz varsa, plaklarını mutlaka edinmelisiniz. Adres: Elbette internet siteleri.

Tindersticks'e akraba olduğunu düşündüğüm bir diğer grup, Arab Strap'tir. Hatta, hayatın, karşılaştırmalarla ilerleyen bir şey olduğunu sananlar, yerli yersiz bu iki topluluğu karşılaştırmak gereği duyarlar. Benim kalbimdeyse her ikisinin yeri ayrıdır. Ben, topluluğu birçokları gibi *Philophobia* adlı albümleriyle tanımıştım. Daha sonra çıkardıkları *Elephant Shoe* ve *The Red Thread* adlı albümlerini de sevdim, sonra geriye dönüp *The Week Never Starts Round Here*'ı keşfettim. Bir konser kaydı olan *Mad for Sadness* ile *Cherubs* adlı EP "single"ları da en az diğerleri kadar ünlüdür.

Uzun kış geceleri için, duygularda derinleşmek için, durup geçmişe bakmak için, kahve ve konyak içerken dinlemek için Arab Strap öneririm.

Lambchop da benzeri sakin topluluklardandır. Benim en sevdiğim albümleri olan *What Another Man Spills*'in yanı sıra *Thriller, I Hope You're Sitting Down, How I Quit Smoking, Nixon* ve *Is a Woman* ile kendilerine özgü bir müziği sürdürüyorlar.

The Black Heart Procession, bu yakınlarda dördüncü albümlerini çıkardı. Albümlerini "2", "3" diye numaralı olarak yayınlarken bu kez, bir adla çağırmak gereği duymuşlar: *Amore del Tropico.*

Topluluğun kapağında çok güzel bir siyah-beyaz fotoğrafın yer aldığı ilk albümünde yer alan sözsüz bir parçanın bana esinlediği bir şiiri *Timsah Sokak Şiirleri* adlı kitabımda okudunuz:

"Kalbimin Donduğu Kış".

The Black Heart Procession'dan yatay geçişle anmak istediğim bir diğer topluluk şimdi dağılmış olan Three Mile Pilot. *Another Desert, Another Sea* adlı albümlerini salık veririm.

Bu arada Donald Fagen'ın *The Nightfly* ve *Kamakiriad* albümlerini, Charlie Haden'ın *Nocturne*'ünün yanı sıra Pat Metheny ile birlikte yaptığı *Beyond The Missouri Sky*'ını, Elliott Smith'in *Roman Candle*'ını, bana bir zamanlar "İnce L Lalena" şiirini yazdıran eski

usta Donovan'ın yeni albümü *Sutras*'ı, Kristin Hersh, Geraldine Fibbers gibi çoğunuzun kulağına uzak gelecek adlarla, Long Fin Killie, Cowboy Junkies gibi toplulukları kış gecelerine yayarak dinlemenizi salık veririm. Her ne kadar benim hatırlatmama gerek bırakmayacak ölçüde popüler ve ünlülerse de gözde topluluklarını Cure ve Radiohead'in adlarını da anmadan geçemeyeceğim.

Merkezde konumlanmış müzik anlayışlarından uzak duran, bu yüzden yaygın dolaşımda olmayan şarkıcı ve topluluklardan seçmeye çalıştım kış odalarında olmasını istediğim seslerin sahiplerini... Hep aynı şeyleri dinlemekten sıkılanlar için, biraz farklı bir seçenek kaynağı oluşturmaya çalıştım. Ne çok şeyi atladığımı ve unuttuğumu unutmayarak.

Kış kendi beyazıyla koyulaşırken sesleri konuşalım diye.

"Hayat Atölyesi" kapanıyor— Çoğunuzun bildiği gibi, *Milliyet* gazetesinin kültür-sanat eki ilk yayımlandığında küçük bir ücret farkıyla satılıyordu. O dönemdeki yazılarda söz ettiğim için, ekin gazete içine katılmasından sonra beni okumaya başlayanların bilmeyebileceklerini varsayarak bazı konulara yinelemek pahasına değinme gereği duyuyorum.

Başlangıçta kültür-sanat adına destek olmak fikriyle başlayan, ama sonrasında ilerleyen gelişmeler sonucu kendimi her hafta bu hayat atölyesinin içinde buldum.

Bu sayfanın pozitif enerji taşıyan, yalnızca olumlu ve güzel şeylerden söz etmeyi amaçlayan ışıklı bir sayfa olmasını istedim. İlgi alanlarımı, meraklarımı, iştahlarımı, tutkularımı, okuduklarımı, gezdiklerimi, gördüklerimi, dinlediklerimi, beğendiklerimi, heyecanlandıklarımı sizlerle paylaşmaya, sizlerde de bunlara ilişkin bir merak ve dikkat uyandırmaya çalıştım. Özellikle daha genç bir izleyici profiline bu anlamda bir takip, bir hayat tutumu önermeye; bunu yaparken rapor veren uzman bilirkişi tavrından, onun dayatmacı tutumu ve buyurucu dilinden uzak durmaya çalıştım. Sonuçta bu sayfanın kişisel bir köşe olduğunun hatırda tutulmasını sağlayacak öznellikte bir üslubu gözetmeye, sürdürmeye gayret ettim. Bu arada kimi şeyleri kaçırmış da olabilirim, ama unutmayın adı üstünde: Hayat Atölyesi.

Sanatın insanı ve hayatı daha güzelleştirmek için var olduğunu, olması gerektiğini düşünenlerdenim. Sanatı, insanın "tekamülü" için varlığın kendine bir bağışı olarak görüp değerlendiririm. Bir şair ve yazar olarak yıllardır sürdürdüğüm tutumu burada değiştirmeyi düşünmedim. Ucuz polemiklere girmekten, gereksiz tartışmalardan, kısır çekişmelerden bugüne dek uzak durduğum gibi, burada da uzak durmayı seçtim. Yazının asaletine, zamanın kıymetine inanırım. Bir sözün herkese ulaşamayacağını bilecek kadar yazdım ve okudum. Ağzımdan çıkan sözün, ulaştığı kulağın sahibi olmadığını bilirim. Bazı sözlerin bazı insanlara hiçbir zaman ulaşamayacağını, bazı insanlarınsa bunun için bazı yaşlarını beklediğini de bilirim. Bu anlamda zamana da, yazıya da inanırım. İletişimsizliğe inandığım kadar, yazıya da inandığım için yazmayı sürdürüyorum.

Bu süre içinde sanat, kültür çevrelerinden ve okurlardan gördüğüm destek, ilgi, merak ve sevgiye; aldığım sayısız e-posta ve mektuba ne kadar teşekkür etsem azdır. Beni macerama bir kez daha inandırdılar.

Hakkında söz almak istediğim birçok kitap, şair, yazar, ressam, müzisyen, çevirmen, yayınevi ve birçok konu başlığı yarım kaldı. Ama bilirsiniz, hayat böyledir. Biri gider ve ardındaki boşluğu zaman doldurur. Birbirimizi zamana emanet edelim.

Allahısmarladık! Hayatınız güzel olsun!

—

MURATHAN MUNGAN

Metis Edebiyat | ■■■
ISBN-13: 978-975-3■■■
9 789753 427012
Metis Yayınları
www.metiskitap.com